

เรือนไทย

อาศิรวาท

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
เนื่องในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ

๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๕

ข้าแต่พระแม่เจ้า	จอมขวัญ พระเอย
โปรดพระราชทานพระกรรณ	หนึ่งน้อย
สถับลู่ทั่วเขตชั้นที่	ประโคนชัย
พระจตุรพรร้อย	พจน์พร้อมบำเรอถวาย
ลูกหมายศุภฤกษ์เรือง	เฉลิมฉลอง
สิงหมาสลิบสอง	เคลื่อนคล้าย
พระราชสมภพของ	แม่อยู่ หัวเจ้า
ผยองพระเกียรติแผ่ฝ่าย	ผ่องพื้นแผ่นดินสยาม
คณิงยามลูกทุกซัณฑ์	ระทมใจ กายนอ
ปางพบพิบัติภัย	ผ้าวรอน
ใครเล่ารับเคราะห์	ประโลมปลอบ
บัดทุกข์บันลือป้อน	ลูกให้หายหมอง
ผองทหารตำรวจห้าว	หวงเขต ไทยแฮ
เผชิญศึกปกป้องเกษตร	หันเสี้ยน
ทอดชีพท่ามพนาเวช	เพื่อชาติ ฤาไธ
ใครเล่ามีแมกเพี้ยน	แม่ผู้ห่วงเขา
ใครเล่าเดาตุ้มตัน	แดนดิน ดงนา
โดยเสด็จพระสวามินทร์	พ่อเจ้า
หฤทัยมุ่งบูรณะศิลป์	ชนบท ไทยทั่ว
พิทักษ์ไพรพิทักษ์ป่าเร้า	เร่งฟื้นคืนผดุง
ใครเล่าบำรุงชีพซ้อ	ชาวไทย ถิ่นนอ
สนับสนุนทอผ้าไหม	มุ่งค้า
มูลนิธิศิลปาชีพใคร	ก่อเกิด
ไทยเทศนิยมทั่วหล้า	แซ่ซ้องพระเกียรติถวาย
ใครเล่าหมายช่วยผู้	ทุกข์เข็ญ
หนีศึกน้ำตากระเด็น	บากหน้า
เข้าพึ่งไผ่ไทยเย็น	สุขร่วม เคียรแฮ
ใครเล่าคือน้ำฟ้า	หยาดเล่าโลมขวัญ
ใครนั่นคือพระแม่เจ้า	อยู่หัว
จิตลูกผูกพันพัน	ไผ่เฝ้า
ยามอุระลูกสลดสลัว	สว่างโล่ง
เพียงเมื่อพระแม่เจ้า	เสด็จให้ลูกเห็น
เพ็ญพระพักตร์ผ่องพัน	เพ็ญจันทร์ เจียวแม่
พระเนตรเหนือเนตรสวรรค์	สว่างฟ้า
พระโอษฐ์อัมย์นิรันดร์	อมฤต นันแด
รอยละอองอาบหล้า	แอร่มรื่นฤทัยผอง
ขอพระทองของลูกได้	เนนาน เน้นเทอญ
เสวยราชย์ร่มยศราญ	รุ่งเรือง
เคียงพระนฤบาล	บริรักษ์ ไผ่ทั่ว
พลาญภาพปราบเปลื้อง	กลีร่ายมลายสุญ โสดีเทอญ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า คณะอนุกรรมการจัดทำหนังสือบ้านไทย
(ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา - ประพันธ์)

คำปรารภ

รัฐบาลและประชาชนชาวไทยมีความปลื้มปิติยินดีและชื่นชมโสมนัสเป็นอย่างยิ่งในโอกาสสมหามงคลสมัยที่ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕

นับตั้งแต่เสด็จดำรงในตำแหน่ง สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ตรากิจวัตรมาเป็นเวลา ๔๒ ปี ได้ทรงประกอบพระราชภารกิจเป็นคู่พระบารมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นำความร่มเย็นสุขสวัสดิ์มาสู่ประเทศชาติและพสกนิกรไทย ทรงจัดปิดป่าพิบัติภัยทั้งปวงให้ลุล่วงปราศ ทรงประสิทธิประสาทความสงบสุขสันติ และความมั่นคงแห่งพระราชอาณาจักรทุกวิถีทาง พระปรีชาสามารถปราดเปรื่องถึงพร้อมด้วยพระเมตตาคุณ และพระปัญญาคุณ ซึ่งเป็นปัจจัยส่งพระบารมีและพระเกียรติคุณให้จรจายเป็นที่ประจักษ์ทั่วไป ไม่เฉพาะแต่ในหมู่ประชาชนชาวไทยเท่านั้น แม้ต่างประเทศ เช่น องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ก็ได้ประจักษ์และเทิดทูนสุดดีแห่งซึ่งสรรเสริญเฉลิมพระเกียรติคุณ อัญเชิญพระบรมสาทิสลักษณ์ไว้ในเหรียญซีเรสด้านหน้าด้านหลังเป็นรูปสตรีชาวนาไทยถือรวงข้าว จารึกข้อความซึ่งถือว่าเป็นพระราชปณิธานอันล้ำเลิศของพระองค์ คือ **“TO GIVE WITHOUT DISCRIMINATION”** หมายความว่า **“ให้โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง”** ทรงชักชวนให้ชาวโลกหยั่งถึงมนุษยธรรม แม้ความเมตตาปราณีไปสู่ผู้ยากไร้ลำเค็ญ โดยมีคำนึงถึงเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ เกียรติคุณสตรีไทย จึงแพร่ไปในนานาประเทศ

เพื่อเป็นการแสดงความจงรักภักดีและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ รัฐบาลและประชาชนทุกหมู่เหล่า ได้พร้อมใจกันจัดงานเฉลิมพระเกียรติถวายเป็นราชสักการะ โดยการนี้ คณะกรรมการประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้พิจารณาเห็นชอบอนุมัติให้หน่วยราชการ จัดพิมพ์หนังสือเฉลิมพระเกียรติคุณในด้านต่างๆ เพื่อเผยแพร่พระมหากรุณาธิคุณและพระปรีชาสามารถให้ปรากฏแผ่ไพศาล และยังยืนอยู่ตราบกาลนาน

ในนามของรัฐบาลและประธานคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ขออนุโมทนาในความอุตสาหะวิริยะของทุกหน่วยราชการ และคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ตลอดจนคณะทำงานเฉพาะกิจทุกคณะ ที่ได้ริเริ่มสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการ อันจะอำนวยคุณประโยชน์อย่างยิ่งแก่มหาชน น้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระแม่หลวงของปวงชนตลอดกาลนิจรันดร์

(นายอานันท์ ปันยารชุน)

นายกรัฐมนตรี

ประธานคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

คำนำ

เนื่องในมหามงคลสมัยที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ เป็นมหามงคลสมัยที่ประชาชนชาวไทยพร้อมใจกันถวายความจงรักภักดี และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อพสกนิกรของพระองค์มาโดยตลอด ในโอกาสสำคัญนี้ คณะอนุกรรมการจัดทำหนังสือ“บ้านไทย” ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ จึงได้จัดบทเขียนว่าด้วยเรื่องเรือนไทยแต่ละภาค ซึ่งได้เรียบเรียงขึ้นโดยผู้ทรงคุณวุฒิทางสถาปัตยกรรม บรรจุไว้ด้วยสาระทางวัฒนธรรมที่พึงแสดงให้ประจักษ์ได้จากรูปลักษณะของเรือนที่อาศัยสำหรับคนไทยแต่ละภาคในประเทศลำดับเข้าด้วยกัน จัดพิมพ์ขึ้นเป็นหนังสือเชิงวิชาการออกเผยแพร่สู่สาธารณชน เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ คณะอนุกรรมการจัดทำหนังสือ“บ้านไทย” หวังว่าหนังสือเรื่อง “เรือนไทย” นี้จะเกิดประโยชน์แก่ท่านผู้สนใจได้พอสมควร สมดังวัตถุประสงค์ในการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้

(หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล)

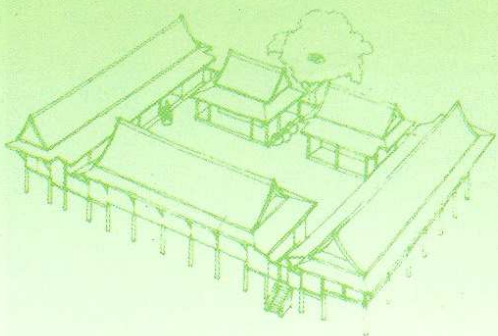
ประธานคณะอนุกรรมการจัดทำหนังสือ“บ้านไทย”

สารบัญ

เรือนไทยภาคกลาง	๗
เรือนไทยภาคเหนือ	๖๕
เรือนไทยภาคอีสาน	๑๑๙
เรือนไทยภาคตะวันออก	๑๕๗
เรือนไทยภาคใต้	๑๙๓
เรือนไทยมุสลิม	๒๐๙
ภาคผนวก : ประวัติผู้เรียบเรียง	๒๓๒

เรือนไทยภาคกลาง

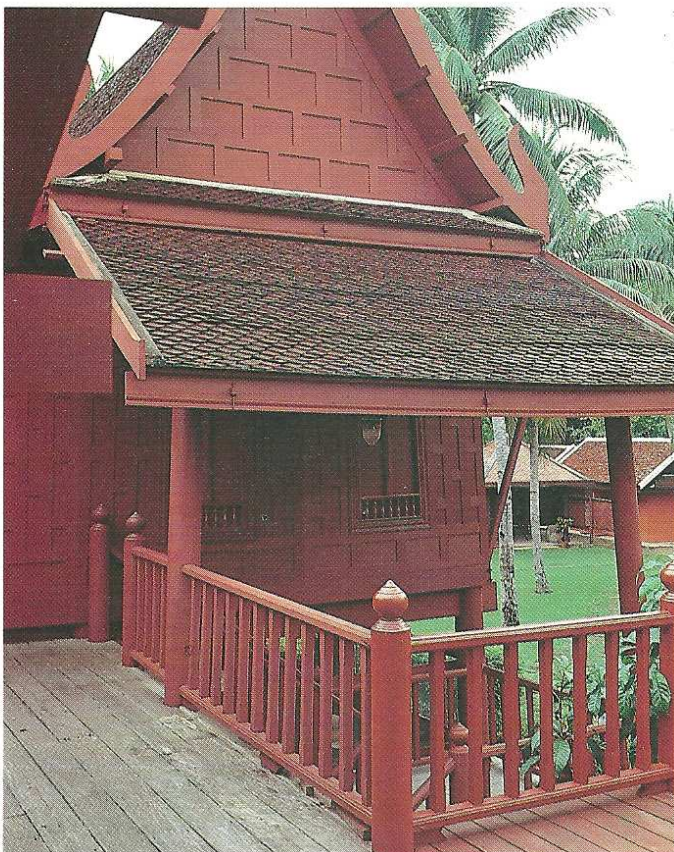
เรือนไทย

อุทยานพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

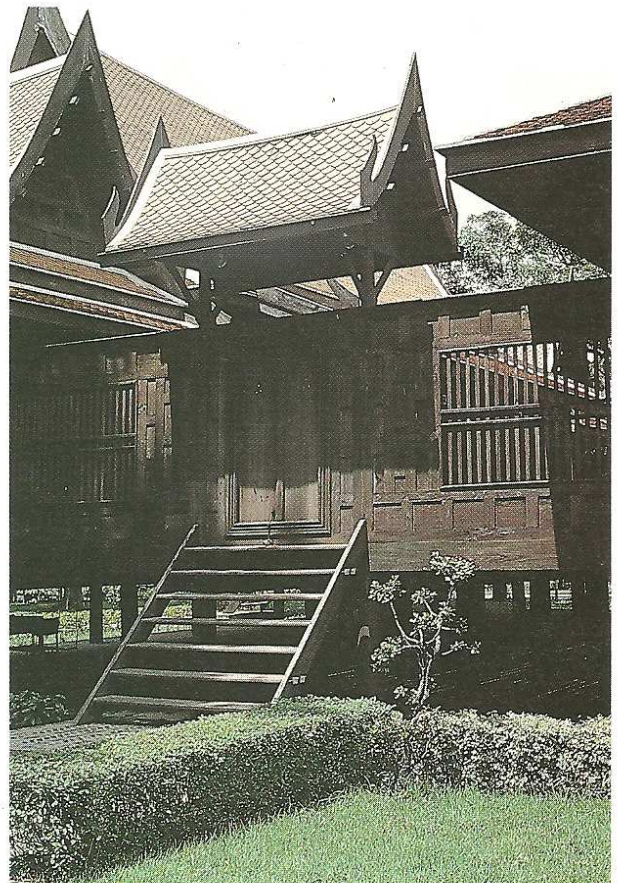
อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

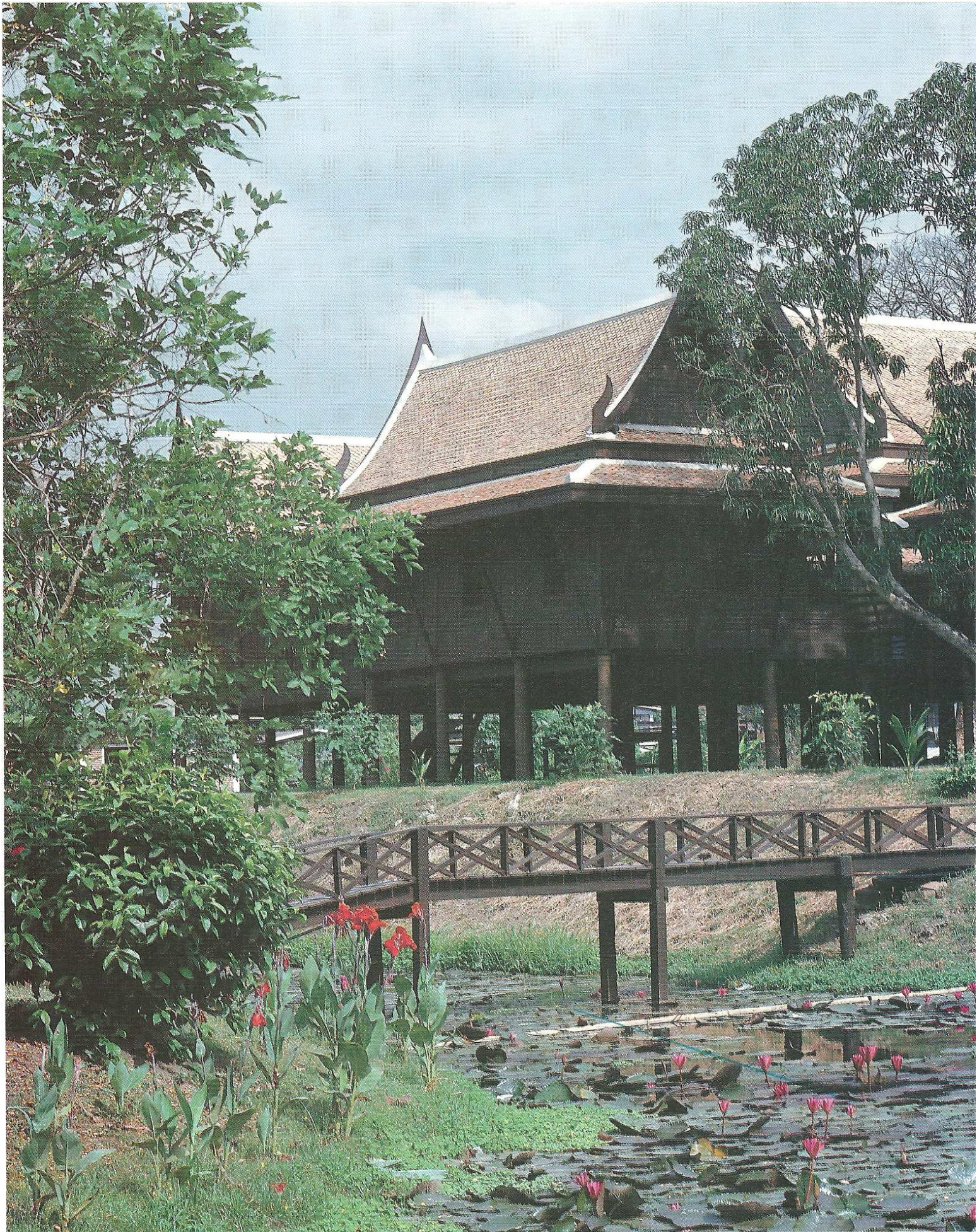

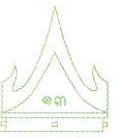
พระตำหนักทับขวัญ
จังหวัดนครปฐม

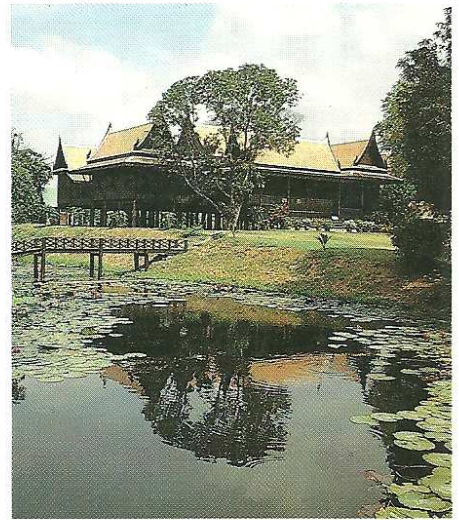
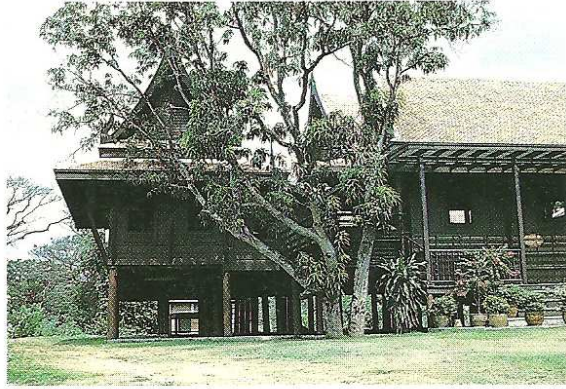

เรือนท้าวขวัญ (เรือนไทยทวารวดี) ถ่ายแบบจาก
พระตำหนักท้าวขวัญ โดยดัดแปลงตัวเหงาบนขอบหน้าจั่วให้
เหมือนอย่างที่พบในใบเสมาสมัยทวารวดี

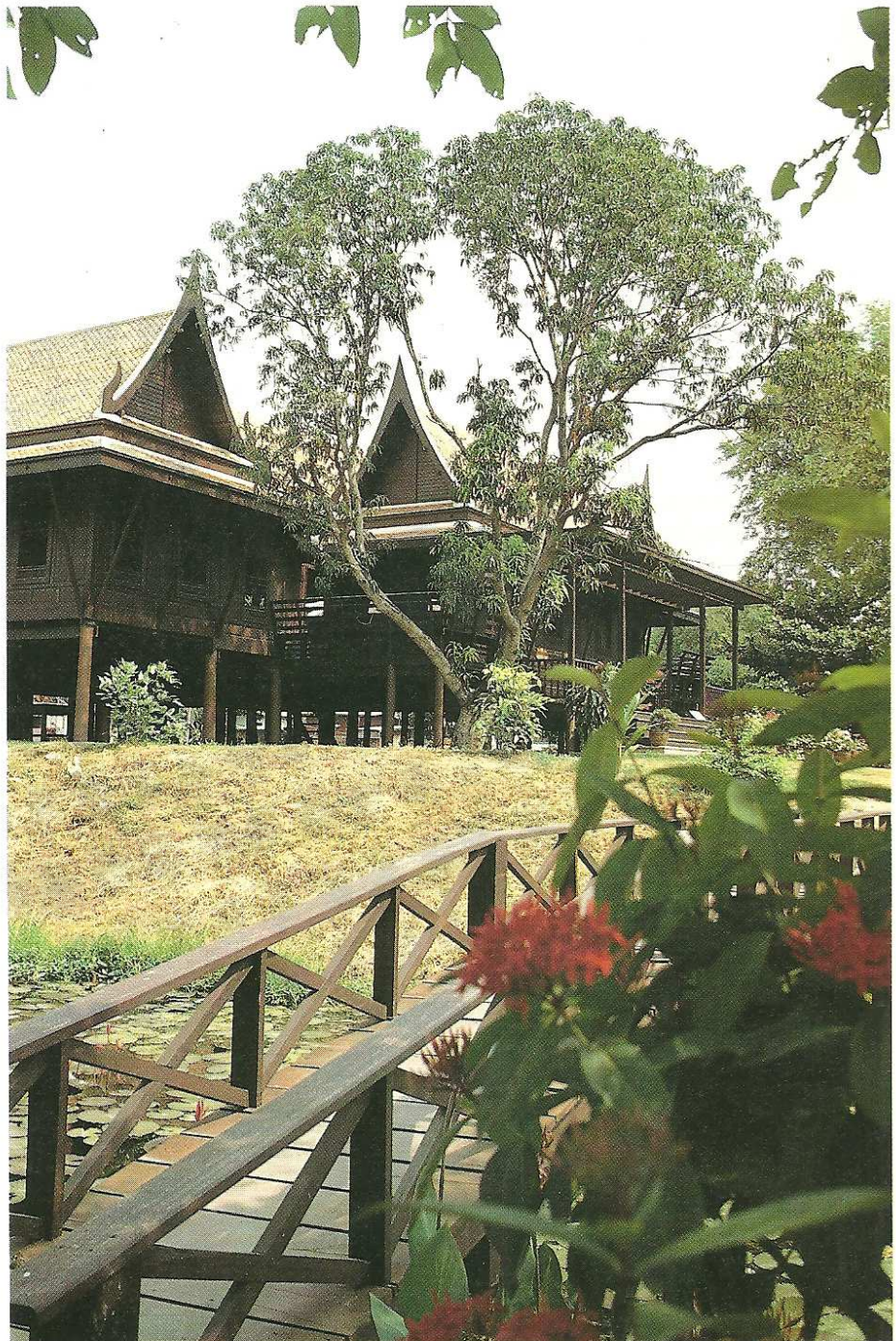

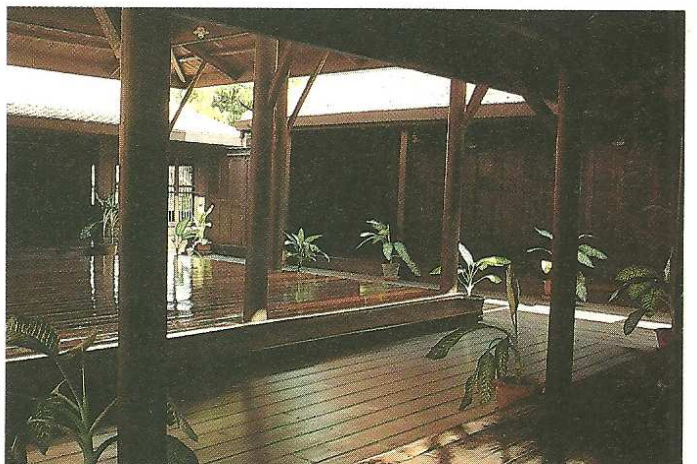
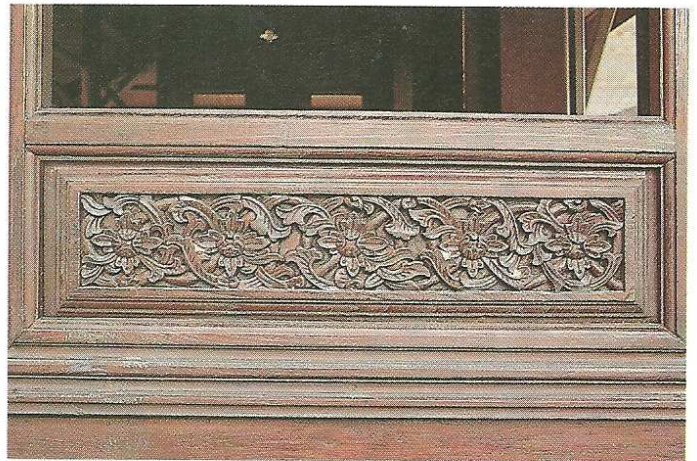
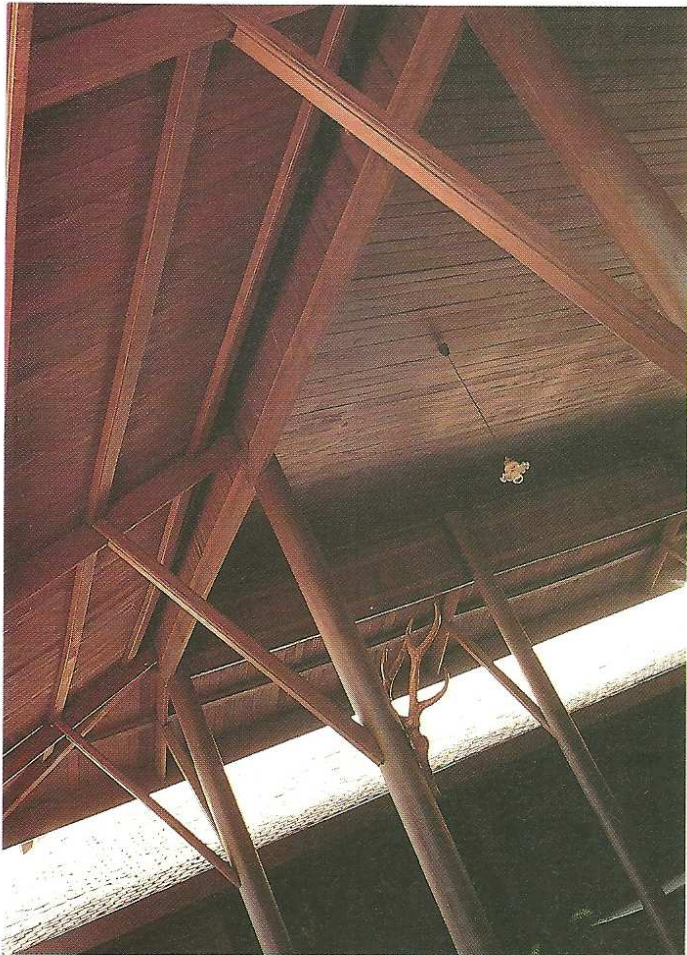
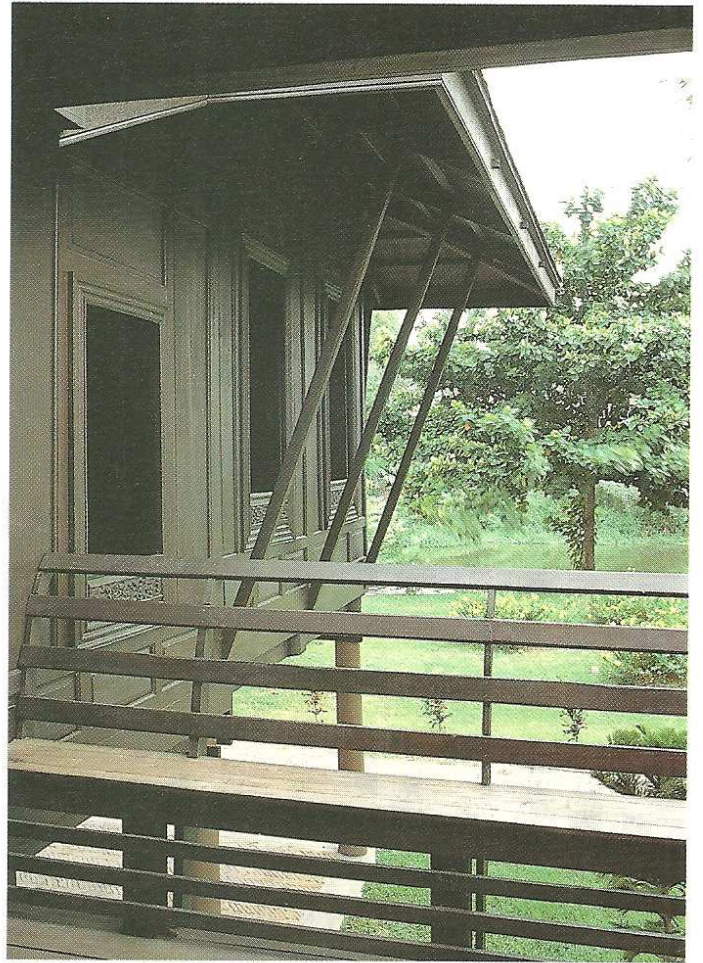
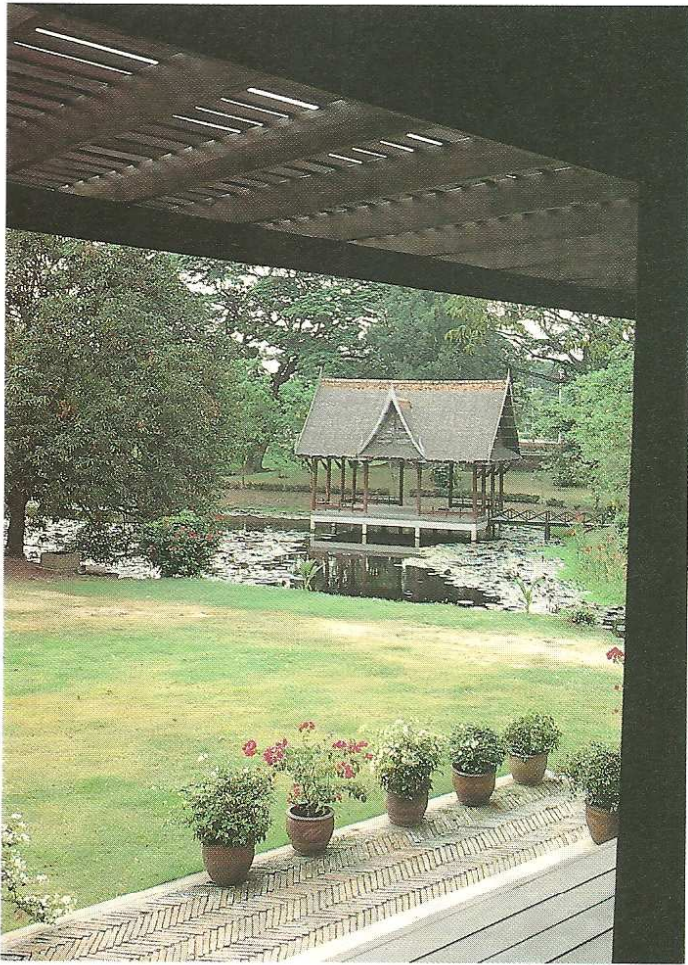

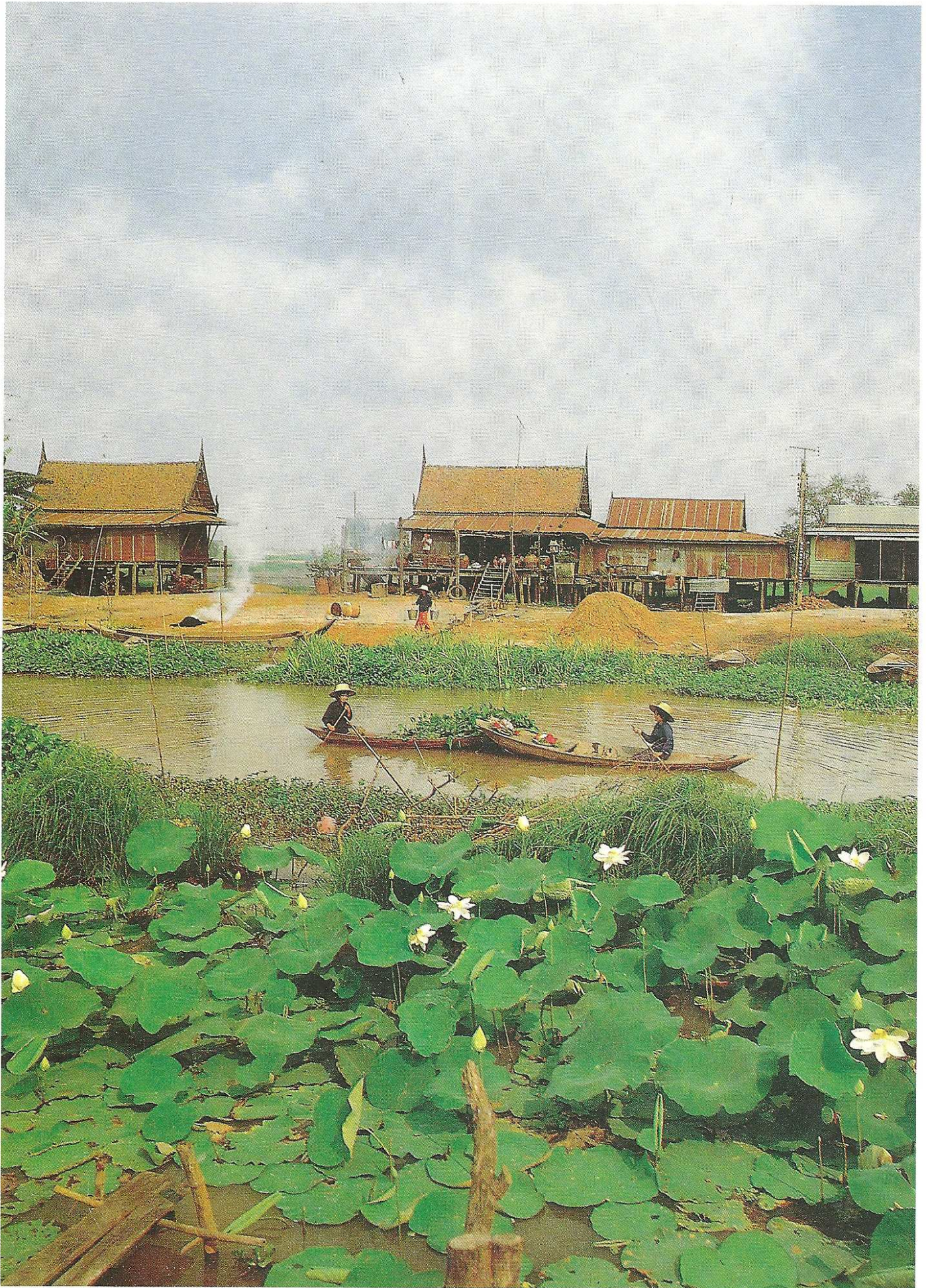
เรือนขุนแผน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

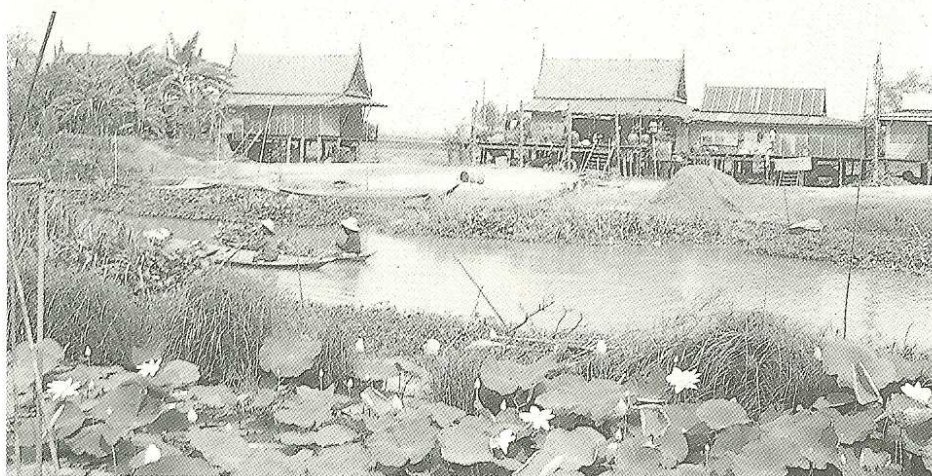

เรือนขุนแผน
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หมู่บ้านริมน้ำ

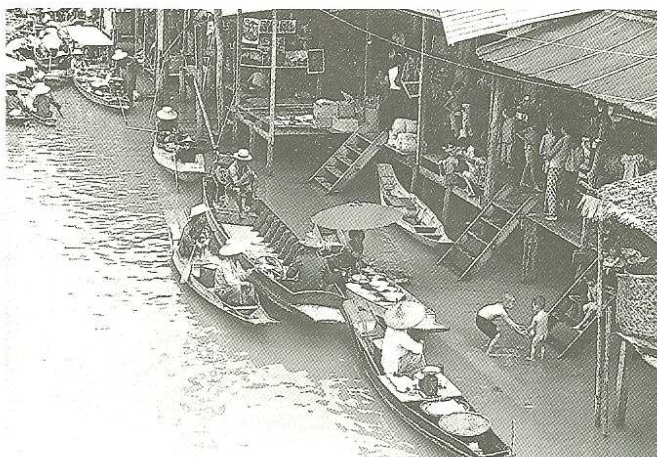
สภาพของหมู่บ้านทั่วไปเกิดรวมตัวกันขึ้นโดยธรรมชาติ ตามสภาพภูมิศาสตร์ซึ่งเป็นปัจจัยในการประกอบอาชีพเป็นส่วนใหญ่ คนไทยเรามีอาชีพเพาะปลูก เช่น ทำนา ทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ อาชีพเช่นนี้จำเป็นต้องอาศัยน้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญโดยตรง นอกจากจะใช้น้ำช่วยในการเพาะปลูกแล้ว ยังจำเป็นต้องใช้น้ำสำหรับกิน อาบ และใช้เป็นทางคมนาคมอีกด้วย การคมนาคมสมัยก่อนนั้นมีแต่ทางน้ำกับทางบก ซึ่งทางน้ำสะดวกและใช้กันมากกว่าทางบก ดังนั้น เพื่อความสะดวกดังกล่าวข้างต้น หมู่บ้านชนิดที่ ๑ จึงเกิดขึ้นริมน้ำ ลำคลอง เรียกว่า **หมู่บ้านริมน้ำ** เราจะได้ยินชื่อหมู่บ้านเหล่านี้ขึ้นต้นด้วยคำว่า **บาง** เช่น บางหญ้าแพรก บางกอกน้อย บางหัวเสือ บางปلام้า บางปะกอก บางปลาสร้อย เป็นต้น **บาง** ในที่นี้หมายถึงหมู่บ้าน ร้านค้าที่ปลูกเรียงรายไปตามริมแม่น้ำ ลำคลอง หรือริมทะเล เมื่อมีหมู่บ้านเกิดขึ้นสิ่งจำเป็นอย่างอื่นก็เกิดตามมาได้แก่ ตลาดและวัด

การเกิดของหมู่บ้าน

บ้านริมน้ำ

ร้านค้าริมน้ำ

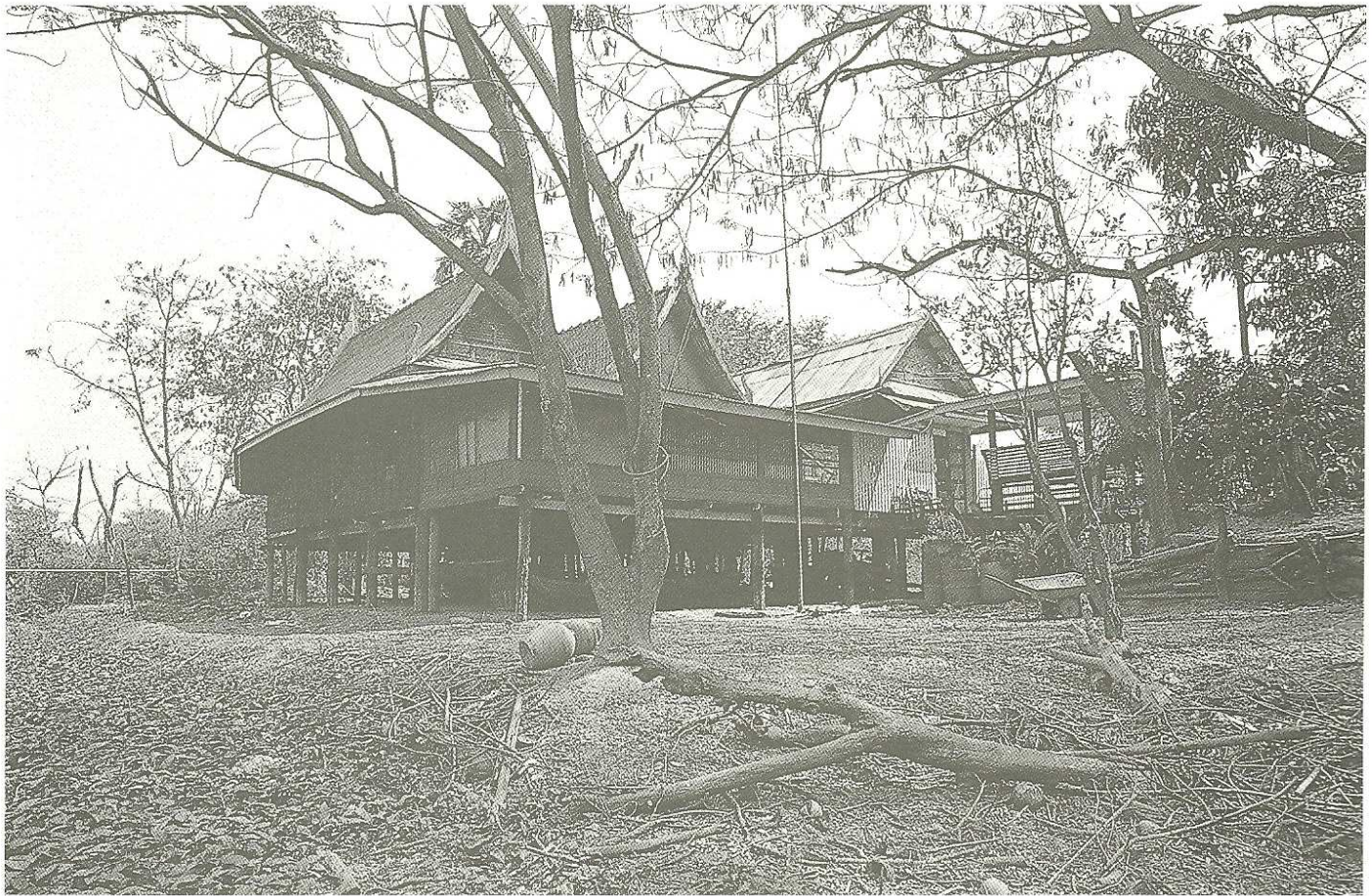

ตลาด เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกันเช่น ครอบครัวหนึ่งมีข้าวก็นำเอาไปแลกกับเสื้อผ้า อีกครอบครัวหนึ่งมีผัก ปลา นำเอาไปแลกกับเกลือ ดังนั้น ภายหลังจึงได้ใช้เงินตราเป็นสื่อกลางแทน เหตุจำเป็นที่กล่าวมานี้ เป็นผลผลักดันให้เกิดร้านค้าริมน้ำลาคลองขึ้น หมู่บ้านริมน้ำที่เกิดขึ้นมีลักษณะยาวติดต่อกันเนื่อง ๆ ตามลำคลอง หรือแม่น้ำ ด้านหลังเป็นสวน ถัดสวนออกไปก็เป็นทุ่งนา ไร่ การขยายตัวของหมู่บ้านขยายไปตามแนวลำน้ำ ฉะนั้นหมู่บ้านแบบนี้จึงยากต่อการพัฒนาและการปกครองศูนย์กลางของหมู่บ้านทั่วไปได้แก่วัด ซึ่งจะเกิดขึ้นหลังจากชาวบ้านกินดีอยู่ดีแล้ว ถึงแม้ว่าวัดจะเกิดขึ้นภายหลัง แต่ก็มีความสำคัญต่อหมู่บ้านมาก เพราะวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นตัวประสานยึดเหนี่ยวให้หมู่บ้านรวมกันอยู่ หมู่บ้านริมน้ำดังกล่าวนี้ ถ้าจำนวนเพิ่มมากขึ้นขยายใหญ่รวมตัวกันเป็นเมือง และเมืองที่มีลักษณะแม่น้ำผ่ากลางเรียกว่า “เมืองอกแตก” เช่น เมืองสุพรรณบุรี เป็นต้น

หมู่บ้านริมทาง

ลักษณะหมู่บ้านที่เกิดขึ้นริมทาง ในสมัยก่อนใช้พาหนะลากจูง เช่น เกวียน กับการใช้สัตว์ เช่น ม้า ช้าง เป็นพาหนะสำหรับบรรทุกและขับเคลื่อน ฉะนั้นการเดินทางจึงมีขีดจำกัด แค่งำลังของสัตว์เหล่านั้น หากกระยะทางการเดินทางไกลเกินกำลังสัตว์ ไม่สามารถไปถึงได้ภายในหนึ่งวัน ก็จำเป็นต้องพักแรมกลางทาง รุ่งขึ้นจึงเดินทางต่อไป ระยะทางที่เกวียนมาหยุดพักแรมกลางทางนี้ ในตอนแรกชาวบ้าน ชาวป่าที่อยู่ในบริเวณนั้น เริ่มมาปลูกเพิงขายอาหารและสิ่งของเครื่องใช้แก่ผู้ที่ผ่านมา รวมทั้งหาสิ่งของมา แลก เปลี่ยน จากชาวเกวียนด้วย ขายไปซื้อมาอยู่ในบริเวณนั้น เมื่อกิจการค้าเจริญดีขึ้นมีเกวียนผ่านไปมามากขึ้น ชาวบ้านก็มาปลูกเพิงขายของมากขึ้นตามลำดับ ขยายตัวออกไปตามยาวข้างทางแถวเดียวไม่พอ ก็เพิ่มขึ้นเป็น ๒ แถว อยู่ไปนานวัน เกิดความเคยชินจึงได้คิดปลูกเป็นเรือนถาวรขึ้น โดยจัดให้ส่วนหนึ่งเป็นที่พักอาศัย อีกส่วนหนึ่งเป็นที่ค้าขาย เมื่อมีจำนวนหลังคาเรือนมากขึ้น ได้กลายเป็นหมู่บ้านใหญ่ไปในที่สุด ด้านหลังของหมู่บ้านเป็น สวน ไร่ นา คล้ายลักษณะบ้านริมน้ำ

หมู่บ้านในที่ดอน

ถ้าหมู่บ้านอยู่ห่างจากแม่น้ำลำคลอง นาไรอยู่ในที่ดอน ลักษณะเช่นนี้ก็เกิดมีหมู่บ้านขึ้นได้ ซึ่งมักเลือกพื้นที่ดอนห่างจากแม่น้ำลำคลอง โดยรวมกันเป็นกลุ่ม และแยกกันออกไปทำนา ทำไร่ ในหมู่บ้านจะมีสระน้ำหรือบึงขนาดใหญ่ เพื่อไว้กิน ไว้ใช้ ส่วนน้ำสำหรับทำนา ทำไร่อาศัยน้ำฝนและน้ำท่า ซึ่งไหลบ่ามาในราวเดือน ๑๑ เดือน ๑๒ หมู่บ้านลักษณะนี้เรียกว่า **บ้านที่ดอน** เช่น บ้านดอนกลาง ดอนมะนาว เป็นต้น หมู่บ้านลักษณะนี้สะดวกแก่การพัฒนาและการปกครอง

หมู่บ้านกระจัดกระจาย

ลักษณะหมู่บ้านที่เกิดขึ้นอย่างกระจัดกระจายอยู่อย่างโดดเดี่ยว คือ อยู่เป็นหลัง ๆ ห่างกันมาก โดยตั้งอยู่ในที่นาหรือที่สวนของตนเอง หมู่บ้านลักษณะนี้ลำบากต่อการพัฒนาอย่างยิ่ง จะเห็นได้จากหมู่บ้านในภาคกลางบางส่วน สภาพความเป็นอยู่ สังคม ประเพณี และคตินิยมฉันทะรีอญาติ จะไม่เข้มข้นเหมือนหมู่บ้านลักษณะอื่น ๆ

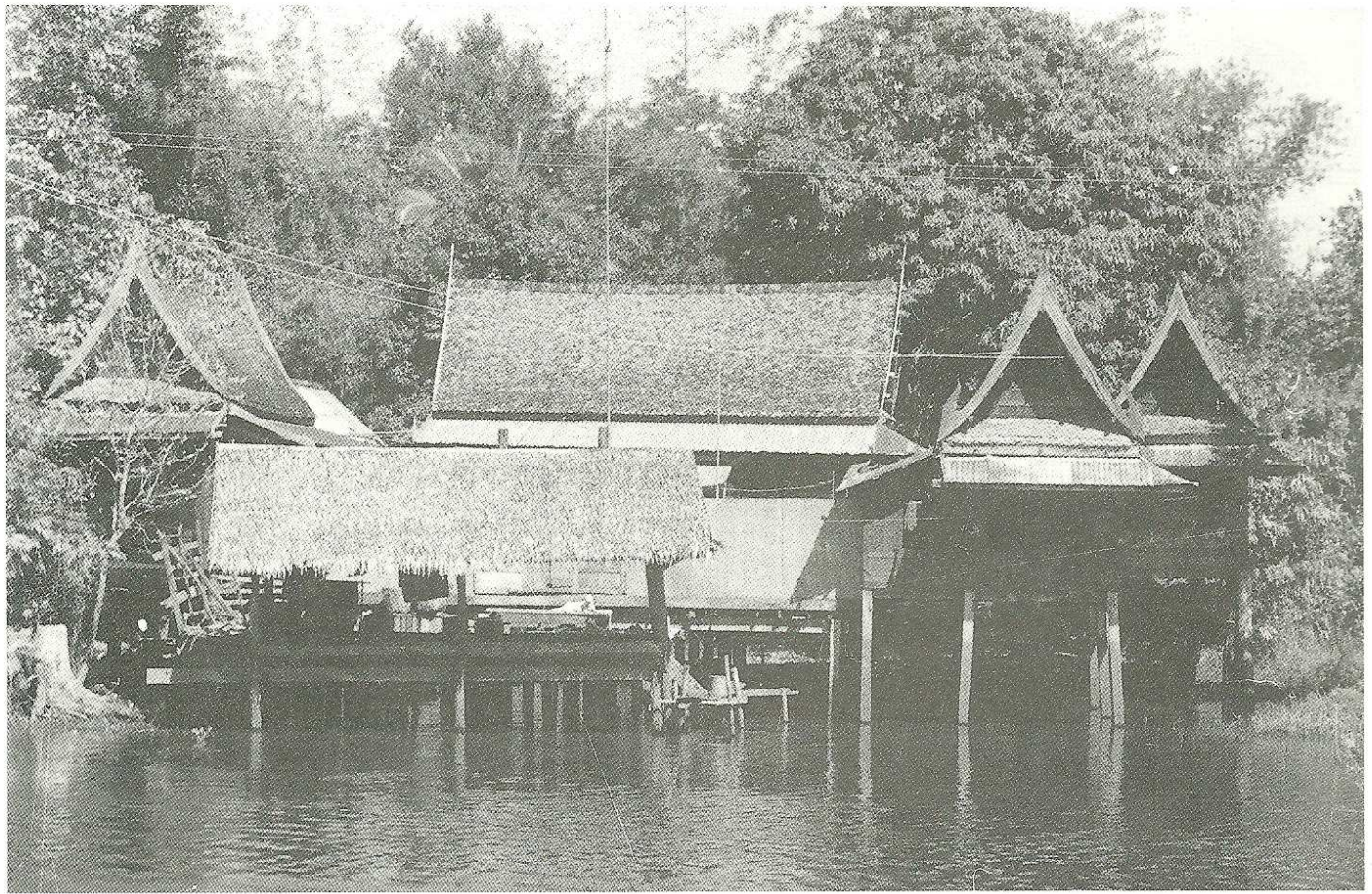
หมู่บ้านลักษณะดังกล่าว แต่ละหมู่บ้านประกอบด้วยเรือนหลายประเภทรวมกัน แต่ละประเภทยังประกอบด้วยเรือนหลายหลัง อาจเป็น ๒ ชั้นไปถึง ๓-๔ หลังก็ได้ เรือนประเภทต่าง ๆ มีไว้ดังนี้

ก. เรือนครอบครัวเดี่ยว

เรือนประเภทนี้เป็นเรือนสำหรับ ผัวเมียและลูกเล็ก ๆ ที่ยังไม่แต่งงาน ประกอบไปด้วยเรือนนอน ๑ หลัง เรือนครัว ๑ หลัง ระเบียงและชานร่วม สำหรับเรือนนอนนั้นประกอบด้วยห้องนอนและห้องโถง ความยาวแบ่งเป็น ๓ ช่วงเสา ประมาณ ๖ ศอก ถึง ๘ ศอก หน้าห้องนอนมีระเบียงยาวตลอดเป็นตัวเชื่อม ระหว่างห้องนอนกับชาน มีกันสาดคลุม ใช้เป็นที่พักผ่อน

เรือนครัวมีความยาว ๒ ช่วงเสา ช่วงแรกสำหรับทำครัว ช่วงที่ ๒ เป็นที่รับประทานอาหาร

เรือนทั้งสองหลังนี้มีชานเป็นตัวเชื่อมระหว่างเรือนนอนกับเรือนครัว และใช้เป็นที่พักผ่อนภายนอกอีกด้วย พื้นที่ชานตอนที่อยู่หลังครัวใช้เป็นที่อาบน้ำและซักล้าง

เรือนหมู่ครอบครัวขยาย

ข. เรือนหมู่

เมื่อครอบครัวเดี่ยวเจริญขึ้น ลูก ๆ แต่งงาน เกิดเป็นครอบครัวขยาย ลูกชายมีเมียแล้ว ส่วนใหญ่จะไปอยู่บ้านผู้หญิง ส่วนลูกผู้หญิงมีผัวแล้วก็ให้ฝ่ายชายมาอยู่ด้วย เรือนหลังเดิมซึ่งมีห้องนอนเพียงห้องเดียวไม่พอ จำเป็นต้องสร้างขึ้นอีก ถ้าจะต่อเรือนหลังเก่าออกไปตามยาวก็จะยุ่งยาก เพราะต้องรื้อปีกนก กันสาด เปลี่ยนผาด้านสกัดใหม่ ยุ่งยากในเรื่องการต่อไม้และการปูไม้พื้นต่อออกไป ตลอดจนมีความรู้สึกว่ารื้อขาดความเป็นส่วนตัวในลักษณะคู่ผัวตัวเมีย

การขยายเรือนนอนสำหรับลูก ครั้งแรกก็ควรจะอยู่ตรงข้ามกับเรือนของพ่อแม่ หันหน้าจั่วไปทางเดียวกัน ด้านหลังเป็นครัวซึ่งเป็นเรือนขวาง ตรงกันข้ามกับเรือนครัว สร้างขึ้นอีกหนึ่งหลังเป็นเรือนขวางกับเรือนนอน มักทำฝา ๓ ด้าน ด้านที่ติดกับตัวบ้านเปิดโล่งไว้เป็นห้องหนึ่งสำหรับพักผ่อน รับแขก เลี้ยงพระ ห้องโถงในเรือนเดิมของพ่อแม่กันฝาล้อม ๓ ด้าน อาจกันฝาขยายห้องนอนเป็น ๓ ช่วง เสาก็ได้ หรือเก็บห้องโถงเดิมไว้เป็นห้องพระตั้งโต๊ะหมู่บูชา

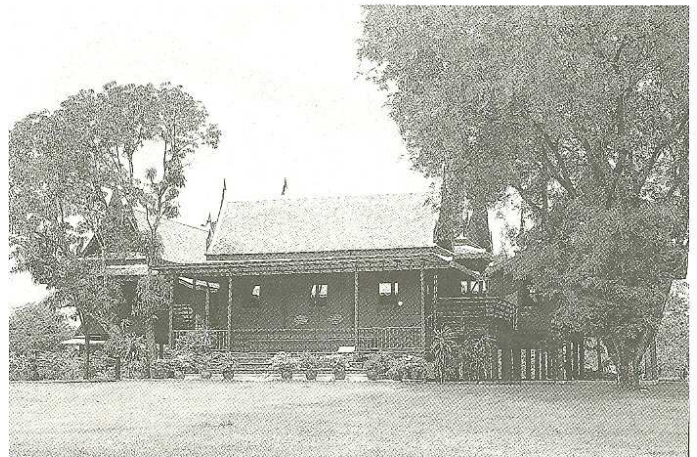
การขยายเรือนทำได้ ๓ ลักษณะ คือ

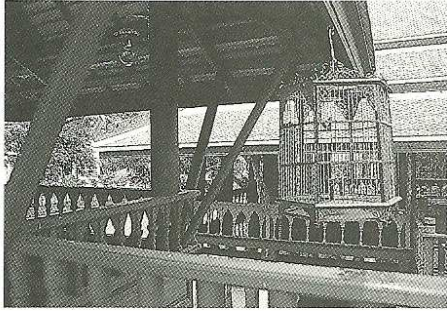
๑. ปลุกเรือนเรียงตามยาวต่อจากเรือนนอนของพ่อ - แม่ หรือเรือนนอนที่อยู่ตรงข้ามกับเรือนนอนพ่อ - แม่
๒. จัดวางตัวเรือนเป็นกลุ่ม มีชานเชื่อมกลางระหว่างเรือนแต่ละหลังไม่มีหลังคา
๓. ปลุกเรือนขึ้นใหม่ในบริเวณใกล้เคียงกันแยกเป็นหลัง ๆ ไม่มีชานเชื่อม

ค. เรือนหมู่สำหรับคบหาดูใจ

เป็นเรือนขนาดใหญ่ มีจำนวนเรือนหลายหลัง รวมอยู่เป็นหมู่ เรือนหมู่นี้จะประกอบด้วย

๑. เรือนนอน ซึ่งเป็นเรือนประธาน มีขนาดช่วงซอกกว้างมาก ประมาณ ๘-๙ ศอก
๒. เรือนลูก มีขนาดย่อมลงมา ปลุกอยู่ด้านตรงข้ามกับเรือนนอน ซึ่งเป็นเรือนรีในทิศทางเดียวกัน
๓. เรือนขวาง ใช้เป็นห้องนั่งหรือหอกกลาง กั้นฝา ๓ ด้าน ด้านที่ติดกับหัวชานเปิดโล่งสำหรับพักผ่อน รับแขก

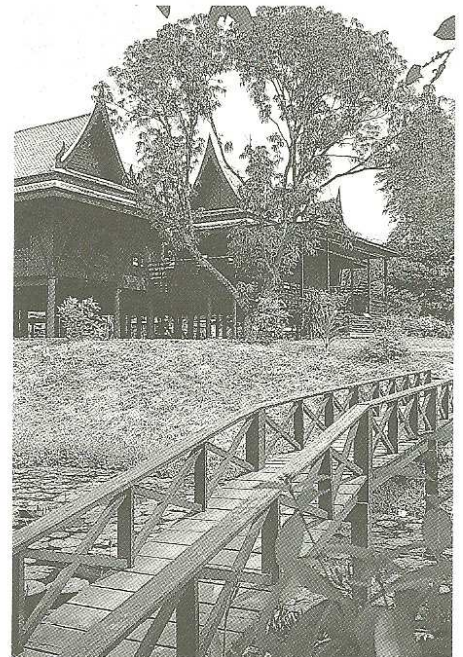
และจัดงานตามประเพณี เช่น โขนจุก ทำบุญ แต่งงาน เป็นต้น หอกลางนี้ไม่จำเป็นต้องอยู่ตรงกลางชาน แต่จะอยู่ตรงกลางก็ได้ ลักษณะเป็นเรือนโถง มี ๓ ช่วงเสา และปลูกขวางเรือนนอน

๔. เรือนครัว อยู่ทางด้านหลังปลูกขวางกับเรือนนอน ครัวในหมู่เรือนคหบดีมีขนาดใหญ่ ฝาขัดตะ หน้าจั่วมีช่องเปิดเป็นที่ระบายควันไฟ ซึ่งลักษณะและรายละเอียดของครัวจะได้กล่าวภายหลัง

๕. หอนก คหบดีมักมีงานอดิเรก เช่น การเลี้ยงนกปลากัด เลี้ยงต้นไม้ไว้เป็นสิ่งที่เพลิดเพลินใจ ด้านข้างของหอขวางมีพื้นที่เหลือจะปลูกเรือนซึ่งมีขนาด ๒ ช่วงเสาไว้เป็นที่แขวนเกรงนกไว้ดูเล่น จึงเรียกว่าหอนก

๖. ชาน มีขนาดกว้างมาก เรือนบางหลังมักนิยมเว้นที่ว่างเป็นช่องไว้กลางชานเพื่อปลูกต้นไม้ใหญ่ เช่น ต้นจำปี จำปา จันทน์ มะม่วง ขนุน เป็นต้น

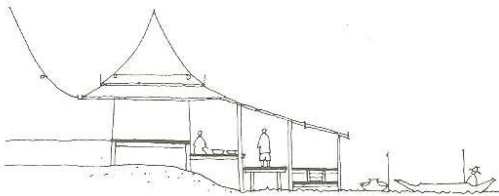

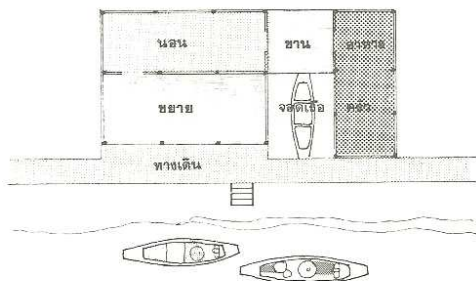
เรือนหมู่สำหรับครอบครัวขยาย กับเรือนคหบดีนี้ ประกอบด้วยเรือนจำนวนหลายหลังคล้ายกัน แต่ลักษณะ และพื้นฐานการปลูกสร้างต่างกัน

เรือนหมู่เกิดขึ้นจากเรือนนอน๑ หลัง และเรือนครัว ๑ หลังก่อน ต่อมาลูกคนโตแต่งงานออกเรือนไป ก็ปลูก เรือนนอนเพิ่มขึ้นอีกหลังหนึ่ง และลูกสาวที่ต่อมาแต่งงานตามลำดับ เรือนหมู่ก็จะเพิ่มจำนวนตามขึ้น ส่วน เรือนคหบดีนั้นมีทั้งทยอยกันปลูกสร้าง และวางแผนปลูก ขึ้นพร้อมกัน โดยวางแผนจะให้มีเรือนที่ใช้ประโยชน์ตาม ความจำเป็นพร้อมกัน เช่น หอนั่ง หอนก เรือนโถงพักผ่อน เป็นต้น

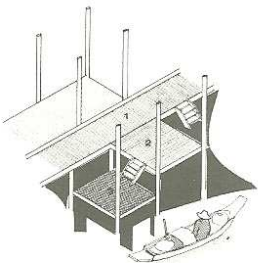

▲ เรือนร้านค้าริมน้ำ แบ่งเป็นส่วนเรือนนอน เรือนร้านค้า
ระเบียบวางของ สะพานทางเดิน ทำส่งของ

▲ แปลนร้านค้าริมน้ำ

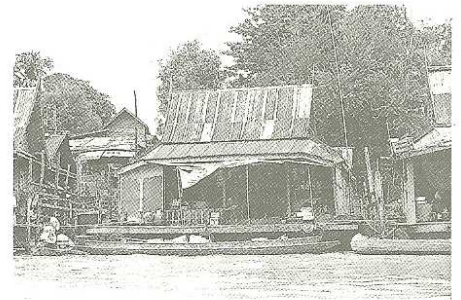
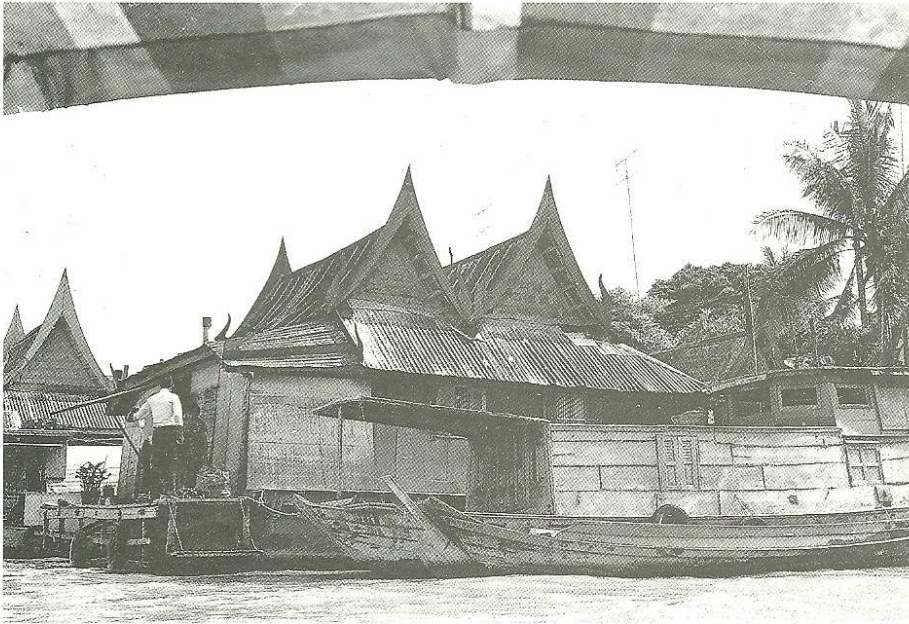
▲ แบบทำน้ำรับ-ส่งของ

ง. เรือนร้านค้าริมน้ำ

เป็นเรือนที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นร้านค้าขาย รวมทั้งกินอยู่หลับนอน ฉะนั้นประโยชน์ใช้สอยจึงต่างกับเรือนพักอาศัยทั่วไป แบ่งเป็น ๒ ส่วน ส่วนหน้าเปิดเป็นร้านค้า สำหรับส่วนหลังเป็นที่อยู่อาศัย

ด้านหน้าสำหรับค้าขาย มีสะพานไม้ทำเป็นทางเดิน กว้างประมาณ ๒ ศอกเศษ ยาวติดต่อถึงกันทุกหลังคาเรือน ถัดจากสะพานทางเดินออกไป ทำท่อน้ำเป็นที่เทียบเรือ ขนสินค้าขึ้นลงได้สะดวก

ฝาเรือนประเภทนี้เหมือนเรือนไทยพักอาศัยทั่วไป เว้นแต่ตอนหน้าเรือนทำเป็นฝาหน้าถึงหรือฝาบานกระทุ้ง อาจทำด้วยฝาจาก และฝาขัดตะ เพื่อสะดวกในการเปิด ยกขึ้นปัจจุบันเปลี่ยนเป็นฝาหน้าถึงไม้ หรือ ฝากะทุ้งสังกะสี

เรือนร้านค้าริมน้ำ จะสร้างติดต่อกันเป็นแถว เว้นช่วงระยะห่างบ้างพอสมควร ประมาณ ๑ ช่วงเรือน เพื่อเป็นที่เก็บเรือ

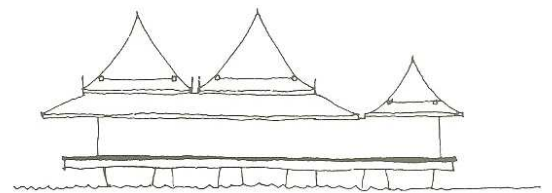
ส่วนชานซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นของเรือนร้านค้าริมน้ำนั้นหายไป

จ. เรือนแพ

คือ เรือนร้านค้าที่ลอยน้ำอาจเคลื่อนที่ไปมาได้ เป็นที่อยู่อาศัย มีลักษณะเหมือนเรือนแฝด ตัวเรือนใหญ่ หลังในเป็นที่พักนอน นอน หลังนอกเป็นร้านค้า มีฝาหน้าถึงปิด-เปิด ด้านหน้าเป็นชานซึ่งติดกับน้ำ บางหลังมีชาน ช่วงยาวของเรือนแพมี ๓ ห้อง ด้านหลังเป็นครัว หลังคาครัวมีขนาดเล็กกว่าหลังคาตัวเรือนใหญ่ ด้านล่างตัวเรือนมีแพรองรับทำเป็น ๒ ชนิด คือ

๑. ทำด้วยไม้ไผ่ผูกรวมกันเป็นแพเรียกแพลูกบวบ

๒. ทำด้วยไม้จริงต่อเป็นแพสี่เหลี่ยมยาว เรียกแพโป๊ะ

ลักษณะเรือนแพ เป็นแพโป๊ะ เรือนหลังใหญ่เป็นหลังคาแฝด หลังเล็กเป็นครัว

จ. เรือนร้านค้าริมทาง

เป็นเรือนที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นร้านค้าและที่พักอาศัย มีลักษณะเดียวกับเรือนร้านค้าริมน้ำ มีลักษณะต่อไปนี้

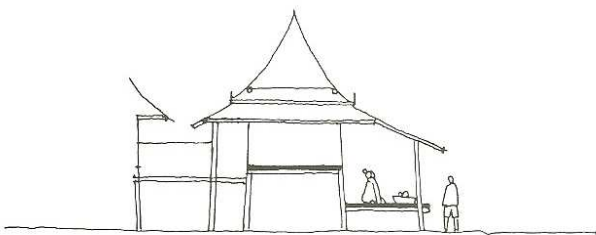
ลักษณะที่ ๑ เป็นเรือนหลังเดียว มีระเบียบยาว เกือบเท่าเรือนนอน ลดระดับพื้นระเบียบต่ำกว่าเรือนนอน อยู่เหนือพื้นดินประมาณ ๒ ศอก เพื่อใช้เป็นที่วางสินค้า ฝาระเบียบทำเป็นฝาเพี้ยม ฝาถึง ฝากระทุ้ง

พื้นเรือนนอนเข้าไปข้างในทำเรือนครัวอีกหลังหนึ่ง ได้ถุนเรือนนอนใช้เป็นที่พักเก็บเกวียน

ลักษณะที่ ๒ กรณีครอบครัวใหญ่ ตัวเรือนสร้างเป็น ๒ หลังแฝด ใช้เป็นเรือนนอน ส่วนระเบียบด้านหน้าคงเหมือนลักษณะที่ ๑

ลักษณะที่ ๓ เหมือนลักษณะที่ ๒ แต่ระเบียบที่ใช้วางสินค้าเปลี่ยนมาอยู่ทางด้านหัวเรือน

ลักษณะที่ ๔ แยกเรือนร้านค้าออกจากเรือนนอน ไม่มีฝากั้น ลักษณะคล้ายศาลาโถง เมื่อทำการค้าก็นำสินค้ามาวางขาย เมื่อเลิกขายก็เก็บ

ลักษณะเป็นเรือนที่ลดระดับพื้นระเบียบลงไปมากกว่าปกติ และมีขนาดของระเบียบกว้างมาก เพื่อจุดมุ่งหมายทำเป็นที่วางของขายอยู่ริมทางเดิน

รูปทรงเรือน

๑. เป็นเรือนยกพื้นใต้ถุนสูง สูงจากพื้นดินเสมอ ศิระคนยืน ระเบียงและชานยกพื้นใต้ถุนสูงระดับลดหลั่นกัน การลดระดับประมาณ ๑ ศอกนี้ ทำให้เกิดประโยชน์ คือ

ก. ช่วยให้ลมผ่านสะดวก

ข. มองลอดช่องจากชานลงมายังใต้ถุนได้

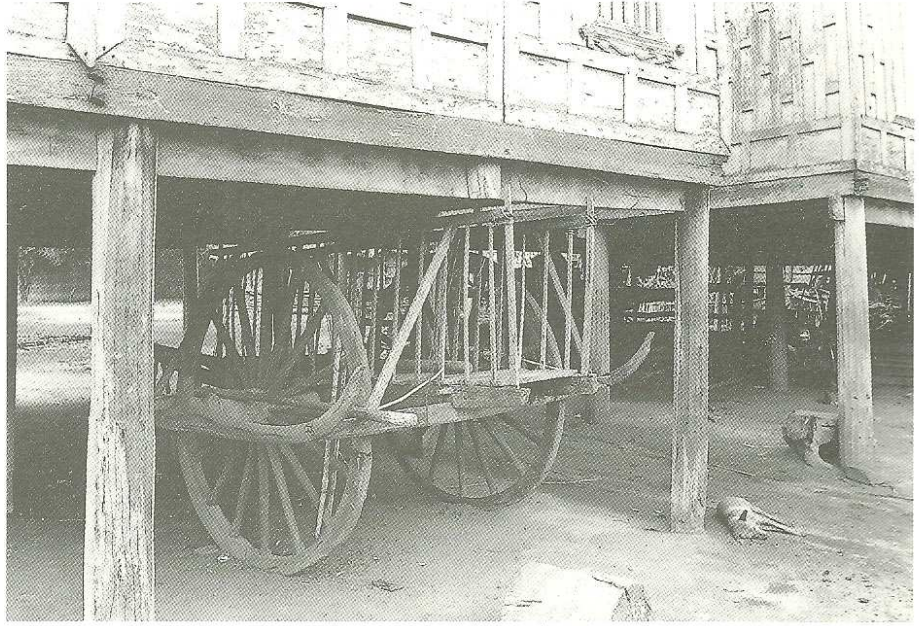
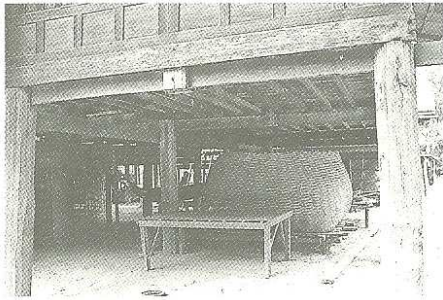
๒. การยกพื้นเรือนสูง เพื่อความปลอดภัยจากสัตว์ร้าย หรือคนร้ายในเวลาจำเป็น ภาคกลางของประเทศไทยอยู่ในเขตพื้นที่ลุ่ม น้ำท่วมถึง ฝนตกชุก มีป่าไม้ทั่วไป เป็นที่อาศัยของสัตว์ร้ายนานาชนิด ถ้าบ้านเรือนตั้งอยู่ใกล้ป่าก็ต้องระวังสัตว์ป่าเหล่านั้น ฉะนั้น การยกพื้นเรือนให้สูงจากพื้นดินจึงเป็นการปลอดภัย

๓. ป้องกันน้ำท่วมถึง แต่ละภาคในประเทศ มักจะมีน้ำท่วมเกือบทุกปี ภาคกลางนั้นน้ำเหนือไหลบ่าลงมารวมทั้งน้ำทะเลหนุนในราวเดือนพฤศจิกายน และเดือนธันวาคม ถ้าเกิดน้ำท่วมก็ย้ายสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ จากใต้ถุนขึ้นไว้บนเรือน

ลักษณะของเรือน

หน้าน้ำเดือน ๑๑ หรือเดือน ๑๒ น้ำจะท่วมใต้ถุนเรือน

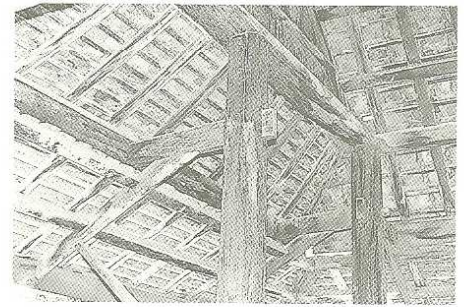

การยกพื้นใต้ถุนสูง นอกจากจะใช้
เก็บเครื่องใช้ต่าง ๆ ยานพาหนะ และ
ประกอบอุตสาหกรรมในครัวเรือนแล้ว ยังใช้
เป็นที่พักผ่อน ตั้งแคร่ นั่งเล่นในเวลากลางวัน
ได้อีกด้วย

๔. เพื่อใช้ประโยชน์ที่ว่างใต้ถุน เก็บเครื่องมือ
เครื่องใช้ในการกลั่นกรองและยานพาหนะ ได้แก่ เกวียนเรือ
เป็นต้น

๕. เป็นที่ประกอบอุตสาหกรรมในครัวเรือน ได้แก่
ทอผ้า ทอเสื่อ ปั่นฝ้าย ตำข้าว และพักผ่อน

๖. ลมพัดผ่านได้สะดวก เกิดการไหลไป เมา
ในที่ว่าง ภาคกลางของประเทศไทย อยู่ใกล้เส้นศูนย์สูตร
ระหว่างเส้นรุ้งที่ ๑๓° - ๑๖° เหนือ เส้นแวงที่ ๙๙° - ๑๒๐°
ตะวันออก อากาศร้อน อุณหภูมิบางเดือนสูงถึง ๓๙.๙
องศาเซลเซียส และมีความชื้นสูงมาก เมื่ออากาศร้อน
และมีความชื้นมาก อาคารต่าง ๆ จึงต้องการความโปร่ง
การที่ยกใต้ถุนของเรือนสูงชันนั้นด้วยลักษณะ
สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ดินฟ้าอากาศอย่างยิ่ง ส่วนความ
โปร่งของเรือนนั้น เห็นได้จากเรือนครัวที่ออกแบบฝาไว้
ให้มีลักษณะอากาศผ่านได้ เรียกว่า “ฝาโปร่งลม” เช่น
ฝาสำหรับวัด ฝาขัดแตะ นอกจากฝาแล้วบางเรือนพื้นครัว
ไผ่ยังทำพื้นขัดแตะอีกด้วย และหน้าจั่วหัว - ท้ายทำช่อง
โปร่งให้ลมผ่าน ควันไฟออกจากห้องได้สะดวก การออก

แบบทั้งหมดนี้เกิดขึ้นจากความต้องการ และความเข้าใจ
ธรรมชาติอย่างลึกซึ้งของช่างโบราณ

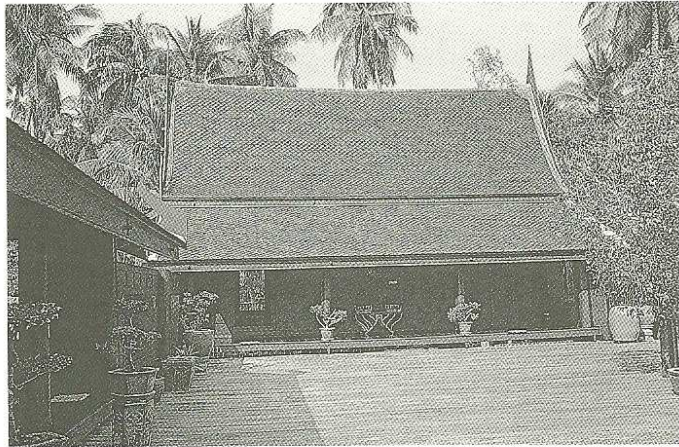
๗. หลังคาทรงสูง ชายคายื่นยาว หลังคาเรือน
ไทยใช้ไม้ทำโครง และใช้จาก แปก กระเบื้องดินเผา เป็น
เครื่องมุง วัสดุเหล่านี้ต้องการความสูงชันขององศามาก
น้ำฝนจึงจะไม่รั่ว การทำหลังคาทรงสูงนี้ช่วยบรรเทา
ความร้อนที่ถ่ายเทลงมายังห้องในเรือน

เรือนครัวทั่วไป ตรงส่วนบนของหน้าจั่วทั้ง ๒ ด้าน
ทำช่องระบายอากาศโดยใช้ไม้ตีเรียงกันช่องเว้นช่อง หรือ
ทำเป็นรูปปรีศมีพระอาทิตย์ และเว้นช่องระหว่างไม้แต่ละ
อันเช่นกัน เพื่อถ่ายเทควันไฟออกจากเรือนครัวได้สะดวก

ได้กล่าวมาแล้วว่า ดินฟ้าอากาศของภาคกลาง
แดดแรงจัด ฝนชุก จึงจำเป็นต้องต่อเติมชายคาให้ยื่นออก
จากตัวเรือนมาก เพื่อป้องกันฝนสาด แดดส่อง

๘. ชานกว้าง เมื่อมองดูผังของเรือนไทยทั่วไป
พื้นที่ของชานกว้างไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ทั้งหมด
ถ้ารวมพื้นที่ของระเบียงเข้าไปด้วยจะเท่ากับร้อยละ ๖๐
พื้นที่นี้เป็นส่วนอาศัยภายนอก

เรือนครัวทั่วไป มักทำช่องระบาย
อากาศ โดยใช้ไม้ตีเรียงกัน หรือทำเป็นรูป
ปรีศมีพระอาทิตย์ ส่วนฝาเป็นฝาขัดแตะ
ระบายอากาศได้ดี

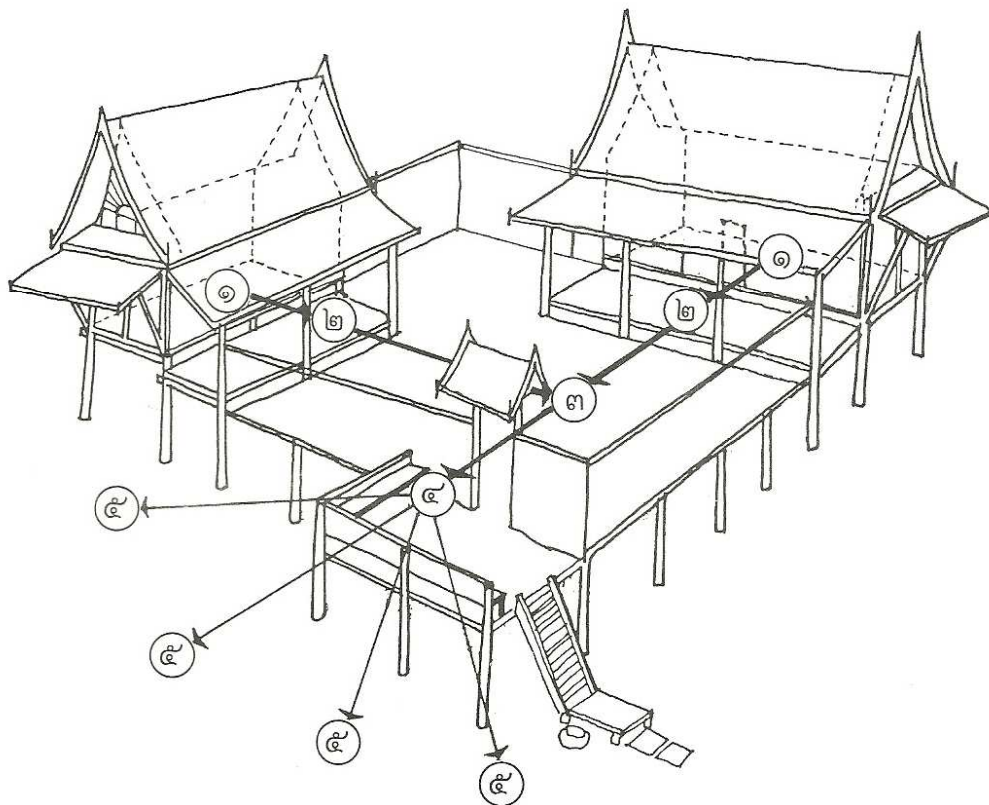

สาเหตุที่ทำให้ปริมาณพื้นที่อาศัยภายนอกมากกว่าพื้นที่อาศัยภายใน เนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมของดินฟ้าอากาศที่ร้อนอบอ้าวดังกล่าวมาแล้ว

ชานเป็นส่วนสำคัญเท่ากับเรือนนอน และเรือนครัว การพักผ่อนในร่มใช้เรือนนอน แต่การพักผ่อนภายนอกนั้นเราใช้ชานและระเบียง ชานเป็นพื้นที่เปิดโล่งรับแสงแดดและอากาศบริสุทธิ์ลมพัดผ่านได้สะดวก สามารถมองผ่านฝารั้วชานที่ทำเป็นลูกกรง เป็นสิ่งจำเป็นที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะพิเศษของสถาปัตยกรรมเมืองร้อนนี้ได้ดี

ชานมีหน้าที่ใช้สอยดังนี้ ไว้พักผ่อนนั่งเล่น รับแขก จัดงานตามประเพณีนิยมเนื่องมาจากคตินิยมทางศาสนา เช่น โกนจุก ทำบุญ เลี้ยงพระ แต่งงาน นอกจากนั้นชานยังมีหน้าที่เชื่อมเรือนนอน เรือนครัวและเรือนอื่น ๆ เข้าด้วยกัน

บางมุมของชานปลูกต้นไม้ประดับไว้ดูเล่น นอกจากนั้นยังเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ ไว้ที่ชานด้วย ชาน นอกจากจะเป็นที่พักผ่อน นั่งเล่นแล้ว ยังเป็นที่ให้ความสำราญแก่เจ้าของเรือนด้วย

สรุปลักษณะรูปทรงของเรือนไทย คือ

ก. ใต้ถุนสูง

ข. หลังคาลาดชัน ชายคายื่นยาว

ค. ชานกว้าง

ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

๑. สมองประโยชน์ ใช้สอย ตามความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ สงบ รักสันโดษ ไกล่ล้นธรรมชาติ

๒. ดินฟ้าอากาศที่ร้อนอบอ้าว ความชื้นสูง ฝนชุกแดดจัด

๓. อาชีพเกี่ยวกับการกสิกรรม

๔. คตินิยมความเชื่อทางศาสนา ประเพณี

๕. วัสดุที่ใช้ในการปลูกสร้าง ได้แก่ ไม้เป็นส่วนใหญ่

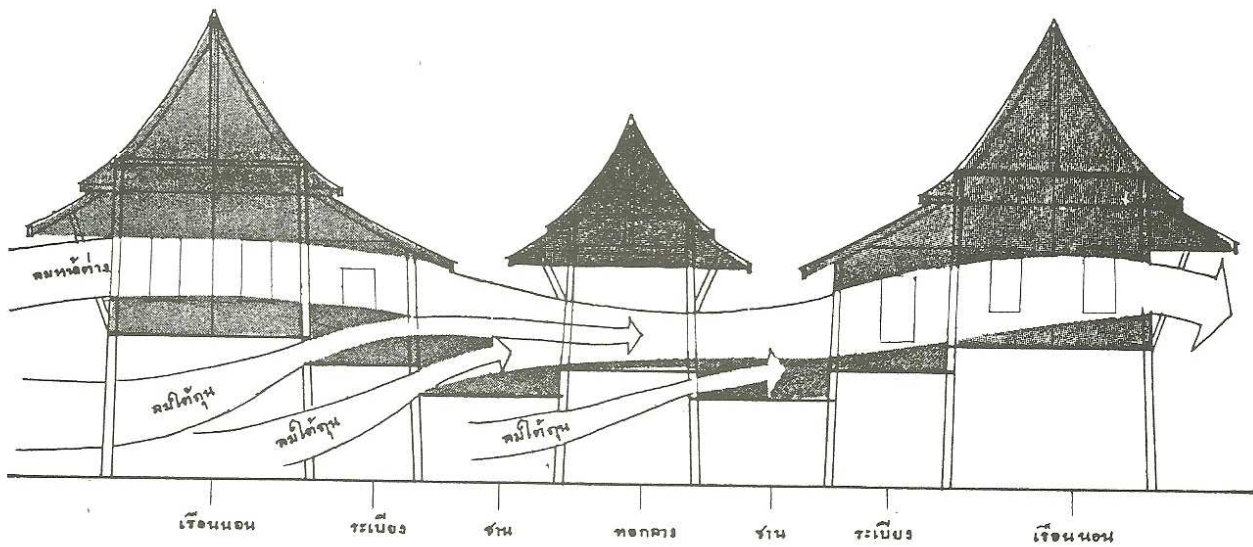
▲ การเปลี่ยนจากที่ว่างภายในห้อง

ออกสู่ที่ว่างภายนอก

๑ ที่ว่างภายในห้อง

๒ ๓ ๔ ตัวกลาง

๕ ที่โล่ง

กระแสนลมและการระบายอากาศ

ผังของเรือน

การวางผังของเรือน ถือหลักการสัมพันธ์กับสภาพภูมิประเทศ และภูมิอากาศเป็นเหตุผลการกำหนดผังของเรือนไม่ใช่หลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ ไม่คำนึงถึงทิศทางลม แสงแดด และประกอบคตินิยมเชื่อเกี่ยวกับโชคลาง ความเป็นมงคล หรืออัปมงคล เพื่อหวังว่าจะได้อยู่เป็นสุข เพราะชีวิตประจำวันอาศัยธรรมชาติ ดินฟ้าอากาศที่จะอำนวยให้พืชพันธุ์ธัญญาหารเจริญงอกงามหรือล่มจม ซึ่งเชื่อถือว่าเป็นเพราะโชคเคราะห์หรืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ

ผังเรือนมีข้อสังเกตต่อไปนี้

๑. การสร้างเรือนแต่ละหลังมีบริเวณบ้านกว้างพอที่จะให้ลมพัดผ่านได้สะดวก

๒. ตอนกลางวันออกไปทำไร่ ทำนา ทำสวน นอกบ้านเป็นส่วนใหญ่

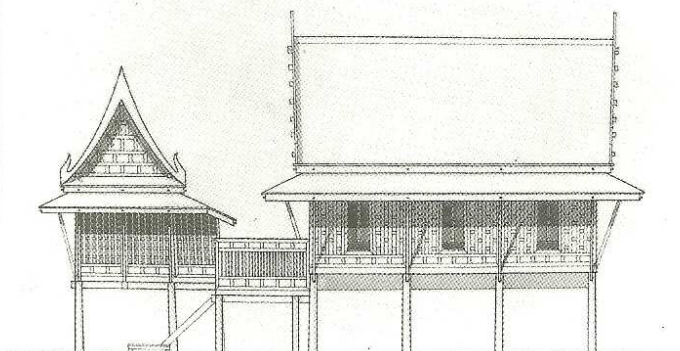
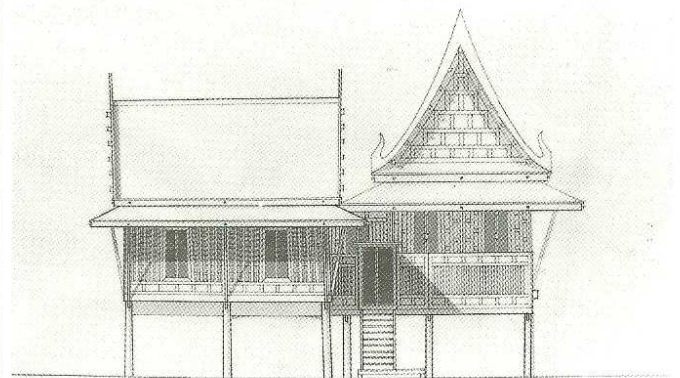
๓. ใช้พักผ่อนตอนกลางวัน โดยมากพักที่ระเบียงชาน ใต้ถุนเรือน ซึ่งลมพัดผ่านได้เพียงพอ

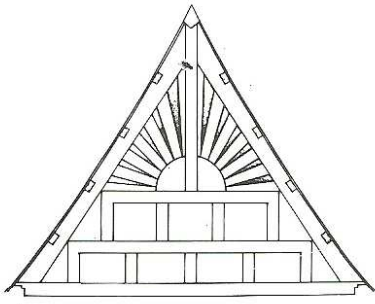

๔. บริเวณบ้านมีต้นไม้ใหญ่หลายชนิดที่ให้ร่มเงารวมทั้งเรือนบางหลัง ตรงกลางชานเปิดช่องว่างไว้ปลูกต้นไม้ชนิดยืนต้น เพื่อให้ร่มเงาบริเวณชานเรือน

การวางผังของเรือน ถ้าอยู่ริมแม่น้ำลำคลองมักจะหันด้านระเบียงออกสู่ลำน้ำ ถ้าอยู่ตามที่ดอน ตามทุ่ง มักจะหันด้านระเบียงขนานไปกับทางเกวียน หรือทางเดิน และถ้าในหมู่บ้านนั้นหันด้านจั่วไปทางไหน เรือนหลังที่สร้างต่อมามักนิยมหันด้านจั่วไปทางเดียวกัน เพราะถือว่าถ้าหันขวางกันแล้ว เจ้าของจะทะเลาะวิวาทกับเรือนอื่น ซึ่งเป็นความเชื่อเฉพาะถิ่น

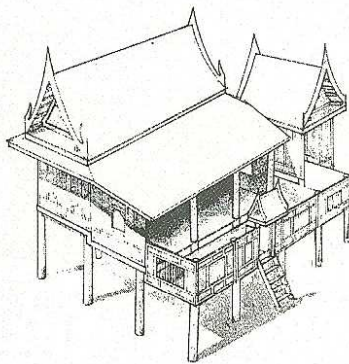
เรือนไทยของชาวมอญ อำเภอพระประแดง เป็นตัวอย่างที่นิยมปลูกเรือนขวางแม่น้ำ การวางผังของเรือนมอญรามัญ จึงมักได้ลมมาก แต่ก็ขวางกับเรือนไทยทั่วไป จึงมีคำล้อเลียนว่า “มอญขวาง” ซึ่งมักได้ยินอยู่เสมอ

▲ หน้าจั่วเรือนครัว มักทำช่องระบายอากาศเป็นรูปรัศมีพระอาทิตย์ เพื่อถ่ายเทควันไฟออกจากเรือนได้สะดวก

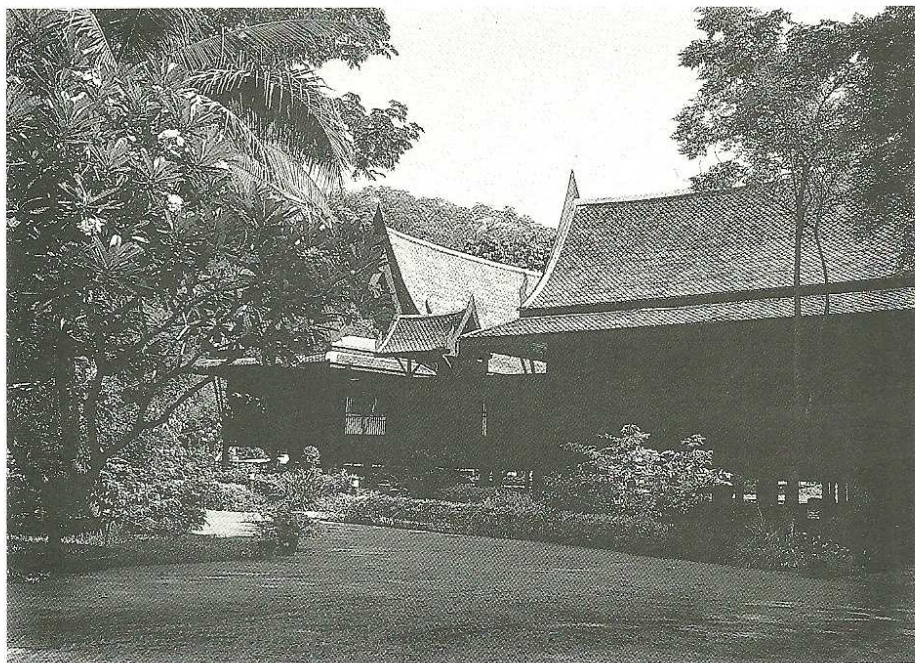
▶ ภายในครัวเรือน แสดงพื้นโพนให้ลมพัดจากใต้ถุนขึ้นบนเรือน พร้อมทั้งฝาผนังขัดแตะโพน และหน้าจั่วเว้นช่องระบายควันไฟ

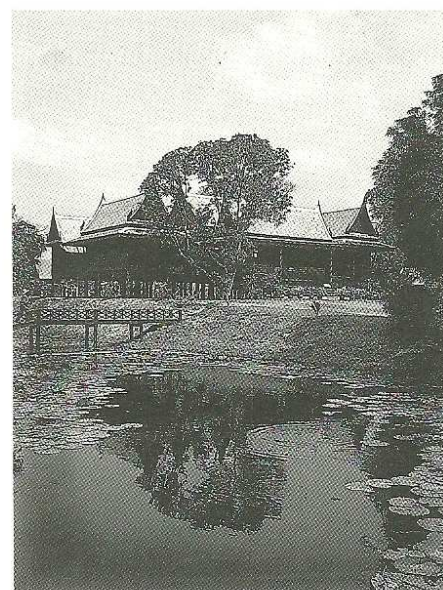
ต่อเรือนครัว

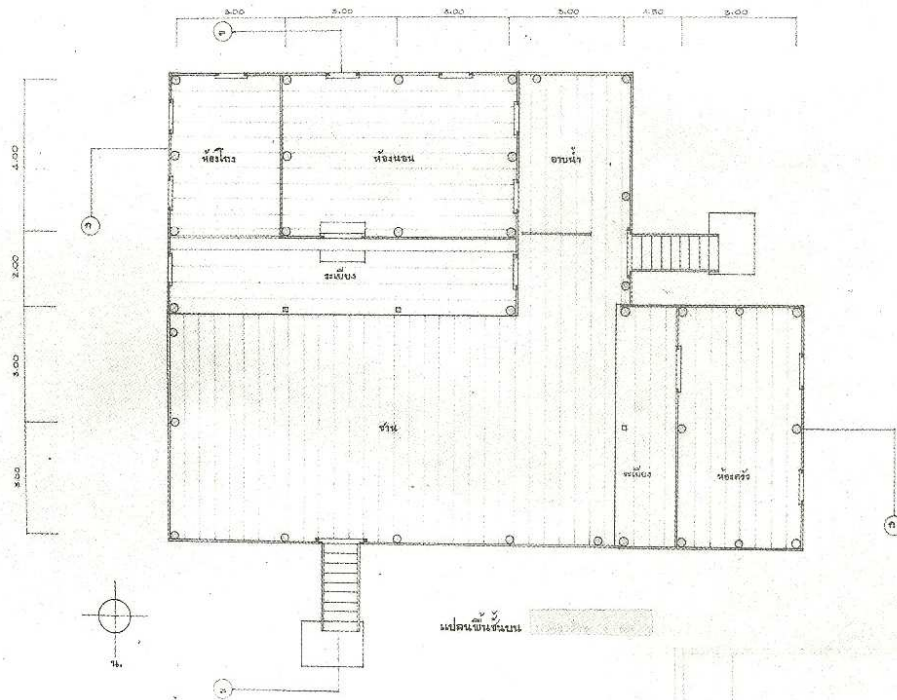
ผังเรือนครัว

เรือนครัวแยกออกจากเรือนนอนต่างหาก ตั้งอยู่ทางด้านใดก็ได้ แต่นิยมไว้ทางทิศตะวันตก การหุงต้มใช้พื้นเป็นเชื้อเพลิง ย่อมมีควันและเขม่าไฟ เรือนครัวจึงมีความต้องการที่จะตั้งให้ได้รับลมผ่านตลอด ปัญหาในการใช้พื้นหุงต้มนี้ เป็นผลผลักดันให้รูปร่างลักษณะการใช้ฝาหน้าจั่วของเรือนผิดแปลกไปจากเรือนขัดแตะโพนมองลอดช่องเล็ก ๆ ของพื้นลงไปใต้ถุนได้ อีก ๑ ช่วงเสาเป็นพื้นไม้จริง สำหรับนั่งรับประทานอาหาร ฝาใช้ไม้ไผ่ขัดแตะเข้ากรอบไม้จริงเป็นฝาแป “โพนลม” หน้าจั่วเว้นช่องระบายอากาศ ลักษณะเช่นนี้มีให้เห็นอยู่ทั่วไป แสดงให้เห็นถึงความคิดช่างโบราณออกแบบสร้างอาคารตามความต้องการ สมองความจำเป็นที่เกิดขึ้น และเข้าใจใช้วัสดุปลูกสร้างเพื่อการระบายอากาศได้เป็นอย่างดี

สรุปลักษณะการวางผังเรือนไทยโดยทั่วไป คำหนึ่งถึงทิศทางลมตามความเหมาะสม นิยมวางเรือนไปตามสภาพสิ่งแวดล้อม เช่น อยู่ริมน้ำ ลำคลอง ตัวเรือนก็วางยาวไปตามลำน้ำด้วย หรืออยู่ริมถนน ก็วางตัวเรือนยาวไปตามถนน ตำแหน่งของผังเรือนขึ้นอยู่กับคติความเชื่อเป็นหลัก ส่วนการจัดกลุ่มเรือนนิยมความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวแสดงออกให้เห็นถึงความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ตัวเรือนห่างพอชายกันสาดของแต่ละหลังไม่ติดกัน ทำให้เกิดการไหลถ่ายเทอากาศสะดวก

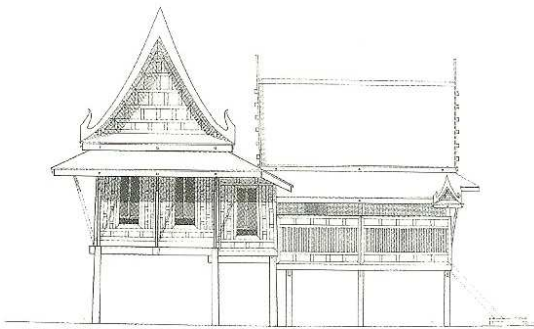

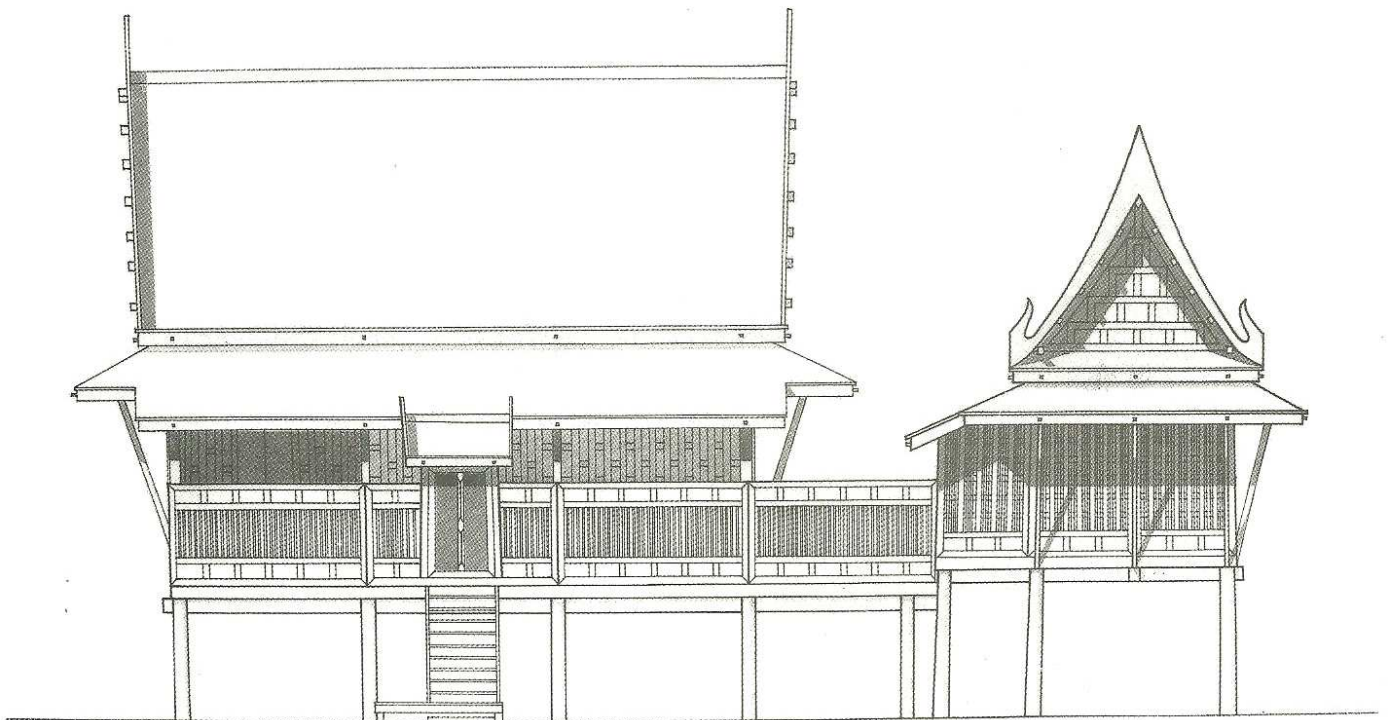
โครงสร้าง

โครงสร้าง และส่วนประกอบทั้งหมดทำด้วยไม้ ส่วนใหญ่เป็นไม้สัก เว้นแต่โครงสร้างที่สำคัญในการรับที่น้ำหนัก ใช้นิโม่อื่นที่แข็งแรงกว่าแทน เช่น ไม้เต็ง ริง แดง มะค่า โครงสร้างทั้งหมดมีลักษณะในระบบ **เสากับคาน** การถ่ายน้ำหนักจากหลังคาลงมายัง กลอน แป จันทัน เสา กงพัทหรือระ สู่พื้นดิน ส่วนพื้นถ่ายลง รอด เสา กงพัทหรือระ สู่พื้นดิน ตามลำดับ จะเห็นว่าโครงสร้างเรือนไทยมีรูปทรงลัษสอบบนทั้ง ๒ ด้าน คือ **ด้านสกัด** และ **ด้านยาว** การลัษสอบของโครงสร้างเนื่องด้วยเหตุผลดังนี้

ก. เพื่อความมั่นคง แข็งแรงของโครงสร้างทั้งหมด โดยเพิ่มแรงอัดให้กับส่วนบนของเสา และสามารถรับแรงลมได้ดีกว่าแบบตั้งเสาคาน เปรียบเสมือนคนยืนกางขา เมื่อมีผู้อื่นมาผลักจะล้มยากกว่ายืนตรง ๆ

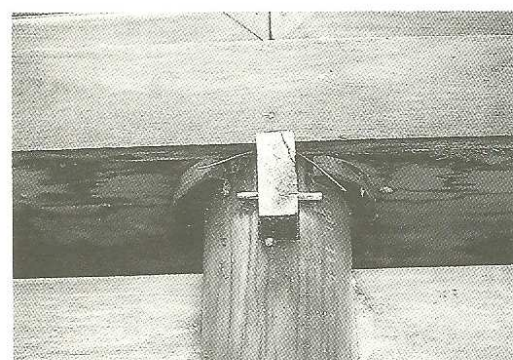
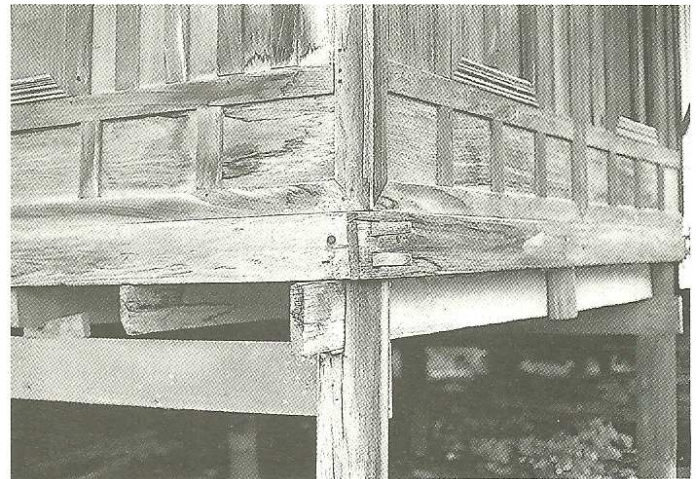
ข. เมื่อยกฝาขึ้นวางบนหลังไม้พริ้ง ปลายฝาจะเอนแนบหาเสา ฉะนั้น การยึดฝากับเสาจึงใช้ตะปูจันทรี

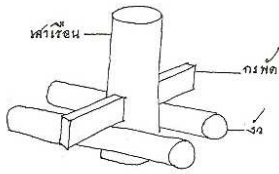

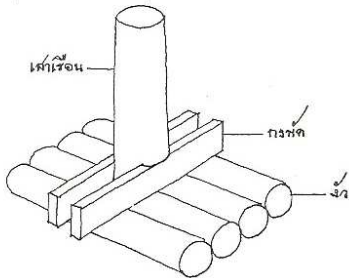
ไว้เพียง ๔ ตัว ก็จะทำให้ฝ้าตั้งอยู่ได้ และน้ำหนักของฝ้าที่ล้มสอยยังช่วยกดโครงสร้างให้ยึดเกาะกันแน่นขึ้นกว่าเดิมด้วย โครงสร้างของระเบียง มีทั้งแบบไม่ลดระดับพื้นใช้รอดตัวเดียวตลอด และแบบลดระดับพื้น โดยแยกรอดเป็น ๒ ตัว ตัวหนึ่งรับพื้นห้องนอนอีกตัวหนึ่งรับพื้นระเบียง ลักษณะโครงสร้างส่วนนี้มี ๒ แบบ คือ ใช้เจาะเสาส่วนบนให้รอดรับพื้นห้องนอนผ่าน และเจาะเสาส่วนล่างห่างกันประมาณ ๑ ศอก ให้รอดรับพื้นระเบียงผ่าน หรืออีกแบบหนึ่งตั้งเสาคู่ขึ้นรับรอดระเบียงโดยที่ไม่ต้องเจาะเสา ๒ แห่ง แต่เสารับระเบียงมีความสูงเพียงรับรอดเท่านั้น ไม่สูงเลยพื้นและตั้งห่างจากเสาเรือนนอนประมาณ ๑ ศอก

โครงสร้างของพื้นชาน เป็นอิสระจากตัวเรือนนอนและเรือนครัว โดยตั้งอยู่ห่างเสาที่ตั้งรับพื้นชาน ห่างจากเสาเรือนประมาณ ๑ ศอก วิธีการก่อสร้างและร้อยถอนไปปลูกสร้างที่อื่นนั้นทำได้เป็นตอน ๆ ไป โดยสร้างเรือนนอนและเรือนครัวก่อนสร้างชานภายหลัง เป็นคนละตอนไป

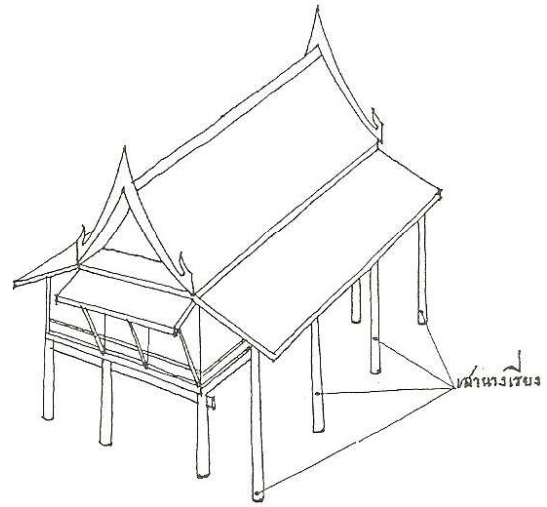

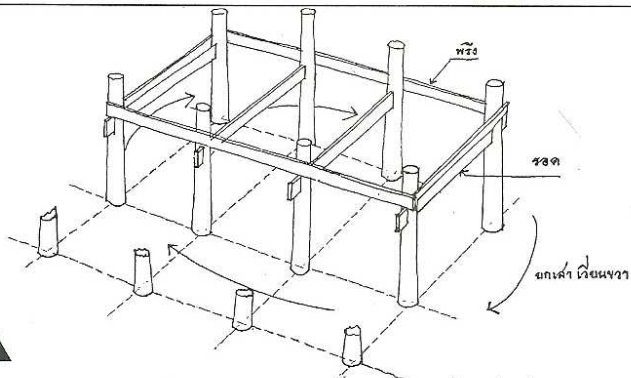
จัว ไม้ท่อนกลมยาวขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๕ ซม. ยาวประมาณ ๕๐-๗๐ ซม. ใช้ไม้ท่อนกลาง วางขวางกับปลายเสา ทำหน้าที่เป็นหมอนรองรับน้ำหนักจากกงพืดถ่ายลงดิน ลักษณะการทำงานเหมือนกับฐานรากของอาคารปัจจุบันกันเรือนทรุด

เสาเรือน ไม้ท่อนกลมยาวตลอดลำต้น ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางที่โคนประมาณ ๒๕ ซม. ที่ปลายประมาณ ๒๐ ซม. ใช้ไม้เต็ง ไม้รัง มะค่า แดง ซึ่งมีการคัดเลือกเสาต่างๆ ที่จะนำมาเป็นเสาเรือน ต้องเป็นเสาที่ดี มีตาเสาที่อยู่ในตำแหน่งที่ถูกต้องถูกโฉลก การเจาะรูเสาเพื่อใส่รอดหรือใส่เต้าก็ต้องมีวิธีที่ถูกต้องในการวัด เพื่อที่จะได้ทำให้เจ้าของเรือนอยู่เย็นเป็นสุข

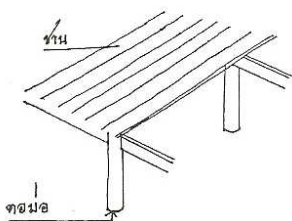

เสานางเรียง คือ เสารองรับหลังคาทั้งสามด้าน ที่ยื่นมากในกรณีที่ไม่ใช้ไม้ค้ำยัน ก็ใช้เสานางเรียงแทน อยู่ทางด้านข้างของเสาเรือน

เสาเอก เป็นเสาต้นแรกของเรือนที่จะยกขึ้น ซึ่งเกี่ยวกับพิธีทางไสยศาสตร์ มีการกำหนดฤกษ์ยาม ทิศทาง ตามแต่หมอมจะเป็นผู้ให้ เสาโท คือ เสาเรือนที่ยกขึ้นเป็นอันดับที่สอง จากเสาเอกแต่การยกต้องเวียนไปทางขวามือเสมอ

เสาตรี เสาพล เป็นเสาทั่วไป ที่นับเวียนขวาเลยเสาเอกและเสาโทไปแล้ว

เสาดอม่อ คือ เสาจากใต้ระดับพื้นดิน ถึงระดับพื้นชานเป็นเสาที่ไม่เลยจากพื้นขึ้นไป

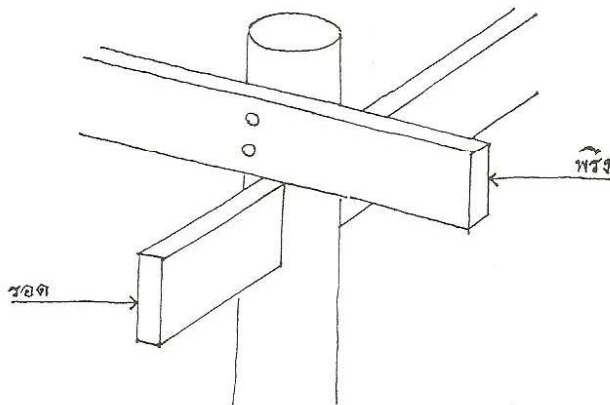
วิธีปลูกเรือน

เตรียมเครื่องเรือนที่ปรุแล้วมาวางพักไว้ในบริเวณที่ปลูก

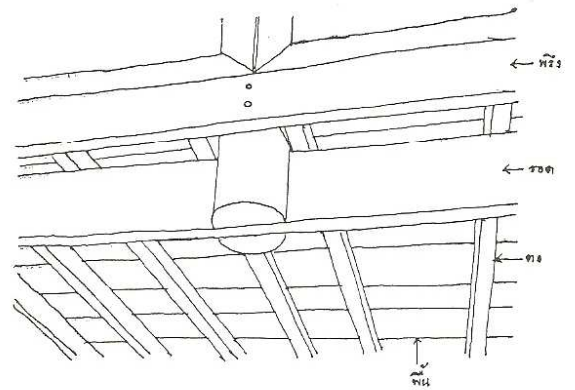
นำพริงมาประกอบบนพื้นที่จะปลูกเรือนนั้น เป็นกรอบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เพื่อหาตำแหน่งชุดหลุมเสา

เอาไม้ซีกเล็ก ๆ ปักตรงตำแหน่งที่จะตั้งเสาทั้งหมดทุกต้น เรียกว่า ปักฉมบ

ชุดหลุมให้ลึกตามที่กำหนด ประมาณ ๑ ศอกเศษ กระทุ้งดินกันหลุมให้แน่นวางแระหรือจัวไว้ที่กันหลุม ยกเสาเอกตั้งลงในหลุมตามฤกษ์ แล้วตั้งเสาโท เสาตรี เรียงตามลำดับ รวมทั้งหมด ๘ ต้น ยึดเสาให้ตั้งตรงทุกต้น

▲ รอด ไม้เหลี่ยมขนาดประมาณ ๕ X ๒๐-๒๕ ซม. ใช้ไม้เนื้อแข็ง เช่น เต็ง รัง ทำหน้าที่รองรับพื้น นั่งอยู่บนเสา ที่เจาะทะลุถึงกลางทั้ง ๒ ด้าน และยื่นเลยเสาออกไปข้างละประมาณ ๒๐-๒๕ ซม. โครงสร้างสมัยปัจจุบันเรียกว่า คาน

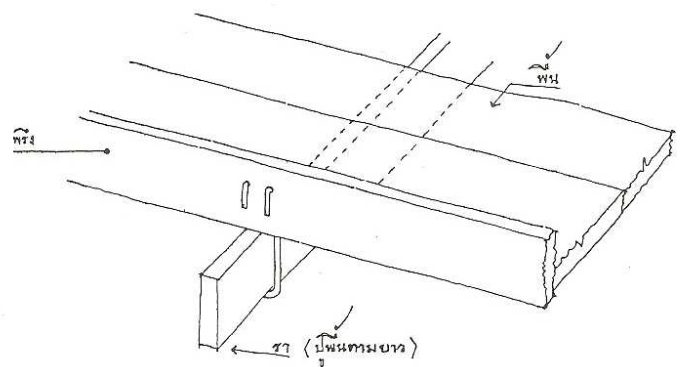
▲ ตง เรือนบางหลังหาไม้พื้นยาวไม่ได้ ต้องใช้พื้นสั้นขวางกับตัวเรือน จำเป็นต้องมีตงมารองรับ ตง คือ ไม้เหลี่ยมขนาดประมาณ ๔X๕ ซม. ระยะห่างประมาณ ๓๐-๔๐ ซม. ใช้ไม้เนื้อแข็ง เช่น เต็ง รัง มะค่า แดง วางพาดระหว่างช่วงรอด ถ้าเรือนปูพื้นขวางและมีตงมักไม่ใช้รา

ใส่รอดร้อยเข้าที่เสาทุกต้น สอดเต้าไถลกับปลายแต่ละต้น

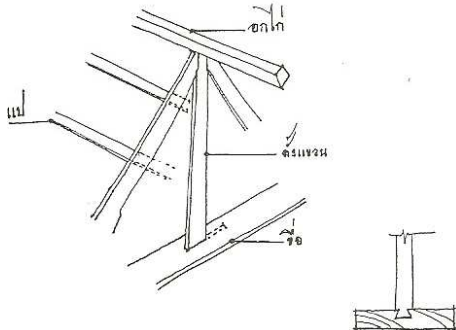
ส่งชื่อขึ้นไปวางพาดบนหัวเสาแต่ละคู่ ให้ปลายสวมลงบนหัวเทียนทั้งสองด้าน

เมื่อยกเสาดั้งเข้าที่ สอดให้ใบตั้งเลยขึ้นไป ยกโคนเสาดั้งนั่งคล่อมบนหลังรอด

ส่งแปหัวเสาทั้งคู่วางคล่อมสับลงบนปลายชื่อ ซึ่งบากเตรียมไว้ให้เข้าที่ติดพรัง ตอกตะปูจันทน์ ปรับระดับต่าง ๆ ให้เข้าที่ ปูพื้นเรือนทั้งหลัง

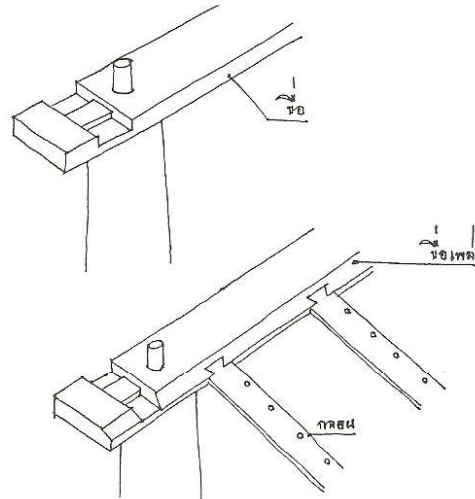
▲ รา ไม้เหลี่ยมขนาด ๕ X ๒๐-๒๕ ซม. ใช้ไม้เนื้อแข็ง เช่น เต็ง รัง ทำหน้าที่เช่นเดียวกับรอด แต่แขวนอยู่กับพรัง ช่วยให้พื้นแข็งไม่ตกท้องช้าง

ตั้ง มี ๒ ชนิด

๑. ไม้เหลี่ยมแบนขนาดโคน ๕×๒๐ ซม. ปลาย ๕×๑๒ ซม. มีหน้าที่ยึดดอกลงกับซื่อ ปลายล่างของติดกับซื่อโดยเข้าเดือยขึ้นทั้งหมดนี้เรียกว่า ตั้งแขวน

๒. ไม้กลมยาวคล้ายเสา เส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๐ ซม. ตั้งอยู่กึ่งกลางรอด โดยบากอมรอด ยาวถึงซื่อ เลยซื่อเป็นชนิดแบน เรียกส่วนกลมของตั้งนี้ว่า เสาตั้ง

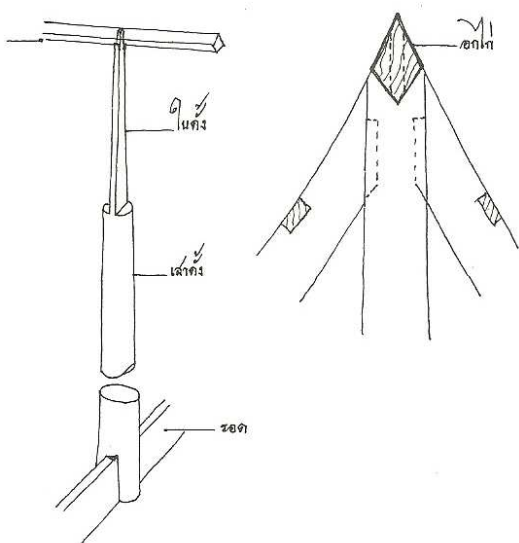
ซื่อ เป็นไม้สักแผ่นเหลี่ยมขนาด ๕×๒๐ ซม. มีหน้าที่ยึดหัวเสาทั้งสองเข้าหากันซึ่งกันแรงถ่ายทอดจากจันทันที่จะพยายามจะถีบหัวเสาออก เเจาะรูที่ปลายทั้งสองของซื่อให้กว้างกว่าหัวเทียนเล็กน้อย และสวมซื่อเข้ากับหัวเทียน

ซื่อ มี ๒ ชนิด

ชนิดที่ ๑ ซื่ออยู่กลางห้องมีขนาดเท่ากับหัวเสา

ชนิดที่ ๒ ซื่ออยู่หัวท้าย ของเรือนติดกับฝาหุ้มกลอง ขนาดใหญ่กว่าหัวเสา เท่ากับ ๕×๒๕ ซม. ปลายบนด้านนอกของซื่อนี้ปาดเฉียงลง เพื่อรับกลอนปีกนก เรียกซื่อนี้ว่า ซื่อเพล

ซื่อเพลยังมีหน้าที่ช่วยหยุดหรือจับฝาอุดหน้ากลองด้านบน ซึ่งฝาด้านยาวนั้นแปหัวเสาทำหน้าที่ช่วยยึดอยู่

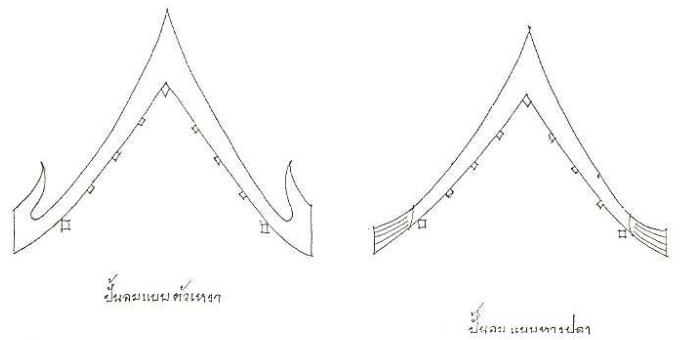
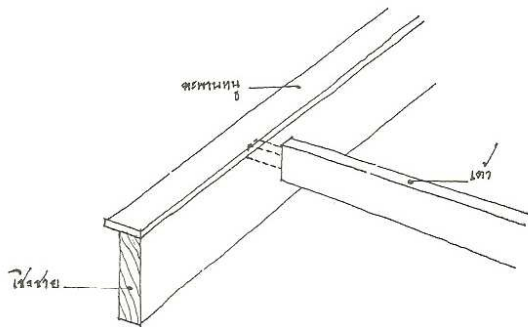

อกไก่ ไม้สักเหลี่ยมรูปข้าวหลามตัด ยาวตลอดเรือนและยื่นหัวท้ายอีกข้างละประมาณ $๖๐-๗๕$ ซม. มีหน้าที่ยึด หน้าจั่ว ตั้ง จันทัน ตั้งอยู่บนยอดสุดของหลังคา และยังให้หลังคานั่งทับ

ยกแผงจั่วขึ้นไปติดกับป่าแปหัวเสาทั้ง ๓ แผง คือ จั่วหน้าหลัง และจั่วคันทวยึดแผงจั่วไว้ให้แน่น ติดตั้งแขวนและจันทันห้อง เอาแปลนวางเข้าที่รอยบากบนจันทันทุกตัว ตอกด้วยตะปูจีน

เข้าไม้อกไก่ทับหัวจั่ว ทั้งหัวและท้ายเรือน

ยกแผงฝาเข้าที่ปิดข้างเรือนแต่ละด้านกับหัวท้ายเรือนโดยตอกเด้ากลับเข้าข้างในจนสุด เมื่อยกแผงฝาเข้าที่แล้วจึงตอกเด้ากลับออกไปที่เดิม ตอกตะปูจีนขนาดเล็กตรึงฝาให้แน่นติดเชิงชายโดยรอบกับปลายเด้า

ระแนง ไม้เหล็ยมขนาดประมาณ ๒.๕ X ๒.๕ ซม. วางตามยาวของหลังคาขนานกับอกไก่ ใช้สำหรับหลังคาเรือน ที่มุงด้วยกระเบื้อง ระยะห่างของระแนงประมาณ ๑๐ - ๑๒ ซม. วางบนกลอนขอทำหน้าที่รองรับกระเบื้อง และถ่ายน้ำหนักลงยังกลอน ติดกับกลอนโดยใช้หลักไม้แสม

เชิงชาย ไม้เหล็ยมขนาดประมาณ ๕ X ๒๐ ซม. ติดอยู่ที่ปลายตัวยาวรอบชายคา ทำหน้าที่รับตะพานหนู และรับน้ำหนัก ทั้งหมดจากปลายกลอน

ตะพานหนู ไม้เหล็ยมขนาด ๑.๕ X ๗.๕ ซม. ติดอยู่ด้านบนของเชิงชาย และยึดปลายกลอนให้ช่วยรับส่วนยื่นของกระเบื้อง หรือจากให้พื้นแนวของเชิงชายทำให้น้ำฝนไหลพุ่งออกไปด้านนอก จึงไม่ทำให้เชิงชายไม่ผุกร่อน

บันลุ่ม คือ แผ่นไม้แบนขนาดหนา ๒.๕ - ๓ ซม. ติดอยู่บนปลายแปหัวเสา แปลาน อกไก่ มีหน้าที่ปิดชายคาด้านสกัด หั่ว ท้าย กันลมตีจากหรือกระเบื้อง ส่วนล่างของบันลุ่ม แต่งรูปเป็นแบบตัวเหงาเรียกหางาบันลุ่ม หรือแต่งเป็นรูปหางปลา การติดใช้ตะปูตอกจากใต้แป ทะลุไปติดบันลุ่ม

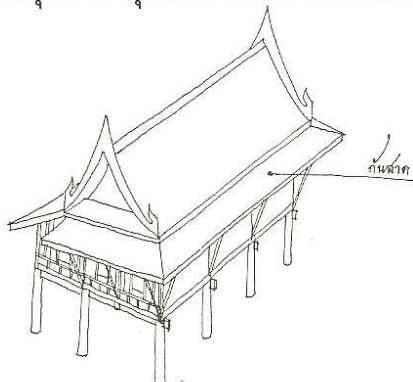

ติดบันลุ่มทั้งบนหัวแปลาน แปหัวเสา และอกไก่ ตรึงด้วยตาปูจันทน์ให้แน่น

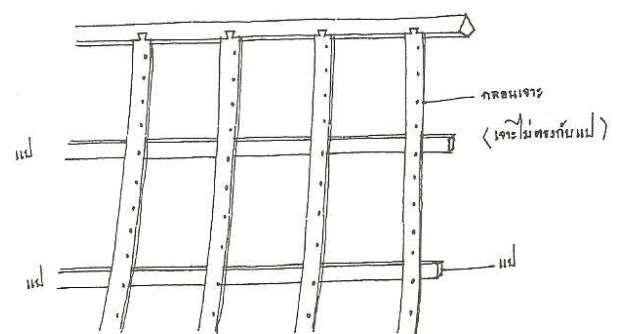
สอระดับอีกครั้งหนึ่งกลบหลุมโคนเสาให้เรียบร้อยแล้วสับกลอนเพื่อเตรียมมุงหลังคา ถ้ามุงกระเบื้องก็ต้องเพิ่มระแนงบนหลังกลอน

ต่อส่วนที่เป็นระเบียบ ขาน และครีวตามลำดับ รวมทั้งขุมประตูรั้วขาน บ้านใด

ขั้นสุดท้าย มุงหลังคาด้วย ด้วยเครื่องมือ

กันสาด เป็นส่วนหนึ่งของหลังคา ที่ยื่นออกไปโดยรอบลดระดับจากหลังคาลงมา และทำมุนน้อยกว่าหลังคาประกอบไปด้วย จันทันกันสาด แป กลอน วัสดุมุงปลายจันทันข้างหนึ่ง ตอกยึดอยู่กับเด้าด้วย สลักไม้ (คางคาว) อีกข้างหนึ่งรองรับด้วยค้ำยัน หรือเสานางเรียงทำหน้าที่กันแดดส่อง ฝนสาด

จันทัน ไม้เหล็ยมแบน ขนาด ๕ X ๒๕ ซม. แต่งรูปอ่อนช้อยตามแบบอยู่ระหว่างสองข้างของสามเหลี่ยมโครงหลังคา ทำหน้าที่รับน้ำหนักของหลังคา ที่ถ่ายทอดมายังกลอน แป จันทัน ตามลำดับ จันทันนี้ มีอยู่เฉพาะส่วนของห้องที่ไม่มีหน้าจั่ว และใช้กับดั่งแขวนเท่านั้น ส่วนห้องที่มีหน้าจั่วให้แขวนหน้าจั่วรับน้ำหนักจากหลังคาแทนจันทัน

แป เฉพาะเรือนไทยมี ๒ ชนิด

๑ **แปหัวเสา** ไม้เหล็ยมขนาดประมาณ ๑๐ X ๑๐ ซม. ยาวตลอดหลังคา ทำหน้าที่ยึดหัวเสาระหว่างห้องต่อห้องโดยการวางทับบากอมกับข้อรับน้ำหนักจากกลอนแปหัวเสายังทำหน้าที่ยึดและรับน้ำหนักของแผงหน้าจั่วช่วยเป็นส่วนหยุดของฝ้าตอนบนด้านยาวของเรือน

๒ **แปลาน** ไม้เหล็ยมขนาดประมาณ ๕ X ๑๐ ซม. พาดอยู่ระหว่างจันทันกับแผงหน้าจั่ว ยาวตลอดเรือนเท่ากับอกไก่ ทำหน้าที่รับน้ำหนักจากกลอนถ่ายสู่จันทัน

คติความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างเรือน

คนทั่วไปในภาคกลาง มีความเชื่อถือเรื่องโชคลาง ฤกษ์ยามมาแต่โบราณ ความเชื่อถือเหล่านั้น ยังมีหลงเหลือติดมาถึงในยุคปัจจุบัน อำนาจลัทธิชาตทั้งหลายขึ้นอยู่กับโหร (หมอดู) หมอดูก็อ้างตำรับตำราต่าง ๆ วันดีวันร้าย ซึ่งไม่สามารถใช้เกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์มาวิเคราะห์ได้ หากหมู่บ้านใดไม่มีหมอดู ก็จะไปหาพระตามวัดที่ใกล้บ้านเพื่อปรึกษาขอความเห็นเกี่ยวกับการหาฤกษ์ พิธีการต่าง ๆ ในการปลูกเรือน พระก็ได้ตำราจากทางโหราศาสตร์บ้าง ไสยศาสตร์บ้าง พราหมณ์บ้าง นำมารวมกัน จึงทำให้ข้อห้ามและพิธีการต่าง ๆ เกิดขึ้น

ความเชื่อเหล่านี้ บางจังหวัดก็เหมือนกัน บางจังหวัดก็มีพิธีบางอย่างเพิ่มเติมแตกต่างกันไป สิ่งที่สำคัญ ๆ กันได้แก่

๑. ฤกษ์ปลูกเรือน

ปลูกเรือนในเดือน ๕ ทุกข์เท่าฟ้ามาถึงตน เดือน
นั้นมิเป็นผลจะเกิดพยาธิปีทา

ปลูกเรือนในเดือน ๖ สำเร็จยกมहिมา เข้าของ
ท่านจะมาสารพัด ทรัพย์มากเนื่องนอง

ปลูกเรือนในเดือน ๗ เสีย.....เศร้ามองศรี
ทรัพย์สิ้นอันตนครอง เสียทั้งของอันชอบใจ

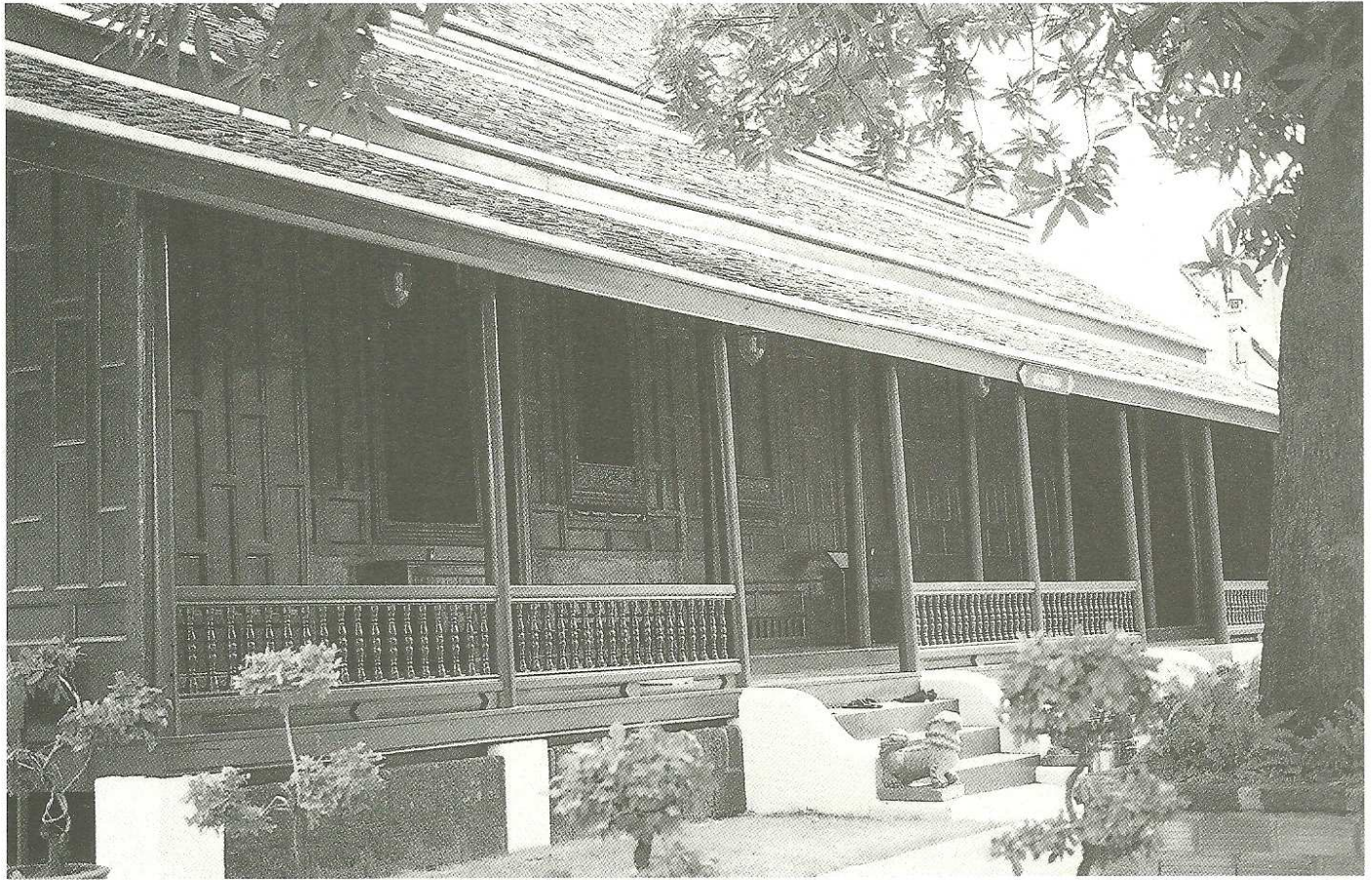
ปลูกเรือนในเดือน ๘ โจรร้ายแหวดเวียนระไว
สิ่งสิ้นเท่าใด ไร้บ่คง

ปลูกเรือนในเดือน ๙ ยศศักดิ์เจ้าอยู่ยืนยง สิ่ง
สิ้นอันจำนง จะเกียรติดีพูนมา

ปลูกเรือนในเดือน ๑๐ เขาจะหยิบเอาความมา
ปีทา เกิดทุกขอัปราไม่เป็นผล

ปลูกเรือนในเดือน ๑๑ หยิบเอาความเท็จมาใส่
ตน เดือนนั้นบ่เป็นผล จะเกิดพยาธิถึงความตาย

พระตำหนักแดง เดิมเป็นของสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี ต่อมาย้ายมาไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

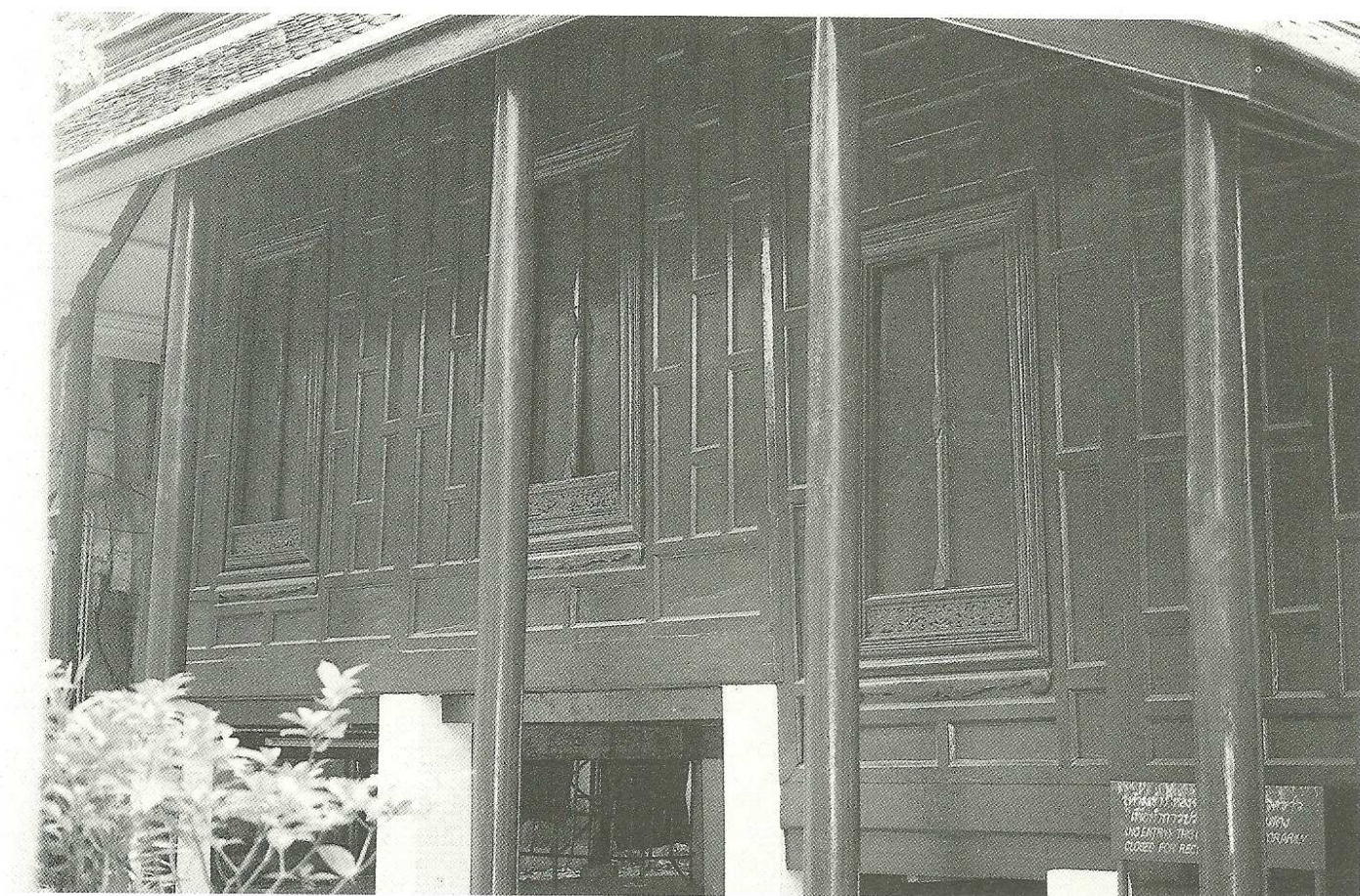
ปลูกเรือนในเดือน ๑๒ คลังเงินทองมากเหลือ
หลาย ข้าหญิงชายมากเหลือหลายพันประมาณ

ปลูกเรือนในเดือน อ้าย มีข้าหลายชายบริวาร
เพราะเดือนนั้นกะการ ในเดือนนั้นจำเริญผล

ปลูกเรือนในเดือน ยี่ จำเริญศรีมีมงคล ให้
เกิดจำเริญผล ว่าจะกันทั้งศัตรู

ปลูกเรือนในเดือน ๓ เกิดไฟไหม้วามพราเปร
พี่น้องเป็นศัตรู ผูกความโทษให้ถึงตาย

ปลูกเรือนในเดือน ๔ เขาอยู่สบายแสนไครก
บรรเทาหาย ความสวัสดีพูนมา

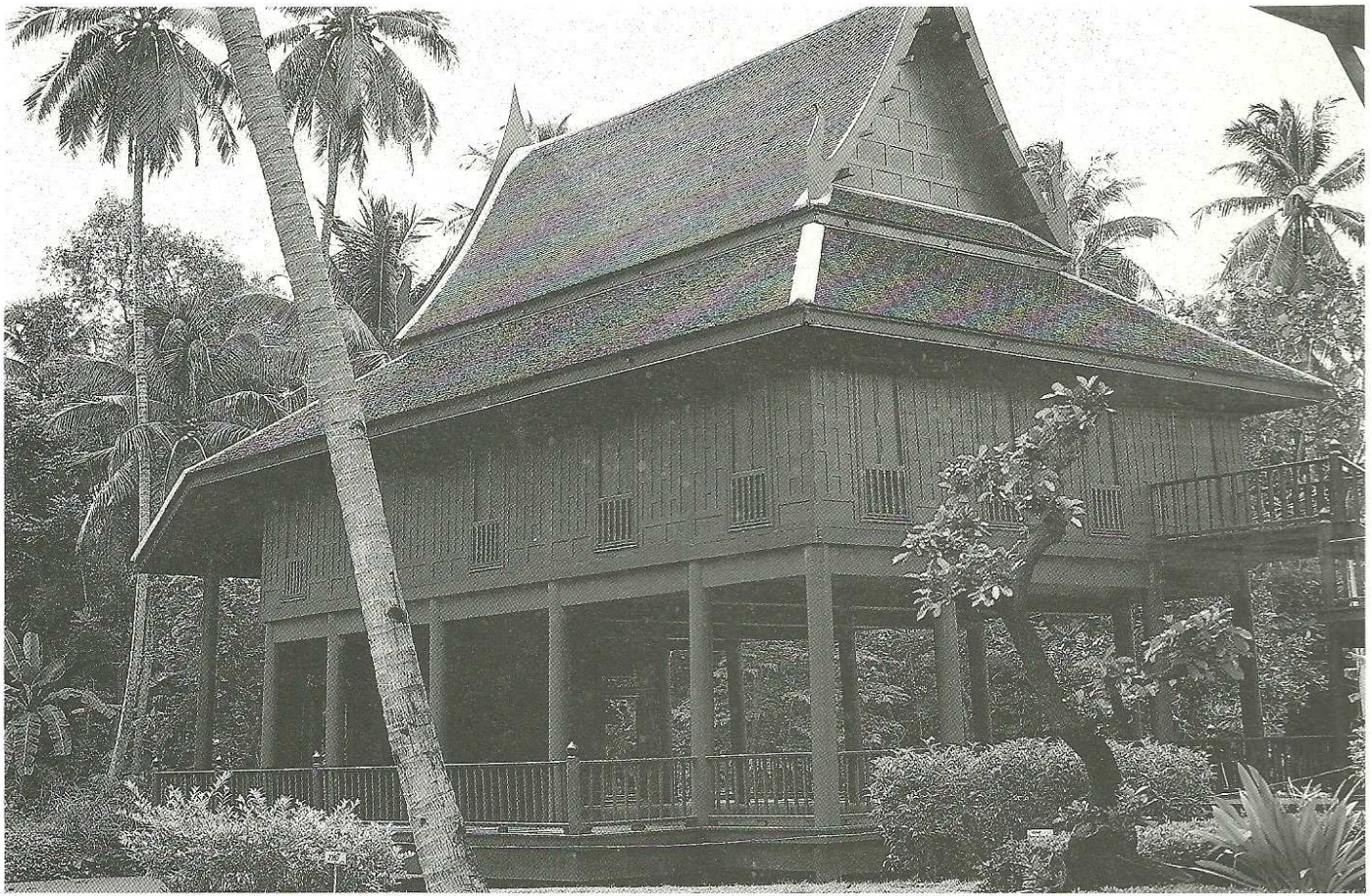

๒. การดูตาเสา

สิทธิการริยะ ถ้าจะดูตาเสา ที่ต้องบังคับดูหรือตาที่
เปิดไชร่ ไก่จิก หมูสี พันดินขึ้นมาศอกนิ้วมืตี่ แบกรอดเอา
สลักรอดไม่เอา ห้ามมิให้เอาชื่อรักแร เป็นปากข้างอม
เพลิงมิเอาถ้ากว่านั้นเอาเถิดเป็นมงคลแล

๓. วิธีแต่งเสา

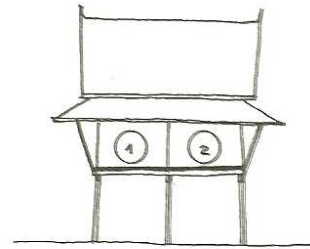
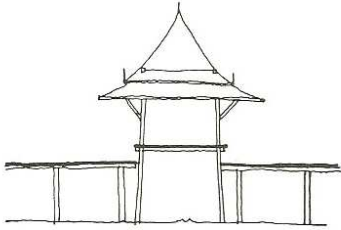
ผิจะทำเสา ท่านให้เลือกเอาเสา ๔ เสา และเขียน
ชื่อกษัตริย์เสา ๑ ชื่อพราหมณ์เสา ๑ ชื่อเพชรเสา ๑ ชื่อ
สุขเสา ๑ แล้วให้สาวพรหมจารีเอาไปไว้ในเสาทั้ง ๔ แล้ว
เอาชื่อพราหมณ์เป็นเสาห้องหนอาคเนย์ เอาผ้าขาวพัน
คอเสา เอาชื่อกษัตริย์ไว้เป็นคุณ เสาห้องไว้หรีด เอาผ้า
เหลืองพันคอเสา อาจารย์ผู้หนึ่งให้เอาเพชรไว้อาคเนย์
เอาผ้าขาวพันคอเสา เอาสุขเป็นเสาแรก เอาผ้าดำพันคอ
เสา เอารวมไว้อีสานเป็นคู่เสาแรก เอาผ้าขาวพันคอเสา

๔. สัตส่วนที่เป็นมงคล

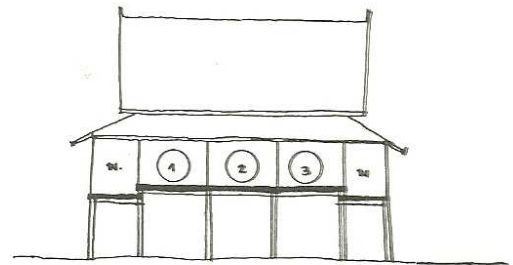
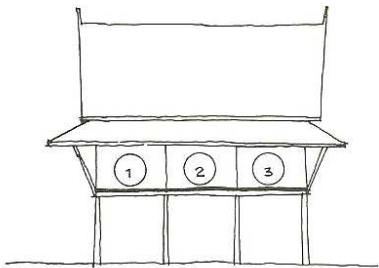
สิทธิการริยะ ท่านโจทยว่าเรือน ชื่อเท่าใดให้ตั้งไว้
เอา ๒๕ นิ้วคุณตราไว้แล้วเอายาวตั้งทพดูจะกันตราไว้
แล้วเอาทั้งสองบวกเข้าด้วยกัน แล้วเอา ๑๑ บวก แล้วเอา ๓
คูณ ๘ หาร ได้เศษ ๕ จึงดีมีมงคล เศษแล เอาเสานั้นทำ
แก้ลำเสานั้นดูเดี่ยวล

อนึ่ง ผีจะรักเรือนเป็นมีชัย หนึ่งผีจะทำเรือนเป็น
สวัสดิมี่ชัย และขนาดปลูกเอง ๓ ห้อง เป็นแม่เรือนเสา ๑๐
ศอก ๒ นิ้ว ลงดิน ๑ ศอก ๑๑ นิ้ว พื้นใต้รอด ๔ ศอก ๑ คืบ
เดี่ยวล ๓ ศอก ๑ คืบ ๙ นิ้ว ลดใต้ ๗ นิ้ว เทียบต่างหาก ๕ นิ้ว
ชื่อ ๕ ศอก ๑ นิ้ว ตั้ง ๗ ศอก ๕ นิ้ว ทศละ ๗ นิ้ว กิ่งใบ
เต้าใหญ่ ๕ นิ้ว ตง ๑๒ ศอก ๑ นิ้ว ห้องหนึ่ง ๔ ศอก ๓ นิ้ว
แปลน ๑๕ ศอก ๑ คืบ ๖ นิ้ว เดี่ยวแต่บนรอด ๔ ศอก ๓ นิ้ว
รอด ๗ นิ้ว ลงดิน ๑ ศอก ๙ นิ้ว สตะ ๖ นิ้ว กิ่ง ๗ ศอก ๑ คืบ
๘ นิ้ว ชื่อ ๖ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว ตั้ง ๑๒ ศอก ๑ นิ้ว ได้ ๕
เป็นพื้นดินนักแล แลโรงแสง เศษ ๗ สำหรับโรงช้าง เศษ ๘
สำหรับสุญทุกอันแล

เรือนศาลาโถง ใช้เป็นโถงพักผ่อนอยู่กลางลานลักษณะที่เห็นชัดคือ เป็นเรือนโถง ไม่มีฝากั้น และค้ำยันสูงพ้นศีรษะ โดยวัดจากพื้นลานพื้นของ เรือนโถงยกขึ้นเท่ากับความสูงของช่วงนั่งของคน

เรือน ๒ ห้อง ใช้ทำครัวไฟ หอนก หอนั่ง หอฉัน ศาลาโถง

เรือน ๓ ห้อง ใช้เป็นห้องนอน เรือนโถงใหญ่

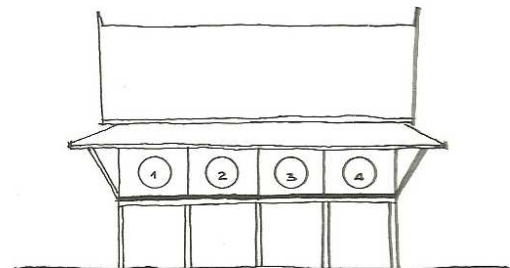
เรือน ๓ ห้อง มีห้องพะไล หัวท้าย

ขนาดเรือน ๓ ห้อง

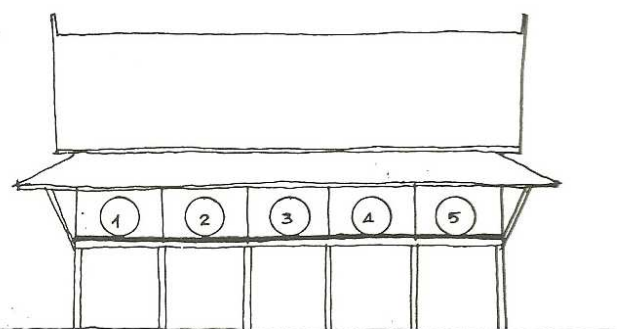
เสา ๙ ศอก ๓ คืบ ๑ นิ้ว ลงดิน ๑ ศอก ๙ นิ้ว พื้นห้อง ๔ ศอก ๖ นิ้ว เดี่ยว ๓ ศอก ๖ นิ้ว เทียนต่างหาก ๕ นิ้ว รอด ๗ นิ้ว ถึงซื่อ ๕ ศอก ๑ คืบ ๒.๑ นิ้ว ตั้ง ๗ ศอก ๔ นิ้ว ลด เต้า ๕ นิ้ว สะทะ ๖ นิ้ว ถึงตง ๑๒ ศอก ๕ นิ้ว ได้ ๕ ตี้นักแล

หนึ่งหอสองห้อง

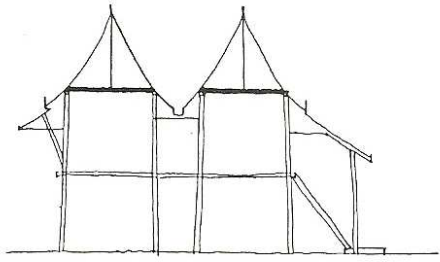
เสา ๙ ศอก ๑ คืบ ๓ นิ้ว ลงดิน ๑ ศอก ๙ นิ้ว พื้นห้อง ๔ ศอก ๖ นิ้ว รอด ๗ นิ้ว เดี่ยว ๓ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว เทียน ๕ นิ้ว ตั้ง ๖ ศอก ๑ คืบ ๑ นิ้ว สะทะ ๖ นิ้ว ถึงรอด ๗ นิ้ว ลดเต้า ๗ นิ้ว ใบเต้า ๕ นิ้ว ห้องหนึ่ง ๓ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว ห้องหนึ่ง ๓ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว ห้องหนึ่ง ๓ ศอก ๑ คืบ ๗ นิ้ว ตง ๑๑ ศอก ๖ นิ้ว ได้เศษ ๕ ตี้นักแล

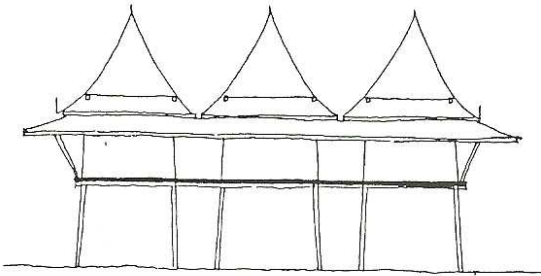
เรือน ๔ ห้องไม่มีใครทำ พบที่กุฏิวัดใหม่บางกระสอบ อำเภอบางบาล จังหวัดสมุทรปราการ

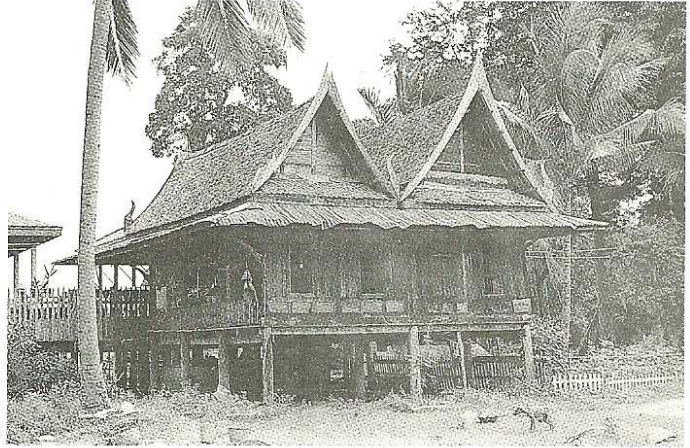
เรือน ๕ ห้อง มีเป็นกุฏิพระ และตำหนักเป็นส่วนใหญ่ เรือนธรรมดาไม่มีใครทำ

เรือนชนิดหลังคาแฝด เป็นเรือน ๒ หลังปลูกชิดกันเท่ากับความกว้างของชายคาทั้งสองหลังรวมกับรางน้ำ ระดับพื้นจะเป็นระดับเดียวกันตลอดก็ได้ หรือจะลดระดับต่างกันได้ก็ได้ โดยให้เรือนหนึ่งเป็นเรือนนอน อีกเรือนหนึ่งเป็นเรือนโถงพักผ่อน

เป็นเรือน ๓ หลังคาเรียงชิดกัน มีระดับพื้นเป็นระดับเดียวกัน แต่ลดระดับฐานหัวท้าย และลดระดับพื้นช่วงกลาง

เรือนหลังคาแฝด

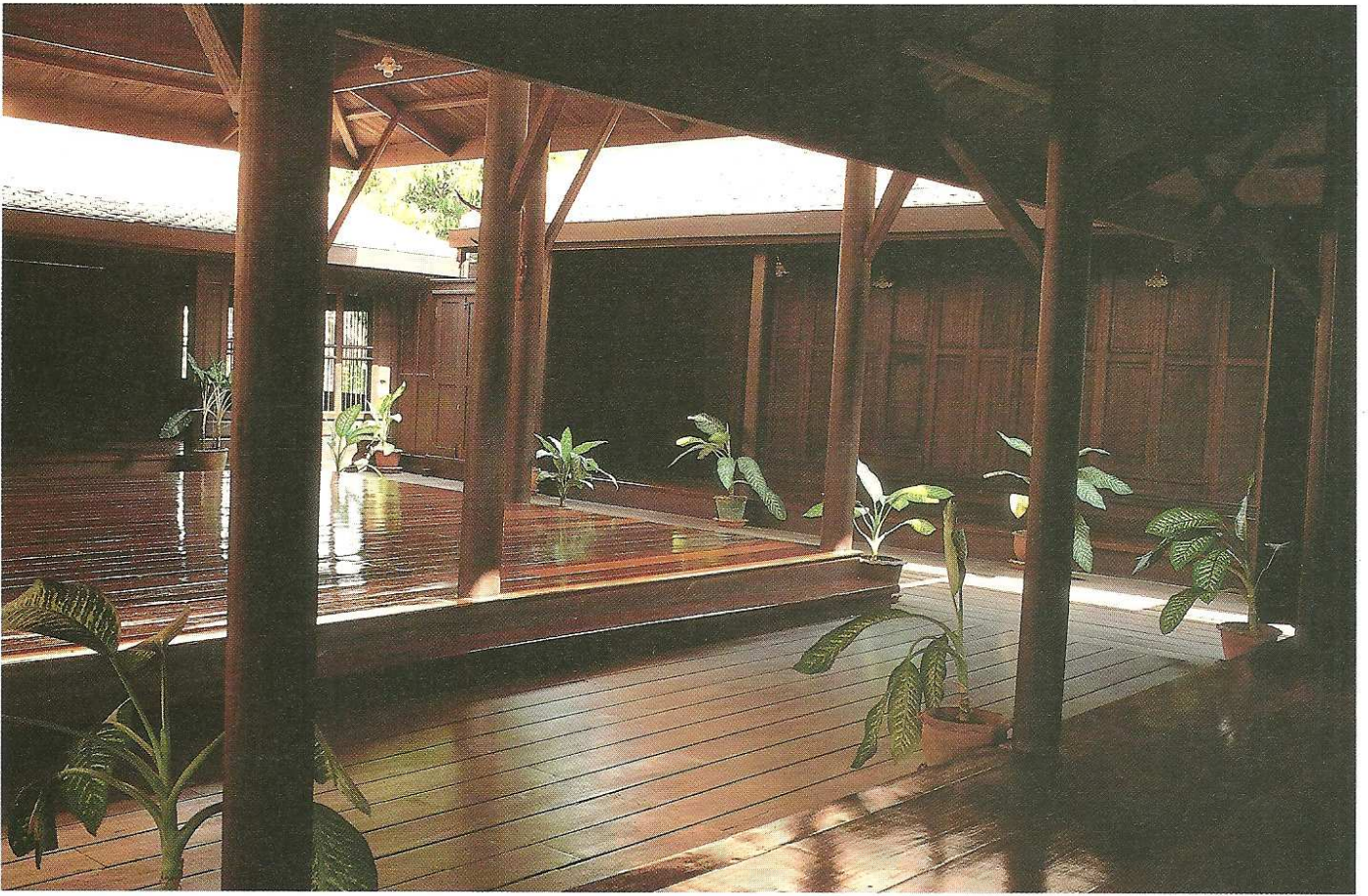
ขนาดเรือน ๒ ห้อง

เสา ๙ ศอก ๑ คืบ ๓ นิ้ว ลงดิน ๑ ศอก ๘ นิ้ว พื้นห้อง ๔ ศอก ๑ คืบ ๓ นิ้ว รอด ๗ นิ้ว กึ่งเดียว ๓ ศอก ๑ คืบ ๓ นิ้ว เทียน ๕ นิ้ว ซื่อ ๔ ศอก ๑ คืบ ๑๑ นิ้ว ตง ๗ ศอก ๑ คืบ ๙ นิ้ว ลดร่องแนว ๑ คืบ ๘ นิ้ว เสากระเบียง ๗ ศอก ๑ คืบ ๓ นิ้ว เดี่ยว ๒ ศอก ๑ คืบ ได้เศษ ๕ ดินักแล

๕. การหาความกว้างของประตู

สิทธิการริยะ จะทำประตูบ้าน ๔ ชั้นฝ้าตีนจึงดี ประตูในเรือนและประตูโรงประตูระเบียง ๓ ชั้นฝ้าตีนจึงดี ชื่อว่าภทราช ทำกว้างกว่านั้นไฟจะไหม้ ประตูพาตบันได เอา ๔ ชั้น ฝ้าตีนแล ทำกว้างกว่านั้นมักเกิดโรคพยาธิแล

๖. วิธียกเสาเรือน

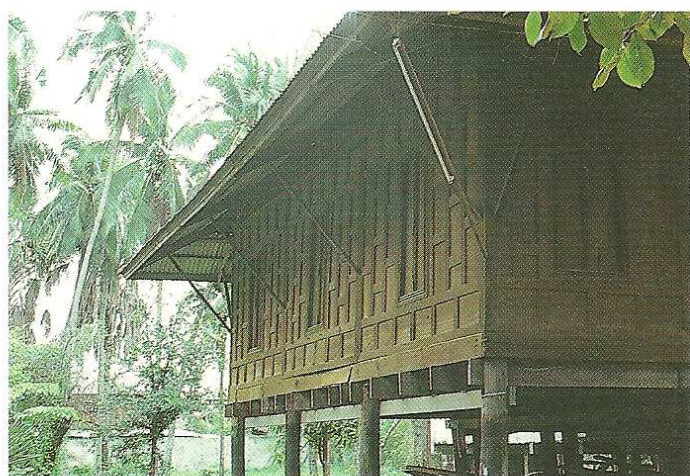
เดือน ๔, ๕, ๖, นาคเอาหัวไปประจิม เอาปลาย
เสาไปพายับ

เดือน ๗, ๘, ๙ นาคเอาหัวไปอุดร เอาปลายเสาไป
อีสาน

เดือน ๑๐, ๑๑, ๑๒ นาคเอาหัวไปบูรพา เอาปลาย
เสาไปอาคเนย์

เดือน ๑, ๒, ๓ นาคเอาหัวไปทักษิณ เอาปลาย
เสาไปหรีด

(จังหวัดสุพรรณบุรีไม่ยกเสาทับเงา)

๗. การเจาะเสาเรือน

ให้วัดเส้นรอบวงโคนเสา เป็นส่วนที่ใช้วัดจากโคนเสาไปปลายเสา หาดำแหน่งที่เจาะเสา (รอด, เต้า) ว่าจะถูกที่ดีหรือไม่ดี

วัดส่วนที่ ๑	ชื่อ	ขุนคลัง	ดี
วัดส่วนที่ ๒	ชื่อ	บังแพน	ไม่ดี
วัดส่วนที่ ๓	ชื่อ	แบกรอด	ดี
วัดส่วนที่ ๔	ชื่อ	ถอดสลัก	ไม่ดี
วัดส่วนที่ ๕	ชื่อ	รักพึงเพย	ดี
วัดส่วนที่ ๖	ชื่อ	เผยทวาล	ไม่ดี
วัดส่วนที่ ๗	ชื่อ	ผลาญศัตรู	ดี
วัดส่วนที่ ๘	ชื่อ	คูหาสวรรค์	ดี
วัดส่วนที่ ๙	ชื่อ	กันเสนียด	ดี
วัดส่วนที่ ๑๐	ชื่อ	เสียดพระภูมิ	ไม่ดี

- พิธีกรรมเกี่ยวกับการปลุกเรือนยังมีอีกมากซึ่งหาได้จากหนังสือ **พรหมชาติ**

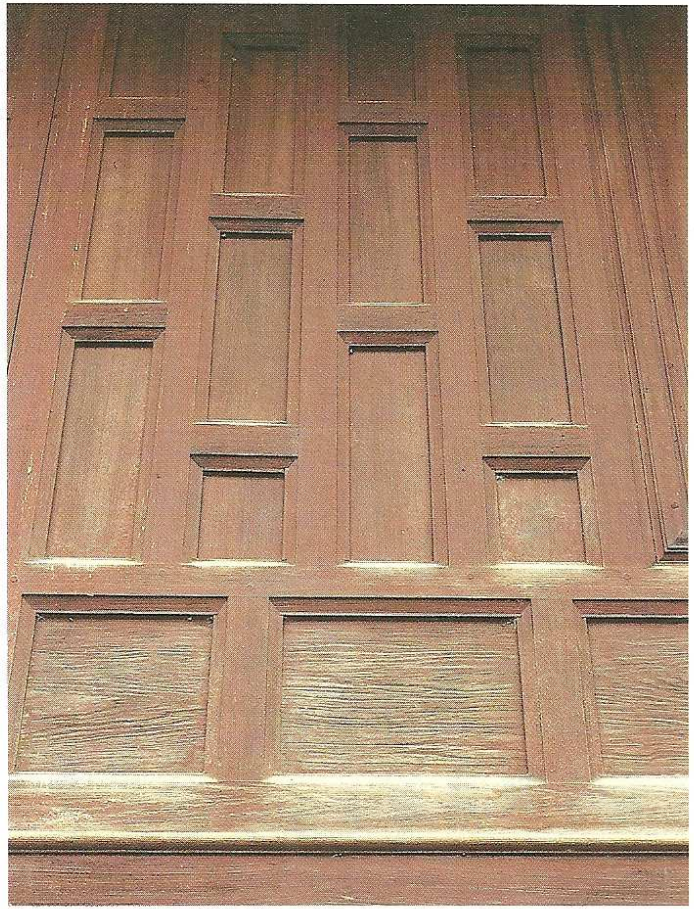

๘. การเบิกหน้าพรหม

เรือนไทยเกือบทุกจังหวัด นายช่างผู้ปรุ้งเรือนถือเคล็ด ในการสร้างอยู่อย่างหนึ่งซึ่งถ้าสังเกตให้ดีจะเห็นสิ่งที่ถือเป็นเคล็ดและหลักเลียงไม่ได้คือ การผ่า ส่วนบนของหน้าจั่ว เรียกว่า “เบิกหน้าพรหม” การผ่าและการสอดใส่แผ่นไม้ที่ผ่า ของหน้าจั่วแผ่นนี้ต้องมีคาถากำกับตามอุปเท่ห์ของนายช่างทำเรือน เพื่อความสวัสดิมีชัยแก่ช่างผู้ปรุ้งเรือน เจ้าของผู้อยู่

๙. ความสัมพันธ์ของ ชื่อ กับเจ้าของเรือน

เมื่อจะปลูกเรือนหอ เพื่อใช้เป็นที่อยู่ของบ่าวสาว จะต้องนำเอาวัน เดือน ปีเกิด ของเจ้าบ่าวและเจ้าสาวผูกดวงหาเศษ ตามวิธีทางโหราศาสตร์ก่อน เศษต่าง ๆ เหล่านี้คือ เศษ ๑ เศษ ๒ เศษ ๓ เศษ ๔ ฯลฯ เพื่อหาว่าเศษใดเป็นเศษมงคล และเศษใดเป็นเศษอัปมงคล ส่วนมากเศษที่ได้จะเป็นเศษจำนวนเลขคี่ คือเศษ ๑ เศษ ๓ เศษ ๕ เศษ ๗ และเศษ ๙ เป็นต้น เมื่อได้เศษที่เป็นมงคลแล้ว นำเศษนี้มาบวกกับความกว้างของช่วงช่อที่เจ้าของเรือนต้องการ เช่น ช่วงช่อกว้าง ๗ ศอก ๑ คืบ

๑๐. สัดส่วนฝาด้านสกัดที่เป็นมงคล

ห้ามมิให้ทำฝากว้างเท่ากับความสูงของฝาด้านสกัด แต่ให้มีความสัมพันธ์กัน ดังนี้

ถ้าชื่อกว้าง ๖ ศอก ฝาสสูง ๕ ศอก ๑ คืบ ๖ นิ้ว ถ้าชื่อกว้าง ๗ ศอก ฝาสสูง ๖ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว เป็นต้น หากความกว้างของชื่อเท่ากับความสูงของฝา ถือว่าเป็นอัปมงคลอยู่ไม่ได้

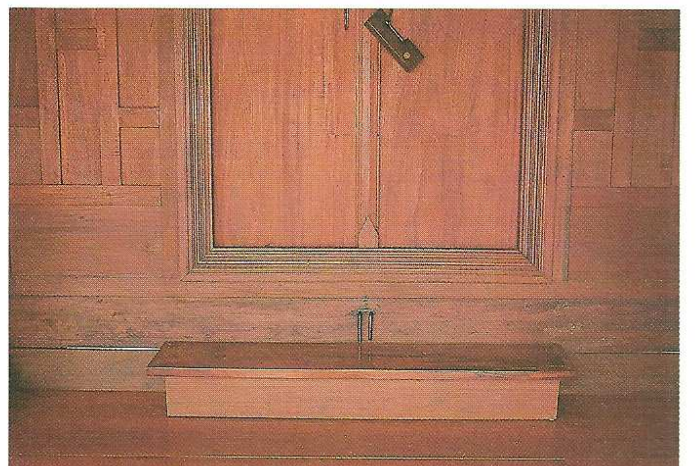
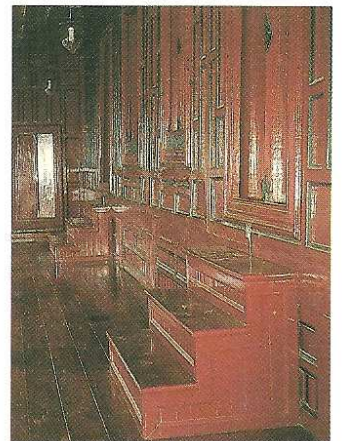
ความเชื่อในพิธีปลูกเรือน ต้องมีการไหว้บวงสรวง ทำบัตพลีไหว้พระภูมิเจ้าที่เพื่อขอที่ดินต่อผู้รักษาพื้นดินก่อน บัตพลีที่ใช้ไหว้มี หมาก พลู มะพร้าวอ่อน ขนมต้มแดง ต้มขาว กล้วยน้ำว่า ไข่ต้ม หมู ฯลฯ

เครื่องบัตพลีวางตรงหลุมเสาของห้องนอน มีการเจิมหัวเสา ปิดทอง โดยเฉพาะเสาเอก เสาโท มีผ้าแดง ผ้าขาวพันหัวเสาลงยันต์ตรีนิสิงเห มีต้นอ้อย หน่อกล้วย น้ำว่าผูกติดกับเสาเอก สำหรับช่วงของเสาแต่ละห้องยังถืออีกว่าจะต้องไม่เท่ากัน หมายถึงช่วงเสาทางด้านแป โดยมากพบว่า เรือนนอนแบ่งเป็น ๓ ช่วงเสา ช่วงกลางเป็นช่วงที่กว้างมากกว่าช่วงริมทั้งสอง

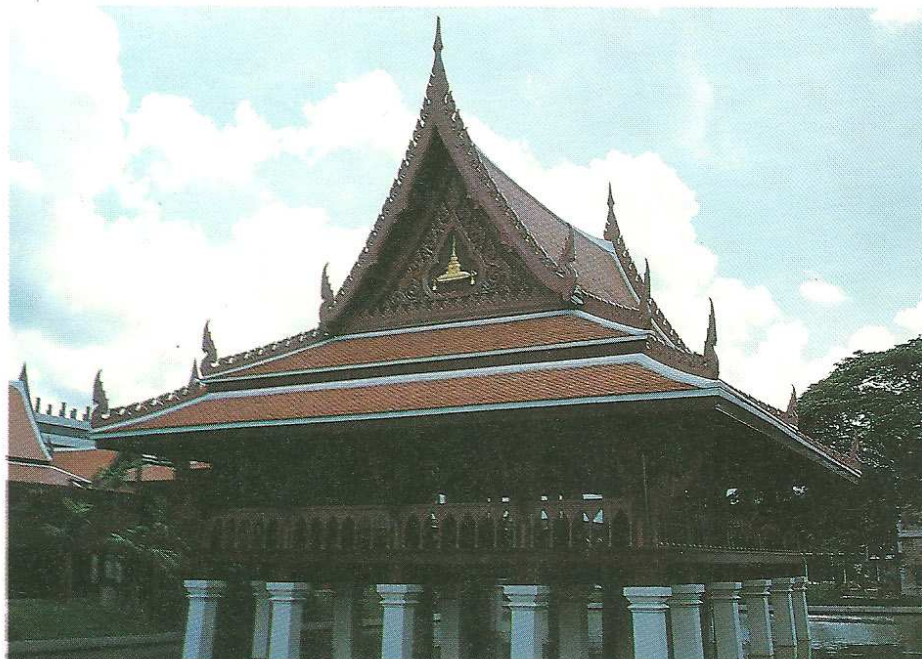
๑๑. ความเชื่อเกี่ยวกับบันได ลูกชั้นบันไดต้องทำจำนวนเลขคี่ คือ ๑ ๓ ๕ ๗ ๙ ๑๑ เป็นต้น ไม่นิยมทำคู่ถือว่าไม่เป็นมงคล นอกนั้นไม่นิยมหันบันไดลงทิศตะวันตกถือว่าเป็นบันไดผี

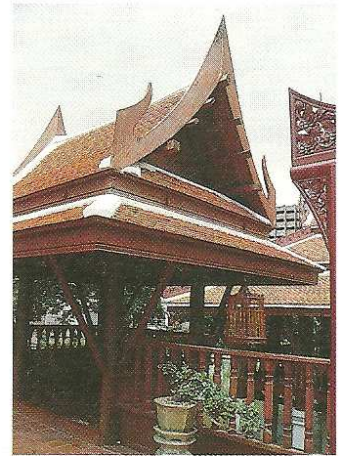
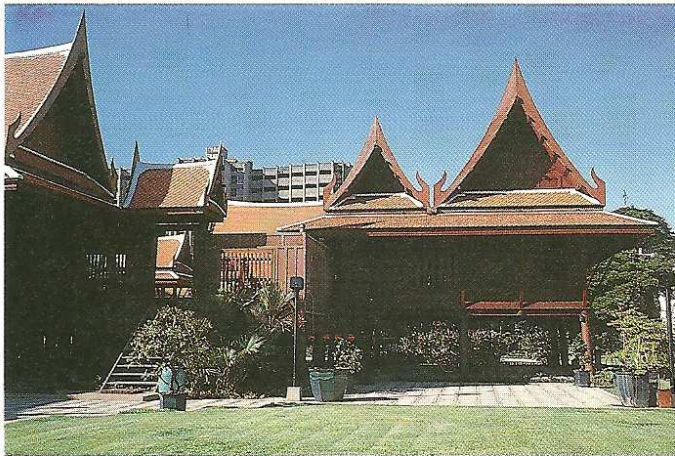
สรุป **คติความเชื่อ** เกี่ยวกับการปลูกเรือนนั้น มีอยู่ทุกท้องถิ่นในประเทศไทยแต่ละแห่ง มีพิธีการ ความคิด ความเชื่อถือ มีทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ส่วนมากมักเหมือนกัน ส่วนที่แตกต่างกันนั้นเป็นส่วนปลีกย่อย ได้ยึดถือหลักจากตำราทางโหราศาสตร์ ไสยศาสตร์ และพราหมณ์ นำมารวมกัน ได้รับอิทธิพลจากอินเดียโดยตรง เหตุเพราะเจ้าของเรือนต้องการที่จะให้เกิดความสวัสดีมงคลแก่ผู้ที่จะเข้าไปอยู่อาศัย

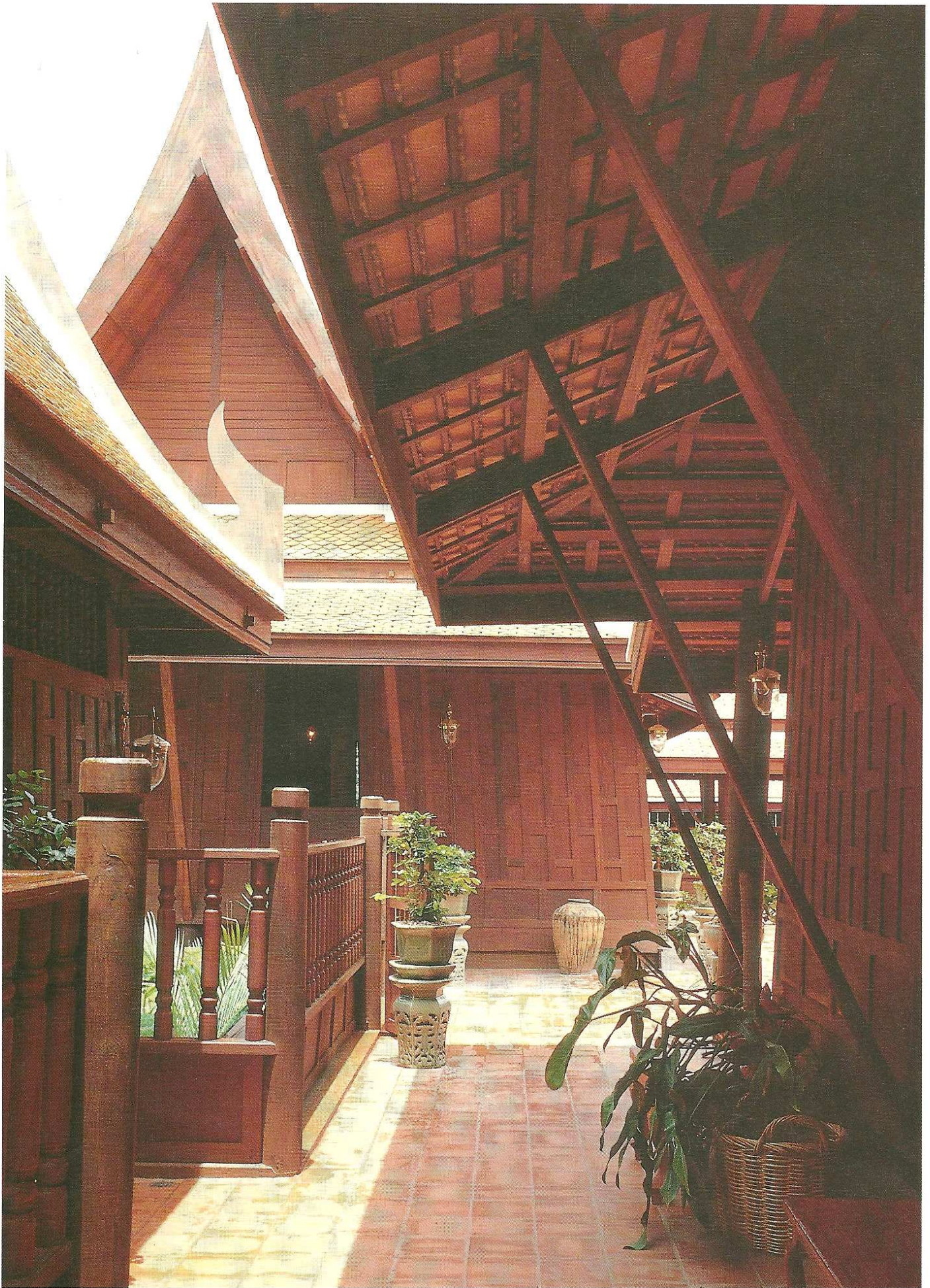

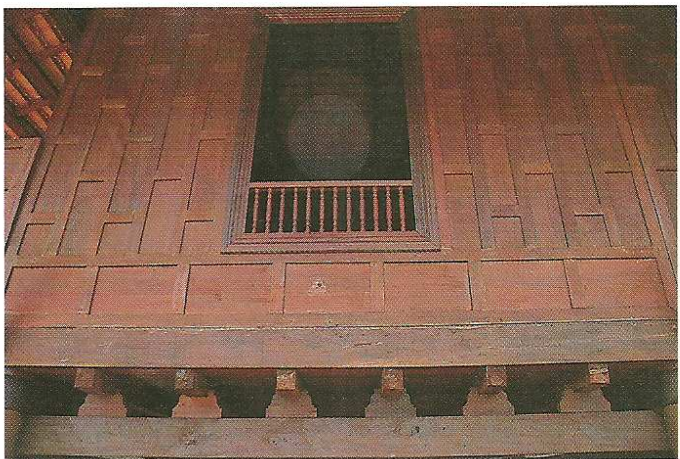
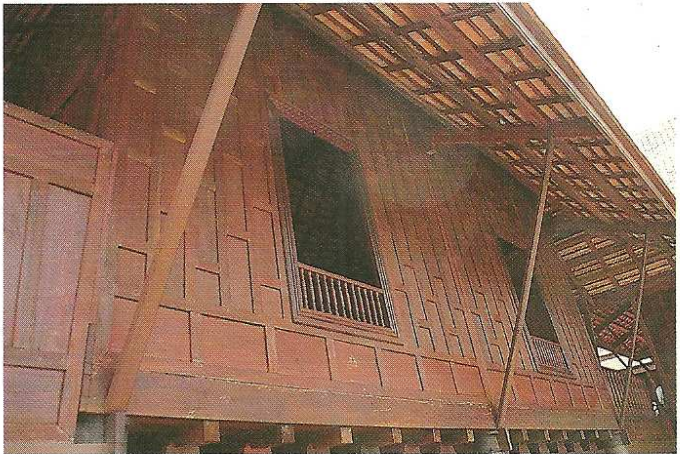
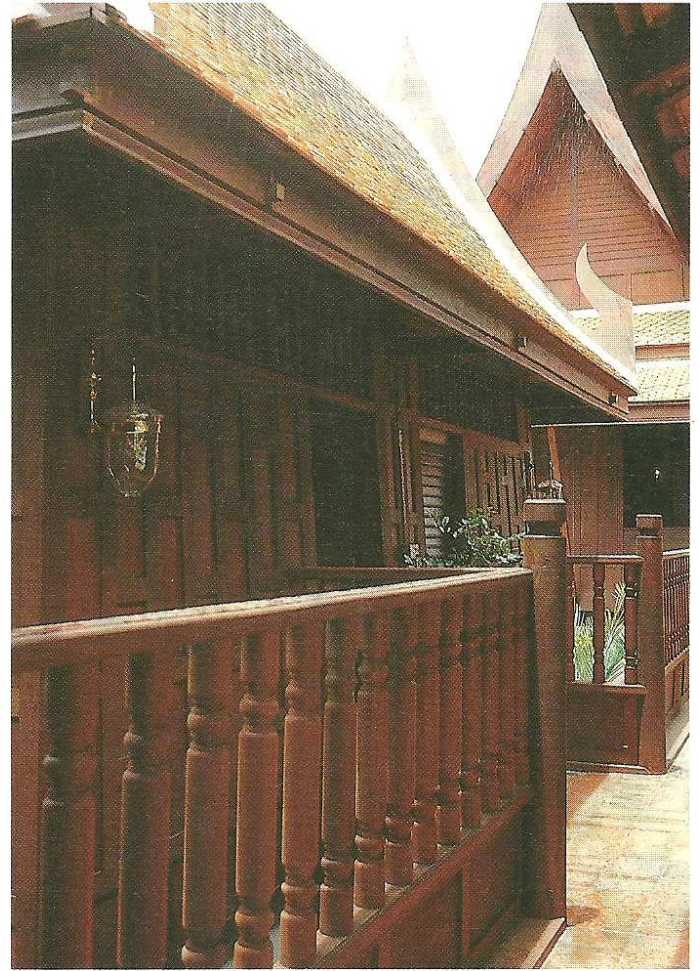
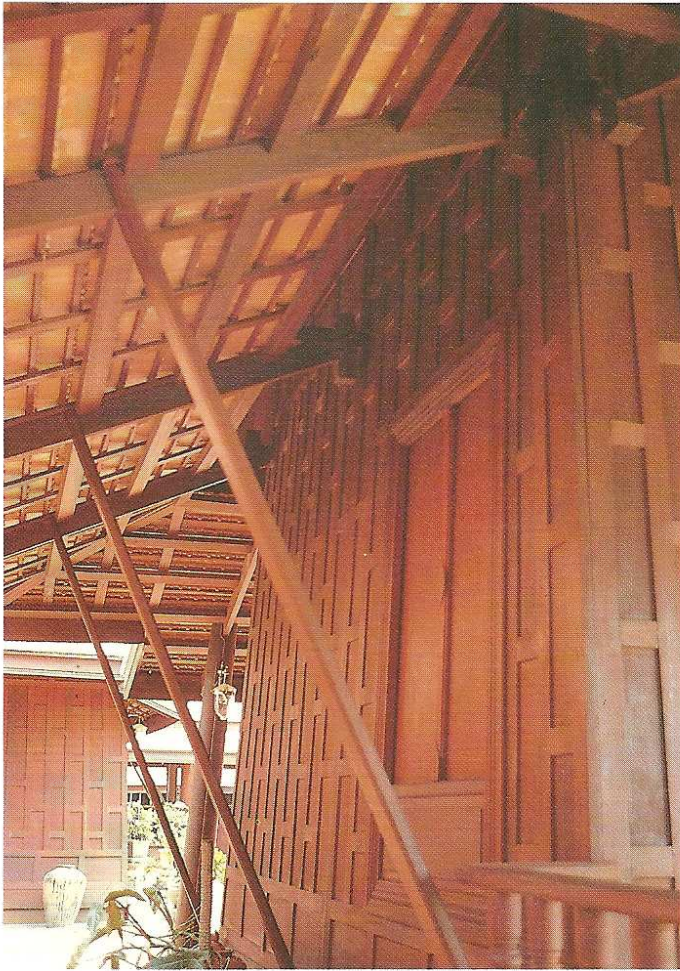

เรือนไทย
ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

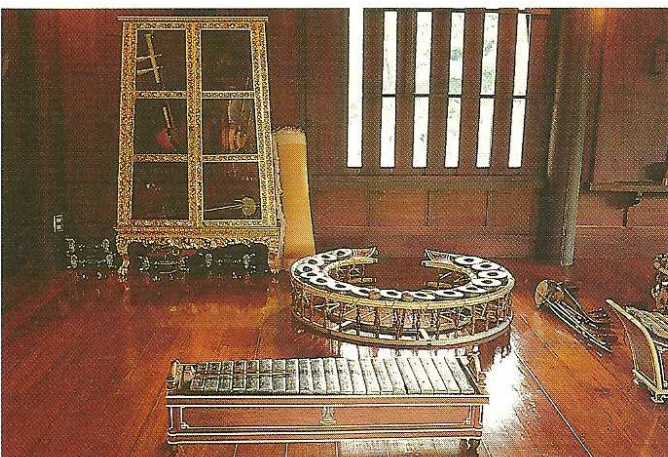
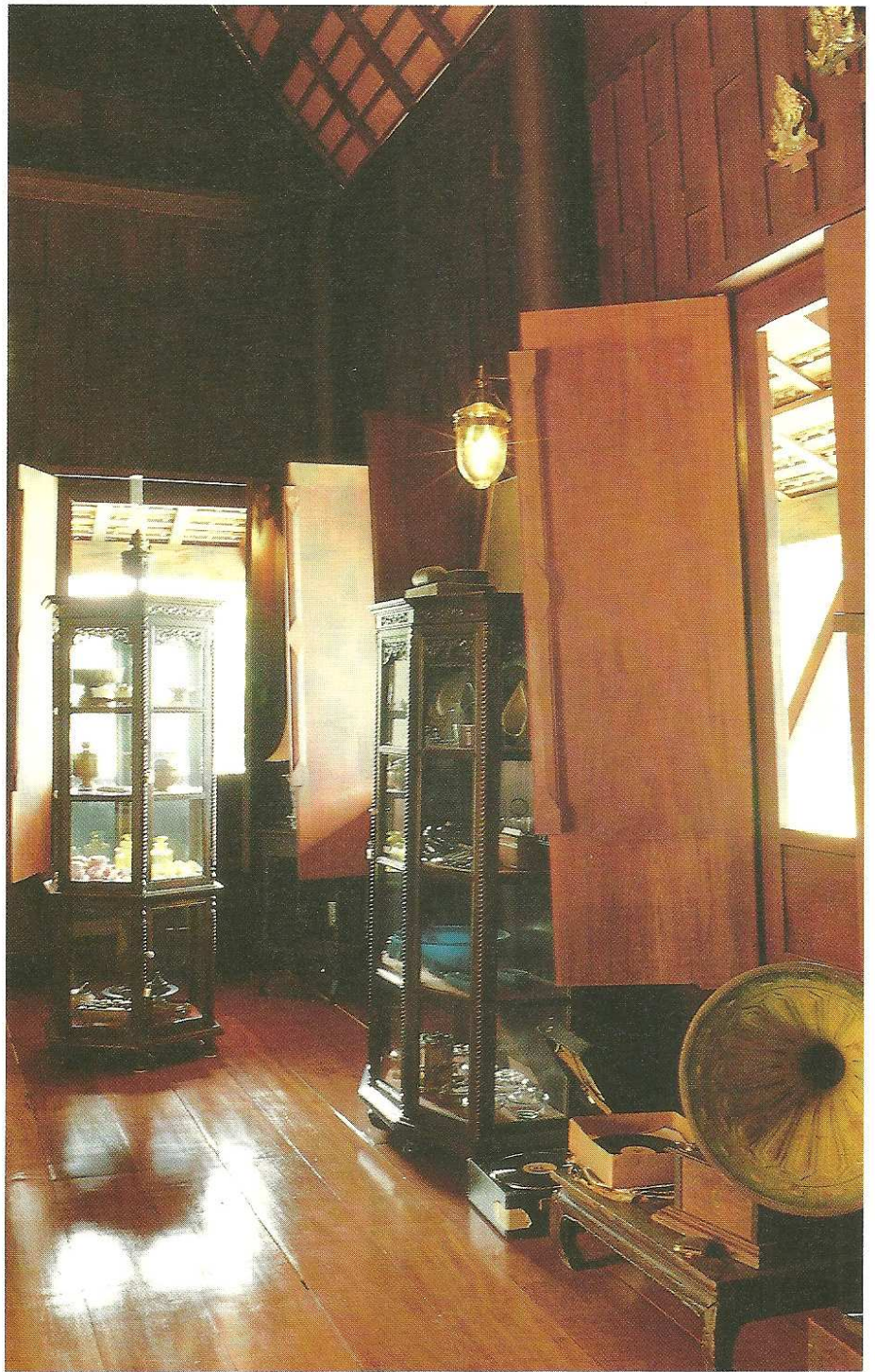

ภายในเรือนไทย ศูนย์ส่งเสริม
วัฒนธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัด
เป็นพิพิธภัณฑ์เครื่องใช้ต่างๆ ในสมัย
โบราณและห้องดนตรีไทย

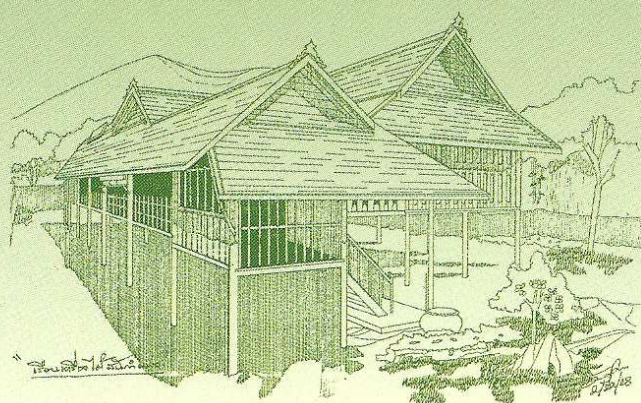

▶▶ ตลาดน้ำ เมืองโบราณ จังหวัดสมุทรปราการ แสดงลักษณะชุมชนที่มีการติดต่อกันทั้งการค้าขาย และสังคมวัฒนธรรม

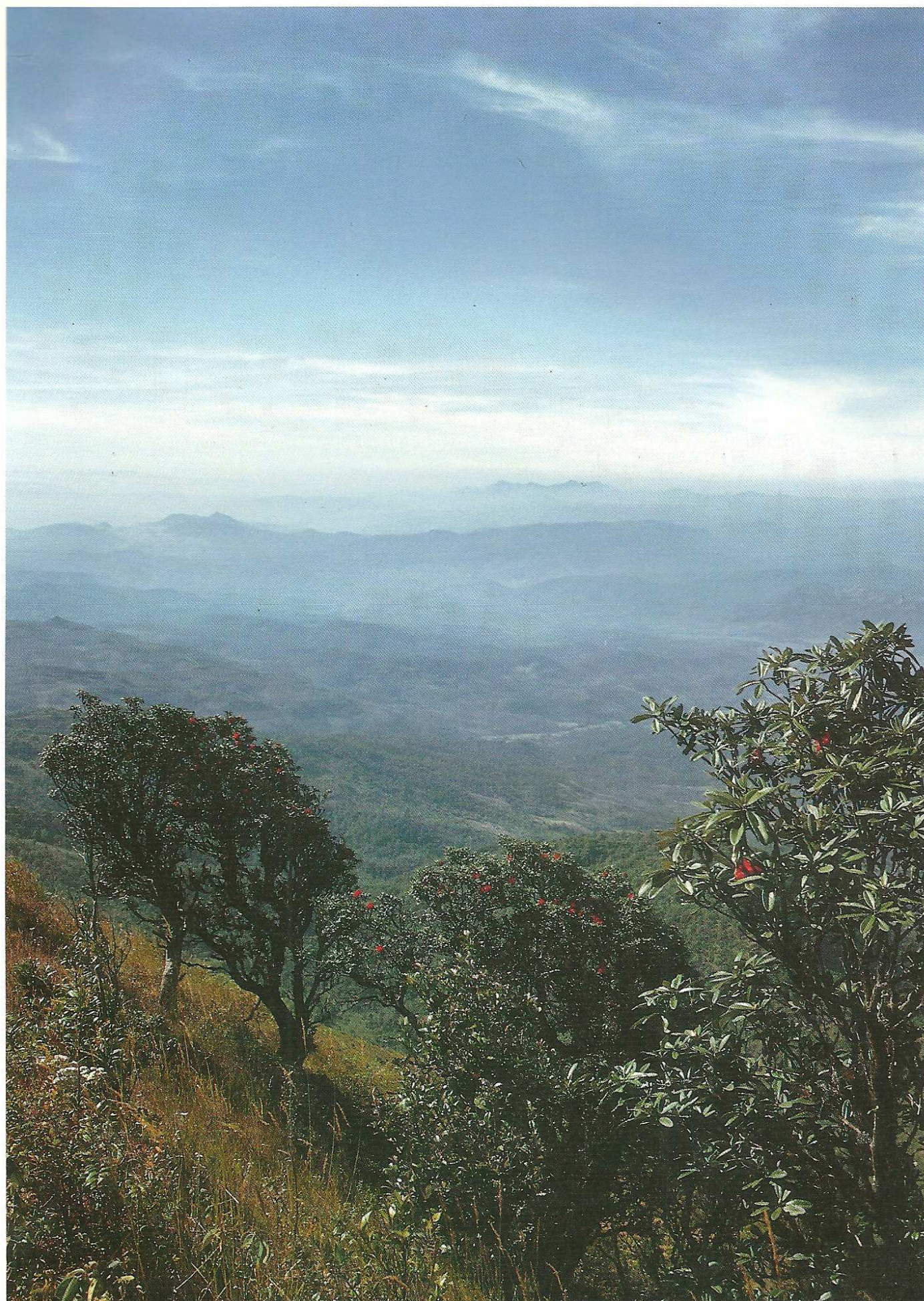
เรือนไทยภาคเหนือ

ชาวบ้านลำนากำลังหุงต้มอาหารอยู่
หน้าเรือนจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัด
บวศรทกลางจังหวัดเชียงใหม่ แบบศิลปะ
ลำนานาไม้ทราบชื่อช่างเขียน เขียนขึ้นราว พ.ศ.
๒๔๐๐ - ๒๔๕๐
(ภาพ : สนั่น สีมมาตรัง)

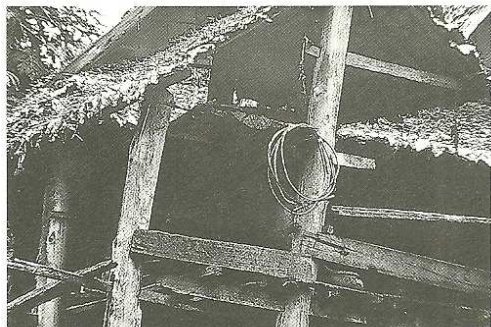
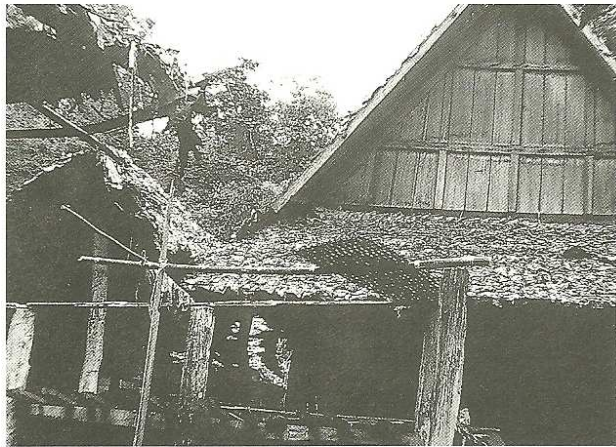

ความนำ

คำว่า “ภาคเหนือ” ได้แก่อาณาเขตวัฒนธรรมของคนไทยที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน คือ จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ พะเยา ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน และในบางท้องที่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ตาก สุโขทัย กำแพงเพชร และอุตรดิตถ์ มีศูนย์วัฒนธรรมอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ ภาษาราชการ เรียกว่า **ไทยเหนือ**^(๑) คนไทยกลุ่มนี้ทางชาติพันธุ์วิทยา เรียกว่า **ไทยยวน**^(๒) แต่ไทยพวกนี้กลับเรียกตัวเองว่า “คนเมือง” พวกไทยใหญ่ เรียกว่า “ไตโยน” ซึ่งตรงกับคำว่า “ไทยยวน” ตามสำเนียงภาษาที่เพี้ยนไป^(๓) หากมองในแง่ของความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมแล้ว คำว่า “ล้านนา” ได้แก่ วัฒนธรรมของ “คนเมือง” ตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์อันเริ่มแต่สมัยที่ “คนเมือง” (ไทยยวน) มีอาณาจักรของตนเองเป็นอิสระ เรียกว่า “อาณาจักรล้านนา” โดยพระเจ้ามังรายเป็นผู้สถาปนาขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙^(๔) จนกระทั่งรวมเข้าเป็นอาณาจักรของไทยในปัจจุบันซึ่งแบ่งเป็นจังหวัดต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวมา

ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่

เรือนเครื่องผูก ผสมเรือนไม้จริง หรือเรือน
ไม้บัว ผสมเรือนไม้จริง

ฉะนั้น คำจำกัดความของ “เรือนภาคเหนือ” ได้แก่ อาคาร หรือ เรือนพักอาศัยของประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องที่ต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวถึง เป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นหรือสถาปัตยกรรมพื้นบ้าน ที่แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของรูปแบบกายภาพจากรูปแบบดั้งเดิม ในที่นี้จะขอจำกัดว่าในช่วงก่อนได้รับอิทธิพล และแนวคิดสมัยใหม่ ลักษณะอาคารยังคงมีรูปแบบสนองวิถีชีวิตการกินอยู่ตามแบบวัฒนธรรมล้านนา อันเป็นลักษณะประเพณีเดิมเฉพาะถิ่น และการพิจารณาประเพณีเดิมในที่นี้ไม่ได้มองประเพณีในแง่หยุดนิ่งตายตัว แต่จะยอมรับในขอบเขตหนึ่งซึ่งสังคมล้านนาได้รับมาจากวัฒนธรรมต่างถิ่นที่ส่งผลต่อการประสานกับประเพณีของล้านนาเอง^(๔)

เรือนพักอาศัยล้านนานั้นพอจะแบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๓ ประเภท ตามวัสดุก่อสร้างและรูปทรง ดังนี้

๑) เรือนเครื่องผูก หรือเรือนไม้บัว คำว่า ไม้บัว คือไม้ไผ่ ในภาษากลาง

๒) เรือนไม้จริง หรือ เรือนเครื่องสับ แบบ-ประเพณีนิยมของล้านนา บางท่านเรียกเรือนชนิดนี้ว่า “เรือนกาแล”

๓) เรือนไม้จริงที่วิวัฒนาการรูปทรงไปจากเรือนกาแล (เรือนสมัยกลาง)

เรือนเครื่องผูก

เรือนประเภทที่ ๑ นั้น ยังหาได้ทั่วไปตามชนบทและหมู่บ้านต่าง ๆ เรือนชนิดนี้โครงสร้างส่วนหลังคาตง พื้น ใต้ไม้ไผ่ ส่วนคานและเสานิยมใช้ไม้เนื้อแข็ง ฝาเป็นฝาไม้ไผ่ สานหลังคามุงแฝกหรือใบตองตึง (ใบพลวง) นิยมใช้ดอกและหวายเป็นตัวยึดส่วนต่าง ๆ ของเรือนเข้าด้วยกันด้วยวิธีผูกมัด เป็นเรือนขนาดเล็ก ถือว่าเป็นเรือนแบบดั้งเดิม เพราะวิธีการก่อสร้างเป็นระบบวิธีการที่เก่าแก่ที่สุดอย่างหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันนี้ชาวบ้านที่มีรายได้น้อย ยังนิยมปลูกสร้างกันอยู่ทั้งภายในตัวเมืองและชนบท

(บน) เรือนเครื่องผูก ฝาไม้ไผ่สานหลังคามุงหญ้าคา

(ล่าง) เรือนเครื่องผูกผสมเรือนไม้จริงหลังคามุงด้วยใบตองตึง

▲ เรือนกาแล ที่บ้านวัวลาย ตำบลประตู
หายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
(ถ่ายเมื่อเดือนกันยายน ๒๕๑๗)

เรือนไม้จริงประเภทเรือนกาแล

เรือนกาแล เป็นเรือนที่สร้างด้วยไม้เนื้อแข็งหรือไม้จริงทั้งหมดเรียกตามลักษณะของไม้บ้านลมหลังคาส่วนปลายยอดที่ไขว้กัน ซึ่งชาวเหนือเรียกส่วนที่ไขว้กันนี้ว่า “กาแล” ไม้กาแลนี้นิยมสลักลวดลายอย่างสวยงามที่เรียกว่า “เรือนกาแล” นั้นเป็นชื่อที่นักวิชาการทางสถาปัตยกรรมบัญญัติเรียกเพื่อแยกความแตกต่างระหว่างเรือนไม้จริงแบบที่ ๓ หากแต่ชาวบ้านล้านนาในปัจจุบันเรียกว่า “เฮือนบ่าเก่า” (เฮือน = เรือน บ่าเก่า = โบราณ) เพราะเป็นเรือนทรงโบราณ ของล้านนานั้นเอง ซึ่งในปัจจุบันนี้หาได้ยากแล้ว และหลงเหลืออยู่เพียงไม่กี่หลัง

โดยเฉพาะที่จังหวัดเชียงใหม่เองนั้น สามารถนับจำนวนได้ เรือนชนิดนี้เป็นเรือนที่แสดงถึงวิวัฒนาการ ของกระบวนการก่อสร้างบ้านพักอาศัยของช่างล้านนา ที่ถึงจุดสุดยอดก่อนได้รับอิทธิพลจากต่างชาติโดยเฉพาะเทคนิค และเครื่องมือ เป็นเรือนที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของบ้านพักอาศัยแบบล้านนาอย่างชัดเจน การวางผังพื้นที่ หรือการจัดห้องต่าง ๆ ภายในตัวเรือน และรูปทรงนั้นสะท้อนถึงแบบแผนของการดำเนินชีวิตตามระเบียบประเพณี และโลกทัศน์ของล้านนาที่เด่นชัด

เรือนกาแล เมืองน่าน อำเภอเมือง
จังหวัดน่าน

เรือนไม้จริงที่วิวัฒนาการรูปทรงไปจากเรือนกาแล

เรือนไม้จริงที่วิวัฒนาการรูปทรงไปจากเรือนกาแล

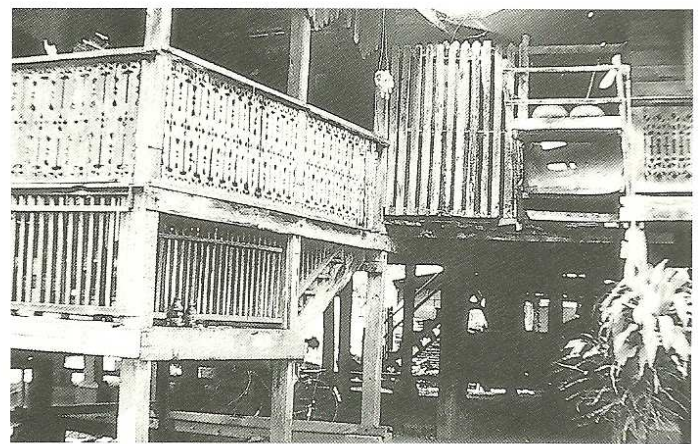
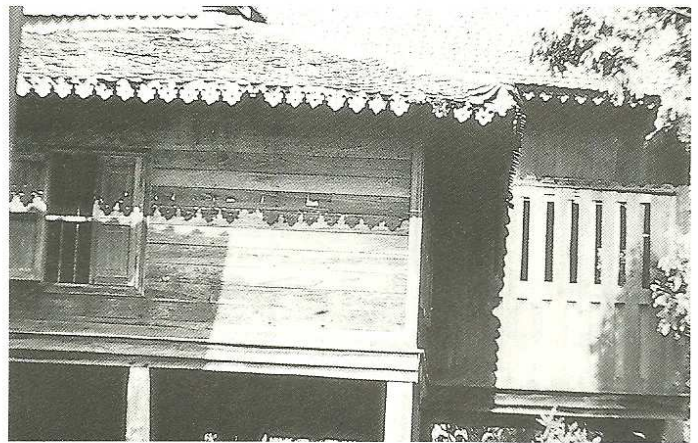
เรือนประเภทที่ ๓ เป็นเรือนไม้จริงที่มีหลังเหลื่ออยู่มากกว่าเรือนกาแล แต่ก็เริ่มรื้อถอนกันไปมากแล้ว เรือนแบบนี้เป็นเรือนที่แสดงถึงวิวัฒนาการของรูปแบบบ้านพักอาศัยที่ต่อเนื่องจากเรือนกาแล และถือว่าเป็นเรือนพื้นเมืองของล้านนาอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นเรือนยุคหลังกว่าเรือนกาแล รูปแบบหรือลักษณะทางกายภาพของเรือน เกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมการปลูกสร้างแบบดั้งเดิม และวัฒนธรรมที่ชาวล้านนาได้รับมาจากภายนอก รูปทรงภายนอกของเรือนจะผันแปรไปหลายลักษณะตามสมัยนิยม โดยเฉพาะลักษณะฝา ระเบียบการเจาะช่องประตูหน้าต่าง การขึ้นทรงหลังคาที่มีระนาบ

เรือนแฝดสมัยกลาง หลังคาซับซ้อน

ซับซ้อนหน้าพิศวงเป็นการแสดงถึงอัจฉริยภาพของช่างพื้นเมืองที่รู้จักประสานประโยชน์จากความรู้กับเทคนิควิทยาการช่าง ที่ได้รับมาจากต่างถิ่นได้อย่างสอดคล้องเหมาะสม และกลมกลืนกับวิถีชีวิตซึ่งเปลี่ยนไปบ้าง อาคารพักอาศัยชนิดนี้ส่วนใหญ่ยังคงยึดแบบแผนการจัดเนื้อที่ใช้สอยภายในอาคารในลักษณะของเรือนกาแลเดิมเอาไว้ จะมีข้อปลีกย่อยบางส่วนเท่านั้นที่คลี่คลายไปจากเดิม ส่วนรูปทรงภายนอกได้คลี่คลายไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งมีคุณค่าทัดเทียมกับเรือนกาแลเลยทีเดียว และถือว่าเป็นเรือนไม้ที่วิวัฒนาการเข้าสู่รูปพื้นที่สมบูรณ์ เมื่อช่างล้านนาปรับระบบวิธีการปลูกสร้างและค่านิยมจากภาคกลางในสมัยรัชกาลที่ ๕^(๖) เป็นต้นมา ซึ่งอาคาร

เรือนทรงสะละไน เป็นชื่อที่ชาวล้านนา
เรียกอาคารประเภทประดับลายฉลุไม้

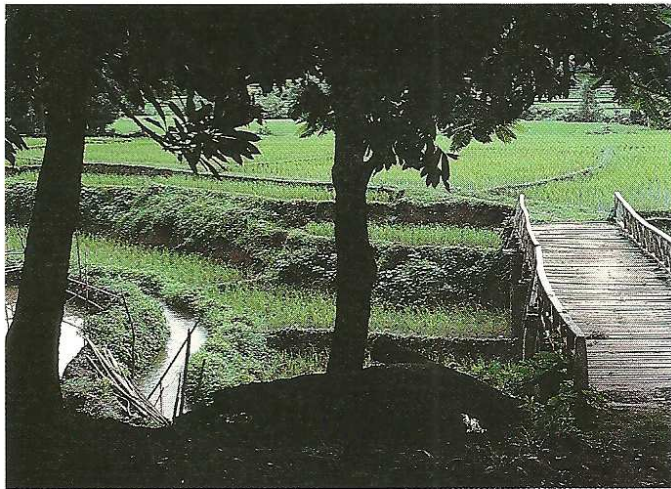
บางหลังมีการนำเอาระเบียงวิธีการตกแต่งลายฉลุไม้มาตกแต่งทรงจั่วหลังคา และเชิงชายแบบอิทธิพลช่างไทยภาคกลางรับมาจากตะวันตก ชาวล้านนาเรียกอาคารประเภทประดับลายฉลุไม้นี้ว่า “เรือนทรงสะละไน” ซึ่งเป็นคำที่ยังหาความหมายไม่ได้ชัดเจนนัก มักเป็นอาคารของพวกคหบดี เรือนประเภทที่ ๓ นี้ มีหลายรูปทรงมีทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็กถือว่ามีค่าทางสถาปัตยกรรมร่วมสมัยสูงมาก^(๗) รูปทรงเป็นเอกลักษณ์แบบพื้นเมืองล้านนายุคหลังที่มีรูปแบบชัดเจนอีกประเภทหนึ่งอันมีวิวัฒนาการต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน ก่อนที่สถาปนิกแผนปัจจุบันที่ได้รับการศึกษาแนวทางแบบตะวันตก เข้ามามีบทบาทเปลี่ยนรูปแบบเรือนพักอาศัยให้เป็นแบบอย่างสากลที่ทันสมัย ชาวบ้านเรียกเรือนชนิดนี้ว่า “เฮือนสมัยก่าง” (เรือนสมัยกลาง) ซึ่งหมายถึงเรือนพื้นเมืองที่อยู่ในช่วงสมัยระหว่าง “เฮือนบ่าเก่า” (เรือนโบราณ) กับเรือนแบบสากลยุคใหม่ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “เฮือนสมัย” (เรือนสมัยใหม่) หรือ “เฮือนบ่ไจ่ฮ้างปิ่นเมือง” (เรือนไม่ใช่ทรงพื้นเมือง)

เรือนสมัยกลาง ที่จังหวัดลำพูน
แสดงความซับซ้อนของหลังคา ภายใน
เป็นแบบกาแล

เรือนสมัยกลาง พัฒนาจากเรือนกาแล
หลังคาซับซ้อน ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก
เกิดเอกลักษณ์เฉพาะของล้านนา ภายใน
แบบกาแล

▲ (บน) น้ำเหมือง และสะพานเข้าบ้าน
ใกล้กับหมู่บ้านกองกาน อำเภอมะนัง
จังหวัดเชียงใหม่

(ล่าง) ท้องนาและลำห้วยในหมู่บ้าน
กองกาน ตำบลท่าผา อำเภอมะนัง จังหวัด
เชียงใหม่

ลักษณะสภาพแวดล้อมของบริเวณบ้านแบบ ล้านนาดั้งเดิม

เนื่องจากระบบเศรษฐกิจของล้านนาดั้งเดิมเป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อยังชีพ การผลิตจึงต้องผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเอง ฉะนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่จำเป็นต้องปลูกพืชผลต่าง ๆ ไว้รับประทาน ยังผลให้สภาพแวดล้อมของบริเวณที่พักอาศัย และหมู่บ้านแต่ละแห่ง มีลักษณะทางภูมิทัศน์เป็นลักษณะสวนเกษตรผสมผสาน มีบรรยากาศร่มรื่นจนดูเป็นป่าอาหารรายล้อมบ้านที่พักอาศัย และอีกทั้งภูมิประเทศของล้านนาเป็นภูเขาสูงใหญ่น้อยเรียงรายสลับซับซ้อนถึง ๓ ใน ๔ ของพื้นที่ทั้งหมด ปากกว้างใหญ่ไพศาล จึงนับเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติแหล่งใหญ่ของล้านนาทีเดียว^(๔) หมู่บ้านของล้านนานั้นจะมีลำเหมืองเพื่อส่งน้ำและระบายน้ำ ชุดเป็นโครงข่ายวกวนผ่านขอบริมของแต่ละหมู่บ้าน สู่บริเวณทุ่งนากว้างไหลลงสู่ธารน้ำใหญ่ต่อไป ตามขอบริมของลำเหมืองจะมีพืชพันธุ์ไม้นานาชนิดขึ้นปกคลุมอยู่ทั่วไปดูร่มรื่นเยือกเย็น พืชพันธุ์ส่วนใหญ่จะ

เป็นอาหารหลักที่ชาวบ้านมารับประทาน เช่น ผักกูด และไม้เลื้อยชนิดต่าง ๆ หมู่บ้านภายในตัวเมืองจะมีหนองน้ำใหญ่อยู่หลายหนอง หนองน้ำเหล่านี้มักอยู่ใกล้กับวัดหลักของแต่ละหมู่บ้าน ทำหน้าที่คอยรับปริมาณน้ำฝนที่เอ่อท่วมภายในตัวเมือง จากลำเหมืองระบายน้ำแล้วระบายสู่คูเมืองและลำเหมืองใหญ่นอกเมือง หนองน้ำใหญ่ของแต่ละหมู่บ้าน นอกจากทำหน้าที่รองรับน้ำฝนแล้ว ยังอาจสันนิษฐานได้ว่าเป็นการนำดินที่ขุดเป็นหนองเพื่อถมบริเวณวัด และย่านพำนักอาศัยอันเป็นที่ลุ่มให้เป็นดอนสูง พ้นจากน้ำท่วมในช่วงฤดูฝน ทั้งยังเป็นแหล่งเพาะและขยายพันธุ์สัตว์น้ำ เป็นแหล่งเก็บน้ำขนาดใหญ่ของชุมชน เพื่อซึมกระจายลงสู่บ่อน้ำที่ชาวบ้านแต่ละบ้านขุดบ่อน้ำไว้ใช้บริโภคภายในบริเวณบ้านพักอาศัย มีหมู่บ้านหลายหมู่บ้านในปัจจุบันนี้ ที่เมื่อถึงฤดูแล้ง น้ำในบ่อของแต่ละบ้านจะแห้งขอด เนื่องจากได้ถมหนองน้ำใหญ่ประจำหมู่บ้านจนหมดสิ้น จึงขาดแหล่งน้ำที่จะซึมกระจายเข้าสู่บ่อต่าง ๆ นั้นเอง^(๙)

▲ (บน) บ้านแต่ละบ้านจะขุดบ่อน้ำไว้ใช้บริโภคภายในบริเวณที่พักอาศัย

(ล่าง) บ่อน้ำที่บ้านท้องฝาย ตำบลช้างเค็ญ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

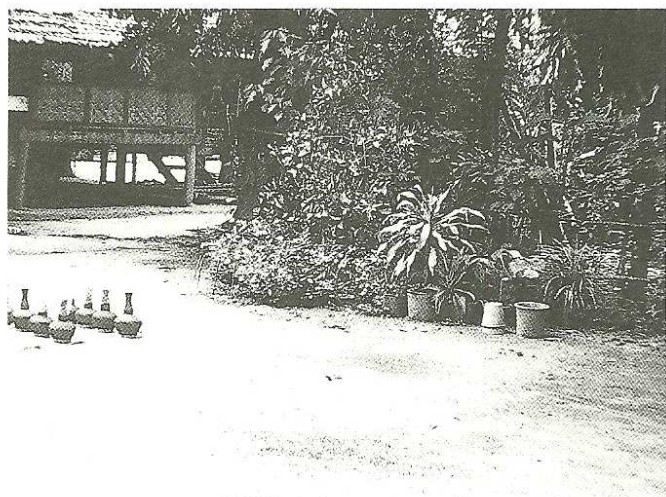

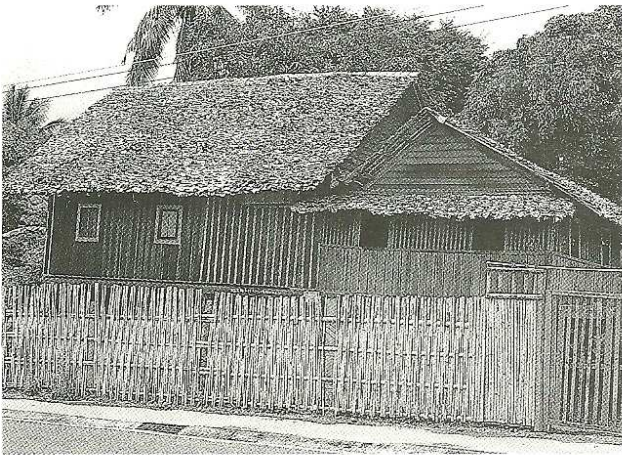
“ช่วงบ้าน” คือ บริเวณพื้นที่ว่างหน้าบ้าน
ที่ใช้เป็นลานอเนกประสงค์

ภายในบริเวณบ้านแต่ละบ้านจะมีเนื้อที่ว่างเป็นลานดินกว้าง ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า “ช่วงบ้าน” เป็นลานอเนกประสงค์ใช้เป็นส่วนเล่นของเด็ก ลานตากพืชผลทางเกษตร เป็นลานที่เชื่อมทางเดินเข้าสู่ตัวบ้าน และเชื่อมต่อไปยังทางเดินสู่ช่วงบ้านข้างเคียง ช่วงบ้านนี้ถึงคราวเช่นสรวงผีบรรพบุรุษของกลุ่มชนที่นับถือ “ผีมดผีเมือง” จะใช้เป็นบริเวณปลูกปะรำ หรือ “ผาม” ในภาษาเหนือเพื่อทำพิธีพืชมด หากบ้านที่มีลูกชายจะบวชพระหรือบวชเณร ก็จะสร้าง “ห้างขอ” (เวทียกพื้นสูงประมาณ ๑.๕๐ - ๑.๘๐ เมตร) ไว้ตรงบริเวณชายช่วงที่ร่มรื่นเพื่อให้ “ช่างขอ” (กลุ่มนักขับลำนำแบบหมอลำของภาคอีสานขึ้นไปขับลำนำกล่อมขวัญ “ลูกแก้ว” (นาค)) เพื่อความบันเทิงในงานมงคล และเมื่อถึงคราวที่คนในครอบครัวตายลงจะใช้เป็นบริเวณตั้ง “ปราสาท” (บุษบกพื้นบ้านทำด้วยไม้และกระดาษ) เพื่อตั้งศพและชักลากไปสู่ป่าช้าซึ่ง

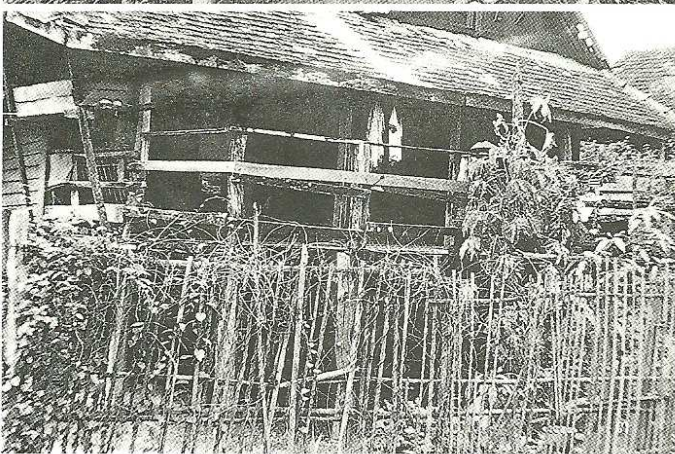
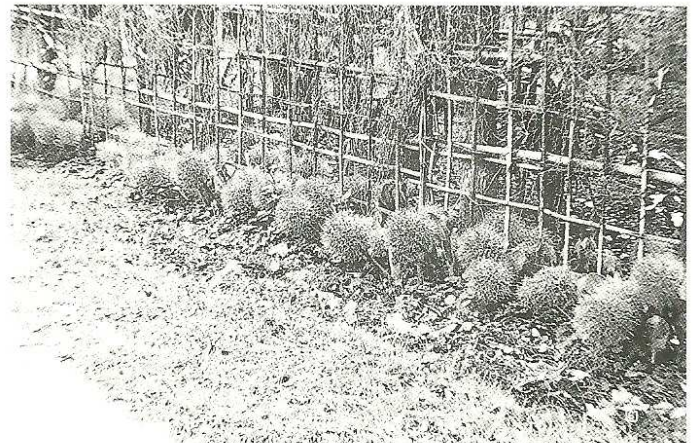
ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า “ป่าเฮ่ว” ขอบริมของช่วงนิยมปลูกไม้ยืนต้นขนาดใหญ่รายล้อมไว้ซึ่งส่วนมากเป็นไม้ผลสำหรับรับประทาน ทั้งยังให้ร่มเงาแก่ช่วงหรือลาน ตามคาบไม้เหล่านี้ชาวบ้านจะนำกล้วยไม้พื้นเมืองจากป่ามาปลูกประดับขอบลานเพิ่มสีสันแก่สภาพแวดล้อม ช่วงบ้านนี้แต่ละบ้านจะรักษาความสะอาด โดยเจ้าของบ้านจะเก็บกวาดใบไม้แห้งและขยะให้เรียบร้อย หากบ้านใดปล่อยช่วงให้รกสกปรกจะถูกตำหนิจากเพื่อนบ้านว่าเป็นคนเกียจคร้าน^(๑๐) บริเวณช่วงบ้านส่วนใหญ่จะอยู่ส่วนหน้าของบริเวณบ้านชิดกับถนน ตัวบ้านจะปลูกต้นไม้เข้ามาทางด้านหลังของช่วง บริเวณหลังบ้านเป็นสวนผลไม้ยืนต้นรวมถึงสวนครัวและพืชคลุมดิน ลานหน้าบ้านนิยมปลูกไม้ยืนต้นที่มีดอก

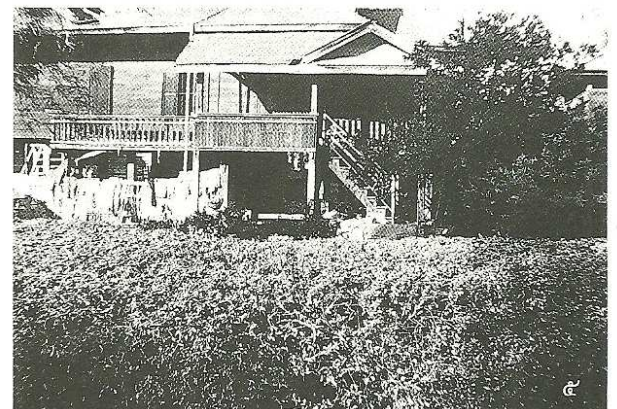

▲
รั้วสลาบ เป็นรั้วไม้ไผ่ชนิดที่แข็งแรง
ที่สุด ชัดและตามแนวตั้งชัดชิดกันแน่น

การแบ่งอาณาเขตของแต่ละบ้านใช้ล้อมรั้วด้วยไม้ไผ่ นำมาสานขัดกันเป็นตาโปร่งเพื่อบอกอาณาเขตอย่างหลวมๆ มีการเปิดช่องทะลุสู่บริเวณบ้านข้างเคียงต่อเนื่องกันไป การใช้รั้วกันอาณาเขตของบ้านมีรั้ว ๓ ชนิด รั้วไม้ไผ่ชนิดที่แข็งแรงที่สุดเป็นรั้วไม้ไผ่ชัดและตามแนวตั้งชัดชิดกันแน่นเรียกว่า “รั้วสลาบ” นิยมใช้เป็นรั้วหน้าบ้านชิดถนน หากไม่ต้องการทำรั้วให้สิ้นเปลืองมากก็ใช้ไม้ไผ่มาขัดเป็นตาตารางสี่เหลี่ยมโปร่งเรียกว่า “รั้วตาแสง” ส่วนใหญ่ใช้เป็นรั้วข้างและรั้วหลังบ้าน รั้วอีกชนิดหนึ่งเป็นรั้วโปร่งใช้ไม้รวกลำเล็กๆ มาวางสอดกับเสารั้วไม้เนื้อแข็งในแนวนอนห่างกันราวคืบกว่า ๆ เรียกว่า “รั้วตั้งปอง”^(๑๑) รั้วชนิดนี้เป็นรั้วชั่วคราวซึ่งจะเปลี่ยนเป็นรั้วตาแสงหรือรั้วสลาบในคราวต่อไป ตามชอบรั้วชาวบ้านนิยมปลูกไม้พุ่ม ไม้ดอกและไม้เลื้อยที่เป็นพืชกินได้ เช่น บวบ

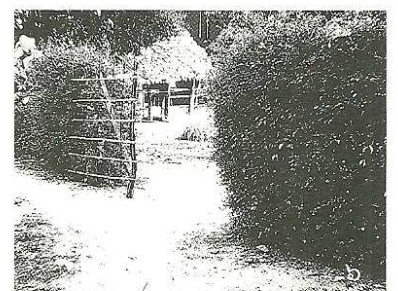
ตำลึง ถั่วแปบ ถั่วพลู มะระพื้นเมือง ผักมะไฮ ผักปัง ฯลฯ
ปล่อยให้เลื้อยพันเกาะรั้วจนแน่นมีกระถินและชะอมปลูก
แซมเป็นระยะ ผักชะอมเป็นพืชที่ชาวล้านนาใช้ปรุง
อาหารประเภทแกงเกือบทุกชนิด เพื่อปรุงกลิ่นและรส
อาหารให้กลมกล่อมตามรสนิยมของชาวล้านนา ปัจจุบัน
นี้รั้วหน้าบ้านนิยมปลูกต้นชาเป็นพุ่มแน่นแล้วตัดคล้าย
กำแพงอย่างมีระเบียบเพื่อขับกรองฝุ่นจากถนน รั้วข้าง
บ้านนิยมปลูกไผ่เลี้ยงและไผ่รวกเป็นแนวกันอาณาเขตก็
มีชายหลังบ้านที่ชิดกับของทุ่งนานิยมปลูกไผ่บง ไผ่สีสุก
และไม้ยืนต้นที่มีพุ่มใบแน่นขึ้นแซม ในบางส่วนมักเป็นไม้
ที่มีรากยึดดินแน่นโคนล้มยากเพื่อป้องกันกระแสลมที่พัด
แรงจากทุ่งนาเข้าสู่บ้าน และเป็นกำแพงธรรมชาติกรอง
ความร้อนจากทุ่งนาที่จะเข้าสู่ละแวกบ้านให้กลายเป็นลม
เย็นเมื่อพัดลอดตงไม้เข้ามา

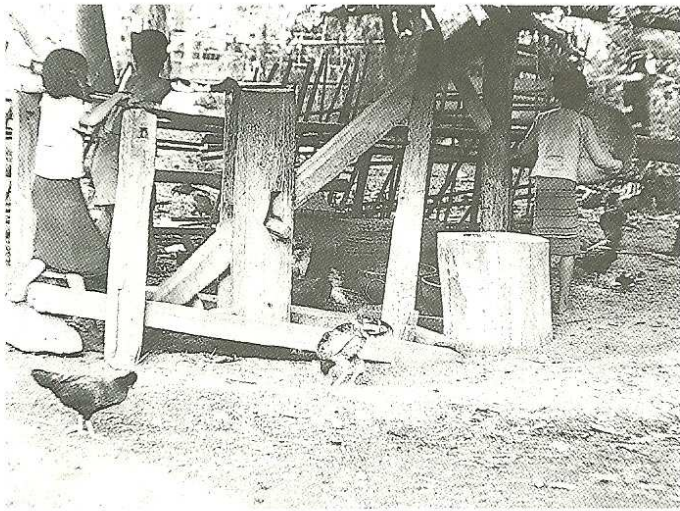
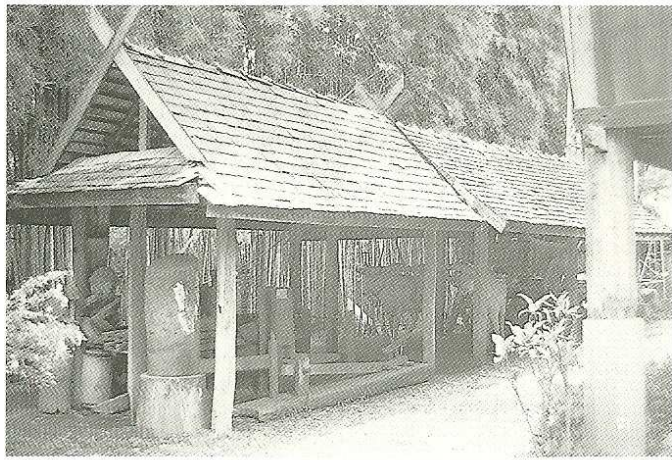
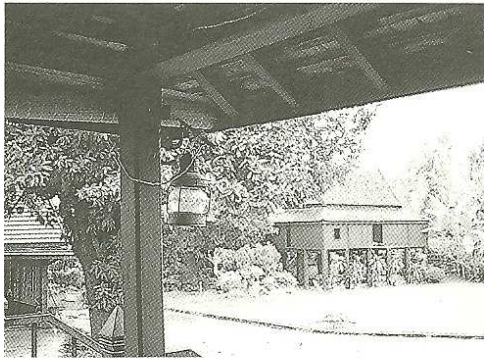

๑-๒ รั้วตาแสง เป็น
รั้วไม้ไผ่ขัดเป็นตาตาราง
สีเหลืองโปร่ง

๓-๔ รั้วตั้งป่อง เป็น
รั้วชั่วคราว ใช้ไม้รวกลำ
เล็ก ๆ มาวางสอดกับเสา
รั้วไม้เนื้อแข็ง

๕-๖ รั้วหน้าบ้าน
ปัจจุบันนิยมปลูกต้นชา
เป็นพุ่มแน่นตัดคล้าย
กำแพง

๑-๒. ยุ่งข้าว
๓. แล่งวัวควาย
๔. ครกตำข้าว

ภายในบริเวณบ้านประกอบด้วยถาวรวัตถุ คือ ตัวเรือน ยุ่งข้าว บ่อน้ำ ครกตำข้าว ห้องอาบน้ำ ซึ่งชาวบ้านภาคเหนือเรียกว่า “ต้อมอาบน้ำ” สำหรับหญิงสาว ซึ่งอยู่ใกล้กับบริเวณบ่อน้ำทำบ้านเป็นเล้าหมู คอกวัว และคอกควาย มีโรงเก็บฟางแห้งสำหรับเป็นอาหารของวัวควาย บริเวณคอกวัวควายนี้ภาษาพื้นเมืองเรียก “แล่งวัวควาย” มีส้วมหลุมอยู่บริเวณชายบ้าน บางบ้านไม่มีส้วมหากจะไปถ่ายตามละเมาะชายบ้าน ส่วนบ้านในย่านเขตเมืองจะไม่แล่งวัวควายเพราะไม่ได้ทำนาตรงบริเวณริ้วบ้าน ใกล้ประตูเข้าบ้านจะสร้างเป็นเรือนหรือชั้นเล็กๆ สำหรับวางหมอน้ำพร้อมทั้งกระบวยเพื่อให้ผู้สัญจรได้ดักดื่มรับประทานถือเป็นการสร้างบุญกุศลซึ่งภาษาทางเหนือเรียกว่า “ตานน้ำ” (ให้ทานน้ำดื่ม) บริเวณที่ดินด้านหัวนอนจะตั้งศาลผีบรรพบุรุษไว้เรียกว่า “หอผีปู่ย่า”

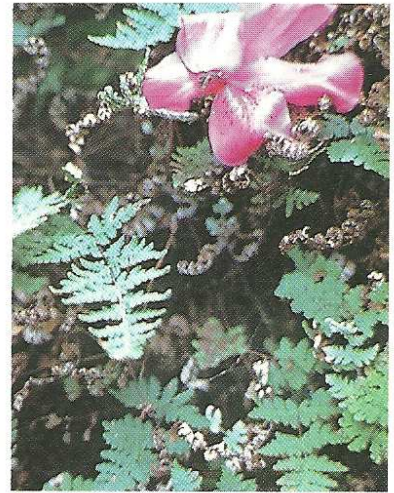
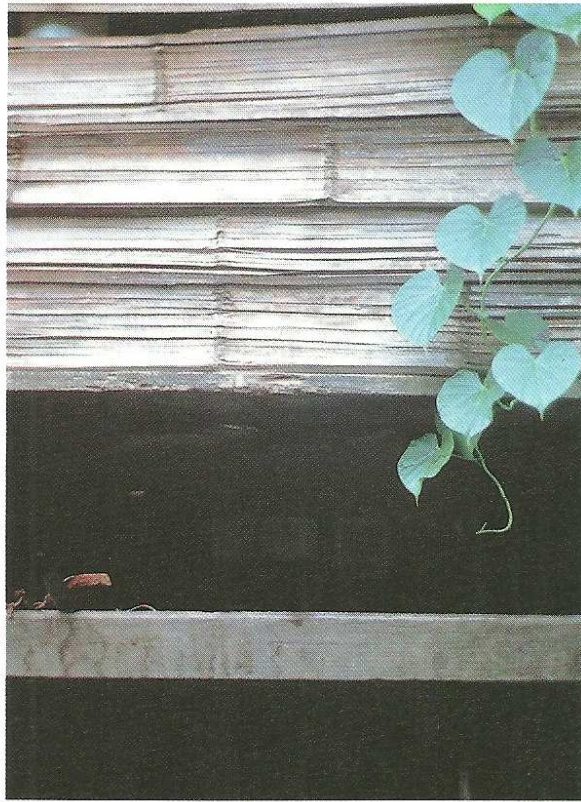

ซึ่งจะมีเฉพาะบางบ้านเท่านั้นแต่จะกล่าวในรายละเอียดในเรื่องของการนับถือผีบรรพบุรุษ บริเวณท้ายบ้านเป็นสวนครัวจะกันรั้วไม้ไผ่สานเพื่อป้องกันเปิด ไร่ สุนัข ไม่ให้เข้าไปทำลายพืชผักเรียกว่า “สวนอี” รั้วกันสวนครัวเรียกว่า “อีอี”

บริเวณรอบ ๆ บ่อน้ำจะปลูกไม้ล้มลุกที่เป็นไม้พุ่มไม้ดอกเพื่อประดับบริเวณทั้งปลูกพืชประเภทคลุมดินที่ใช้ปรุงอาหาร เช่น ปลูก (ชะพลู) หอมด่วน (สระแนะ) ผักไผ่ (ผักที่มีกลิ่นหอมใช้รับประทานกับลาบ) ผักคาวตอง ผักดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่ใช้รับประทานกับ “ลาบ” ซึ่งเป็นอาหารเลิศรสอย่างหนึ่ง ไม้พุ่มที่ปลูกล้อมบ่อน้ำนอกจากเป็นพืชประดับและกินได้แล้วยังใช้เป็นส่วนบังสายตาในขณะอาบน้ำโดยทำร่องน้ำจากบริเวณอาบน้ำไหลเข้าสู่

“ตานน้ำ” คือ หม้อน้ำ หรือคนโทน้ำ ต้ม ซึ่งจะวางไว้ใกล้ประตูเข้าบ้านบ้าง บนโคนต้นไม้บ้าง หรือวางไว้บนกิ่งไม้ มีใบไม้หรือใบเฟิร์นห่อหุ้ม เพื่อให้น้ำเย็นอยู่เสมอ

ตามรั้วบ้านจะนิยมปลูกไม้เลื้อย
ส่วนตามขอบบ่อจะนิยมปลูกพืชสวนครัว
เช่น กระชาย (ภาพล่าง) หรือพืชคลุมดิน
เพื่อประดับบริเวณ

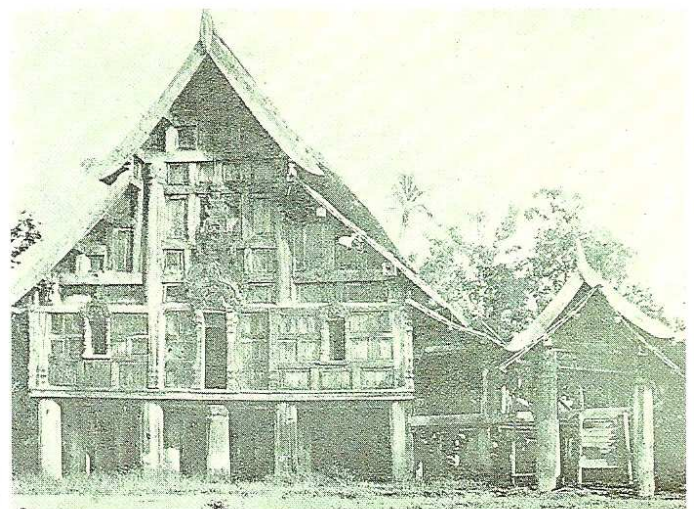
บริเวณสวนครัวนี้ ตามขอบบ่อยังปลูกข้าว ไพล กระชาย
ขมิ้นสลบไว้ พืชต่าง ๆ เหล่านี้จะดูดซับน้ำทั้งจากบริเวณ
อาบน้ำทำให้สภาพแวดล้อมไม่เกิดเน่าเสีย นอกจาก
พืชพันธุ์ที่กล่าวมาแล้วยังมีต้นพลูปลูกเกาะเลื้อยไปตาม
ค้ำพลูที่เป็นเสาหลักไม้ มีต้นหมากขึ้นแซมเป็นระยะโดย
ให้ต้นพลูเลื้อยเกาะไปตามลำต้นแทนเสาหลักไม้ บาง
บ้านปลูกบ่อพื้นเมืองซึ่งเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางไว้ด้วย
เพื่อจะลอกเปลือกของต้นปอไว้ควั่นเป็นเชือกไว้ใช้สอย
ทั้งยังมีไม้ผลยืนต้นปลูกคละเสริมเพื่อให้บริเวณบ่อร่มรื่น
รักษาหน้าในบ่อให้เย็นโดยมิให้แดดส่องไปยังบริเวณบ่อ
บริเวณรอบบ่อน้ำจะมีผักกูดหรือเฟิร์นพื้นเมืองขึ้นอยู่เป็น
หย่อม ๆ ปะปนกับพืชผัก ชาวบ้านจะปล่อยให้ผักกูดขึ้น
ตามธรรมชาติเสริมบรรยากาศรอบ ๆ บ่อน้ำให้ดูเย็นฉ่ำ
ยิ่งขึ้น บ่งบอกถึงสัญลักษณ์ของภูมิภาคร่อนขึ้นที่งดงาม

การแบ่งประเภทเรือนภาคเหนือแบบดั้งเดิม

จากข้อความโคลงโบราณเรื่องท้าวสุ่งท่ายเจืองที่พรรณาสภาพชุมชนเมืองในอดีตของ “ขุนเจือง” ประมุขของชาวล้านนา และล้านช้างที่เกรียงไกรในอดีต ทำให้ทราบชัดว่าได้มีการแบ่งขนาดลักษณะของเรือนพักอาศัยของล้านนาโบราณตามช่วงชั้นของสังคม เรือนพักอาศัยของชนชั้นระดับเจ้าหรือกษัตริย์นั้นเรียกว่า “โฮงสาข” (โรงราช) และ “หอ” ที่ประดับด้วยช่อฟ้าปิดทองอร่ามไปทั้งหลังที่เรียกว่า “หอคำ”^(๑๒) ส่วนเรือนพักอาศัยของชาวบ้านแบ่งออกตามชนิดของวัสดุปลูกสร้างได้ ๒ ประเภท คือ “เรือนเครื่องสับ” และ “เรือนเครื่องผูก” ในภาษาไทยภาคกลาง ส่วนในภาษาล้านนาในปัจจุบัน เรียกว่า “เรือนไม้จริง” และ “เรือนไม้บัว”^(๑๓) ซึ่งภาษาล้านนา

หอคำ เคยเป็นจวนผู้ว่าราชการนคร
ลำปาง เมืองโบราณใช้เป็นพุทธพิพิธภัณฑ์

หอคำ ลำปาง

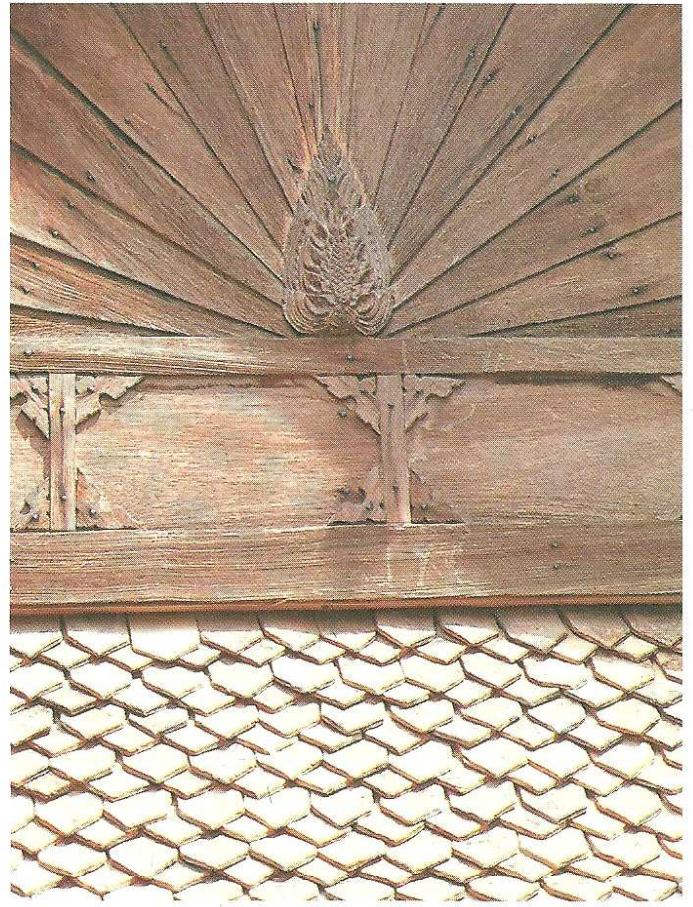
ภาพจากหนังสือสถาปัตยกรรมในประเทศไทย
ของ อ.นารถ โพธิประสาท

ภาพเรือนล้านนาแต่บ้านลมไม่มีกาแล
ใช้บ้านลมแบบไทยภาคกลาง

โบราณเรียกเรือนไม้จริงว่า “เรือนสับซ้อสับแป” เรียกเรือนไม้บัวว่า “เรือนมัดซ้อมัดแป” คำว่าไม้บัว ได้แก่ ไม้ไผ่ คำว่า สับซ้อสับแป หมายถึง การสวมซ้อสวมแปด้วยการบากไม้ยึดสวมซ้อและแปและโครงสร้างเรือนส่วนต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้องค์ประกอบต่างๆ ของเรือนติดประกอบกันเป็นตัวเรือนที่มั่นคง ส่วนมัดซ้อมัดแป คือ การยึดองค์ประกอบของโครงสร้างเรือนด้วยการผูกมัดนั่นเอง

บ้านของชนชั้นขุนนางหรือชนชั้นสูงเป็นเรือนไม้ขนาดใหญ่ลักษณะเรือนหมู่ได้ถุนสูงประเภทเรือนไม้จริงส่วนมากเป็นเรือนแฝดเกาะกลุ่มกันตั้งแต่ ๒ หลังขึ้นไป หากเป็นเรือนแฝด ๒ หลัง ภาษาท้องถิ่นเรียกว่า “เฮือนสองหลังฮ่วมพื้น” (เรือนสองหลังร่วมพื้น) บางหลังก็สามหลังร่วมพื้น หลังคามุงกระเบื้องดินเผาที่ภาษาพื้นเมือง

เรียกว่า “มุงดินขอ” (ดินขอกระเบื้อง) หรือกระเบื้องไม้ที่ชาวพื้นเมือง เรียกว่า “แป้นเกล็ด” เคยได้ฟังผู้เฒ่าคนแก่เล่าว่าเรือนของ “เจ้าหัวเมืองแก้ว” ที่ตั้งอยู่ใกล้ประตูเชียงใหม่ของเมืองเชียงใหม่เมื่อประมาณ ๗๐ ปีมาแล้วมีถึงเจ็ดหลังร่วมพื้นที่เดียว ส่วนบ้านของชาวบ้านที่มีฐานะก็เป็นเรือนไม้คล้ายกับเรือนชนชั้นสูงหรือเรือนของท้าวพญา ซึ่งอย่างมากจะมีสี่หลังร่วมพื้นที่หรือน้อยก็สองหลังร่วมพื้นที่ สำหรับชาวบ้านที่ไม่ค่อยมีฐานะจะเป็นเรือนไม้แฝดสามไม้เนื้อแข็งหรือไม้ไผ่ทั้งหลังหลังคามุงตองตึงหรือมุงแฝก หากแต่เสาเรือนเป็นเสาไม้เนื้อแข็งขนาดเล็กบางส่วนเป็นพื้นไม้กระดานฝาเป็นฝาไม้ไผ่ขัดแตะยกใต้ถุนสูง แต่ต่ำกว่าเรือนไม้จริง จัดประเภทเป็นเรือนไม้บัว

▲
หลังคามุงกระเบื้องดินเผา ที่ภาษาพื้นเมือง เรียกว่า “มุงดินขอ” ประเภทเรือนไม้จริงแบบประเพณีที่ไม่มีกาแลแต่ใช้บ้านลมแบบภาคกลาง ซึ่งนิยมมากในเมืองลำปางและเมืองแพร่

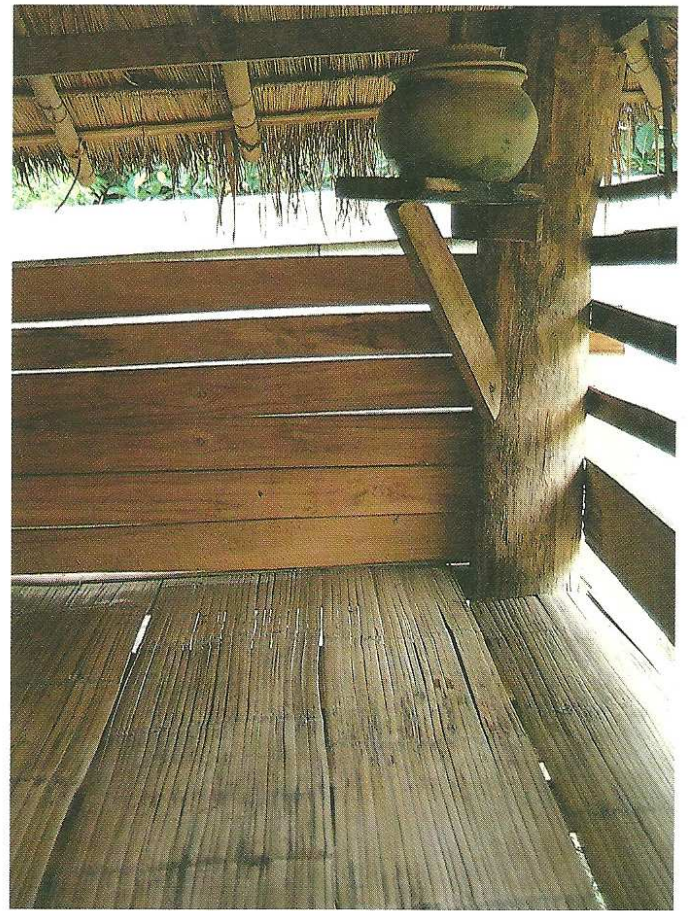

(บน) เรือนเครื่องผูก (อยู่บริเวณทาง
เข้าหมู่บ้านยางหลวง ตำบลท่าผา อำเภอมะเข่
จังหวัดเชียงใหม่)

(ล่าง) เรือนเครื่องผูก มุงด้วยใบตองตึง
(บ้านใกล้วัดป่าแดด ตำบลท่าผา อำเภอมะเข่
จังหวัดเชียงใหม่)

สันนิษฐานว่าเรือนไม้บัวหรือเรือนประเภทมัด
ซื่อมัดแป (เรือนเครื่องผูก) เป็นเรือนพักอาศัยดั้งเดิมของ
ชาวล้านนา ครั้นเมื่อพัฒนาการระบบเครื่องมือปลูกสร้าง
ให้มีประสิทธิภาพขึ้นจึงวิวัฒนาการเป็นเรือนไม้กระดาน
อีกชั้นหนึ่ง เรือนพักอาศัยแบบไม้บัว โครงสร้างและองค์
ประกอบต่างๆ ของเรือนจะยึดด้วยวิธีการใช้หวายและตอก
ผูกมัดกันเอาไว้ เป็นเรือนพักอาศัยขนาดเล็ก ทั้งขนาด ตัว
ไม้ของโครงสร้างเรือน เสา ซื่อ คาน (รอด) ใช้ไม้เนื้อแข็ง
ขนาดเล็ก พอที่บุคคลเพียงสองสามคนแบกหามได้อย่าง
สะดวก ซึ่งชาวบ้าน (สมัยก่อน) ทุกคนโดยเฉพาะผู้ชาย
สามารถปลูกสร้างเองได้โดยไม่ต้องอาศัยช่างผู้ชำนาญเป็น
พิเศษ ทั้งสามารถสร้างเสร็จภายในหนึ่งวันหากเตรียม
เครื่องมือต่างๆ ไว้พร้อมและอาจจะอาศัยเพื่อนบ้านให้
มาช่วยปลูกสร้าง

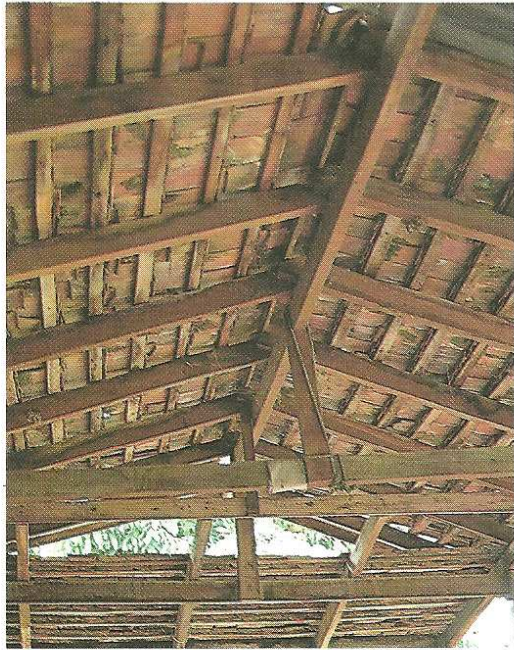
เรือนไม้จริงของผู้มีฐานะระดับชาวบ้านจะมี
ขนาดใหญ่กว่าเรือนไม้บัว การวางผังห้องของเรือนมีระบบ
เดียวกับเรือนไม้บัว หากแต่ต้องอาศัยช่างผู้ชำนาญที่ชาว
ล้านนา เรียกว่า “สะหล่า” เป็นผู้ปลูกสร้าง เพราะเป็นวิธี
การที่ต้องอาศัยประสบการณ์และความชำนาญของช่าง

ข้อห้ามบางประการของการสร้างเรือนไม้จริง ของชาวบ้านในสมัยก่อน

มีประเพณีถือกันว่าเรือนไม้จริงนั้นสร้างได้เฉพาะเรือนของเจ้าและท้าวพญาที่เป็นชนชั้นสูงเท่านั้น ชาวชาวบ้านธรรมดาจะสร้างก็ได้ แต่มีข้อห้ามไป

(บน) ลักษณะฝาไม้ไผ่ขัดสานกับไม้

เรือนไม้จริงของผู้มีฐานะระดับชาวบ้าน
จะมีขนาดใหญ่กว่าเรือนไม้บัว ส่วนเรือนไม้
กระดานเกิดขึ้นเมื่อระบบเครื่องมือปลูกสร้าง
ได้มีการพัฒนาขึ้น

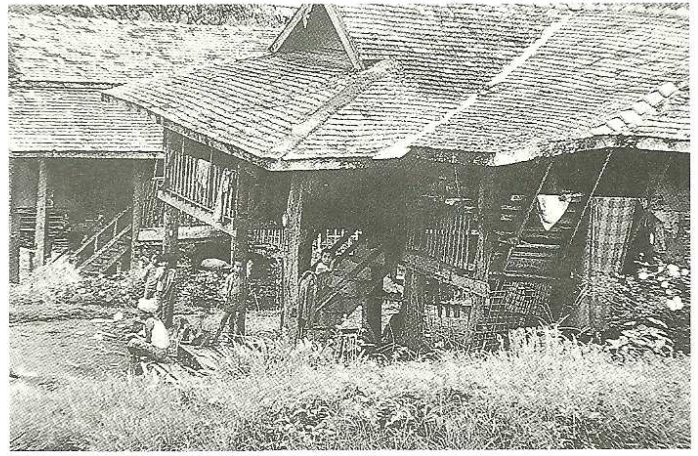
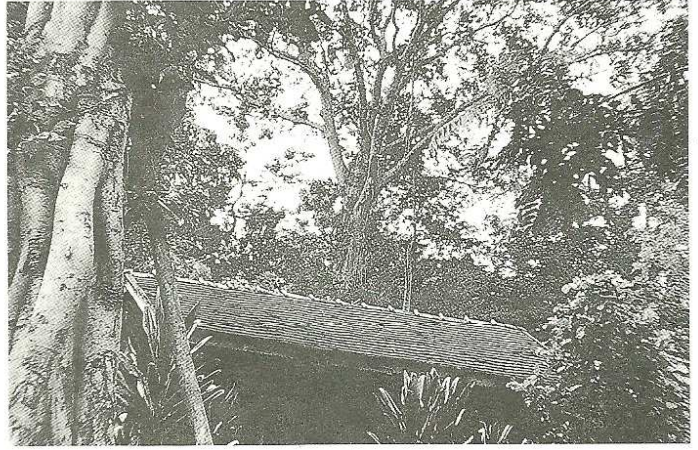
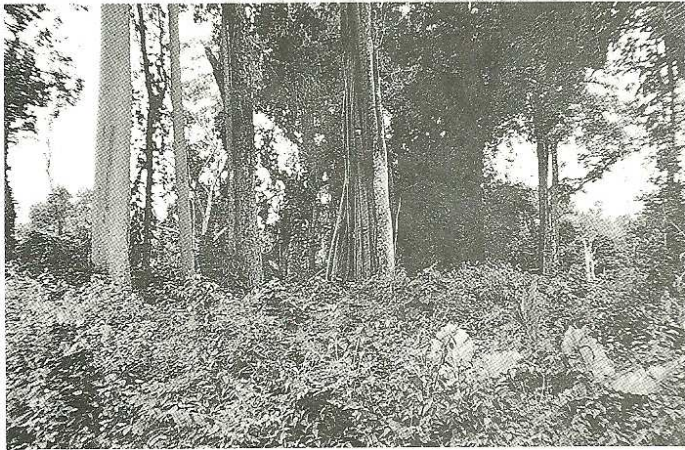
เสร็จก็กินเวลาห้าปี ยังผลให้ชาวบ้านเสียเวลาทำมาหา
กินในช่วงฤดูทำนาอันเป็นอาชีพหลักของคนในสังคม
เกษตรกรรมไปเสีย ย่อมเป็นงานเกินฐานะที่ตนจะทำได้
หากฝ่าฝืนย่อมตกในฐานะลุ่มจมอันเป็นอัปมงคลแก่ตน
โดยแท้ ซึ่งชาวล้านนาเรียกว่า “ซิด” (เสนียดจัญไร)^(๔๔)
ฉะนั้น ชาวล้านนาโบราณจึงตั้งเป็นกฎข้อห้ามเอาไว้เพื่อ
มิให้ประชาชนจะต้องกระทบกระเทือนต่อการสูญเสีย
กำลังเงิน และกำลังงานที่เกินฐานะในการปลูกสร้างเรือน
ไม้จริงหมดทั้งหลัง ครั้นสมัยต่อมาทั้งชาวนาก็มีฐานะการ
เงินดีขึ้นเนื่องจากข้าวได้เป็นสินค้าออกที่สำคัญของไทย
หลังจากไทยทำ “สนธิสัญญาเบาริ่ง” ชาวนาที่เป็น
ประชาชนจึงสามารถปลูกสร้างเรือนไม้จริงได้ทั้งหลังโดย
ไม่มีผลกระทบต่อการเศรษฐกิจของตน อีกทั้งเจ้านายในภาค
เหนือก็ถูกลดอำนาจลงกฎระเบียบจึงเลิกไปโดยปริยาย

ข้อสันนิษฐานในการวางทิศทางของเรือนล้านนา

ลักษณะพิเศษที่เด่นชัดอย่างหนึ่งของเรือนล้านนาก็คือการวางแนวแกนเรือนไปตามทิศเหนือและทิศใต้ ซึ่งต่างกับเรือนไทยภาคกลางและภาคอีสาน ภาษาช่างเรียกว่า “วางเรือนขวางตะวัน” โดยการหันจั่วเรือนไปในทางทิศเหนือและใต้ ชาวล้านนาถือว่าหากวางจั่วเรือนหรือแนวแกนเรือนไปตามทิศตะวันออกตะวันตกนั้นเป็นอัปมงคลซึ่งภาษาพื้นเมืองเรียกว่า “วางแปขวางเมือง”^(๑๖) ทั้งนี้ก็เนื่องจากเมืองโบราณในล้านนานั้นจะวางเมืองโดยเอากำแพงเมืองด้านสะกัตหรือด้านกว้างไว้ทางทิศเหนือและใต้และเรียกด้านสะกัตว่า “ชื่อเมือง” ส่วนด้านยาวของกำแพงเมืองนั้นวางไว้ทางทิศตะวันออกและตะวันตกเรียกว่า “แปเมือง” เมืองเชียงใหม่เองเมื่อพระเจ้ามังราย

การสร้างบ้านเรือนใกล้กับป่า หรือใน
แมกไม้ จะทำให้บรรยากาศของบ้านอบอุ่น
ในฤดูหนาวและเย็นสบายในฤดูร้อน

ก็วางกำแพงเมืองในลักษณะนี้ เหตุที่เรือนล้านนาวางตัว
เรือนแบบนี้จนถึงกฎเกณฑ์ของสังคมนั้น อาจจะ
สันนิษฐานได้ว่าเป็นการวิวัฒนาการมาจากคติดั้งเดิม
เนื่องจากเดิมชาวเหนืออาศัยอยู่ในหุบแอ่งเขาที่หนาวเย็น
จึงต้องวางเรือน “ขวางตะวัน” เพื่อให้เรือนรับแสงแดดยัง
ความอบอุ่นแก่ตัวเรือน เพราะในสมัยก่อนบริเวณรอบ ๆ
ตัวเมืองและหมู่บ้านต่างๆ มีป่าไม้หนาแน่น ดินฟ้าอากาศ
เย็นกว่าปัจจุบันมาก^(๑๗) เหตุที่ปัจจุบันอากาศร้อนขึ้นกว่า
เดิมเนื่องจากการตัดไม้ของบริษัททำไม้ต่างชาติที่เข้ามา
ทำสัมปทานป่าไม้ทำการตัดไม้สักจำนวนมากหาสัจจนเกือบ
หมดป่าในภาคเหนือ ไม้สักเป็นไม้ที่ขึ้นในป่าเบญจพรรณ
ตามที่ราบและเนินเขา ป่าสักจึงมีอยู่หนาแน่นใกล้กับนา
และหมู่บ้าน ทำให้บรรยากาศของหมู่บ้าน เยือกเย็นกว่า
ปัจจุบัน

ยังมีข้อวินิจฉัยอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับความเชื่อที่ชาวล้านนาให้ความสำคัญกับเส้นแกนเหนือใต้และได้ยึดถือเป็น “แนวแกนหลัก” ทั้งแนวแกนบ้านและแนวแกนเมืองเนื่องจากเส้นแกนนี้เป็น “เส้นแกนสัญลักษณ์” ที่บ่งถึงความอุดมสมบูรณ์อันมีผลมาจากลักษณะทางภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมที่ชาวล้านนาเดิมเชื่อในอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ นำมาปรับเข้ากับคติความเชื่อในเชิงสัญลักษณ์เพื่อให้เกิดพลังอำนาจช่วยเสริมสร้างพลังชีวิต เพราะบริเวณแอ่งที่ราบลุ่มระหว่างทิวเขาที่สำคัญๆ อันเป็นที่ตั้งชุมชนเมืองขนาดใหญ่ต่าง ๆ ของล้านนาอันเป็นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ในทางเกษตรกรรม ทั้งลำน้ำและทิวเขาอันเป็นสันปันน้ำต่างก็ทอดตัวขนานที่ราบลุ่มเหล่านี้ส่วนใหญ่จะทอดตัวตามแนวแกนเหนือใต้ ฉะนั้น แนวแกนเหนือใต้จึงเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งถึงความอุดมสมบูรณ์เป็นมงคลต่อการดำรงชีวิต การวางแนวแกนเมืองและแนวแกนเรือนให้คล้ายขนานกับแนวแกนสัญลักษณ์ ก็เท่ากับการวางเส้นแกนของชีวิตให้สอดคล้องประสานกับความอุดมสมบูรณ์ยังผู้อยู่อาศัยทั้งในบ้าน และเมืองประสบกับความสุขไม่อดอยากแร้นแค้นนั่นเอง

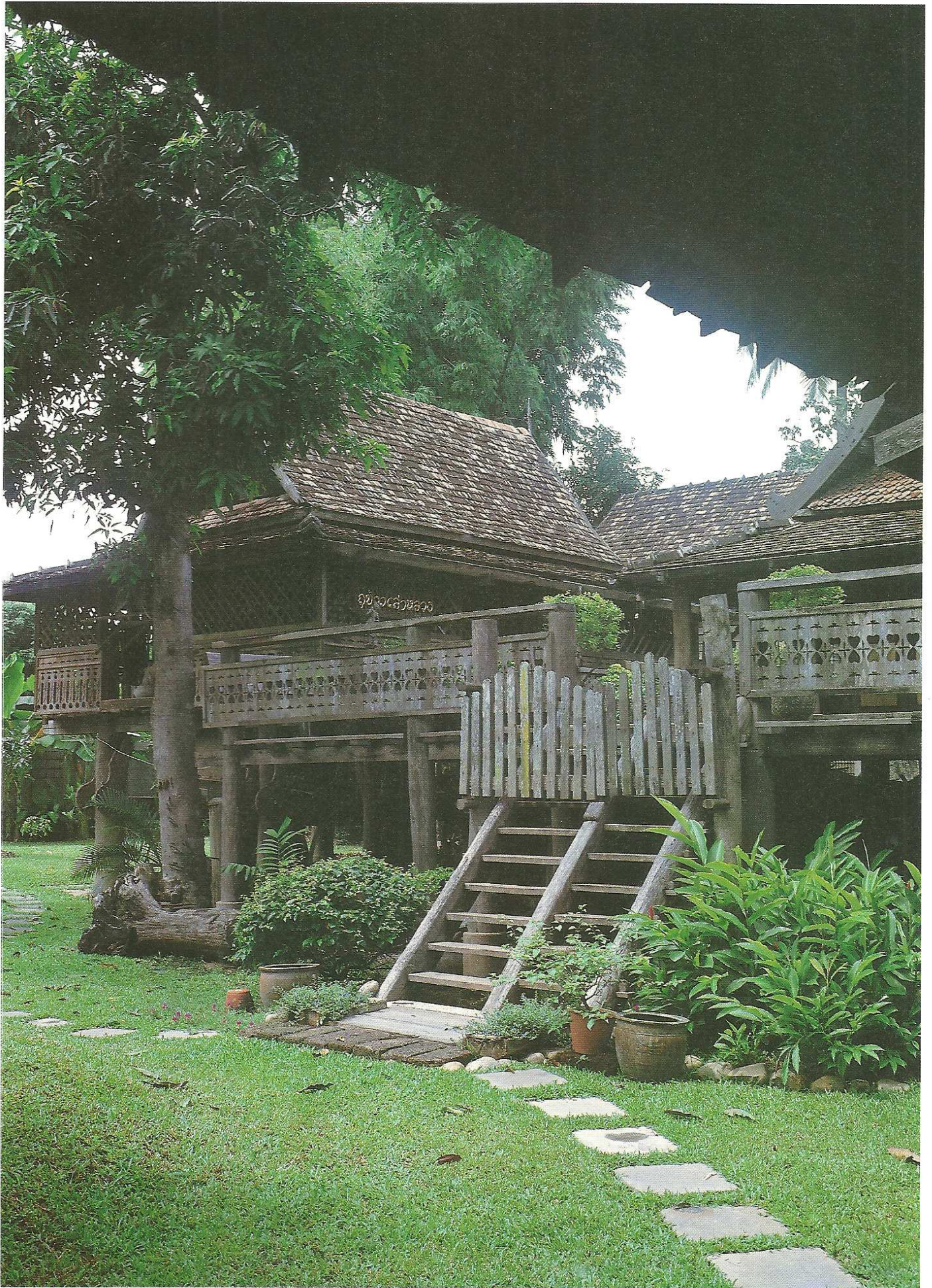
▲
การวางแนวแกนเรือนให้คล้ายขนานกับแนวแกนหลักเหนือใต้นั้นชาวล้านนาเชื่อว่าจะประสบกับความสุขไม่อดอยากแร้นแค้น

บ้านของแม่อยู่คำกันทะวงศ์บ้านสัน-
ตักโต (สันติธรรม) ตำบลช้างเผือก อ.เมือง
จังหวัดเชียงใหม่

ลักษณะร่วมของเรือนล้านนาทั้ง ๓ รูปแบบ

ดังได้กล่าวในตอนต้นแล้วว่า เรือนล้านนาที่บ่ง
ชี้ถึงเอกลักษณ์นั้นมี ๓ รูปแบบ คือ เรือนไม้บัว เรือนกาแล
หรือเฮือนป่าเก่า และเรือนไม้จริงที่ชาวบ้านเรียกว่า
“เรือนสมัยกลาง” ทั้ง ๓ แบบนี้มีลักษณะการวางผังห้อง
การใช้พื้นที่คล้ายคลึงกัน จะต่างโดยขนาดและรูปทรงที่
พัฒนาไป เรือนไม้บัวหรือเรือนเครื่องผูกเป็นเรือนเดี่ยว
โดด ๆ จะวางเป็นเรือนหมู่หรือเรือนกลุ่มไม่เกิน ๒ หลัง
เป็นเรือนไม้มีนอกชานยื่นเลยหลังคาเรือนออกสู่ที่โล่งแจ้ง
เรือนประเภทที่ ๓ นั้นต่างจากเรือนกาแลตรงที่มีการ
เปลี่ยนแปลงเทคนิคก่อสร้าง มาใช้ตะปูแทนการบากไม้
มีการใช้แผ่นสังกะสีมาสอดตามรางร่องหลังคาเพื่อไม่ให้

ฝนรั่ว ยังผลให้การออกแบบรูปทรงหลังคาซับซ้อนพิสดารขึ้น ประตูหน้าต่างใช้บานพับยังผลให้การเปิดประตูและหน้าต่างมีประสิทธิภาพกว่าเรือนกาแล เพราะเรือนกาแลนั้นหน้าต่างใช้เดือยยึดกับกรอบไม้ของหน้าต่างจึงจำต้องเปิดเข้าภายใน ทำให้กินเนื้อที่ภายในห้องยังผลให้บานหน้าต่างมีขนาดเล็ก ส่วนเรือนประเภท ๓ นี้ หน้าต่างสามารถทำบานใหญ่ เพราะมีบานพับเปิดออกไปนอกอาคาร ทำให้การถ่ายเทอากาศได้ดีขึ้น ฝาของเรือนประเภท ๓ ใช้ตะปูยึดกับโครงฝา ฝาจึงเป็นฝาดัดทาบเกล็ดตามแนวนอน การจัดวางห้องอาจจะขยายบางส่วนได้กว้างกว่าเดิมและฝาเรือนไม่ผายออกเหมือนเรือนกาแล

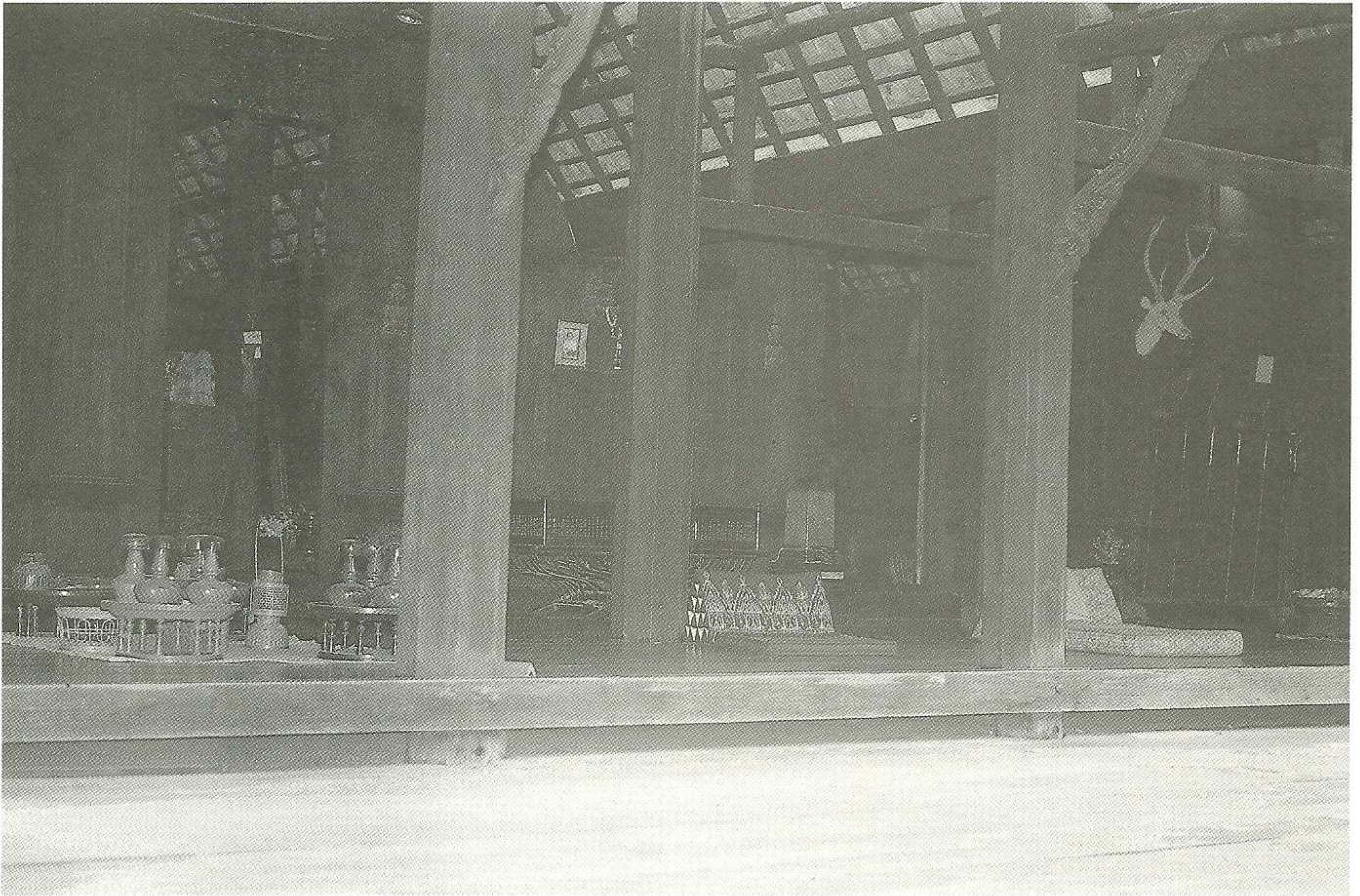

เรือนล้านนาเป็นเรือนใต้ถุนสูง บันได
หลักจะขึ้นสู่เรือน ทางด้านหน้าเรือน

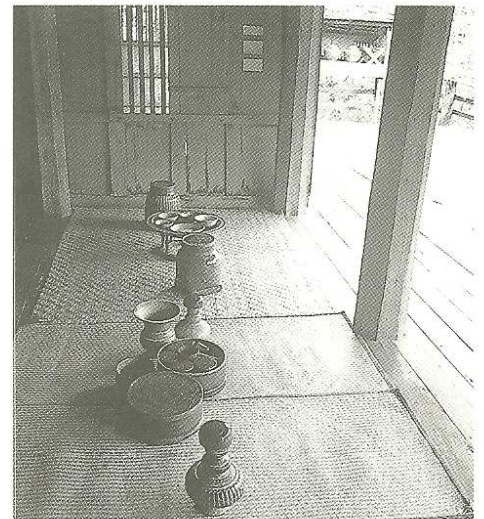

“ฮ้านน้ำ” หรือร้านน้ำ คือ ชั้นวาง
หมอน้ำตม ซึ่งตั้งไว้อยู่บนเรือน หิ้งหน้าบ้าน
ส่วนน้ำสำหรับซักล้างอาจจะวางไว้ใต้ต้นไม้

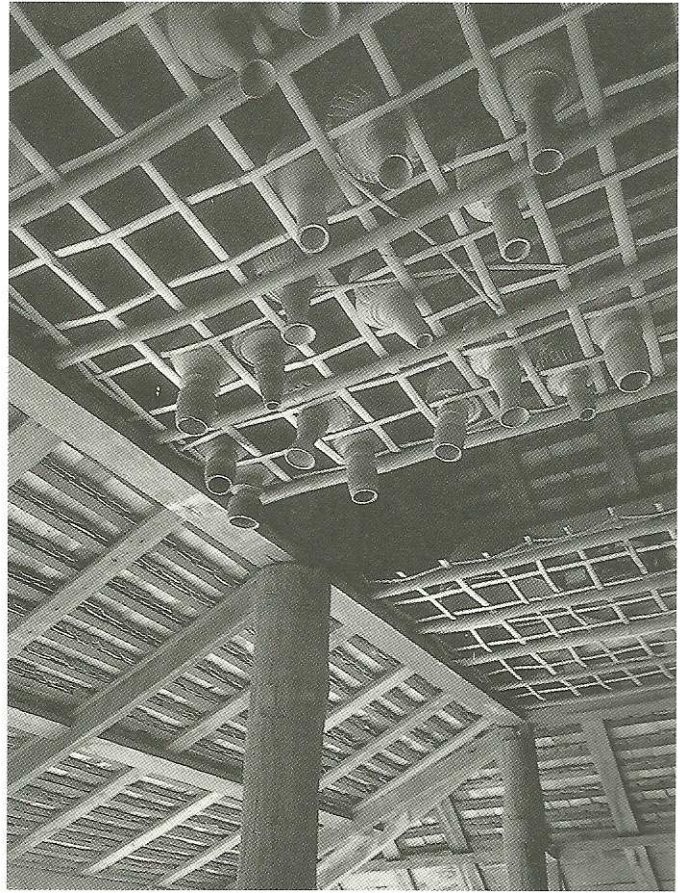
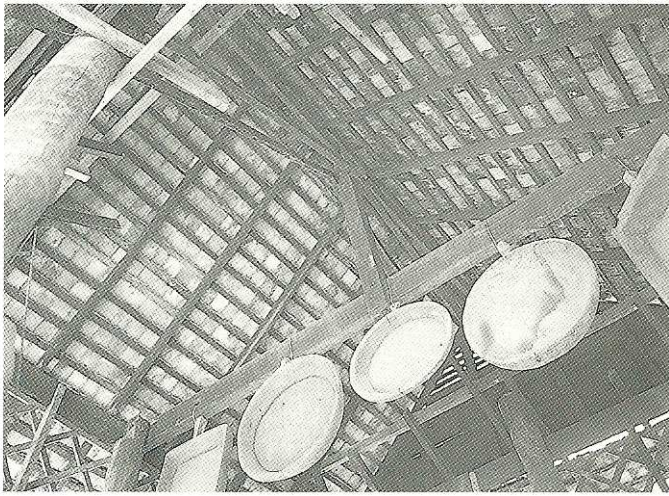
เรือนทั้ง ๓ แบบ มีลักษณะทั่ว ๆ ไปที่เหมือน
กันและมีเอกลักษณ์ของเรือนล้านนาคือ เรือนล้าน
นาเป็นเรือนใต้ถุนสูง เนื้อที่ใช้สอยทั่วไปประกอบด้วยชาน
กว้างมีบันไดทอดขึ้นไป หากเป็นเรือนไม้บัว บันไดและ
ชานจะหล่ออยู่ใต้ชายคาและทอดสู่ชานเล็กใต้ชายคา
บันไดทั้งเรือนไม้จริงและเรือนไม้บัวเป็นบันไดไม้เนื้อแข็ง
บันไดหลักจะขึ้นสู่เรือนทางด้านหน้าเรือน เรือนไม้จริง
บางหลัง หากมีชานหลังบ้านก็จะมีบันไดหลังอีก ทอดสู่
ชานหลังบ้านชิดกับบริเวณครัว เรือนบางหลังแม้มีชาน
หลังอาจจะมีบันไดหน้าเรือนแห่งเดียวก็ได้ จากชานโล่ง
หน้าบ้านหรือชานใต้ชายคาตรงขอบริมชานด้านใดด้าน
หนึ่ง จะมีหิ้งสำหรับวางหมอน้ำตมพร้อมที่แขวนกระบวย
หิ้งน้ำสูงประมาณ ๘๐ - ๑๐๐ เซนติเมตรจากพื้นชาน
หากหิ้งน้ำอยู่ที่ชานโล่งแจ้งจะทำหลังคาคลุมลักษณะ
คล้ายเรือนเล็กๆ เพื่อไม่ให้แสงแดดส่องสู่หมอน้ำเพื่อ
รักษาความเย็นของน้ำตม ภาษาเหนือเรียกว่า “ฮ้านน้ำ”
(ร้านน้ำ)

ส่วนบริเวณชานนี้เป็นบริเวณที่จะเป็นส่วนเชื่อมพื้นที่ต่างๆ ของเรือน ถัดจากชานเป็นบริเวณห้องโถงเปิดโล่งยกสูงจากระดับชานประมาณคืบกว่าๆ ถึงสองคืบ เป็นส่วนที่อยู่ใต้ชายคาที่มีเนื้อที่ ๒ ห้องเสา บริเวณนี้เป็นบริเวณอเนกประสงค์ ภาษาล้านนาเรียกว่า “เต็น” กันฝาเต็มด้านเดียว^(๑๔) ใช้เป็นที่นั่งเล่นรับประทานอาหาร รับแขก ทำบุญเลี้ยงพระในงานมงคล ตั้งสวดศพของคนในบ้านที่ตายลง เป็นที่หลบนอนของบางคนในครอบครัว โดยเฉพาะผู้ชาย ในกรณีของเรือนไม้บัวบริเวณเต็นเป็นเนื้อที่ใช้งานอย่างยืดหยุ่น และแม้จะเป็นเรือนไม้จริงขนาดใหญ่ก็ตาม เต็นก็เป็นเนื้อที่มีขนาดพอใช้งานได้ตามความจำเป็นเท่านั้น เพราะต้องการให้เป็นบริเวณโล่งโถงไม่ต้องการให้กรงรังเมื่อใช้บริเวณเต็นเพื่อเก็บวางของใช้ต่างๆ จากการสังเกตบริเวณส่วนเต็นของแต่ละบ้านเป็นเนื้อที่โล่ง ไม่มีการนำของต่างๆ มาเก็บไว้ในบริเวณนี้เลย หากแต่จะสร้างที่เก็บของที่ไม่ค่อยใช้ในชีวิตประจำวัน

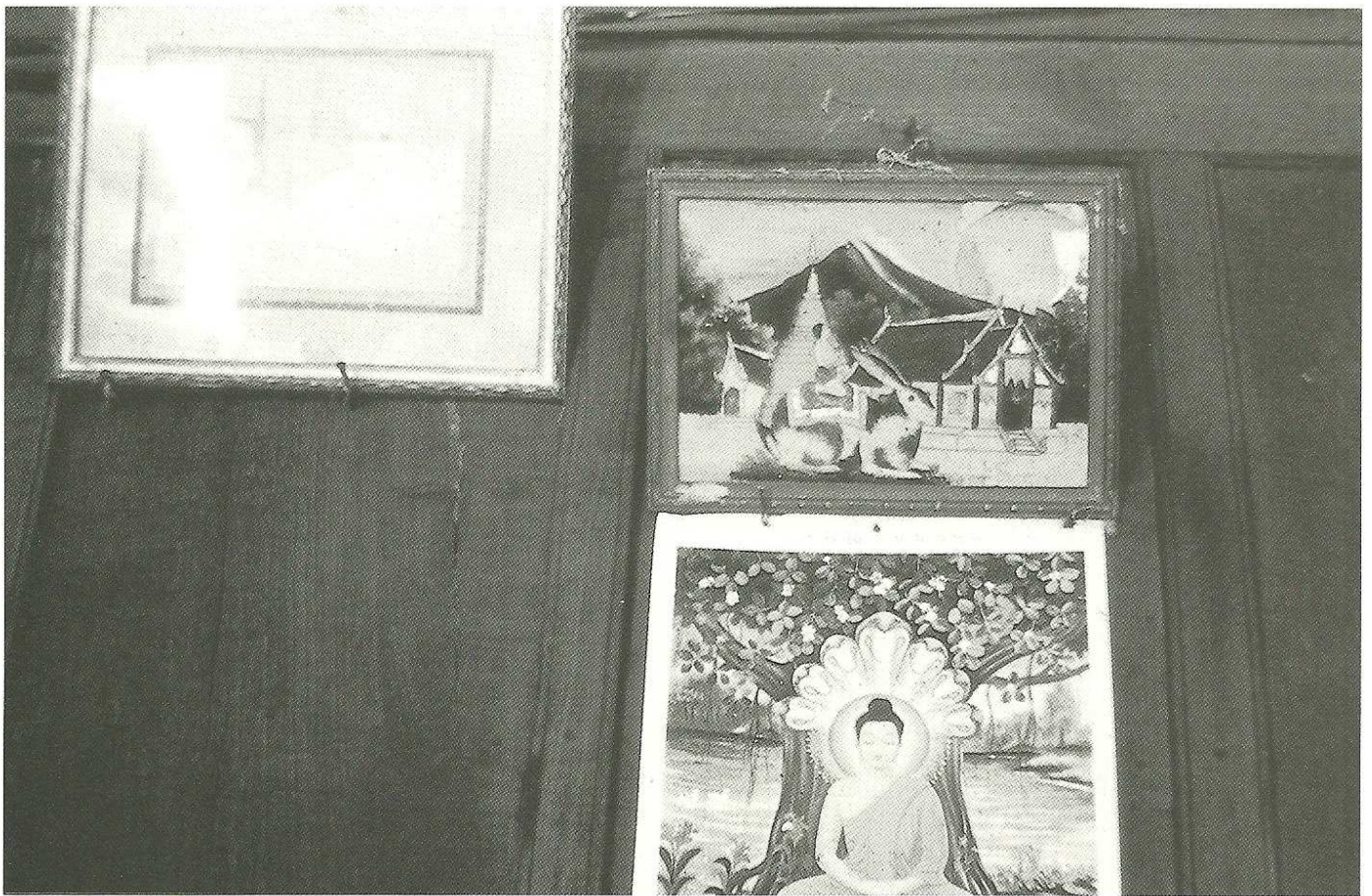

▲ “เต็น” คือ บริเวณห้องโถงเปิดโล่ง ยกสูงจากระดับชาน เป็นส่วนที่อยู่ใต้ชายคา

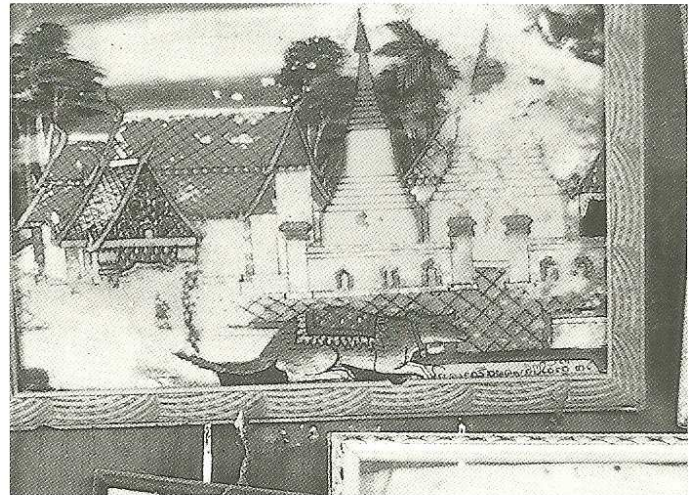

ควั่น คือ เพดานตะแกรงโปร่งที่ยึดแขวนกับซื่อ จันทันและแปหัวเสาของเรือนใช้เก็บของต่าง ๆ

เพดานโปร่งบริเวณใต้หลังคาของตึ้นนั้นเอง นับเป็นการใช้ปริมาตรที่ว่างของเรือนอย่างเต็มที่^(๑๙) โดยที่ทำเพดานเป็นตะแกรงโปร่งเป็นตารางสี่เหลี่ยมเหนือบริเวณตึ้นใช้เก็บของเกือบทุกอย่าง เช่น ชันโตก หม้อ ถ้วยชาม ถาด คนโทน้ำ กระบุง ตะกร้า ฯลฯ การทำช่องตะแกรงโปร่งนี้จะทำให้ขนาดช่องแคบกว่าเส้นผ่าศูนย์กลางของคนโท เมื่อเก็บคนโทด้วยการคว่ำลงเอาคอคคนโทเสียบลงตรงช่องตะแกรง เพดานตะแกรงโปร่งนี้ทำด้วยไม้ไผ่หรือไม้เนื้อแข็งยึดแขวนกับที่จันทันและแปหัวเสาของเรือน เพดานตะแกรงโปร่งนี้ภาษาล้านนาเรียกว่า “ควั่น” ตึ้นนี้ในช่วงตอนกลางคืนใช้เป็นที่พักนอนของผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นชายหรือที่นอนของแขกที่มาเยี่ยมเยือน^(๒๐) หรือใช้เป็นที่พักนอนของชายหนุ่มของบ้านเมื่อกลับจากเที่ยวในเวลากลางคืน ทางด้านตะวันออกของตึ้นหรือด้านหัว

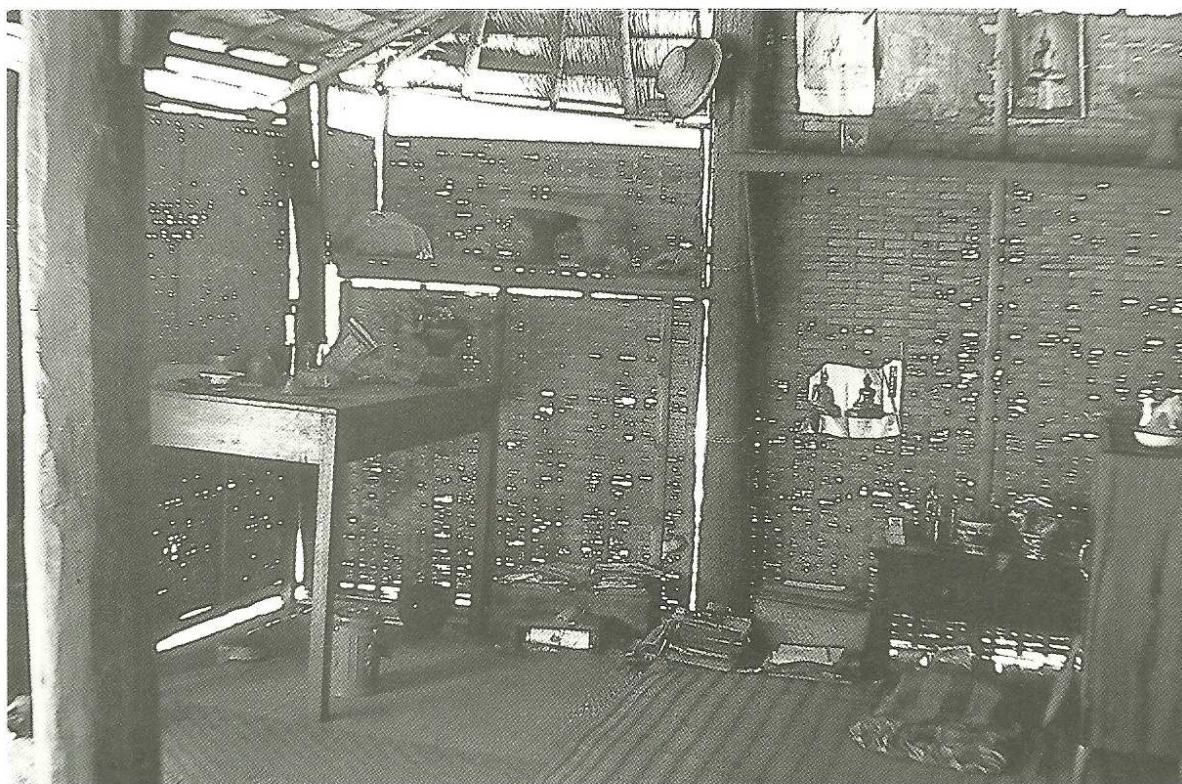

นอนจะเป็นหิ้งพระ บนหิ้งมีพระพุทธรูป แจกันดอกไม้
ภาพถ่ายของพระเถระที่เป็นที่เคารพของชาวบ้าน ฝาห้อง
นอนติดกับหิ้งพระ ในสมัยก่อนจะมีภาพเขียนรูปพระ-
ธาตุเจดีย์สำคัญพร้อมกับภาพปีเกิดของเจ้าบ้านแขวนไว้
ภาษาเหนือเรียกว่า “รูปตัวเป้ง”^(๒๑) ทั้งนี้เนื่องจากเป็น
ความเชื่อของชาวเหนือที่ถือว่าคนที่เกิดปีต่าง ๆ จะต้อง
ไหว้พระธาตุประจำปีเกิดของตนเพื่อความเป็นสิริมงคล
เช่นคนเกิดปีชวดภาษาเหนือ “ปีไจ้” พระธาตุประจำปีเกิด
คือ พระธาตุจอมทอง เป็นต้น บนหิ้งพระนอกจากวาง
พระพุทธรูปแล้วยังมีตะกรุด ยันต์ และสมุดข่อยที่เขียน
วรรณกรรมจากชาดก รวมถึงตำราฤกษ์ยามทางโหรา-
ศาสตร์รวมทั้งตำรายาอีกด้วย^(๒๒)

ถัดจากเต็นเป็นห้องนอนเป็นห้องที่มีฝาปิดล้อม ๔ ด้าน เป็นลักษณะห้องที่บิมีประตูเข้า จากเต็นเข้าไป ภายในห้องประตูจะวางค่อนมาทางปลายผนังส่วนตะวันตก เหนือช่องประตูนี้มีไม้แกะสลักลวดลายสวยงามเป็นแผ่น ไม้ที่ชาวล้านนาเชื่อว่าเป็นแผ่นไม้ศักดิ์สิทธิ์ติดไว้เพื่อ ป้องกันสิ่งอุบาทว์ต่าง ๆ ที่จะผ่านเข้าสู่ห้องนอน เรียกว่า “ห้ายัน”^(๒๓) ตรงกรอบประตูล่างมีแผ่นธรณีประตูสูงกว่า ขอบประตูปกติ เรียกว่า “ข่มประตู” ทำหน้าที่เป็นกรอบ ช่องประตูแล้วยังเป็นตัวแบ่งหรือเส้นกั้นอาณาเขตระหว่าง ห้องนอนกับเต็นคือ แบ่งบริเวณส่วนตัวของสมาชิกภายใน ครอบครัวซึ่งชาวล้านนาถืออย่างเคร่งครัดว่าเป็นบริเวณ เฉพาะของสมาชิกในครอบครัวบุคคลภายนอกหรือแขก ห้ามล้ำเข้าไปอย่างเด็ดขาด หากก้าวเลย “ข่มประตู” เข้า ไปแม้เพียงเล็กน้อยถือว่าเป็นการล่วงละเมิดกติกาของ สังคมจำต้องมีการลงโทษ การละเมิดล่วงล้ำเข้าสู่บริเวณ หวงห้ามนี้เรียกว่า “ผิดผี” คือ กระทำผิดต่อผีบรรพบุรุษ^(๒๔) จะต้องปรับโทษพร้อมทั้งทำพิธีขอขมา

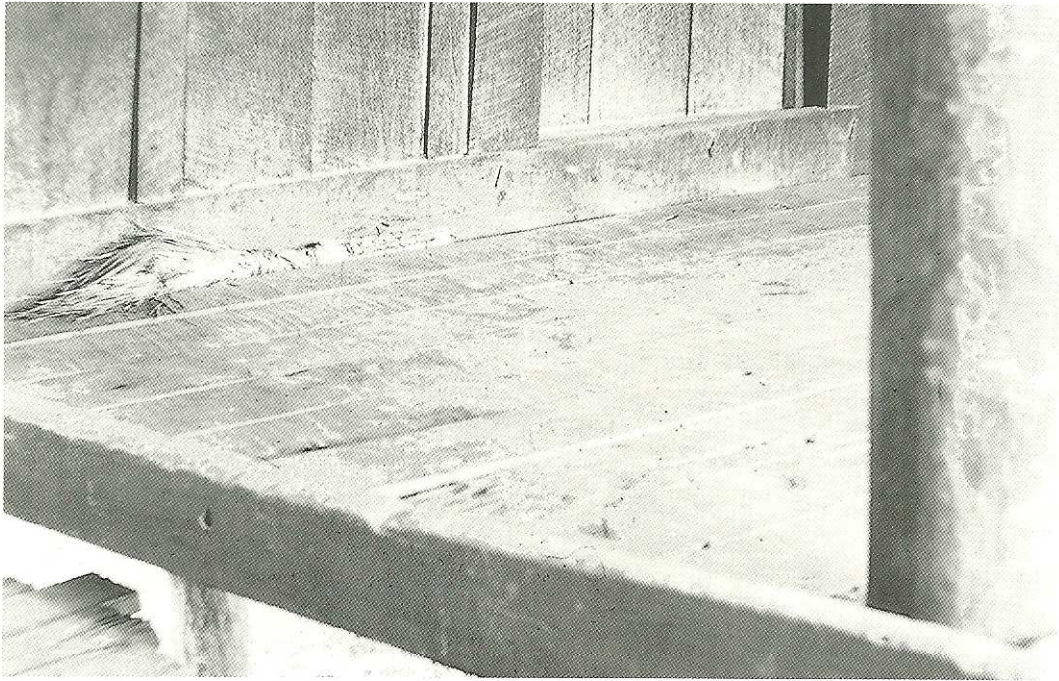

ห้องนอนที่อยู่ถัดจากบริเวณเดินเป็นห้องขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับบริเวณอื่นของเรือน จะกินเนื้อที่ ๓ ห้องเสา โดยเฉพาะเรือนกาแลและเรือนสมัยกลาง ส่วนเรือนไม้บัวกินเนื้อที่ ๒ ห้องเสาขนาดของห้องจะยาวหรือกว้าง รวมทั้งตัวเรือนด้วย ก็อยู่ที่ว่าขนาดของเรือนแต่ละหลัง ใช้ชื่อและคานยาวกี่ศอก ทั้งนี้เพราะความกว้างของเรือนขึ้นอยู่กับความยาวของชื่อและคาน ซึ่งชื่อและคานจะต้องยาวเท่ากันเสมอ คานภาษาพื้นเมืองเรียกว่า “รอด” หรือ “แวง” ส่วนความยาวของห้องนอนและตัวเรือนขึ้นอยู่กับความยาวของตงและระยะห่างของห้องเสา เรือนไม้บัวจนถึงเรือนไม้จริงนั้นระยะห่างระหว่างห้องเสาประมาณ ๓ ศอกครึ่งถึง ๕ ศอก หากกว้างห่างเกินกว่านี้กำลังของตงจะอ่อนตัวรับพื้นได้ไม่ดี เรือนไม้บัวเป็นเรือนยาว ๔ ห้องเสา เรือนไม้จริงส่วนมากสร้าง ๕ ห้องเสา ไม่นับส่วนชานและอาจจะเพิ่มอีก ๑ ห้องเสา ที่รับส่วนเพิงหลังคาปีกนก ส่วนเพิงหลังคาปีกนกนี้ภาษาล้านนาเรียกว่า “สตูป”

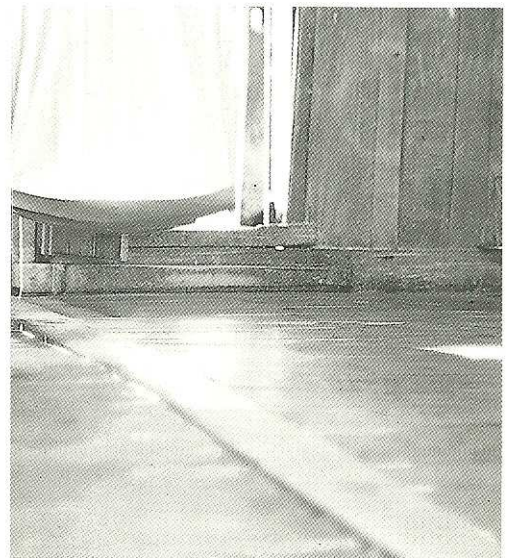
▲
หิ้งพระอยู่บริเวณเดินหน้าห้องนอน

ห้องนอนจะเป็นห้องโล่งสมาชิกของครอบครัวทุกคนนอนรวมกันในห้องนี้ การนอนแบ่งเนื้อที่การนอนตามห้องเสา ห้องเสาช่วงในสุดเป็นบริเวณนอนของหัวหน้าครอบครัวและภรรยา ถัดจากห้องเสาในสุดเป็นส่วนห้องเสาที่เป็นบริเวณหลับนอนของลูก ๆ หากลูกคนใดแต่งงานไปก็จะเลื่อนมานอนในห้องเสาถัดไป การแยกกลุ่มนอนแยกด้วยการปูเสื่อปูที่นอนและกางมุ้งของแต่ละกลุ่มและเพื่อการบังสายตาให้การนอนมีความเป็นส่วนตัวจะใช้ผ้ามาแบ่งกันปิดล้อมบริเวณนอนของแต่ละกลุ่มให้มิดชิด ม่านกันนี้ทางเหนือเรียกว่า “ผ้ากั้น” สมาชิกทุกคนจะหันหัวนอนไปทางทิศตะวันออก ห้องนอนซีกตะวันออกทั้งหมดใช้เป็นบริเวณนอน ส่วนซีกตะวันตกที่บริเวณปลายตีนนอนออกมาทั้งหมดใช้เป็นบริเวณเก็บของต่าง ๆ ของสมาชิกในครัวเรือน โดยเฉพาะเสื้อผ้าและหีบใส่ของ

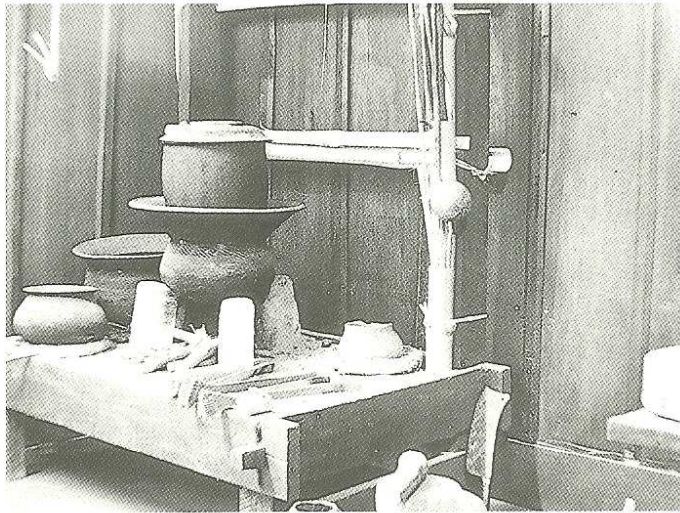
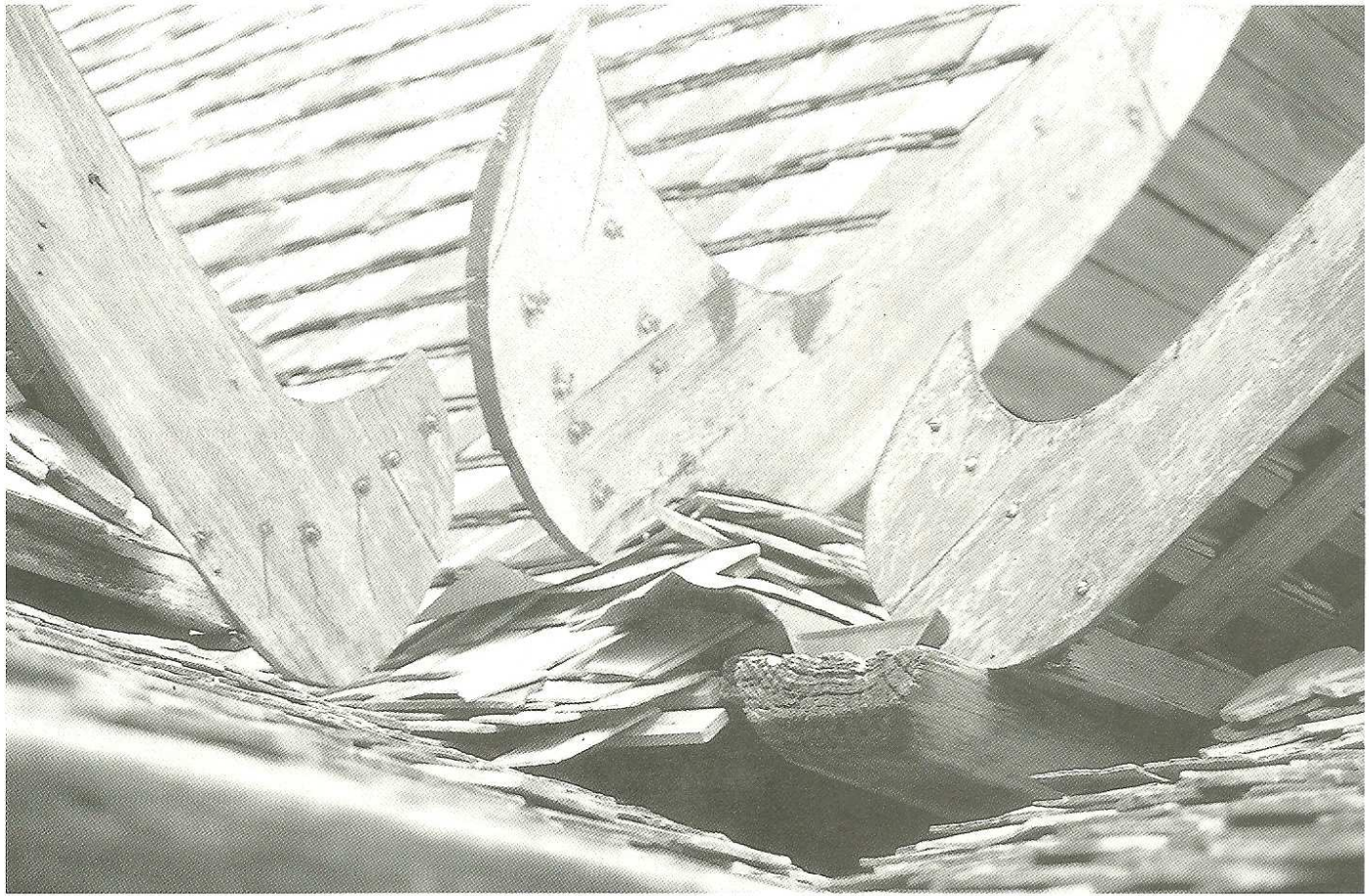

มีค่า การแบ่งซีกส่วนนอนกับซีกเก็บของนั้นจะแบ่งโดยไม้หนากว้างประมาณ ๗-๘ นิ้ว หนา ๓-๔ นิ้ว วางผ่ากลางตัวเรือนยาวตลอดความยาวของเรือนระดับเสมอฟันเรียกว่า “แป้นตอง” ทำหน้าที่ป้องกันการสั่นสะเทือนของพื้นในขณะที่เดินทำงานในบริเวณซีกปลายเท้า เพื่อไม่รบกวนการนอนของบุคคลที่กำลังนอนอยู่ และยังเป็นการลดความยาวของพื้นไม้กระดานเรือนซีกตะวันออกและกระดานซีกตะวันตกออกจากกัน เรือนที่มีการวางแป้นตองนั้นจะมีเฉพาะเรือนรุ่นเก่าจริง ๆ เท่านั้น

ประตูเข้าห้องนอนมี ๒ ประตู คือ ประตูเข้าจากเต็น และประตูข้างซึ่งอยู่ที่ฝาด้านปลายเท้าของเรือนนอน อยู่ช่วงห้องเสาที่ชิดกับเต็นเป็นประตูเปิดจากส่วนนอนไปสู่ครัว ซึ่งสมาชิกของครอบครัวโดยเฉพาะแม่บ้านและบุตรสาวจะออกไปหุงข้าวปรุงอาหารในตอนเช้าตรู่

▲ “แป้นตอง” ทำหน้าที่ป้องกันการสั่นสะเทือนของพื้นในขณะที่เดินในบริเวณซีกปลายเท้า เพื่อไม่รบกวนผู้ที่กำลังนอนอยู่

▲ (บน) “ริน” คือ รางน้ำแบบดั้งเดิม เป็นขงไม้ขนาดใหญ่ใช้ไม้ท่อนยาวเท่ากับตัว เรือ

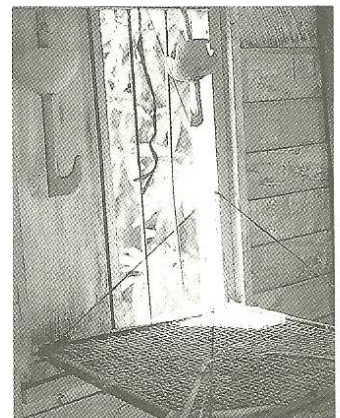
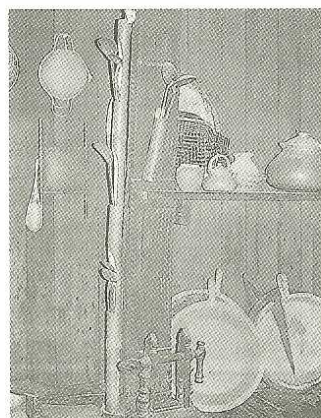
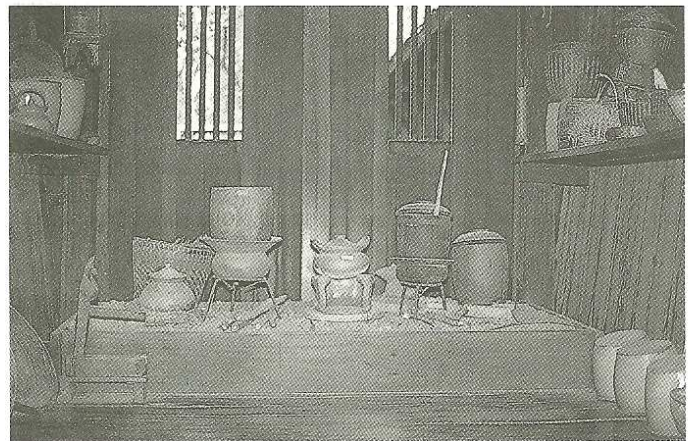
(ล่าง) บริเวณคร้ว

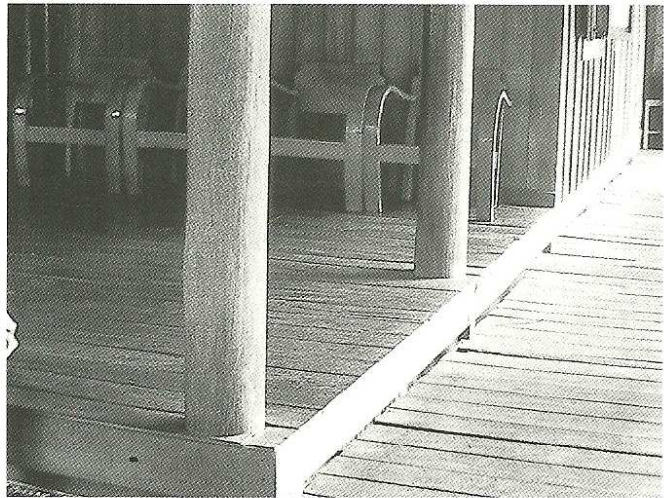
บริเวณคร้วจะอยู่ทางทิศตะวันตกของห้องนอน เสมอ เรือนคร้วที่แยกออกไปอีกหลังหนึ่งนั้นจะมีเฉพาะ เรือนกาแลและเรือนไม้จริงสมัยกลางเท่านั้น เรือนคร้วจะ วางขนานกับเรือนใหญ่หรือเรือนนอน มีช่องทางเดินแยก เรือนคร้วออกจากเรือนนอนใหญ่ ชายคาของเรือนนอน กับเรือนคร้วจะมาจรดกันเหนือบริเวณช่องทางเดินนี้ ฉะนั้น เหนือบริเวณเดิมขึ้นไปจะเป็นรางน้ำสำหรับระบาย น้ำฝนจากหลังคา พื้นส่วนนี้จะลดระดับต่ำกว่าพื้นเรือน เพราะปัญหาเรื่องน้ำฝนรั่วจากรางน้ำมีอยู่เสมอ ฉะนั้น เมื่อน้ำฝนรั่วแล้วก็จะไม่ไหลนองเข้าสู่พื้นห้อง บริเวณทาง เดินได้ชายคาเรือนนอนและเรือนคร้วนี้ เรียกว่า “ฮ่อมริน” (ฮ่อม = ช่องแคบยาว ริน = รางน้ำ) รางน้ำแบบดั้งเดิม เป็นขงไม้ขนาดใหญ่ใช้ไม้ท่อนยาวเท่ากับตัวเรือน มาใน ชั้นหลังใช้ไม้กระดานประกบกันเป็นรางน้ำใช้ชันยากันน้ำรั่ว เรือนสมัยกลางนั้นเป็นรางน้ำสังกะสี

เรือนไม้จริงประเภทเรือนกาแลและเรือนไม้จริงสมัยกลางบางหลังจะมีเรือนนอนสองหลังวางขนานกัน เรือนนอนใหญ่หรือเรือนประธานจะอยู่ด้านตะวันออก เรือนนอนเล็กจะอยู่ทางตะวันตกส่วนเรือนครัวจะแยกไปอยู่ด้านหลังของเรือนทั้งสอง หรืออยู่ตรงบริเวณด้านหน้า วางชิดขอบริมของชานซีกตะวันตก ด้านหลังของเรือนครัวจะมีชานเล็กๆ วางหม้อน้ำขนาดใหญ่หลายใบวางระดับเดียวกับพื้นชานเป็นน้ำสำหรับล้างถ้วยชาม

ครัวไฟจะมีแม่เตาไฟ คือ กะบะมีกรอบเป็นไม้บรรจุนดินและซี่เก้าอัดแน่นวางเส้าหรือหิน ๓ ก้อน หรือเหล็กสามขา ซึ่งเป็นเตาไฟสำหรับหุงต้มอาหารเพราะแต่เดิมชาวบ้านหุงต้มอาหารด้วยฟืนเหนื่อแม่เตาไฟเป็นชั้นตะแกรงโปร่งทำด้วยไม้ไผ่ขัดแตะเป็นชั้นหรือคว้น สำหรับเก็บของภายในส่วนครัว เช่น พริกปลาแห้งพืชพันธุ์ผัก รวมถึงกระบุง ตะกร้าสานที่ทำเสร็จใหม่เพื่อให้ควันไฟรมจะได้แห้งไม่มีตัวมอดแมลงมาเจาะไช เรือนสมัยกลาง

ตรงยอดสันหลังคาตรงกลางจะยกหลังคาขนาดเล็กซ้อนไว้เพื่อให้มีช่องระหว่างหลังคาสำหรับระบายควันไฟจากเตาชนะหุงต้มอาหาร

อาจารย์ไกรศรี นิมนาน์เหมินทร์ ผู้เชี่ยวชาญวัฒนธรรมล้านนาได้กล่าวถึงเอกลักษณ์เรือนล้านนาไว้โดยสรุปเป็นข้อ ๆ ดังนี้ (อาจารย์ไกรศรี เน้นเฉพาะเรือนกาแลเป็นพิเศษ)

๑. มีเต็นหรือระเบียบอยู่บริเวณด้านจั่วตอนหน้าเรือนและมีนอกชานตั้งอยู่ทางด้านจั่วตอนหน้าและตอนหลังของเรือน

๒. ที่นอกชานมี “ร้านน้ำ” สำหรับตั้งหม้อน้ำดื่ม

๓. ที่เต็นมีหิ้งพระพุทธรูป

๔. มี “ห้ายน” ติดตั้งเหนือประตูเข้าห้องนอนรวมสำหรับป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ

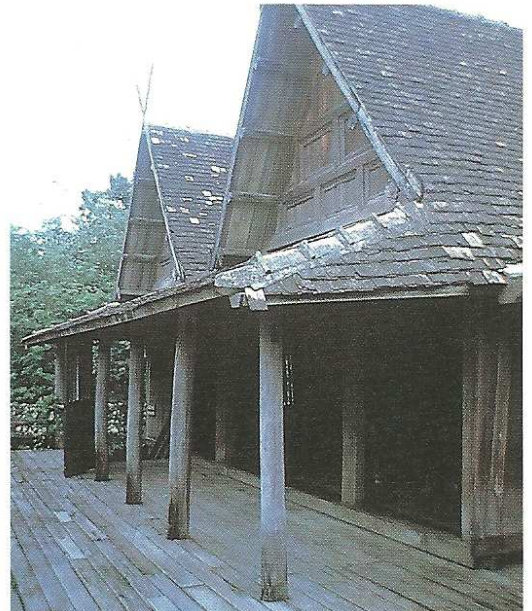
๕. ในห้องนอนรวมมีทั้ง “ผีป่วน” คือ ผีของบรรพบุรุษ แต่บางแห่งก็ตั้งเป็นศาลเล็ก ๆ ไว้ในบริเวณบ้านก็มี

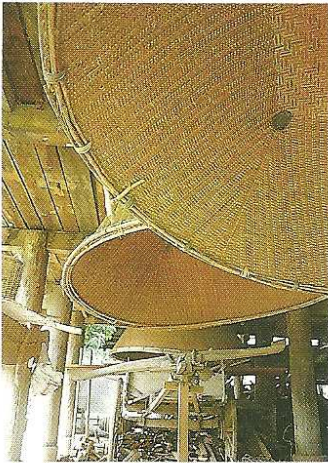
๖. ตัวเรือนมักจะเป็นเรือนแฝด เรียกกันว่า “เรือนสองหลังร่วมพื้น”

๗. มีฝาข้างเรือนที่ตอนล่างเอนเข้าข้างใน ตอนบนเอนออกข้างนอก ตัวเรือนมีไม้ทำฝาเรือนตั้งขึ้นตรงให้ได้ฉากกับพื้นและเสาเรือน

๘. มีบ้านลมไขว้กันอยู่บนยอดจั่วหลังคา เรียกว่า “กาแล” หรือเรือนคนไทยวนที่อำเภอเมืองราชบุรี เรียกว่า “แกแล” (ไทยวนที่ราชบุรีเป็นชาวเชียงแสนอพยพกวาดต้อนมาครั้งพระเจ้ากรุงธนบุรี)

๙. ครัวที่ใช้ทำอาหาร เรือนไทยลื้อที่เชียงคายังตั้งอยู่ในห้องนอนรวม แต่เรือนไทยอื่น ๆ แยกครัวมาอยู่ที่นอกชาน

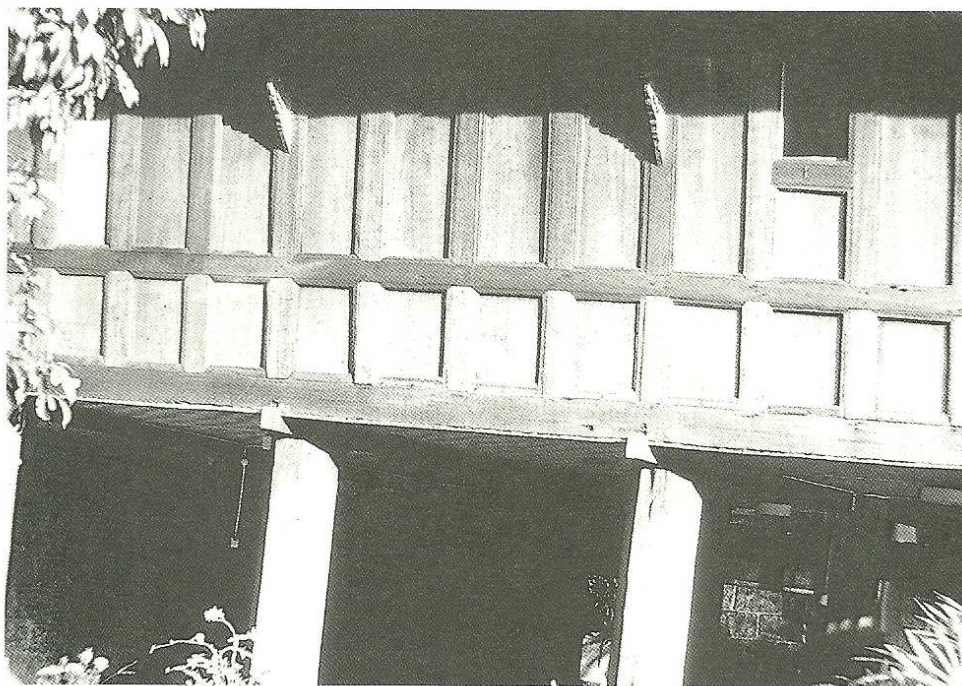

๑๐. ใต้ถุนสูงพอสำหรับเก็บเครื่องมือเครื่องใช้
ในการเกษตร บางครั้งตั้งหูกทอผ้า มีเขื่อนั้นก็ยกเป็นร้าน
เตี้ย ๆ ใช้เป็นที่นั่งรับแขกหรือนั่งเล่นในฤดูร้อน ซึ่งใต้ถุน
เย็นสบายกว่าบนเรือน^(๒๕) จากรายการดังกล่าวนี้ มีบาง
ข้อที่เรือนเครื่องผูกหรือเรือนไม้บัว และเรือนไม้จริงสมัย
กลางมีข้อปลีกย่อยแตกต่างไปบ้างดังจะอธิบายเพิ่มเติม
ต่อไปนี้

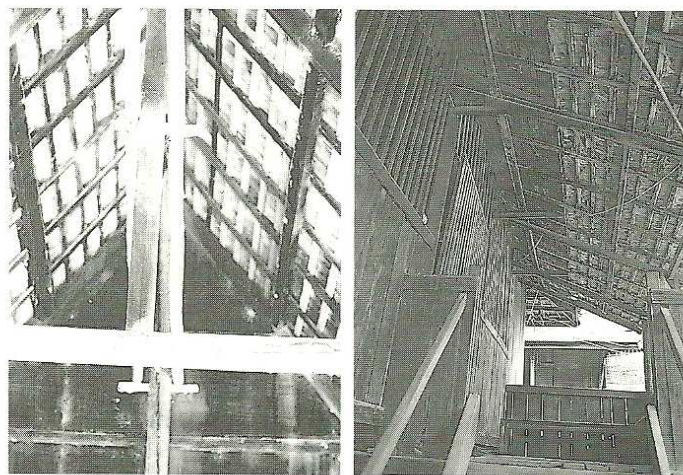
ในข้อ ๔ นั้น เรือนเครื่องผูกหรือเรือนไม้บัวใน
สมัยปัจจุบัน ไม่นิยมทำกัน จะมีเรือนเครื่องผูกยุคโบราณ
บางหลังเท่านั้น

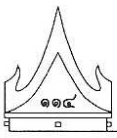
ในรายการข้อ ๖ เรือนเครื่องผูกส่วนมากจะ
เป็นเรือนหลังเดี่ยวโดด ๆ

ในรายการข้อที่ ๗ เป็นลักษณะของฝาเรือนกาแล แต่เรือนเครื่องผูกและเรือนไม้จริงสมัยกลางฝาเรือนตั้งฉากกับพื้น เหตุที่ทำฝาเรือนผายออกนี้เป็นเทคนิคเชิงช่างของล้านนาในการประกอบยึดฝาเรือนกับตัวเรือนให้มั่นคงแข็งแรง โดยที่ฝายังผายแบะออกยิ่งเพิ่มความมั่นคงให้แก่โครงสร้างของเรือน ฝาเรือนกาแลมีลักษณะเป็นฝาสำเร็จรูปเหมือนฝาปะกนของภาคกลาง หากแต่วางระยะคร่าวไม่ถี่เหมือนฝาปะกน ภาษาเหนือเรียกว่า “ฝาดำผ้า” เพราะมีลักษณะคล้ายผ้าจีวรของพระภิกษุ

เรือนล้านนาทั้ง ๓ ประเภทนี้ ไม่มีการตีฝาเพดานเพื่อสะดวกแก่การซ่อมแซมหลังคา ฉะนั้นส่วนโครงสร้างหลังคาจึงมีไม้ที่ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า “ข้วย่าง” เป็นไม้ที่ตีขนานส่วนกลางของไม้ตั้ง เพื่อเอาไว้พาดบันไดและป็นชั้นเปลี่ยนกระเบื้องหรือแฝกที่ชำรุด

พิธีกรรมบางประการเกี่ยวกับลำดับการปลูกสร้างเรือน

พิธีกรรมในการสร้างเรือนพอสรุปเป็นขั้นตอนคร่าว ๆ ได้ดังนี้

๑) การเข้าป่าตัดไม้มาทำเสาและส่วนต่าง ๆ ของเรือน ตามคติโบราณจะกำหนดช่วงเวลาที่เป็นมงคลเอาไว้^(๒๖) เมื่อตัดไม้แล้วหากไม้ล้มไปพาดกับไม้ต้นอื่นไม่ควรนำมาสร้างเรือน หากไม้ล้มไปในแต่ละทิศก็จะมีข้อความทำนายไว้ว่าควรหรือไม่ควร^(๒๗)

๒) ฤกษ์ที่เหมาะสมในภาษาเหนือเรียกว่า “มี้อจันจันดี” โดยตำราจะแบ่งไว้ว่าแต่ละเดือนมีวันใดบ้างที่เป็นวันจันวันฟู วันจันเป็นวันที่ควรเว้น วันฟูเป็นวันดี^(๒๘) ซึ่งเป็นวันที่จะทำการตัดไม้ชุดหลุมฝังเสา ยกเสา เป็นต้น

๓) พิธีเสี่ยงทายหาบริเวณจะสร้างเรือนว่าบริเวณใดในเนื้อที่ดินที่เหมาะสมจะสร้างโดยกำหนดให้เอา “ใบฝ้ายแดง” มา ๘ ใบ ห่อของแต่ละอย่างแล้วนำไปยังบริเวณจะปลูกสร้างอธิษฐานแล้วจับมาห่อหนึ่ง หากเปิดดูพบสิ่งของชนิดใด ตำราก็จะบอกว่าควรสร้างหรือไม่ หากจับได้ห่อที่ไม่ดีก็ให้ย้ายที่แล้วอธิษฐานจับจนได้ห่อที่ดีจึงใช้บริเวณนั้นเป็นบริเวณปลูกเรือน^(๒๙)

๔) พิธีชุดหลุมเสา จะต้องทราบว่าจะชุดหลุมในทิศใดที่เหมาะสมเป็นมงคล ชุดแล้วควรนำดินมากองไว้ตรงทิศไหนของหลุม^(๓๐)

๕) พิธีขอที่ดินกับพญานาค โดยชุดหลุมในจุดศูนย์กลางของที่ดินที่จะปลูกบ้านใส่เครื่องสังเวยตามตำราบอกไว้ พร้อมกับอ่านโอวาทขอที่ดินจากพญานาค ซึ่งชาวล้านนาถือว่าเป็นผู้รักษาแผ่นดิน แล้วนำเครื่องสังเวยไปวางทางทิศตะวันตก^(๓๑)

๖) พิธีข่มนางไม้ โดยช่างจะเสกขวานหรือมีดมาถากเสาสำคัญ ๒ ต้น คือ “เสามงคล” (หรือเสาพญา) และเสานางพร้อมกับว่าคาถากำกับเพื่อแก้เสนียดจัญไร

๗) พิธีเอาใบไม้ผูกเสามงคลและเสานางโดยเอานามของพญาไม้ที่เป็นมงคลตามวันแต่ละวันมาผูกกับเสา เช่น วันอาทิตย์ไม้บงไม้ขางเป็นพญาไม้ วันจันทร์ไม้เตื่อเกลี้ยงเป็นพญา เป็นต้น

๘) พิธียกเสามงคลและเสานางชาวบ้านจะต้องหาเพื่อนบ้านที่ชื่อว่าแก้ว คำ เงิน ทอง มั่น แก่น มาช่วยหามและยกเสาหลุมก่อนจะยกเสาหลุมจะต้องหาใบเต้า ใบหนุ่ย ใบดอกแก้ว ใบต้น มารองกันหลุมเพื่อเป็นคติว่าจะได้มาช่วยค้ำหนุนจนเจอให้เรือนที่สร้างนั้นมั่นคงแข็งแรงทั้งผู้อาศัยก็มีฐานะมั่นคงเจริญรุ่งเรืองในการดำเนินชีวิต^(๓๒)

๙) การหาโฉลกของเสาของความสูงของเรือนรวมถึงส่วนต่างของเรือนโดยใช้ขนาดของคาน ขนาดของฝาเท้า มาเป็นมาตรฐานในการหาขนาด โดยใช้คำกล่าวที่กำหนดไว้เฉพาะอย่างโดยปริกรรม คำกล่าวเหล่านั้นพร้อมกับวัดขนาดไปด้วยจนได้ขนาดที่ตรงตรงค่าว่าเป็นมงคล^(๓๓)

เรือนล้านนานั้นมีการให้ความสำคัญแก่เสา ๒ ต้น คือ เสามงคลหรือเสาพญา กับเสานางเชื่อกันว่าเสามงคลเป็นพญาของเสาทั้งหลาย เสามงคลเป็นเสาพ่อ เสานางเป็นเสาแม่อยู่คู่กัน^(๓๔) เสาพญาอยู่ด้านหัวนอน เสานางอยู่ด้านปลายตีนในแนวเดียวกัน (เสาต้นที่ ๒ นับจากเสาหัวนอนต้นสุดริมของห้องนอน) ในการยกเสาหลุมจะต้องยกเสาพญาก่อนเสาดันอื่น ๆ

จากการศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมปลูกบ้านของล้านนาพบว่า พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเสาเรือนมีบทบาทอยู่มาก ซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าชาวล้านนาเห็นว่าเสาเรือนแต่ละต้นนั้นเป็นส่วนโครงสร้างหลักที่สำคัญของเรือน ฉะนั้นเสาเรือนจึงเป็นสัญลักษณ์ของความมั่นคงแข็งแรง ความมีพลังกำลัง เทคนิควิธีในการยกเสาใหญ่ให้ตั้งขึ้นในแนวตรงเป็นช่วงเวลาที่วิฤทธิมากเพราะต้องใช้แรงงาน

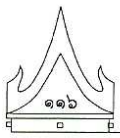
และความรอบคอบสูงช่างและผู้ปลูกสร้างต้องมีกำลังใจ และสติดีไม่ประมาท ต้องมีความมั่นใจในการก่อสร้าง ฉะนั้นพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นจึงเป็นอุบายวิธีเสริมกำลังใจแก่ช่าง และผู้ปลูกสร้างให้มีขวัญดีเพื่อการปลูกสร้างจะได้ดำเนินไปด้วยความรอบคอบและระมัดระวังเป็นพิเศษนั่นเอง

ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษกับการแบ่งเนื้อที่เรือน

ชาวล้านนาเชื่อว่าผีบรรพบุรุษมีส่วนบันดาลความสวัสดิและความวิบัติแก่ลูกหลานที่ยังดำรงชีวิตอยู่ หากลูกหลานไม่ปฏิบัติตาม “ฮีดฮอย” (จารีต) ที่บรรพบุรุษวางไว้อย่อมเกิดความวิบัติซึ่งถือว่าเป็นการ “ผิดผี” การนับถือผีและกติกามิตรนี้มีบทบาทสำคัญต่อการแบ่งเนื้อที่ภายในเรือนพักอาศัยอย่างชัดเจน “ผีปู่ย่า” เป็นผีบรรพบุรุษของแต่ละตระกูลชาวล้านนาเชื่อว่าสิงสถิตอยู่ภายในบ้านเรือน บางครั้งก็เรียกว่า “ผีเรือน” ผีปู่ย่าเป็นผีคุ้มครองเครื่องญาติในกลุ่มตระกูลเดียวกันเท่านั้น กลุ่มตระกูลที่มีผีปู่ย่าเดียวกันเรียกว่า “ถือผีเดียวกัน” ที่สิงสถิตของผีปู่ย่าอยู่ที่ศาล หรือ “หอผี” ตั้งอยู่ในที่ดินด้านหัวนอนในหอผีวางเครื่องบูชาคือ ชันดอกไม้ธูปเทียนเทียนหมาก น้ำตัน (คนโทน้ำ) เอาไว^(๓๕) บ้านที่มีหอผีเรียกว่า “บ้านเก้าผี” (คือ บ้านที่เป็นต้นตอของผีบรรพบุรุษในกลุ่มเครือญาติตระกูลเดียวกัน) คือเป็นบ้านของหญิงในตระกูลที่อาวุโสที่สุด เมื่อคนในตระกูลแยกออกไปตั้งเรือนเป็นครอบครัวใหม่ก็จะแบ่งผีเอาไปด้วยการแบ่งเอาดอกไม้มบูชาผีที่หอผีไปไว้ที่บ้านเรือนตนโดยไปสร้างทิ้งไว้ด้านหัวนอนไม่ต้องสร้างศาล^(๓๖) ภายในบริเวณห้องนอนใกล้กับเสาหมกคล ฉะนั้นบริเวณภายในห้องนอนในโลกทัศน์ล้านนาถือว่าเป็นที่สิงสถิตของผีปู่ย่าด้วย และถือเป็นบริเวณเฉพาะของกลุ่มเครือญาติที่ถือผีเดียวกัน เป็นบริเวณหวงห้ามสำหรับบุคคลภายนอกตระกูลที่ไม่ใช่ผีเดียวกัน การแบ่งเขตหวงห้ามแบ่งโดย “ข่มประตู่”

(ธรรมเนียมประเพณี) ดังได้กล่าวมาแล้วการส่งล้าเลยเข้าไปจากส่วน “ข่มประตู่” ของบุคคลอื่นถือว่าเป็นการ “ผิดผี” เชื่อว่าจะทำให้ผีโกรธโดยจะลงโทษผู้ส่งล้าละเมิดให้มันอันเป็นไปจะต้องทำพิธี “เสียผี” คือขมาต่อผีปู่ย่าด้วยการนำเครื่องสังเวยและเงินค่าปรับโทษมาขอขมาต่อผีปู่ย่ายังบ้านที่ตนส่งล้าละเมิด^(๓๗) โดยเจ้าของบ้านจะทำพิธีขอขมาภายในห้องนอน ผู้ที่แยกผีเรือนไปอยู่บ้านอื่นจากบ้านเก่า ผีจะเป็นฝ่ายหญิงเพราะการสืบทอดทางฝ่ายหญิง^(๓๘)

จากคติความเชื่อเรื่องผีปู่ย่านี้เอง เรือนในโลกทัศน์ล้านนาจึงแบ่งเป็นบริเวณกว้าง ๆ ๒ บริเวณคือ “ส่วนใน” ได้แก่ บริเวณหวงห้ามและเป็นบริเวณส่วนตัว (PRIVATE ZONE) ของสมาชิกในตระกูลหรือผีเดียวกันที่สามารถเข้าไปได้โดยเสรี และบริเวณที่เปิดเสรี (PUBLIC ZONE) สำหรับบุคคลทั่วไปจะขึ้นไปเยี่ยมพูดคุยกับคนในบ้านนั้นคือ “ส่วนนอก” ได้แก่ เดินอันเป็นบริเวณอเนกประสงค์ของบ้านรวมถึงชานเรือนครัวและทุกบริเวณเว้นบริเวณห้องนอนเท่านั้น หิ้งพระที่เก็บเครื่องรางของขลังต่าง ๆ จะอยู่ที่ฝาเรือนด้านตะวันออกของบริเวณเดินอันเป็นบริเวณส่วนนอก เนื่องจากเป็นหิ้งของสิ่งเคารพบูชาของชาวล้านนาโดยถ้วนทั่ว ส่วนหิ้งผีปู่ย่าอันเป็นที่สิงสถิตของผีบรรพบุรุษหรือผีเรือนนั้น อยู่ภายในห้องนอน หรือบริเวณส่วนใน เพราะชาวล้านนาถือว่าเป็นสิ่งเคารพบูชาที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ในวงแคบคือเพียงกลุ่มสมาชิกของตระกูลเท่านั้น และคุ้มครองผู้อยู่ภายในห้องนอนให้ปลอดภัยจากสิ่งชั่วร้ายที่จะกล้ำกรายเข้ามาในเวลาหลับนอน หากใช้สิ่งเคารพที่เป็นสาธารณะต่อคนทั้งหมด ในสังคมล้านนา พระพุทธรูปศานานั้นเป็นสิ่งเคารพที่เป็นสาธารณะของชาวบ้านโดยถ้วนทั่ว ฉะนั้นการแยกหิ้งผีและหิ้งพระให้อยู่บริเวณต่างกันอย่างชัดเจนให้เห็นถึงการให้ระดับความสูงต่ำของความเชื่อ ซึ่งชาวล้านนาให้ระดับเชื่อทางพระพุทธศาสนาในระดับสูงและกว้างกว่าระดับความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษ^(๓๙)

มีภาษาท้องถิ่นล้านนาอยู่คำหนึ่งคือคำว่า “อยู่นอก” หมายถึงประเพณีในการเลือกคู่ครองของหนุ่มสาว โดยที่บิดามารดาให้สิทธิแก่ลูกสาวของตนได้พูดคุยเชิงเกี่ยวพาราสีกับชายหนุ่มได้โดยเสรีในยามค่ำคืน และลูกสาวจะมีโอกาสพูดคุยกับชายหนุ่มในเชิงรักใคร่ก็ต่อเมื่อหญิงมีอายุ ๑๕ ปีขึ้นไป^(๔๐) เพราะถือว่าเป็นสาวแล้ว โดยที่ถึงเวลาหลับนอนแล้วแต่ลูกสาวยังคงคุยกับชายหนุ่มที่บริเวณเต็นอันเป็น “ส่วนนอก” นั้นเอง คำว่าอยู่นอกนี้ใช้กับลูกสาวโดยเฉพาะ^(๔๑) ขณะเกี่ยวพาราสีกันระหว่างหนุ่มสาวนั้นบิดามารดาหรือสมาชิกภายในครอบครัวจะไม่เข้ามาขัดขวางและร่วมวงด้วย เพราะชายหนุ่มและหญิงสาวยึดกติกาของการ “นับถือผี” สาวจะไม่เปิดโอกาสให้หนุ่มถูกเนื้อต้องตัวแต่อย่างใด หากหนุ่มล่วงเกินก็นับว่า “ผิดผี” โดยเชื่อว่าผีบรรพบุรุษ (ผีปู่ย่า) จะลงโทษ เช่น สาวเกิดเจ็บป่วยโดยไม่มีสาเหตุ การแก้การผิดผีได้ก็ด้วยการทำพิธีใส่ผี หรือ “เสียผี” คือ ทำพิธีขอขมาต่อผีบรรพบุรุษและผีเรือน^(๔๒) โดยฝ่ายชายผู้ละเมิดกติกาจะต้องนำเครื่องสังเวยพร้อมกับเงินค่า “เสียผี” จะมากน้อยก็อยู่ที่เจ้าของผี (บิดามารดาฝ่ายหญิง) จะเรียกร้องเอาและนำเครื่องมาเหล่านี้ให้ฝ่ายหญิงทำพิธีสังเวย “ผีปู่ย่า” ที่หอเก้าอี้หรือหิ้งผีภายในเรือนนอน^(๔๓) บริเวณที่สาวหนุ่มเกี่ยวพาราสีภาษารักนั้นใช้บริเวณเต็นส่วนหน้าประตูเรือนนอนโดยฝ่ายหญิงจะนั่งตรงบริเวณ “ฝาลับนาง” คือ ฝาซีกปลายท้ายยื่นเลยเรือนนอนมาสู่ส่วนโล่งของเต็นประมาณ ๒ คืบ ใช้เป็นส่วนกำบังหญิงสาวในขณะที่ทำงานหรือคุยกับหนุ่มในเวลาค่ำคืนเพื่อป้องกันกระแสดมหรืออันตรายที่จะเกิดกับหญิงสาว^(๔๔) ฝ่ายชายจะนั่งบริเวณเต็นติดกับซ้านซึ่งพื้นเต็นสูงกว่าระดับพื้นซ้านระดับพื้นเต็นยกสูงกว่าพื้นซ้านนี้ภาษาเหนือเรียกว่า “ข่ม” การใช้เต็นเพื่อสนองกิจกรรมเกี่ยวพาราสีอย่างเปิดเผยของหนุ่มสาวล้านนาในอดีตโดยไม่มี การล่วงละเมิดถึงขั้นเสียความบริสุทธิ์ของหญิงสาว ก็

เพราะชาวล้านนาเชื่อว่ามีผีบรรพบุรุษที่มีทิพยอำนาจเหนือมนุษย์คอยปกป้องดูแลความปลอดภัยแก่ฝ่ายหญิง ทั้งชายหนุ่มและหญิงสาวมีความเกรงกลัวการลงโทษจากผีปู่ย่าจึงไม่กล้าล่วงละเมิด แม้ด้วยการถูกเนื้อต้องตัว “การผิดผี” คือการที่หญิงถูกชายสัมผัสผิวกายแม้ที่สุดถึงแก่การเสียพรหมจรรย์ก็ตาม “การใส่ผี” เท่ากับการเปิดเผยในการ “ผิดผี” ให้สมาชิกในครอบครัวให้รับรู้โดยฝ่ายหญิงจะไม่ปิดบังอำพรางด้วยการแจ้งให้พ่อแม่ของตนทราบและญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจะบอกให้ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายทราบเพื่อทำพิธีใส่ผี เป็นการขอขมาต่อผีปู่ย่าทั้งยังการประกาศให้สังคมยอมรับว่า ชายและหญิงได้เป็นคู่ครองกันโดยถูกต้องและเปิดเผยตามกติกาสังคมที่วางไว้ ทั้งยังไม่เกิดปมด้อยแก่ฝ่ายหญิงว่าลูกที่เกิดมาในสภาพของลูกไม่มีพ่อ ด้วยเหตุนี้ “ผีปู่ย่า” ในโลกทัศน์ของล้านนาจึงมีอุปการะคุณอย่างใหญ่หลวงต่อสตรีเพศ เพราะเป็นสิ่งปกป้องคุ้มครองพรหมจรรย์ของสตรีเพศมิให้เสียไปอย่างง่ายดายโดยปราศจากผู้รับผิดชอบ ฉะนั้นการสืบทอดผีปู่ย่าและการประกอบพิธีเช่นสรงผีจึงเป็นหน้าที่ของผู้หญิงดังได้กล่าวมา^(๔๕)

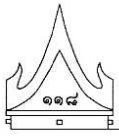
ตามปกติในภาคเหนือในช่วงประมาณ ๕๐-๖๐ ปีที่แล้วมา หลังจากประกอบภารงานในช่วงเวลาตอนกลางวันและรับประทานอาหารเย็นเสร็จเรียบร้อยแล้วประมาณ ๓ ทุ่มไปแล้วพวกหนุ่ม ๆ จะนำเอาเครื่องดนตรี ได้แก่ สะล้อ (ซอฮู้ล้านนา) พิณเพียง ขลุ่ย ซึ่ง (เครื่องดีดคล้ายกีตาร์) เป็นต้น ออกจากบ้านไปหาสาวที่หมายจะพรอดรัก^(๔๖) การที่ไม่ไปแต่หัวค่ำเพราะเกรงว่าจะไป “เหยียบเอาถั่วยน้ำพริก” เข้า คือเกรงจะไปเจอเวลาอาหารเย็น เพราะชาวเหนือสมัยก่อนส่วนใหญ่จะรับประทานอาหารเย็นเกือบ ๒ ทุ่มแล้ว^(๔๗) ขณะที่เดินไประหว่างทางก็จะบรรเลงดนตรีที่นำติดตัวไปเบา ๆ พร้อมกับขับ “จ้อย” (พรวบทกวีประเภทคำเป็นท่วงทำนองอ่อนหวาน) ไปด้วย ส่วนหญิงสาวจะนั่งทำงานบ้านเล็ก ๆ

น้อย ๆ เช่น ปั่นฝ้าย มัดพลู เสียบหมาก บริเวณฝาเล็บนาง บทเจรจาพูดรักของหนุ่มสาวในช่วงนี้มีลักษณะพิเศษกว่าภาคอื่น ๆ กล่าวคือ หนุ่มสาวจะต้องเรียนรู้คำกล่าวเจรจาที่สลับ ๆ กันมาหรือแต่งขึ้นใหม่ด้วยปฏิภาณ เป็นถ้อยคำที่มีสัมผัสคล้องจองเหมือนคำประพันธ์ประเภท “คำว” เพียงแต่คำกล่าวที่ใช้โต้ตอบเหล่านี้มักจะสั้นพอได้ใจความที่แสดงความรู้สึกโต้ตอบกัน บทเจรจาดังกล่าว เรียกว่า “คำคร่าว-คำเครือ” “คำอุบ่าวอุสาว” “คำหยอกสาว” จัดเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะอย่างหนึ่ง^(๔๘) ศัพท์บางคำที่ใช้ที่นี่เป็นสื่อทางสัญลักษณ์ที่มีความหมายลึกซึ้ง เมื่อหนุ่มคุยกับสาวเป็นเวลาพอสมควร หนุ่มก็จะชวนกันเดินกลับเป็นกลุ่ม ๆ หากหนุ่มคนใดที่มีคนรักเป็นที่ยอมรักกันแล้ว หนุ่มสาวคู่นั้นอาจจะคุยกันต่อหลังจากพวกหนุ่มอื่น ๆ เดินทางกลับบ้านของตนแล้ว พวกกลุ่มชายหนุ่มที่กลับจากแ้วสาวเวลาตึก ๆ จะมีการ “จ้อย” ชับลำนำไปตามทางซึ่งลำนำในการ “จ้อย” นั้นอาจจะกล่าวถึงหญิงในเชิงตัดพ้อ^(๔๙) หรือจ้อยในทำนองตลกคะนองไม่เป็นสาระนักเป็นลำนำสั้น ๆ เรียกว่า “คำวร้อง” หรือ “คำวก้อม” เพราะเมื่อจ้อยหรือชับจบก็จะวนขึ้นต้นใหม่ในบทเดิมวนเวียนไปมา^(๕๐) ส่วนการชับจ้อยในเชิงตัดพ้อนอกเหนือจากเป็นการระบายความอัดอัดในอกแล้ว ก็ยังเป็นการให้เสียงไปด้วยว่าผู้ส่งเสียงจ้อยอยู่นั้นมิได้มาร้าย^(๕๑) การชับลำนำประเภทจ้อยในช่วงนี้ส่วนใหญ่จะพรั้วพรรณนาถึงดาวเดือนในยามตึก น้ำค้างและหมอกอันเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติยามค่อนข้าง คละเคล้า

กับคำอวยพรให้หญิงสาวมีความสุขส่วนตัว ผู้ชายจะวังเวงบ้างวังในเชิงหมดหวังและทอดอาลัยเพราะหญิงมีคู่เสียแล้ว (เด็กมามะม้อย น้ำย้อย ปลายก่อน เด็กมาออนซอน ดาวหมองหม่นฝ้า เจียบสังัดไปทั่วห่อหมกหญ้า วิเวกวังเวง เจียบนัก มนุษย์ทั้งหลายนอนในสำนัก ดักเจียบบั้งเย็นวอย ลมก็บ่พัด สงัดหายสอย แสงเดือนมอย ลอดลายกึ่งกำน หน่วยวายไปทั่วแหล่งบ้าน หนาวเย็นคิงสะท้าน ง่อมงันใจ ตวยหทัยเหี่ยวมัน บ่มีคู่ปองนอนบึง บ่มีคู่ช้อนไผ่ช้องอาสิง หนาวเย็นคิงคนเดียวเดี่ยวต้น เป็นมีคู่สมเชยชมเผื่อฝัน แต่ตัวชายเรายากไร้)^(๕๒)

ครั้นหนุ่มกลับมาถึงบ้านแล้วก็จะนอนที่บริเวณเต็นชีกตะวันตกออกหน้าหิ้งพระนั้นเองโดยไม่ต้องปลุกใคร เพราะเต็นเป็นบริเวณโล่งติดกับนอกชานและเป็นบริเวณนอนของลูกชายเมื่ออายุย่างเข้าสู่วัยรุ่น^(๕๓) และเริ่มแ้วสาวได้แล้ว

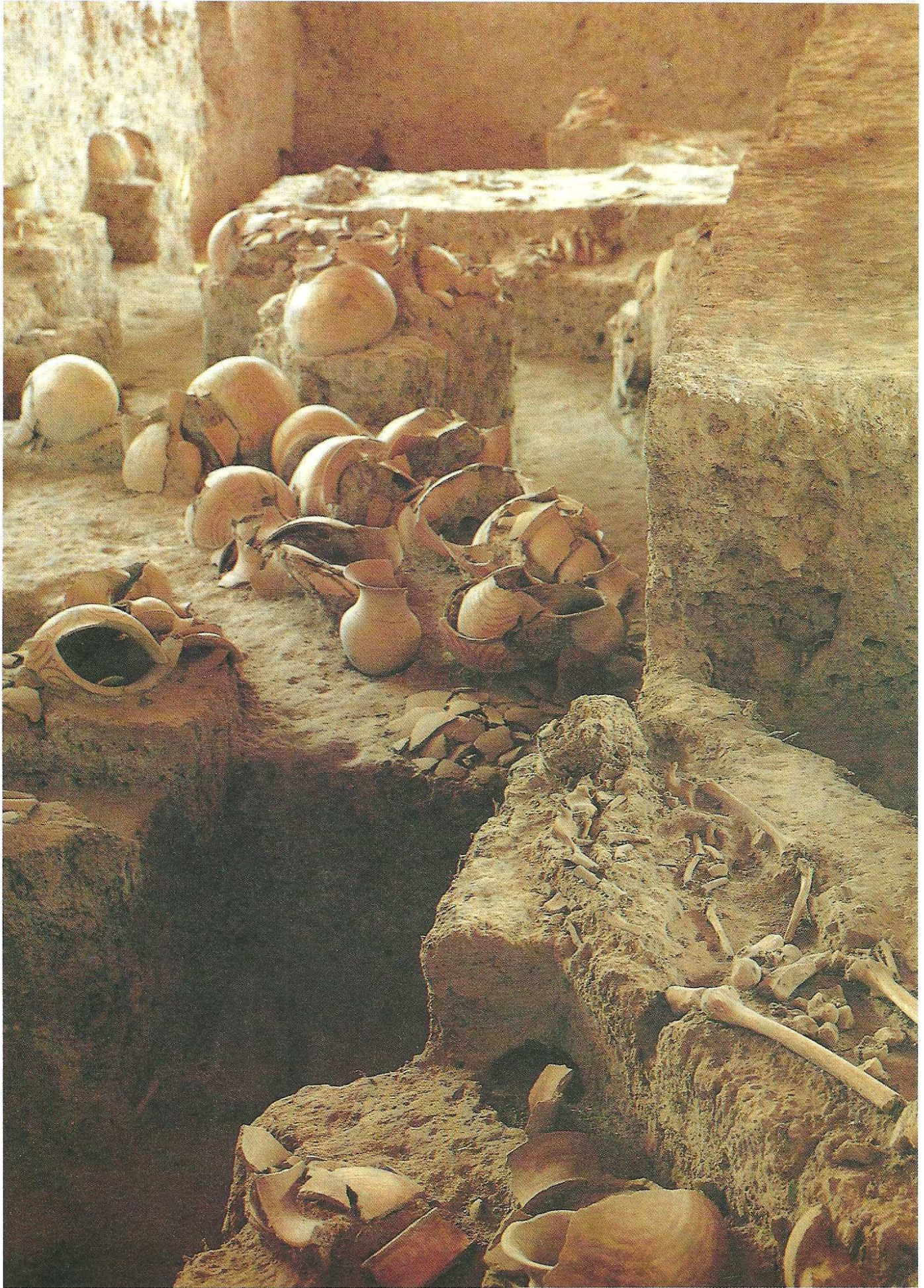
คำอธิบายศัพท์ เด็กมามะม้อย = ดึกมากละ คล้อย น้ำย้อยปลายก่อน = น้ำค้างหยดลงตรงปลาย กลอนชายคา เด็กมาออนซอน = ดึกมากมาแล้ว ดักเจียบบั้ง = สงัดเจียบสนิท เย็นวอย = เย็นระริก หายสอย = หายลับ แสงเดือนมอย = แสงเดือนหลุบหลู่ หน่วยวาย = เห็นเลือนลาง ง่อมงันใจ = เหงาซึมใจ เหี่ยวมัน = เหี่ยวช้า คู่ปองนอนบึง = คู่ปองนอนแนบ หนาวเย็นคิง = หนาวเย็นทั่วร่าง คู่ช้อนไผ่ช้องอาสิง = คู่นอนที่เกี้ยวข้องสมปรารถนา เป็นมีคู่สมเชยชมเผื่อฝัน = คนอื่นมีคู่ครองเชยชมเคล้าเคลีย

เชิงอรรถเรือนภาคเหนือ (เรือนล้านนา)

- ๑) จิรา จงกล “ศิลปะพื้นบ้านและชาติพันธุ์วิทยา”, นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ กรมศิลปากร, ม.ป.ป. น.๑๖
- ๒) ERIK SEIDENFADEN “THE THAI PEOPLE” BOOK 1 BANGKOK : THE SIAM SOCIETY ๑๙๖๗ P. ๑๐๐
- ๓) สงวน โชติสุขรัตน์ “ไทยวนคนเมือง”, กรุงเทพฯ โอเดียนสโตร์ พ.ศ. ๒๕๑๒ น. ๑๖๒
- ๔) สุรสิงห์สำรวม นิคมพระเนา “ข้อสังเกตบางประการในการศึกษาวัฒนธรรมประเพณีล้านนา (ล้านนา) เชิงมนุษยวิทยา”, ศึกษาศาสตร์ ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒-๔ ต.ค. - ก.ย. ๒๕๔๕ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ น. ๑๔๕
- ๕) อนุวิทย์ เจริญศุภกุล “เรือนล้านนาไทย”, เรือนล้านนาไทยและประเพณีการปลูกเรือน กรุงเทพฯ กรมการศึกษานันทักษะศิลปสถาปัตยกรรม สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ น. ๙
- ๖) อนุวิทย์ เจริญศุภกุล เรื่องเดิม น. ๑๕
- ๗) เรื่องเดียวกัน น. ๑๕
- ๘) อึ้งยง เทาประเสริฐ “การศึกษาการกินอาหารและแบบแผนการกิน”, เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการล้านนาศึกษา : โลกทัศน์ล้านนา เชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา วิทยาลัยครูเชียงใหม่ ๑๑-๑๔ กันยายน ๒๕๓๒ น.๔
- ๙) วิวัฒน์ เตมียพันธ์ “สภาพแวดล้อมทางกายภาพของแหล่งพำนักอาศัยและเรือนล้านนา สิ่งบ่งชี้ทางภูมิปัญญาในอดีตของไทยวน(คนเมือง), เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ เรือนไทยพื้นถิ่นในภูมิภาคต่าง ๆ รูปแบบและบทบาทในสังคม กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร วันที่ ๕-๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๖ น.๕
- ๑๐) สงวน โชติสุขรัตน์ “ไทยวน - คนเมือง” เรื่องเดิม น. ๒๐๐
- ๑๑) อีระศักดิ์ วงศ์คำแน่น “เรือนในหมู่บ้านลำปางหลวง” สารนิพนธ์ หลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง ภาควิชาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๓๐ น. ๑๐๒
- ๑๒) “ท้าวฮุ่งหรือท้าวเจือง” ตอน ๑ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๒ น. ๑
- ๑๓) วาริน สิริพันธ์และคณะ “รายงานค้นคว้าบ้านภาคเหนือ” อาษา วารสารของสมาคมสถาปนิกสยาม เล่ม ๒ พ.ศ. ๒๕๐๖ น. ๑๒-๑๓
- ๑๔) สัมภาษณ์ พระอธิการสนิทเจ้าอาวาสวัดช้างม้อ ด.ช้างคลาน อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ เมื่อเดือนพฤศจิกายน ๒๕๑๗
- ๑๕) สัมภาษณ์บุคคลเดิม
- ๑๖) RICHARD DAVIS เขียน อ.อ.แปล “อนาคตอันน่าหวั่น ของเมืองเหนือ-น่าน” วารสารอนาคต ฉบับที่ ๖ พ.ศ. ๒๕๑๕ น. ๔๖
- ๑๗) ศาสตราจารย์อ้น นิมมานเหมินทร์ “เรือนไทยแบบดั้งเดิม” (เอกสารอัดโรเนียว) น.๘
- ๑๘) ไกรศรี นิมมานเหมินทร์ วัฒนธรรมพื้นบ้านล้านนาไทย เรื่อง เรือนล้านนา เอกสารทางวิชาการในงานนิทรรศการวัฒนธรรมวิทยาลัยครูอุตรดิตถ์ ๑-๕ ธันวาคม ๒๕๒๐ น.๑
- ๑๙) อนุวิทย์ เจริญศุภกุล “เรือนล้านนาไทย” เรื่องเดิม น. ๒๑
- ๒๐) เรื่องเดียวกัน
- ๒๑) ไกรศรี นิมมานเหมินทร์ เรื่องเดิม น. ๑
- ๒๒) เรื่องเดียวกัน น. ๑-๒
- ๒๓) เรื่องเดียวกัน น. ๑-๒
- ๒๔) สงวน โชติสุขรัตน์ “ไทยวน-คนเมือง” เรื่องเดิม น. ๒๒๑
- ๒๕) ไกรศรี นิมมานเหมินทร์ เรื่องเดิม น.๔
- ๒๖) ภาณุรังษีเชียงใหม่ “ประชุมตำราแผนโบราณเมืองเหนือ” ลำปาง ลำปางสิ่งพิมพ์ ๒๕๑๖ น. ๓
- ๒๗) “โลกสมมุติราช” เชียงใหม่ หน่วยงานศึกษาริวิจัยคัมภีร์โบราณโครงการระหว่างพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาแห่งโอซากาและสถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๒๓ หน้า ๒๔
- ๒๘) ภาณุรังษี เรื่องเดิม น. ๕ - ๗
- ๒๙) ภาณุรังษีเรื่องเดียวกัน น. ๑๕-๑๖
- ๓๐) สงวน โชติสุขรัตน์ “ประเพณีไทยภาคเหนือ” กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์ ๒๕๒๑ น.๑๔๕-๑๔๕
- ๓๑) ภาณุรังษี เรื่องเดิม น. ๑๔-๑๔
- ๓๒) สงวน โชติสุขรัตน์ “ประเพณีไทยภาคเหนือ” เรื่องเดิม น. ๔๖-๔๗
- ๓๓) ภาณุรังษี เรื่องเดิม น. ๑๗
- ๓๔) เรื่องเดียวกัน น. ๒๔
- ๓๕) สงวน โชติสุขรัตน์ “ประเพณีไทยภาคเหนือ” เรื่องเดิม น. ๔
- ๓๖) เรื่องเดียวกัน น. ๘๕
- ๓๗) เรื่องเดียวกัน น. ๘๕-๘๐
- ๓๘) ดร.นฤจร อธิธิจริจรัส “ความเชื่อในผีสาวเทวดาเวทมนต์ของชาวไทยภาคเหนือ” พระพุทธศาสนาในล้านนาไทย ในการประชุมสมัยที่ ๑๘ องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ๒๔-๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๒๓ เชียงใหม่ น. ๑๕๗
- ๓๙) วิวัฒน์ เตมียพันธ์ “โลกทัศน์ล้านนาและเอกลักษณ์ทางสภาพแวดล้อมของแหล่งพำนักอาศัยล้านนา” “เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่องอีสาน-ล้านนาแนวประสานทางสถาปัตยกรรม” สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ร่วมกับคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น วันที่ ๑๔-๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ น. ๗
- ๔๐) มณี พยอมยงค์ “ประวัติวรรณคดีล้านนา” เชียงใหม่ คนเมืองการพิมพ์ ๒๕๑๓ น.๔๕
- ๔๑) เรื่องเดียวกัน น. ๔๕
- ๔๒) สงวน โชติสุขรัตน์ “ไทยวน-คนเมือง” เรื่องเดิม น. ๒๑๗
- ๔๓) สงวน โชติสุขรัตน์ “ประเพณีไทยภาคเหนือ” เรื่องเดิม น. ๘๐-๘๑
- ๔๔) เรื่องเดียวกัน น. ๕๑
- ๔๕) วิวัฒน์ เตมียพันธ์ “โลกทัศน์ล้านนาและเอกลักษณ์ทางสภาพแวดล้อมทางกายภาพของแหล่งพำนักอาศัยล้านนา” เรื่องเดิม น. ๙
- ๔๖) มณี พยอมยงค์ “ประวัติวรรณคดีล้านนา” เรื่องเดิม น. ๔๕
- ๔๗) สงวน โชติสุขรัตน์ “ประเพณีไทยภาคเหนือ” เรื่องเดิม น. ๗๖
- ๔๘) ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี “โวหารล้านนา” เชียงใหม่ ภาษาไทยคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ฉบับอัดสำเนา ครั้งที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔ น. ๑
- ๔๙) สงวน โชติสุขรัตน์ “ประเพณีไทยภาคเหนือ” เรื่องเดิม น. ๗๗
- ๕๐) ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี “โวหารล้านนา” เรื่องเดิม น. ๑๗
- ๕๑) เรื่องเดียวกัน น. ๖๔
- ๕๒) เรื่องเดียวกัน น. ๖๔
- ๕๓) สงวน โชติสุขรัตน์ “ไทยวน - คนเมือง” เรื่องเดิม น. ๒๐๐

บนแผ่นดินที่ราบสูงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า “อีสาน” นั้น มีประวัติการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาเนิ่นนานหลายพันปี ดังปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีและโบราณวัตถุที่สามารถสืบค้นและระบุถึงอายุได้ การสร้างบ้านเรือนก็คงเริ่มมีมาตั้งแต่มนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ แล้วได้วิวัฒนาการต่อเนื่องกันมาหลายยุคหลายสมัย จนมาปรากฏเป็นรูปแบบที่ถาวรมั่นคง และคงเหลือเป็นหลักฐานได้แน่ชัดก็คือ ในยุคสมัยอิทธิพลศิลปะสมัยทวารวดีและสมัยลพบุรีนั่นเอง อาทิ ศาสนสถานต่างๆ ที่ก่อสร้างด้วยอิฐ ศิลาทรายและแลง เป็นต้น ส่วนบ้านเรือนของราษฎรสามัญชนนั้นไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด เพราะนิยมก่อสร้างด้วยไม้เป็นส่วนใหญ่ จึงชำรุดผุพังไปตามกาลเวลา มรดกทางสถาปัตยกรรมในส่วนที่ยังหลงเหลือต่อเนื่องกันมาจนราบถึงปัจจุบันนี้นั้น ทั้งหมดเป็นอิทธิพลทางรูปแบบจากชุมชน **ไทยอีสาน** โบราณที่มีการตั้งถิ่นฐานมาไม่เกิน ๓๐๐ ปี คือ อยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของสยามนั่นเอง และเมื่อศึกษาสืบค้นให้แคลงไปอีก ถึงเผ่าพันธุ์ของชุมชนและวิถีในการดำเนิน

ชีวิตแล้ว เราสามารถระบุได้ว่า สถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยทั้งหลายเหล่านั้นย่อมได้รับอิทธิพลมาจากสกุลช่างทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง (สกุลช่างล้านช้าง) เสียเกือบทั้งหมดก็ว่าได้

ชุมชนที่เคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ในภาคอีสาน โดยได้สร้างบ้านแปงเมือง และตั้งหลักปักฐานลงตามพื้นที่ดังกล่าวแล้วนั้น ย่อมนำรูปแบบการดำเนินชีวิต (ฮัตและคอง) มาพร้อมกับศิลปวัฒนธรรมในแขนงต่างๆ (เรียกว่าศิลปวัฒนธรรมในกลุ่มชนสายวัฒนธรรมไต-ลาว) เช่น การกิน การอยู่ การแต่งกาย การละเล่น และการทำหัตถกรรม ตลอดจนความเชื่อต่าง ๆ เมื่อการสร้างหลักปักฐานทำบ้านเรือนอยู่เป็นเวลานานหลายชั่วคน เกิดการสั่งสมและเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม วิถีชีวิตเริ่มหันเหไปตามสภาพแวดล้อมของสังคมใหม่และภูมิประเทศของอีสาน เช่น การอยู่ (หมายถึงการสร้างบ้านเรือน) ซึ่งแต่เดิมอาศัยอยู่ในภูมิอากาศที่หนาวเย็น บ้านเรือนจะดูค่อนข้างทึบ ชายคาต่ำ ชานแดดแทบไม่จำเป็นเลย แม้แต่ครัวก็สร้างอยู่ในเรือนโรงเดียวกันกับที่นอน ดังเช่น เรือนของชาวไต-ลื้อในเขตสิบสองปันนา ตอนใต้ของจีน และเรือนของผู้ไทยดำ ผู้ไทยขาว ในแถบเมืองแถนหรือเดียนเบียนฟูในเวียดนามเหนือ เป็นต้น แต่เมื่อได้อพยพเข้ามาอยู่ในภาคอีสานซึ่งมีสภาพอากาศที่ร้อนและแห้งแล้งก็เริ่มดัดแปลงบ้านให้มีชานเปิดโล่งเชื่อมระหว่างเรือนนอนไปสู่เรือนไฟ (หรือครัว) และมีเกย (ส่วนลดพื้นที่ต่อจากห้องนอนมีหลังคา) สำหรับนั่งพักผ่อนยามค่ำคืนก่อนจะเข้าห้องนอน ส่วนใต้ถุนบ้านนั้นก็ยังคงสภาพไว้ตามประโยชน์ของการใช้สอย คือ ตั้งหูกทอผ้า ทอสาตเก็บเครื่องมือเกษตร นอนเล่นยามเที่ยงวัน และทำคอกขังสัตว์เลี้ยงไว้ดูแลได้แม้ยามค่ำคืน

ชาวไทย - อีสาน ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในระยะแรก

นั้น จะต้องเลือกทำเลที่เอื้อต่อการยังชีพของคนและสัตว์เลี้ยง โดยมีองค์ประกอบดังนี้

ก. แหล่งน้ำ เป็นความสำคัญอันดับแรก ซึ่งอาจเป็นหนองน้ำใหญ่หรือกุด (ลำน้ำตื้น) หรือลำน้ำที่แยกสาขามาจากแม่น้ำใหญ่ บางแห่งเป็นเลิง ส่วนมากก็มีน้ำเฉพาะฤดูฝน เป็นที่ราบลุ่มสามารถทำนาและเลี้ยงสัตว์ได้ในบางฤดูเท่านั้น ชื่อหมู่บ้านมักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า เลิง วัง ห้วย กุด หนอง ท่า เป็นต้น

ข. บริเวณที่ดอน เป็นโคกหรือที่สูงน้ำท่วมไม่ถึงสามารถทำอะไรและมีทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ มีทั้งที่ดอนริมแม่น้ำกับที่ดอนตามป่าริมเขา แต่มีน้ำซับไหลมาเป็นหนองน้ำหรือกุด ชื่อหมู่บ้านมักจะขึ้นต้นด้วย โคก ดอน โพน โนน เป็นต้น

ค. บริเวณป่าดง เป็นทำเลที่ใช้ปลูกพืชไร่ และหาของป่าได้สะดวก มีลำธารไหลผ่านมีอาหารอุดมสมบูรณ์รวมทั้งสัตว์ป่าด้วย เมื่ออพยพมาอยู่กันมากเข้าก็กลายเป็นหมู่บ้าน มักขึ้นต้นด้วย ดง ป่า โดก เหล่า เป็นต้น

ง. บริเวณที่ราบลุ่ม เป็นพื้นที่เหมาะในการทำนา-ข้าวและทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ในหน้าแล้ง ตัวหมู่บ้านจะตั้งอยู่บริเวณขอบหรือแนวของที่ราบติดกับชายป่า อาจไม่เป็นที่สูงนักแต่ก็น้ำท่วมไม่ถึงในหน้าฝน มีทั้งอาหารในหนองและของป่าเชิงเขา บางพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีน้ำขังตลอดปีที่เรียกว่า ป่าบุงป่าทาม เป็นต้น

จ. บริเวณป่าละเมาะ เป็นที่สาธารณะกว้างใหญ่สามารถใช้เลี้ยงสัตว์และหาของป่าเป็นอาหารได้ รวมทั้งสัตว์เล็กสัตว์น้อยที่นำมาเป็นอาหารยังชีพ ตลอดจนสมุนไพร ไข้รักษาโรค อีกประการหนึ่งเป็นสถานที่ยกเว้นไว้เป็น ดอนปู่ตา (หรือดอนเจ้าปู่) ตามคติความเชื่อของวัฒนธรรมกลุ่มไต-ลาว ทุกหมู่บ้านในภาคอีสานจะขาดสิ่งเหล่านี้ไม่ได้เป็นอันขาด

ความเชื่อเกี่ยวกับเรือนอีสาน

สืบเนื่องจากชุมชนไทยอีสานได้รับอิทธิพลมาจากกลุ่มชนสายวัฒนธรรมไต-ลาว ดังกล่าวแล้วในทางคติความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม ในการดำเนินชีวิตนั้น มักจะหลีกเลี่ยงไม่พ้นจากการนับถือวิญญาณบรรพบุรุษ คือ “ผีปู่ตา” และ “ผีฟ้า” คือ แขน ควบคู่ไปกับการนับถือพุทธศาสนา จึงปรากฏว่าแต่ละหมู่บ้านจะมี “ดอนปู่ตา” เป็นที่ดอนมีต้นไม้ใหญ่ไม่ไกลจากหมู่บ้านนัก ตั้งศาลที่เรียกว่า “ตูบ” ๔ เสาขึ้น เพื่อเป็นที่สถิตของผีบรรพบุรุษสายทางพ่อคือ “ปู่” และสายทางแม่ คือ “ตา” ในขณะเดียวกันบริเวณกลางหมู่บ้านก็จะตั้ง “หลักบ้าน” (อีสานเรียก “บือบ้าน”) ขึ้น ทำเป็นเสาไม้มงคลมีเสาเอก และเสาบริวารเป็นที่สิงสถิตของเทพารักษ์ เพื่ออารักขาให้หมู่บ้านอยู่ดีมีสุข จะมีพิธีเช่นสรวงในเดือน ๗ เรียก บุญข้าชะ (มีรายละเอียดใน “ฮัตลีสอง คองลีสี่”)

ส่วนคติความเชื่อที่เกี่ยวกับการปลูกเรือนนั้น ก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าแขนงอื่นมาแต่โบราณ แม้ว่าปัจจุบันนี้จะคลายความนับถือไปจนเกือบสูญหายไปหมดแล้วก็ตาม เพื่อความสมบูรณ์ของบทความนี้ขอยกตัวอย่างทางความเชื่อจากหนังสือ ธรรมดาสอนโลกของอีสาน มาพอสังเขป ดังนี้

การถือฤกษ์ยามในการปลูกเรือน

ฤกษ์เดือน

เดือนเจียง	ไม่ดี
เดือนยี่	ดี
เดือนสาม	ไม่ดี
เดือนสี่	ดีมาก

เดือนห้า	ไม่ดี
เดือนหก	ดีมาก
เดือนเจ็ด	ไม่ดี
เดือนแปด	ไม่ดี
เดือนเก้า	ดีมาก
เดือนสิบ	ไม่ดี
เดือนสิบเอ็ด	ไม่ดี
เดือนสิบสอง	ดี

ฤกษ์วัน

ปลูกเรือนวันอาทิตย์	จับหายไฟจักไหม้
ปลูกเรือนวันจันทร์	ฮ้อนไฟใช้หนาว
ปลูกเรือนวันอังคาร	ไฟจักไหม้
ปลูกเรือนวันพุธ	ฮ้อน
ปลูกเรือนวันพฤหัสบดี	อยู่เย็นใจมีสุข
ปลูกเรือนวันศุกร์	อยู่เย็นใจ
ปลูกเรือนวันเสาร์	ยอมได้ของมากนักล

การเลือกทำเลปลูกเรือน

โบราณมีความเชื่อในการเลือกทำเลที่เหมาะสมในการปลูกเรือน เพื่อความเป็นสิริมงคลต่อผู้อยู่อาศัย ต้องเลือกเอาชัยภูมิที่เป็นมงคล เช่น เป็นรูปดงดวงจันทร์ รูปมะนาวตัด รูปเรือสำเภา และรูปสี่เหลี่ยมคางหมู เป็นต้น แผ่นดินใดสูงหนได้ ต่ำเหนือ ที่นั้นชื่อว่า ไชยะ เตดีหลี

แผ่นดินใดสูงหนตะวันตก ต่ำหนตะวันออก ที่นั้นชื่อว่า ยะสะศรี ดีหลี

แผ่นดินใดสูงพายัพ ต่ำทักษิณ ที่นั้นชื่อว่า สะศรี ดีแผ่นดินใดสูงสูงอีสาน ต่ำทางหรดี ที่นั้นชื่อว่า ไม่ดีแผ่นดินใดสูงอาคเนย์ต่ำทางพายัพ ที่นั้นชื่อว่า เตโซเอือนั้นไม่ดีเป็นไข้ฮ้อนใจ

การเลือกเสาเรือน

เสาแรก เป็นเสาสำคัญแก่การปลูกเรือน ให้เลือกเอาไม้ที่เกิดในที่ราบเรียบไปไม่ระเกะระกะกับต้นอื่น ลำต้นปลอดเกลี้ยงใบดก มองดูคล้ายพระภิกษุยืนกันร่ม (กลด) กิ่งใบไม่เหี่ยวแห้ง มีนกหนูและมดดำแดงอาศัยอยู่มาก ควรเอามาทำเสาแรก เจ้าของเรือนจะอุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวของเงินทอง ชื่นมหาเศรษฐีแล

เสาขวัญ เป็นเสาสำคัญอันดับรอง ให้เลือกเอาไม้ที่เกิดบนดินสูงแล้วลาดต่ำลงมาทุกต้นมีลำต้นสูงกว่าทุกต้น กิ่งใบไม่เหี่ยวแห้ง เวลาสัปดาห์ไม่มีลม จะมีใบหนึ่งไหวติงอยู่ไม่ขาดระยะ ไม้ต้นนี้ควรเลือกเอามาทำเป็นเสาขวัญ เจ้าของเรือนจะมั่งคั่งมั่งมี เข้าชั้นมหาเศรษฐีแล

ไม้ที่ห้าม

ไม้ที่จะเอามาทำเสาและอุปกรณ์เรือนนอกจากนี้ ที่จำเป็นต้องเลือกให้เลือกเอาไม้ที่โบราณไม่ห้าม ส่วนไม้ที่ห้ามมีดังนี้

- ไม้ที่ตัดในฤดูฝน
- ไม้ที่เกิดบนจอมปลวก
- ไม้จมดินฝังอยู่ในหนองน้ำ
- ไม้ตายยืน หรือไม้ที่ล้มเอง
- ไม้อยู่ในน้ำ
- ไม้ฟ้าผ่า
- ไม้ขอนที่ล้มเอง
- ไม้มีโกน (โพรง)
- ปลายไม้เป็นง่ามทางปลา
- ไม่มีเครือไม้เกี่ยวขึ้นไปตลอดยอด

ไม้ใกล้เจ้าปู่ ใกล้ผีเสื้อเมือง-ทรงเมือง

ไม้ใกล้หอ ใกล้ไร่นา

ไม้เสียดสีกันเสียงดังอยู่ตลอดเวลา

ลักษณะเสาเรือนที่ดี

การเลือกไม้มาทำเสาเรือนนั้น นับว่ามีความสำคัญอันดับแรก ต้องเลือกเสาต้นตรง มี ๔ ประเภทดังนี้

- ต้นเสา กลางเสา และปลายเสา มีขนาดเสมอกัน ดีนักแล

- ต้นเสาใหญ่ ปลายเสาเล็ก เป็นเสาตัวเมียดี

- ต้นเสาเล็ก ปลายเสาใหญ่ กลางเสาเล็กไม่ดี

- เสาอมเปลือก เสาคด เสาเป็นตาเป็นรอยไม่ดี

การดูตาเสา

เสาที่มีตามาก เรียกว่า **เสาไม่ปลอด** เสาไม่มีตา เรียกว่า **เสาปลอด** ตาเสาบางอย่างให้คุณแก่เจ้าของเรือน ทำให้ค้าขายร่ำรวย อยู่เย็นเป็นสุข ตาบางอย่างให้โทษ ทำให้เจ้าของทุกข์จนหม่นไหม้ บางครั้งถึงกับวอดวายฉิบหายตายโหงก็มี มีลักษณะตาเสาเรือนดังโบราณว่าไว้ดังนี้

ตาเปิดลับ คือ เสาที่มีตาอยู่เสมอดิน

ตาไก่ตอด คือ เสาที่มีตาอยู่สูงพื้นดินประมาณ

๑ ศีบ

ตาหมูสี คือ เสาที่มีตาอยู่สูงพื้นดินประมาณ ๑

ศอก

ตาเสาทั้ง ๓ ลักษณะนี้ ท่านว่าไม่ดี

ตาเฮียงหมอน คือ เสาที่มีตาเรียงกันอยู่เป็นรูปหมอน ๒ ใบ

ตาขั้วขวาง คือ เสาที่มีตาอยู่ในตำแหน่งรับหรือรอง ขาง (รอด)

ตาฮับชื่อ คือ เส้าที่มีตาอยู่ในตำแหน่งรับ หรือรองชื่อเรือน

ตาหยวกกล้วย คือ เส้าที่มีตาเป็นลายยาวเหมือนกากกล้วย

ตาอมมอน คือ เส้าที่มีตาเป็นตุ่มกลม ๆ อมแก่นหรือเปลือกเส้า

ตาเส้าทั้ง ๕ ลักษณะนี้ ท่านว่าเป็นอัปมงคลร้ายนัก

ตากันหอย คือ เส้าที่มีตาเป็นขอดเหมือนกันหอย

ตาดาวเรือง คือ เส้าที่มีตาเล็ก ๆ เป็นนมหนูทั่วไปตามลำเส้า

ตาทั้ง ๒ ลักษณะนี้เป็นสิริมงคลดีนักแล

การแก้เคล็ดที่เส้ามีตาไม่ดี โบราณให้ละเส้าเส้าออก เอาซี่ผึ้งหรือซี่ซี่ (ซัน) อุดเสียแล้วเขียนยันต์ปิดตาเส้ากำกับด้วยคาถาพระเจ้า ๕ พระองค์คือ **นะโม พุทธายะ** ก็จะหมดเสนียดจัญไร อยู่เย็นเป็นสุขหนักแล

สัดส่วนที่เป็นมงคล

การโสก หมายถึง การทำที่ถูกลมโสก คือ สัดส่วนความกว้าง ยาว สูง ที่เป็นมงคล ถ้าดีเรียกว่า**ถูกลมโสก** การโสกมีส่วนกำหนดขนาดกว้างยาวของเรือนด้วย องค์ประกอบของเรือนที่นิยมโสกได้แก่ เส้าเรือน กะทอเรือน (พริ้ง) บันไดเรือน เป็นต้น ตัวอย่างวิธีโสกความยาวของเส้าเรือน โดยใช้เท้าเจ้าของเรือนทาบน้ำตามลำดับ คำโสก “สุโข โจโร สิทธิ ลาภ มัจจุ” และอีกวิธีโดยใช้ความยาวระหว่างปลายนิ้วกลางถึงข้อศอกเจ้าของเรือน ถือเป็น ๑ ศอก แล้วใช้ทาบวัดไปตามความยาวของเส้า ให้โสกความยาวตกลงข้อที่ ๑ หรือ ๒ ถือว่าดี นอกนั้นไม่ดี ดังนี้

๑. ต่อนคำภู

๒. ภูคำมอน

๓. หอมสินไว้

๔. ซี้ไ้เท้าตาย

๕. วายกับที่

๖. ไ้สะโก้พีมาเอือน

๗. ชันคำเรียนเลี้ยงแขก

๘. ถ้วยปากแตกตักแกงบอน

๙. นอนหงายตื่นตากแดด

วิธีหาโสกเรือนโดยใช้เศษ

ทำโดยศอกตัวกะทอ (พริ้ง) ทางยาว ได้เท่าใดเอามาตั้ง แล้วเอาศอกกะทอทางขวางมาบวก แล้วเอา ๓ คูณ ๘ หาร ได้เศษเท่าใดดูตามคำทำนาย คือ

เศษ ๐ ตายเป็นผีมรดก

เศษ ๑ เรือนเป็นมงคล

เศษ ๒ อยู่ร้อนเท่าตาย

เศษ ๓ นอนกินสุขเท่าชั่ว

เศษ ๔ กันดังชั่วเป็นฮู

เศษ ๕ สาวเชิงซู้ซมฮัก

เศษ ๖ ป่วยเสียตาย

เศษ ๗ มีข้าวของเหลือหลาย ผู้ชื้อายเกิดเป็นดี

วิธีหาโสกบันไดเรือน

นับเป็นความสำคัญของการอยู่ “เฮือนสูง” จึงต้องมีบันไดหรือกะได เป็นตัวป็นขึ้นเรือน ไม้ที่ใช้ทำต้องเป็นไม้เนื้อแข็ง ทนแดดทนฝน การทำต้องถูกแบบครบองค์สาม ได้แก่

พ่อ (หัวกะได) ๑

แม่กะได ๑

ลูกกะได ๑

พ่อกะได กะให้หัวกะไดยาวกว่าแม่กะไดเล็กน้อย
ความยาวเอาหัวแม่มือวัด ยาวกว่าเท่าใด จะดีหรือร้าย
โบราณว่าไว้ดังนี้

ยาวกว่าแม่กะได ๑ นิ้ว อายุจะสั้น
ยาวกว่าแม่กะได ๒ นิ้ว จะมีลูกหลานมาก
ยาวกว่าแม่กะได ๓ นิ้ว จะมีวัวควายมาก
ยาวกว่าแม่กะได ๔ นิ้ว จะมีเงินทองมาก
ยาวกว่าแม่กะได ๕ นิ้ว จะมีโชคลาภสวัสดิ์
ยาวกว่าแม่กะได ๖-๗ นิ้ว ไม่ดี

แม่กะได ต้องทำให้ถูกโสก ความยาวแม่กะได กะ
ให้ยาวพอดีกับพื้นเรือน ตกโสกที่ตรงไหนเอาตรงนั้นโดย
ใช้ฝ่าเท้าเจ้าของเรือนมาทาบกับแม่กะได โสกแม่กะได มี
ดังนี้

เดือนดับตัดไม้
ซี้ฮ้ายจนตาย
วัวควายเต็มถุน
ข้าวของเต็มพูน
ทรัพย์สิ้นมูลมา

ลูกกะได ใช้ไม้กลม ๆ ยาว ๒ ศอกก่ามา (หมาย
เอาปลายข้อศอกถึงโคนนิ้วมือที่ก่าเข้ามา) ห่างกันศอก
ก่ามา ใช้ ๕ ลูก ๗ ลูก ๑๑ ลูก ทั้งนี้แล้วแต่ความสูงต่ำ
ของแม่กะไดและชานเรือน

การฝังของมงคล

ในบริเวณบ้านเรือนในสมัยโบราณ มีการฝังของ
มงคลไว้ตามทิศต่าง ๆ เพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุข มีความเจริญ
รุ่งเรือง ของที่ควรฝังมีดังนี้

ทองคำ ฝังทิศบูรพา
เงิน ฝังทิศอาคเนย์

เหล็ก ฝังทิศทักษิณ
ตะกั่ว ฝังทิศหรีด
ทอง ฝังทิศปัจฉิม
แก้ว ฝังทิศพายัพ
เขา ฝังทิศอุดร
งา ฝังทิศอีสาน

การปลูกต้นไม้มงคล

ชาวอีสานถือว่า ต้นไม้เป็นมงคลอย่างหนึ่ง หาก
ปลูกไว้ให้ถูกทิศทางแล้ว นอกจากจะได้กินลูกแล้วยังเป็น
เหตุให้ได้รับความสุขความเจริญ มั่งมีศรีสุขอีกด้วย ดังนี้

ทิศบูรพา ปลูกต้นกุ่ม ก่าม กะถิน มะพร้าว
หมาก พลู

ทิศอาคเนย์ ปลูกต้นยอ

ทิศทักษิณ ปลูกต้นมะม่วง มะเฟือง มะไฟ

ทิศหรีด ปลูกต้นคูณ ต้นกะเดา (สะเดา)
ต้นขนุน

ทิศปัจฉิม ปลูกมะขาม มะยม

ทิศพายัพ ปลูกมะกรูด มะนาว

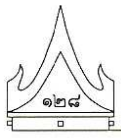
ทิศอุดร ปลูกต้นหมากต้น (พุทรา)

ทิศอีสาน ปลูกดอกกรัก ต้นแพง

ข้อห้ามเกี่ยวกับการสร้างเรือน

ชาวไทยอีสานในสมัยโบราณ ได้กล่าวถึงข้อห้าม
เกี่ยวกับการปลูกสร้างบ้านเรือนเอาไว้ เพราะเป็นสิ่ง
อัปมงคลแก่ตัวเองและครอบครัว ซึ่งข้อห้ามเหล่านี้ได้ยึด
ถือตามคำสอนที่เรียกว่า **ธรรมดาสอนโลก** ซึ่งจำสืบทอด
กันมา บ้างได้คัดลอกเป็นเอกสารไว้ สรุปความไว้ดังนี้

๑. ห้ามปลูกเรือนในที่น้ำบ่อแก้ว คือ บ่อน้ำที่ขุด
ให้คนทั่วไปใช้ร่วมกัน ห้ามถมบ่อนั้นเพื่อปลูกสร้างบ้าน

เรือน ถึงจะเป็นบ่อเก่าที่หมดน้ำ หรือเลิกใช้แล้ว ซึ่งถมให้ราบเรียบแล้วก็ตาม ท่านว่าหากปลูกทับในบริเวณนั้น จะเกิดความฉิบหายเจ้าเรือนจะตาย

๒. ห้ามปลูกเรือนทับจอมปลวก หรือที่เคยเป็นจอมปลวกเก่ามาก่อนถึงชุกกันทิ้งไปเสียก็เข็ดขวางยิ่งนัก

๓. ห้ามปลูกเรือนทับตอไม้ใหญ่ ถึงจะชุกกันออกแล้วก็ตาม จักเกิดความฉิบหาย

๔. ห้ามปลูกเรือนในที่สระน้ำ หนองน้ำ แม้จะถมให้ราบเรียบแล้วก็ถือว่าไม่ดี

๕. ห้ามนำเรือน ๒ หลังมาปลูกรวมเป็นหลังเดียวกัน จะเข็ดขวางนัก จะประสบเคราะห์กรรมไม่เหือดหาย

๖. ห้ามรื้อลดเรือนลงเป็นตลบ (กระต๊อบ) ถือว่าไม่ดี จะทำมาค้าขายก็ขาดทุน

๗. ห้ามปลูกเรือนล้มลุก หมายถึง เรือนที่เพิ่งรื้อในวันนั้นแล้วปลูกสร้างใหม่ในวันเดียวกัน

๘. ห้ามปลูกเรือนแทงห้อง หรือเรือนแทงโง หมายถึงต่อเรือนออกจากห้องกลาง (ปกติเรือนโบราณมี ๓ ห้อง) ยื่นออกมาข้างหน้า หรือด้านหลังของเรือน จะเกิดอัปมงคล ฝักร้ายจะขึ้นมาอยู่ จะได้รับความลำบาก อยู่ไม่เป็นสุข

ชาวอีสานจะไม่สร้างเรือนขวางตะวัน โดยจะสร้างให้บ้านหันหน้าไปทางด้านทิศเหนือหรือทิศใต้ ไม่นิยมทำรั้วบ้าน มักทำยุ่งข้าว (หรือเล่า) ไว้บริเวณใกล้ ๆ บาง

บ้านทำเป็นตลบต่อเล่าเป็นเพิง เพื่อดัดตั้งครกมอง (ครกกระเดื่อง) ไว้ตำข้าว หรืออาจไว้เป็นที่ตั้งแคร่ เพื่อลงมานอนเล่นยามกลางวันในหน้าร้อนบริเวณใกล้กับข้างแอ่ง-น้ำ (ที่วางหม้อดินใส่น้ำต้ม) มักจะทำหางปลูกพลูหรือผักสวนครัวอาจใช้กะบะ (ภาชนะก้นทะลุหรือตันตาลชุดเป็นราง) ใส่ดินปลูกต้นหอม สะระแหน่ ยี่หระและผักชีลาวสามารถนำไปใช้ประกอบอาหารพื้นบ้านได้ทันที่

ในสังคมของชาวอีสานแต่ละครัวเรือนจะปลูกเรือนให้มีเนื้อที่ใช้สอยที่มีขนาดพอเหมาะในลักษณะของครอบครัวเดี่ยว การขยายเนื้อที่ใช้สอยย่อมมีบ้าง แต่ไม่มากมายจนเกินความจำเป็น เช่น มี ชานแดด และ เือนไฟ (ครัว) เพิ่มเติมต่อจาก เือนใหญ่ (เรือนพ่อแม่) ถ้ามีสมาชิกในครอบครัวแต่งงาน ก็จะขยายไปปลูกเรือนอีกหลังหนึ่ง เรียกว่า “เรือนเหี้ย” ถ้าไม่สามารถปลูกเรือนเหี้ยได้ ก็จะไปปลูกอยู่บริเวณที่นาเป็น “ตลบ” หรือ “ตลบต่อเล่า”

(“ตลบ” เป็นที่พักไม้ยกพื้นหรือยกพื้นบางส่วน ขนาดไม่ใหญ่ ทรงหลังคาเป็นลักษณะเพิงหรือคล้าย ๆ กระต๊อบ “ตลบต่อเล่า” เป็นที่พักอาศัยชั่วคราว สำหรับครอบครัวใหม่ ที่ลูกเขยไม่สามารถออกเหี้ย หรือสร้างเรือนของตนเองได้ โดยสร้างตบอิงเข้ากับโครงสร้างของเล่าข้าวของพ่อแม่ฝ่ายหญิง)

คำว่า “เือน” หรือ “เรือน” ของชาวอีสาน ที่เป็นเรือนเครื่องสับหรือเรือนไม้กระดานจะต้องมี

๑. **เรือนใหญ่** ใต้ถุนโล่งยาวประมาณ ๓ ช่วงเสา (ช่วงละไม่เกิน ๖ ศอก) ภายในเรือนจะแบ่งพื้นที่ใช้สอยออกเป็น ๓ ส่วน คือ

“ห้องเปิง” เป็นห้องนอนลูกชาย บนหัวนอนจะมีหิ้งพระหรือของเคารพบูชา

“ห้องพ่อ-แม่” อาจมีฝากระดานหรือเปิดโล่งต่อกับห้องเปิง

“ห้องส่วม” เป็นห้องของลูกสาว มีฝากระดานทุกด้าน ค่อนข้างมืดซิด

บริเวณใต้ถุนของเรือนใหญ่ จะมีประโยชน์ใช้สอยได้ต่าง ๆ เช่น กันเป็นคอกวัวคอกควาย และเก็บอุปกรณ์ในการทำไร่ทำนาบางส่วนตั้งแคร่ไม้ไผ่ให้นอนเล่นพักผ่อนในเวลากลางวัน และใช้ทำหัตถกรรมพื้นบ้าน อาทิ ทอผ้า ทอสาต จักสาน หรืออะไรก็ได้จักปาตะ

๒. **ชานแดด** เป็นชานโล่งที่ยื่นออกมา มีระดับพื้นชาน ลดลงจากตัวเรือนให้นั่งเล่นพักผ่อน และรับประทานอาหารตอนเย็น อาจมีหลายแห่งเช่น อยู่ด้านหน้าและด้านหลังของเรือนใหญ่

บริเวณ “ชานแดด” และ “ร้านแอ่งน้ำ”
ของเรือนอีสาน
(บ้าน นาอุดม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกาฬสินธุ์)

“เฮือนอีสาน” แสดงให้เห็นส่วนของ
เกย ขานแดด เฮือนไฟ หลังคา เฮือนใหญ่
มุงแป้นเกล็ด หลังคา เกย ได้เปลี่ยนเป็น
สังกะสีเสียแล้ว
(บ้านหนองแคน อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร)

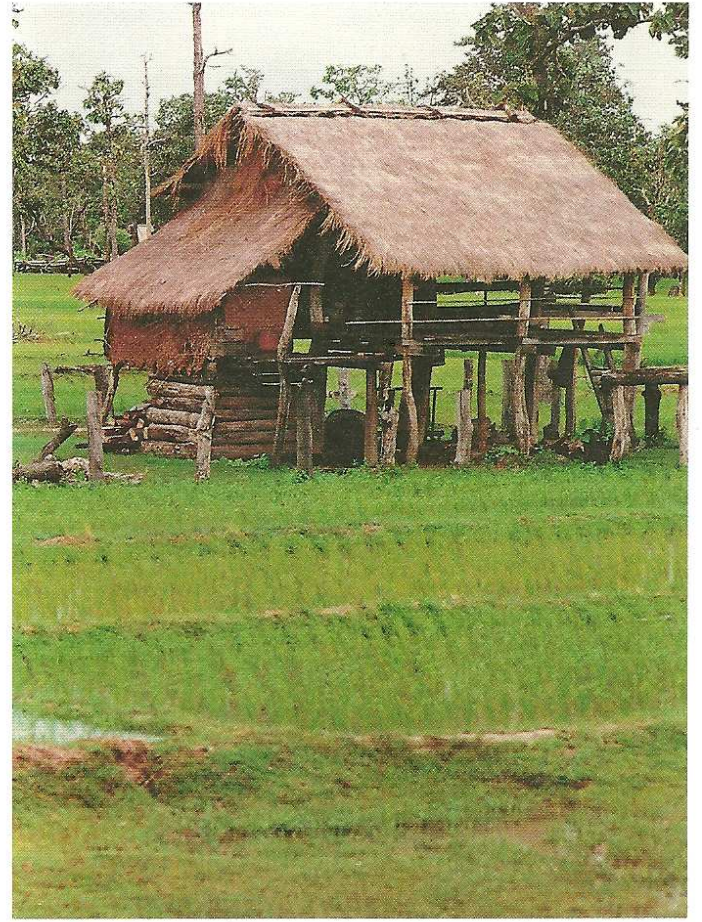
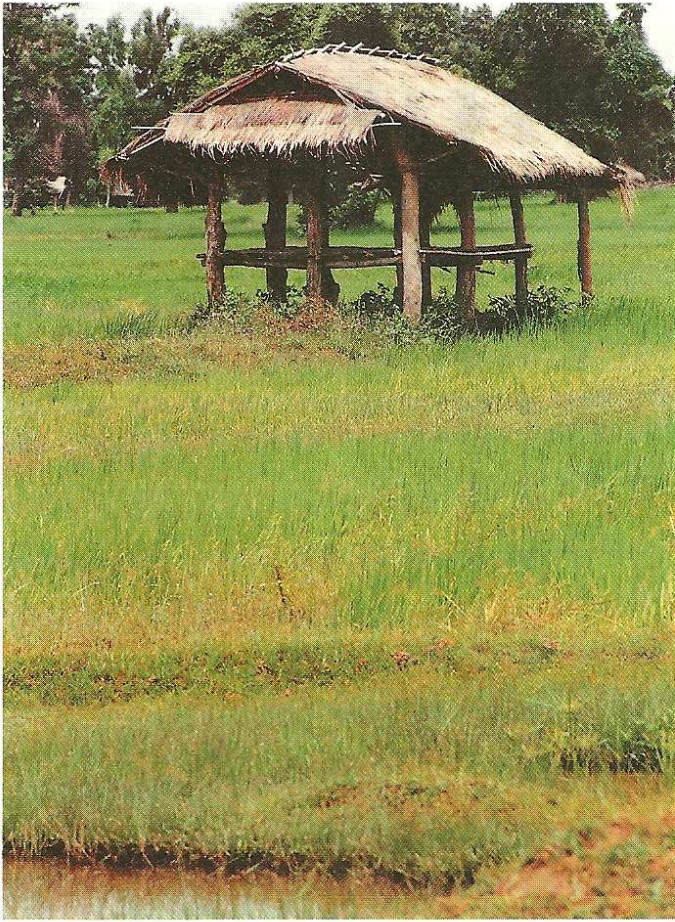
๓. เฮือนไฟ (ครัว) ส่วนมากจะเป็น เรือน ๒ ช่วง
เสา ทะลุถึงกันใช้ประกอบอาหารและเก็บภาชนะเครื่องใช้
ในครัว และอาหารแห้ง เป็นต้น

๔. ฮ้างแอ่งน้ำ (รำนน้ำ) ลักษณะเป็นเพิง มีร้าน
วางแอ่งน้ำดินเผาพร้อมฐานรอง และกระบวยไว้ตักน้ำดื่ม
มีความสูงพอเหมาะสำหรับยืนตักน้ำดื่ม

ประเภทของเรือนพักอาศัย

แบ่งได้ตามลักษณะการใช้สอย เช่น

๑. ลักษณะชั่วคราว หรือใช้เฉพาะบางฤดูกาล เช่น
เถียงนา หรือ เถียงไร่ ทำยกพื้นสูง เสาไม้จริง โครงไม้ไผ่
หลังคามุงหญ้า (อาจมุงด้วยแป้นไม้ที่รื้อมาจากเรือนเก่า)
พื้นไม้ไผ่สับฟากทำฝาโล่ง หากไร่นาไม่ไกลสามารถไป
กลับได้ ถ้าหากต้องค้างคืนแล้ว ก็มักกันฝาดด้วยแถบตอง
คือ สานไม้ไผ่เป็นตารางชนาบใบตองชาด หรือใบพลวง
ประดับเป็นฝา ทนได้ราว ๑-๒ ปี ก็รื้อซ่อมใหม่ได้โดยง่าย

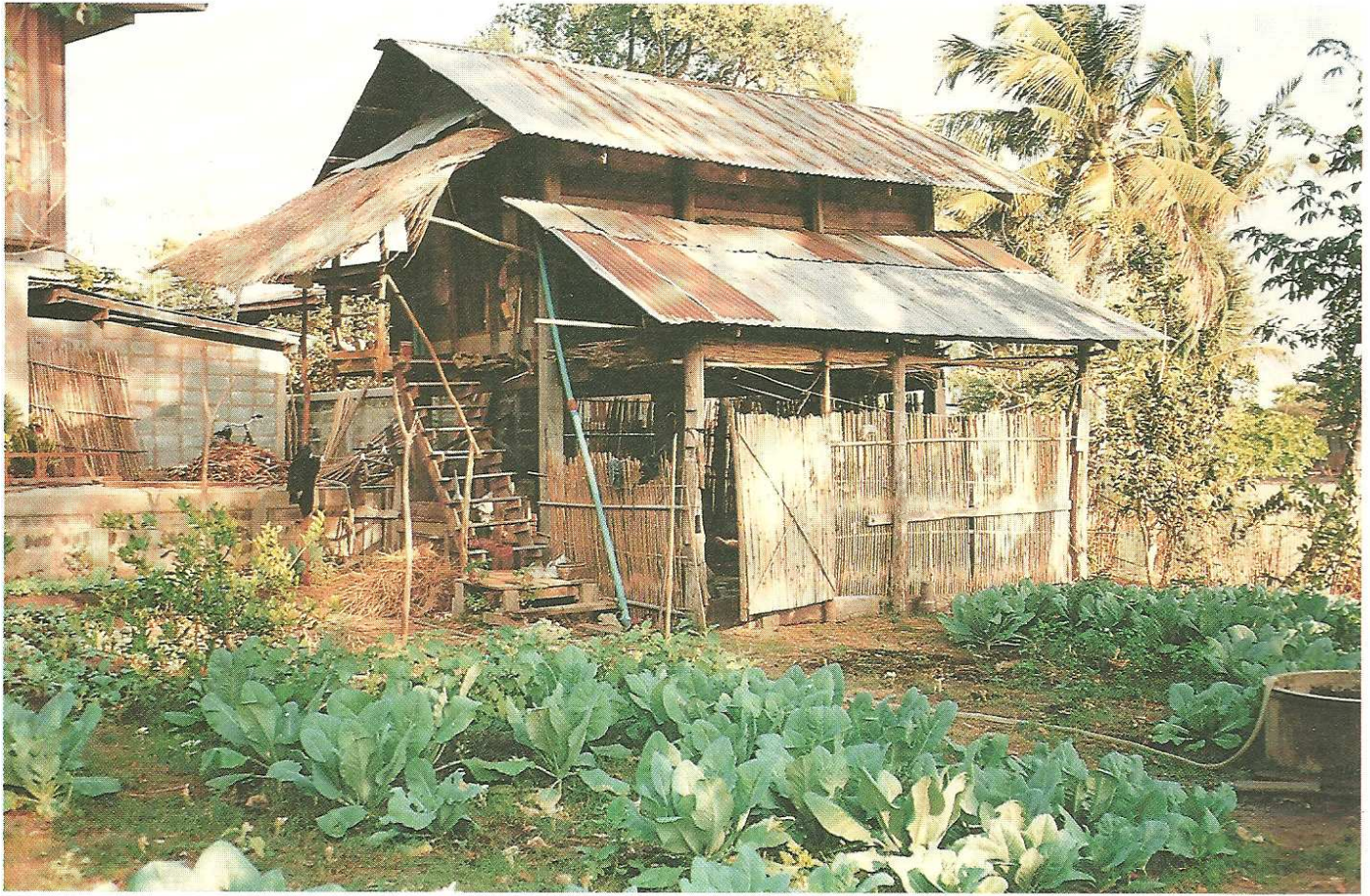

๒. ลักษณะกึ่งถาวร ชนิดที่เรียก “เรือนเห้าย่” หรือ “เรือนยั่ว” หรือ “เห้าย่เรือน” หมายถึง กระท้อบ หรือ เรือนเล็ก ๆ ไม่นั่นคงแข็งแรงนัก เป็นการเริ่มต้นชีวิตของการครองเรือน แต่ก็ค่อย ๆ เก็บหอมรอมริบไปสู่การมีเรือนถาวรในที่สุด การเลือกวัสดุมาใช้สร้างมักไม่พิถีพิถันนัก อาจเป็นแบบ เรือนเครื่องผูก หรือ เป็นแบบ เรือนเครื่องสับ ก็ได้ ด้วยเหตุนี้จึงไม่คำนึงถึงพิธีกรรมในการสร้างและการขึ้นอยู่อาศัยเท่าใดนัก การเตรียมพร้อมที่จะมี “เห้าย่เรือน” ประเภทนี้ ก็คงต้องเป็นเชยของบ้านที่เริ่มแยกตัวออกไปจากเรือนใหญ่ ในแง่ความเชื่อแล้ว ในเรือนหลังเดียวไม่ควรให้ครอบครัวของพี่น้องอยู่ร่วมกันหลายครอบครัว ในบ้านหลังหนึ่ง ๆ ควรมีครอบครัวใหม่หรือเชยเดียวเท่านั้น (ตามวัฒนธรรมไทยอีสาน ในการเอาเชยเข้าบ้าน) ถ้าหากมีเชยมากกว่าหนึ่งคนมาอยู่ร่วมชายคาเดียวกันแล้ว ก็จะทำให้เกิด “คะลำ” คือ จัญไร ตามคำพังเพยที่ว่า

“นาสองเหมือง เมืองสองท้าว เห้าย่สองเชย”

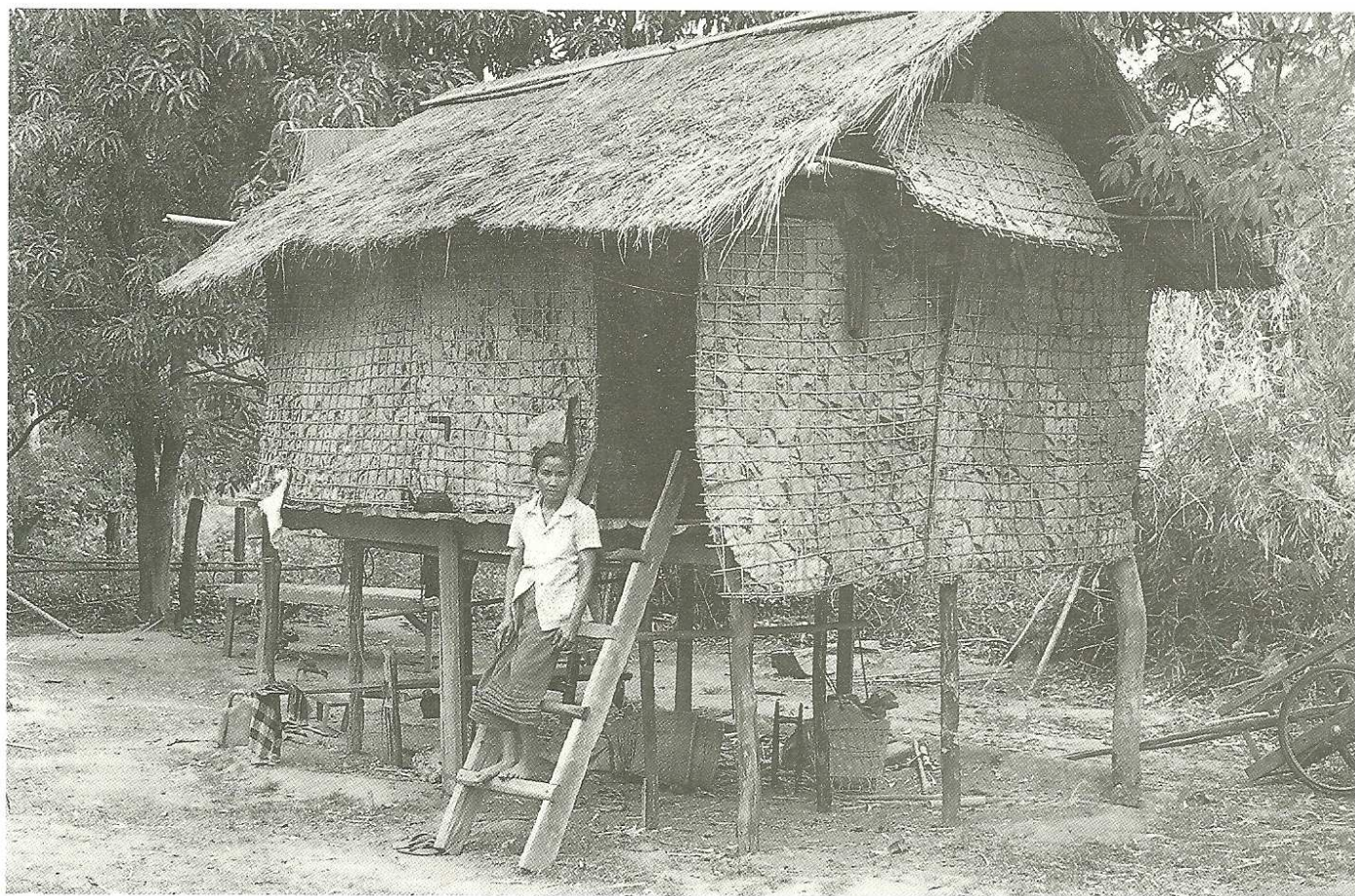
(ซ้าย) ลักษณะ “เถียงนา” โดยทั่ว ๆ ไปของภาคอีสานยกพื้นสูงสลับฟาก หลังคามุงหญ้าไม่นิยมทำฝา

(ขวา) ลักษณะ “เถียงนา” ที่ใช้อยู่อาศัยชั่วคราว เพราะที่นาอยู่ห่างจากเรือนมากต้องอาศัยค้างแรม เป็นมูลเหตุของการเกิด “เรือนเห้าย่”

▲
“ตบต่อเล่า”เป็นการต่อเติม เเท็บ (หรือเพิง) เข้ากับเล่าข้าวใช้พักอาศัยกึ่งถาวร ก่อนจะสะสมเงินทอง เพื่อการสร้างเรือน ถาวรต่อไป

๒.๑ เรือนเหย้ากึ่งถาวรอีกชนิดหนึ่งก็คือ “ตบต่อเล่า” ซึ่งเป็นการก่อสร้างที่ไปอิงกับตัวเล่าข้าวซึ่งมี อยู่เกือบทุกครัวเรือน ทำเป็นลักษณะคล้ายเพิง (อีสาน เรียก เเท็บ) แบบเพิงหมาแหงนทั่ว ๆ ไป ด้านสูงจะไป อาศัยโครงสร้างของเล่าข้าวเป็นตัวยึด ต่อขึ้นหลังคาลาด ต่ำลงไปทางด้านข้างของเล่าแล้วใช้เสาไม้จริง ตั้งรับเพียง ๒ หรือ ๓ ต้น (เพราะเล่าข้าวขนาดธรรมดาทั่วไป ยาว ประมาณ ๒-๓ ช่วงเสา ซึ่งไม่เกิน ๖ เมตร) มุงหลังคา และยกพื้นเตี้ย ๆ กันฝนแบบชั่วคราว อาจใช้วัสดุที่เหลือ หรือซื้อใหม่ เช่น สังกะสีมาใช้มุงหลังคา และใช้แถบตอง หรือหาแป้นไม้มาแถมไว้พอเป็นสัดส่วน จะได้อาศัยกัน ไปก่อนสักระยะหนึ่งพอตั้งตัวได้ก็จะย้ายไปปลูกเรือนใหญ่ ถาวรอยู่เอง ตรงส่วนที่ตบต่อเล่าอันนี้ก็จะเป็นที่นั่ง หรือนอนเล่นยามแดดร้อนของพ่อใหญ่ แม่ใหญ่ต่อไป

๒.๒ เรือนเหย้ากึ่งถาวรชนิด “ตั้งต่อดิน” เป็นคำเรียกของชาวไทยอีสาน ที่หมายถึงตัวเสาตั้งจะฝังถึงดินและใช้ไม้ท่อนเดียวตลอดสูงขึ้นไปรับอกไก่ เป็นเรือนพักอาศัยที่แยกตัวออกจากเรือนใหญ่ ทำนองเดียวกับ “ตูปต่อเล่า” แต่อาคารจะดูเป็นสัดส่วนดีกว่า ขนาดของพื้นที่ค่อนข้างน้อยมากกว้างประมาณ ๒.๐๐ เมตร ยาวประมาณ ๓.๕๐ เมตร นิยมทำ ๒ ช่วงเสา ที่ทำ ๓ ช่วงก็มี แต่น้อยมาก วิธีสร้างมักใช้วิธีผูกมัดโครงสร้างเหมือนกับเรือนเครื่องผูก ตัวเสาและเครื่องบนนิยมใช้ไม้จริงทุบเปลือก โดยเฉพาะกลอนมักใช้ไม้ “ค้อแลน” ซึ่งมีขนาดเหมาะสม เมื่อทุบเปลือกแล้วก็ใช้ได้ทันที

▲
เรือนเหย้ากึ่งถาวรชนิด “ตั้งต่อดิน”
มุงหญ้าแฝดแบบตอง
(บ้านพรหมสว่าง อำเภอยะผิง จังหวัดกาฬสินธุ์)

บ้านผู้ไท บ้านนาเยน อำเภอดอนตาล
จังหวัดมุกดาหาร

หลังคา มักใช้วัสดุในท้องถิ่น คือ มุงหญ้าคาที่
กรองเป็นตับเรียก “โพหญ้า”

ฝาเรือน มักใช้ฝาแถบทอง โดยใช้ใบกง (หรือพลวง)
หรือใบชาดมาประกบด้วยไม้ไผ่สานโปร่งเป็นตาตาราง
หรืออาจทำเป็นฝาไม้ไผ่สานลายสอง (ฝาลายคู่) ฝาขัดแตะ
และฝาย้อมฟาก คือ นำไม้ไผ่มาเจาะปล้องออกแล้วสับให้
แผ่ออกเป็นแผงมีไม้โครงนอนเป็นตัวรัดยาวตลอดฝา

พื้น นิยมใช้พื้นสับฟาก หรือใช้แผ่นกระดานปู
ลาลอง โดยใช้ไม้ไผ่ซีกมามัดชนากันแผ่นไม้ขยับเลื่อน
หรืออาจใช้ไม้ไผ่กว้างไม่เกิน ๒ นิ้ว มาวางเรียงแล้วมัดด้วย
เครือชูด (เถาวัลย์ชนิดหนึ่ง) เป็นลักษณะคล้ายพื้นแคร่

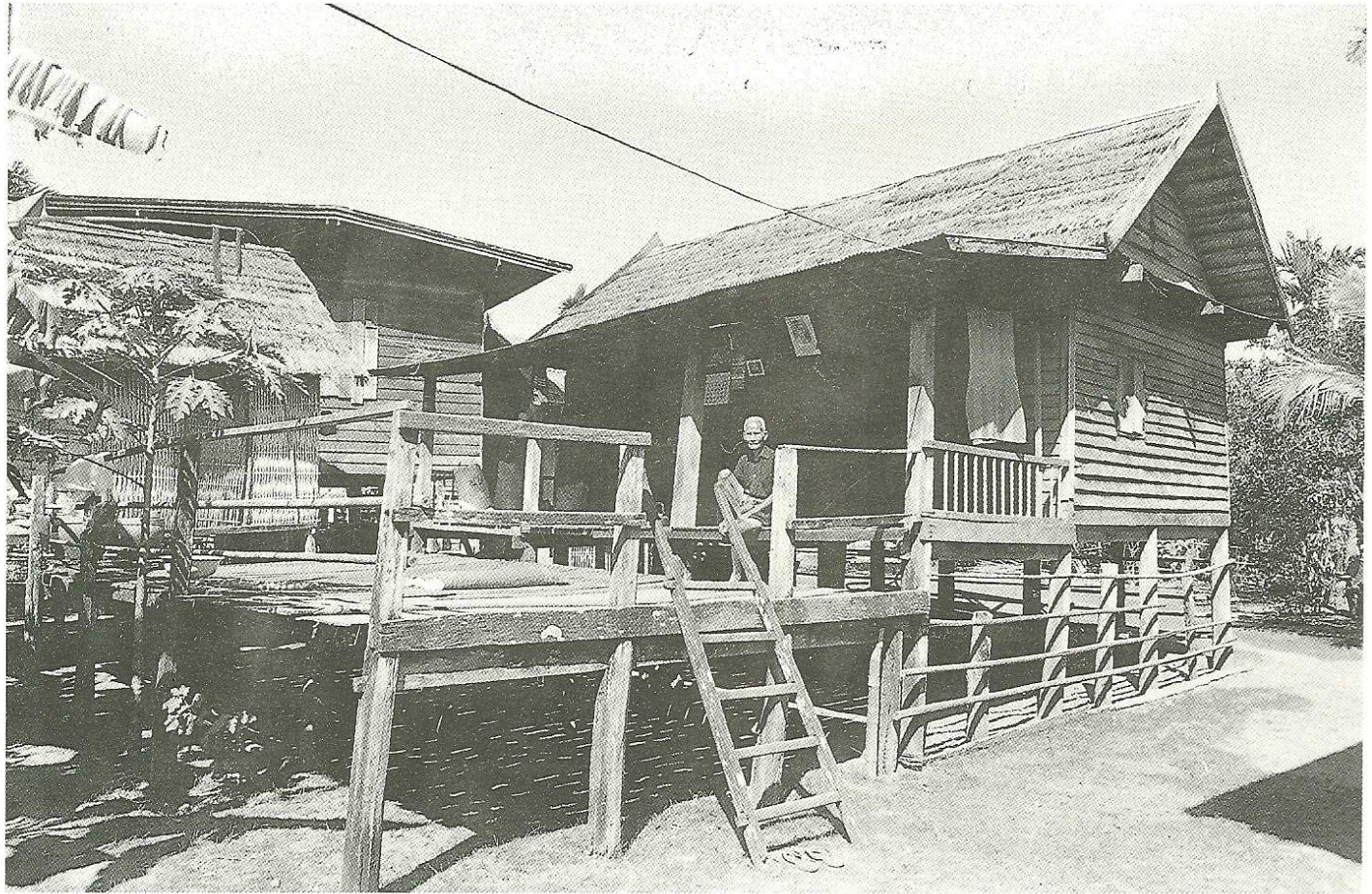

๒.๓ เรือนเหย้ากึ่งถาวรชนิด “ตั้งตั้งคาน”

ลักษณะคล้ายกับเรือนเกยทั่ว ๆ ไป แต่จะพิถีพิถันน้อยกว่า ยังอยู่ในประเภทของเรือนเครื่องผูกมากกว่า จะแตกต่างจากเรือน “ตั้งต่อดิน” ตรงที่เสาดั้งตั้งกลาง จะลงมาพักบนคานของด้านสะกิด ไม่ต่อลงไปถึงดิน หรือเราอาจจะเรียกได้อีกชื่อหนึ่งว่า “ตั้งตั้งช่อ” หากตัวตั้งลงมานั่งบนช่อ โดยไม่ต้องลงมานั่งบนคาน ซึ่งก็เป็นโครงสร้างที่นิยมใช้กันมากเช่นกัน ส่วนการใช้วัสดุของหลังคา ฝา พื้นนั้นก็ใช้เช่นเดียวกับเรือนประเภท “ตั้งต่อดิน”

๓. ลักษณะถาวร มีลักษณะแตกต่างจากเรือนกึ่งถาวรดังกล่าวแล้ว จะสังเกตได้จากการเลือกใช้วัสดุ รูปแบบของการก่อสร้าง ประโยชน์ของการใช้สอย และความประณีตทางช่าง เราอาจจำแนกเรือนถาวรของชาวไทยอีสาน ออกได้เป็น ๓ ชนิด ดังนี้

เรือนเหย้ากึ่งถาวรชนิด “ตั้งตั้งช่อ”
 มุงหญ้าแฝมฟาก
 (บ้านกกตูม อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร)

“เฮือนเกย” หลังคามุงหญ้าฝ้าย
บ้าน
(บ้านตองโขบอำเภอกะสุมุขจังหวัดสกลนคร)

๓.๑ ชนิดเฮือนเกย มีลักษณะใต้ถุนสูง ใช้เสากลมหรือเสาเหลี่ยม ตัวเรือนประกอบด้วย

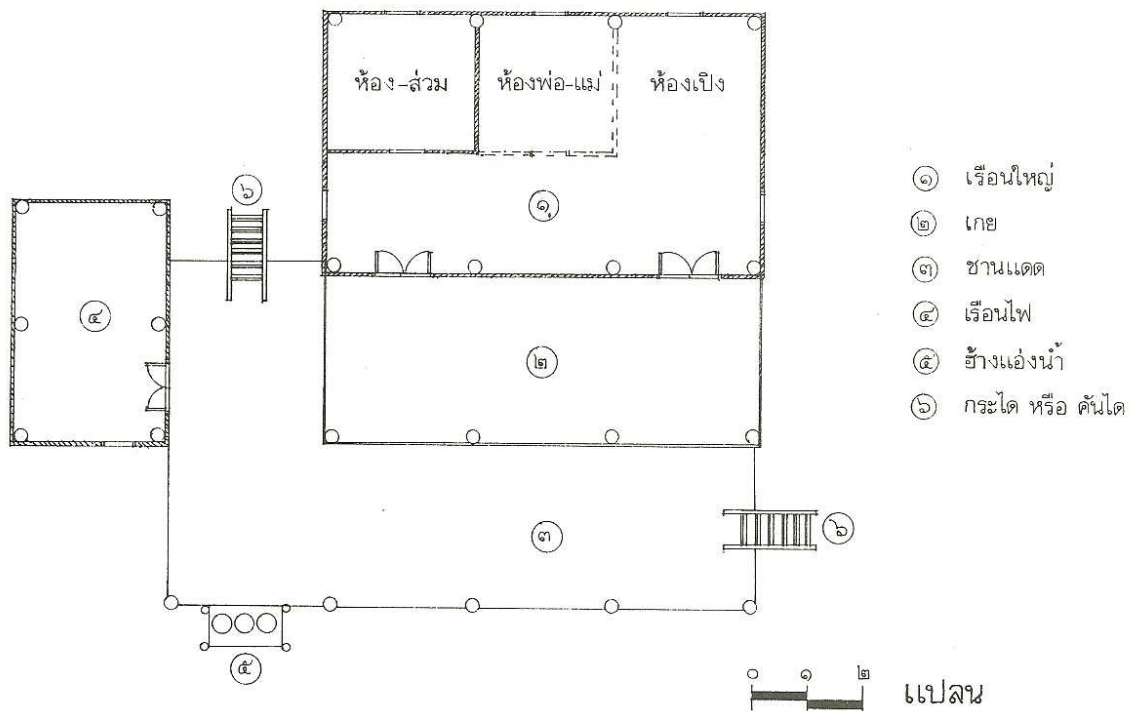
๓.๑.๑ เฮือนใหญ่ มักมี ๓ ช่วงเสา (เรียกเฮือน ๓ ห้อง) อาจแบ่งเป็น ๓ ส่วนดังนี้

ส่วนห้องเปิง เป็นห้องนอนของลูกชาย ฝ้ายทำหิ้งตั้งของเคารพบูชา เช่น พระพุทธรูป เครื่องรางของขลัง เป็นต้น ไม่นิยมกั้นฝา

ส่วนห้องพ่อ-แม่ อาจกั้นฝาหรือไม่ก็ทั้งโล่ง

ส่วนห้องนอนลูกสาว มีฝ้ายกั้นใส่ประตูอีสานเรียก “ห้องส่วม” หากมีลูกเขยก็จะให้นอนในห้องนี้

เรือนใหญ่มักทำจั่วสูงมุงแป้นไม้ (กระเบื้องไม้) หรือดินขอ (กระเบื้องดินเผา) อาจมีชานครัวหรือไม่มีก็ได้ ส่วนฝ้านั้นมีทั้งฝ้ายแม่แป้น (ฝ้ายไม้กระดาน) ทั้งตีกับแนวท่อนนอนกับตีกับแนวท่อนตั้ง หรืออาจเป็นฝ้ายไผ่สานลายคุบ ก็แล้วแต่ฐานะทางการเงินของเจ้าของ

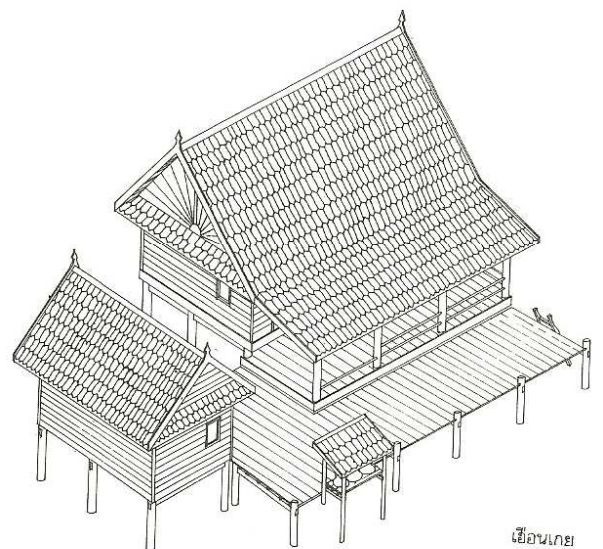

๓.๑.๒ เกย หรือชานโล่ง (ที่มีหลังคาคลุม)

พื้นเกยจะมีระดับต่ำกว่าพื้นเรือนใหญ่ อาจมีไม้รองเหยียบก้าวไปสู่ห้องนอน ประโยชน์ใช้สอยของเกยมักใช้เป็นที่นั่งนอนของแขก เป็นที่รับแขก นั่งเล่น รับประทานอาหาร พื้นเกยจะเป็นไม้กระดาน

๓.๑.๓ ชานแดด ระดับพื้นจะลดต่ำกว่าเกยลงมาขนาดหนึ่งแล้ววางขาได้พอดี ใช้ปูสาดนั่งพักผ่อน หรือรับประทานอาหารยามเย็น อาจมีชานแดดด้านหน้าและด้านหลังของเรือนใหญ่เพื่อจะได้อาศัยร่มเงาจากเรือนใหญ่ ชานแดดมีทั้งที่ทำระเบียงและไม่ทำระเบียง

๓.๑.๔ เรือนไฟ (เรือนครัว) ส่วนมากเป็นเรือน ๒ ช่วงเสาโล่งถึงกัน หลังคาทรงจั่วมุงแป้นเกล็ด จั่วอาจตีไม้เว้นช่องให้ควันลอยออกมาได้ ฝานิยมใช้แป้นไม้ หรือ **ขัดตะโปรง** เพื่อระบายควันและลมได้สะดวก เรือนไฟจะมี **ชานมน** อยู่ใกล้เพื่อใช้ประโยชน์วางโถ้งน้ำ ส่วนใต้ถุนจะใช้เก็บพื้นแห้ง

เรือนเกย

▲
“เขื่อนแฝด” หลังคาและชันจั่วมุง
 สังกะสี
 (บ้านโคกศิลา อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา)

๓.๑.๕ ฮ้างแอ่งน้ำ (ร้านหมอน้ำ) เป็นเพิงมี
 กะบังหน้ามุงแป้นไม้ ยกกระต๊อบหมอน้ำให้ตักดื่มได้พอดีกับ
 สัดส่วนของคน

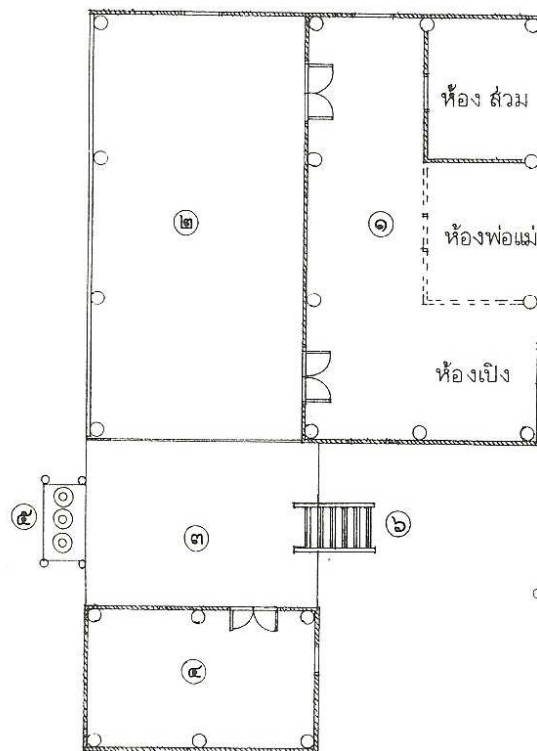
๓.๒ ชนิดเขื่อนแฝด ลักษณะได้ถุนสูงและใช้เสา
 กลมหรือเหลี่ยมเช่นเดียวกัน มีจั่วแฝดอยู่ชิดติดกันอาจมี
 เกยหรือไม่มีก็ได้ เรือนแฝดประกอบด้วย

๓.๒.๑ เขื่อนใหญ่ มักมี ๓ ช่วงเสาเช่นกัน
 และมีรายละเอียดดังข้อ ๓.๑.๑ ดังกล่าวแล้ว

๓.๒.๒ เขื่อนแฝด รูปร่างและทรงจั่วทำเลียน
 เรือนใหญ่ มีฮ้างริน (รางน้ำ) โครงสร้างของเรือนแฝดทั้ง
 ซื่อและคานจะฝากไว้กับเรือนใหญ่ ระดับพื้นจะเสมอกัน
 ดังนั้น เสาจะเพิ่มแต่เพียงแถวเดียวเท่านั้น ส่วนฝากก็จะ
 ทำเลียนเรือนใหญ่ หรืออาจทำลาลองกว่า เปิดด้านที่ไป
 เชื่อมกับเกยหรือชานแดดที่จะออกไปสู่เรือนไฟ

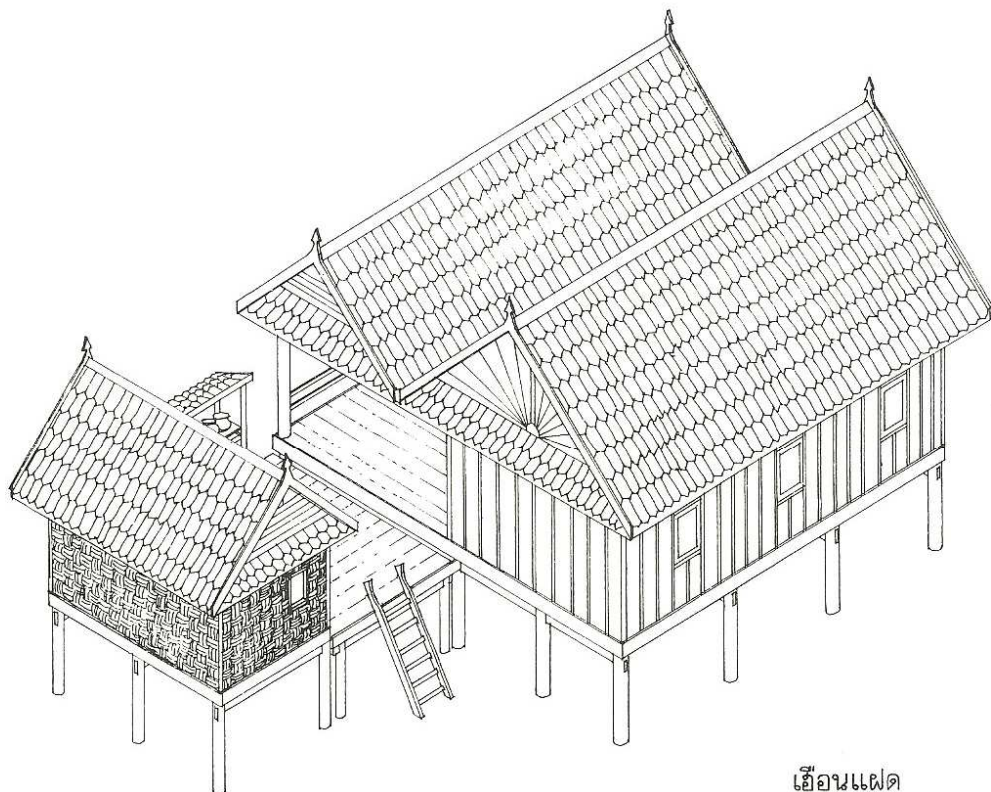
๓.๒.๓ เกย รายละเอียดเหมือน ข้อ ๓.๑.๒
 แต่อาจจะมีหรือไม่มีส่วนนี้ก็ได้

๓.๒.๔ ชานแดด รายละเอียดเหมือนข้อ ๓.๑.๓
 แต่ถ้าหากมีชานเชื่อมต่อระหว่างเรือนใหญ่กับเรือนไฟ
 ชานแดดส่วนนี้จะเรียก **ชานมน** ส่วนได้ถุนของชานแดด
 มักจะเตี้ย จึงไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไรเลย

- ๑ ห้องนอนใหญ่
- ๒ ห้องนอนเล็ก
- ๓ ครัว
- ๔ ห้องนอน
- ๕ ห้องน้ำ
- ๖ กระดาน หรือ คันทัน

๑ ๒
แปลน

เรือนแฝด

▲
“เรือนซ่ง”หลังคาสังกะสีฝาแฉ่ไม้
และไม้ไผ่สาน
(บ้านกลางใหญ่ อำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี)

๓.๒.๕ เือนไฟ เช่นเดียวกับ ข้อ ๓.๑.๔

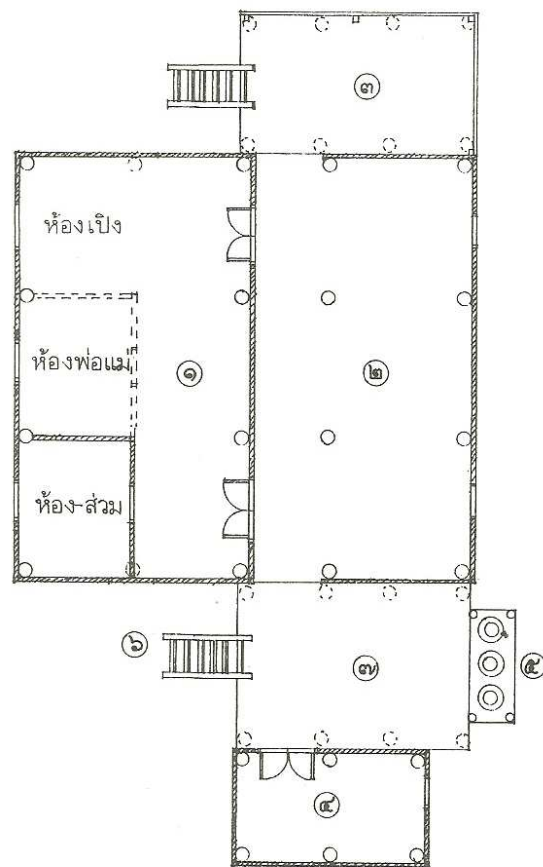
๓.๒.๖ ช้างแอ่งน้ำ เช่นเดียวกับ ข้อ ๓.๑.๕

๓.๓ ชนิดเรือนซ่ง ลักษณะใต้ถุนสูง ใช้เสากลมหรือเหลี่ยม มีจั่วแฝด แต่ของเรือนซ่งจะมีขนาดย่อมกว่าจั่วเรือนใหญ่ ไม่นิยมมีเกย เรือนชนิดนี้จะประกอบไปด้วย

๓.๓.๑ เือนใหญ่ เช่นเดียวกับ ข้อ ๓.๑.๑

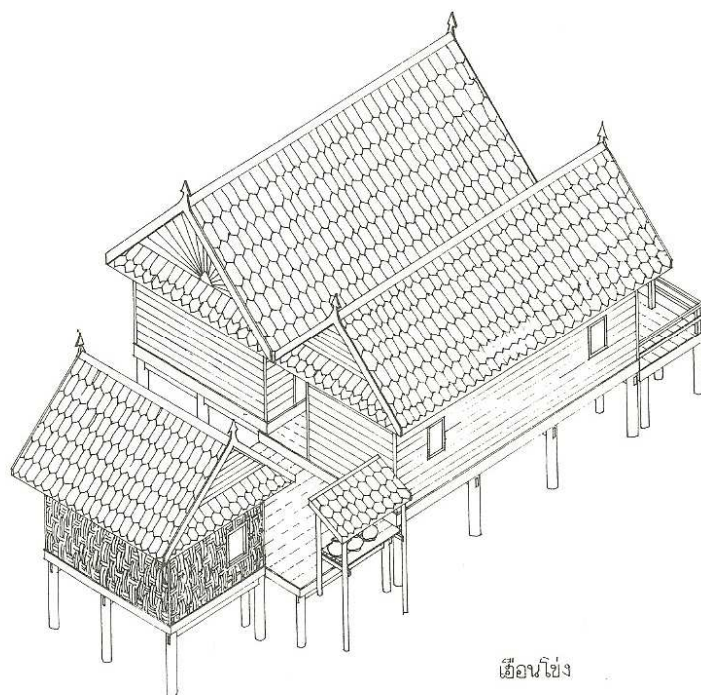
๓.๓.๒ เือนซ่ง ทำจั่วเลียนเรือนใหญ่ อาจอยู่ชิดหรือห่างกัน มีฮังริน (รางน้ำ) เป็นตัวเชื่อม โครงสร้างของเรือนซ่งจะแยกออกจากหาก ทั้งโครงหลังคาและโครงพื้น พื้นจะลดระดับหรือไม่ลดก็ได้ ผนังมักจะกันเพียงบางส่วน ที่สำคัญก็คือ จะมีเสารับโดยเอกเทศสามารถจะรื้อถอนไปปลูกใหม่ได้ทันที

๓.๓.๓ ชานแดด อาจจะมีชานเดียวหรือมีชานมน ด้วยก็ได้

- ๑ เรือนใหญ่
- ๒ เรือนซ่ง
- ๓ ชานแดด
- ๔ เรือนไฟ
- ๕ ช้างแอ่งน้ำ
- ๖ กระได หรือ คันได
- ๗ ชานมณ

๐ ๑ ๒ แปลน

เรือนซ่ง

เรือนเกยมุงบ้านฝามาแม่บ้าน

(ค่อนข้างมีฐานะดี)

(บ้านนาทุตลิม อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์)

๓.๓.๔ เื่อไฟ เช่นเดียวกับ ข้อ ๓.๑.๔

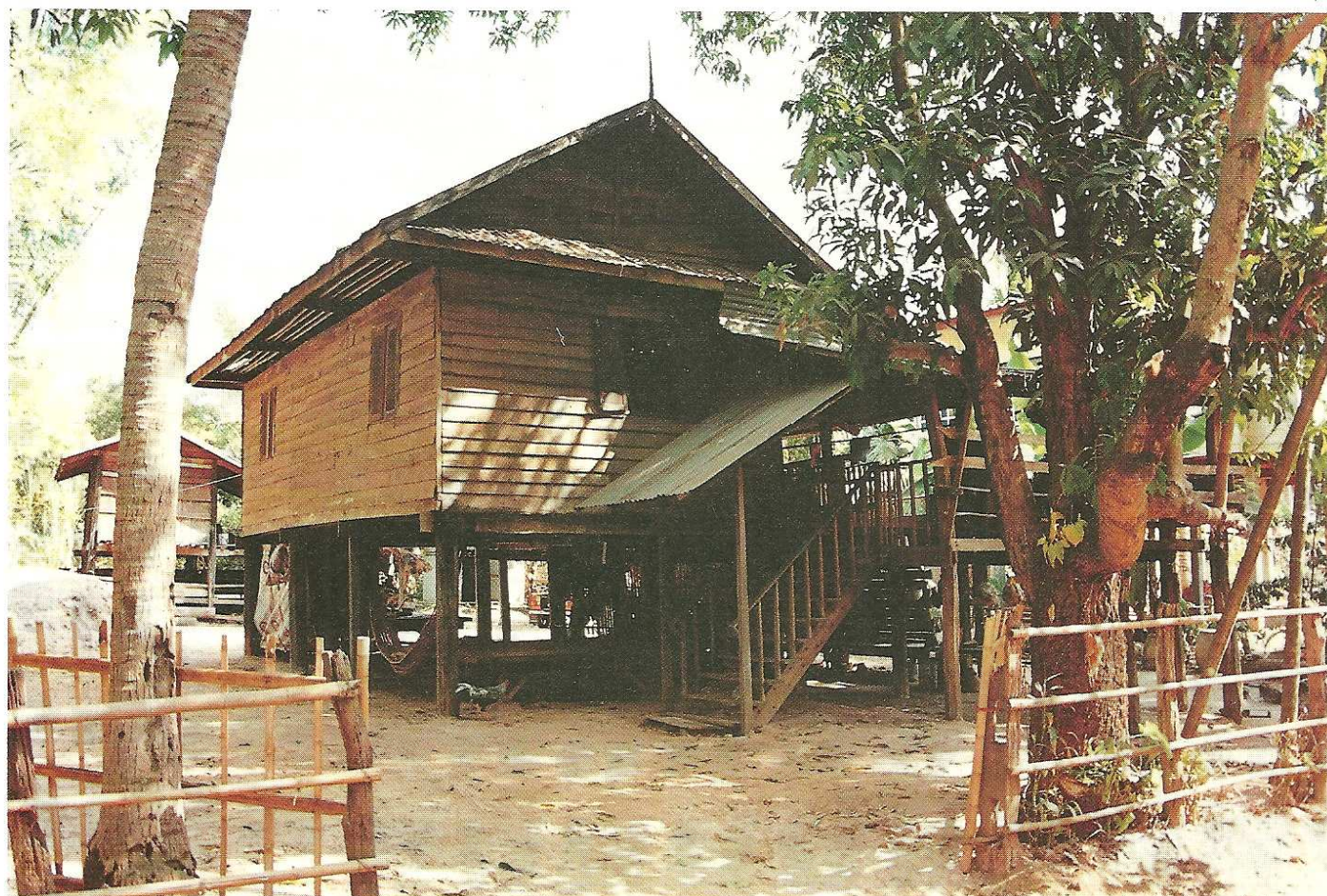
๓.๓.๕ ฮ้างแอ่งน้ำ เช่นเดียวกับ ข้อ ๓.๑.๕

การวางตัวเรือนของชาว **ไทยอีสาน** มักนิยมวางด้านขวางหรือด้านสัดไปตามตะวัน ด้านยาวจะหันหน้าเรือนไปทางทิศเหนือหรือใต้ เป็นการถูกต้องตามหลักของทิศทางแดดและลม โดยเฉพาะเรือนใหญ่นั้นจะต้องหันจั่วไปทางทิศตะวันออกและตก (ปลูกช่องตะวัน) ประตูเข้าเรือนใหญ่มี ๑ หรือ ๒ ประตู **ห้องเปิง** ต้องอยู่ทางทิศตะวันออก การนอนจะหันศีรษะไปทางทิศใต้หรือทิศเหนือ **ห้องพ่อแม่** อยู่กลาง **ห้องส่วม** ของลูกสาวจะอยู่ทางทิศตะวันตก ส่วนของเกย เรือนแฝดและเรือนโข่งส่วนใหญ่จะอยู่ทางทิศใต้หรือเหนือของเรือนใหญ่

▲ เฮือนเกยฝาแอม้แป้นนอน (ในตัวอำเภอ)
อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

เรือนเกย บ้านนาเมือง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ▼

▲
เรือนโซ่ง บ้านไธน์ อำเภอพระยืน
จังหวัดขอนแก่น

ห้องสว่าง บ้านไท-ผู้ไท บ้านนายาง อำเภอ
ดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร ▼

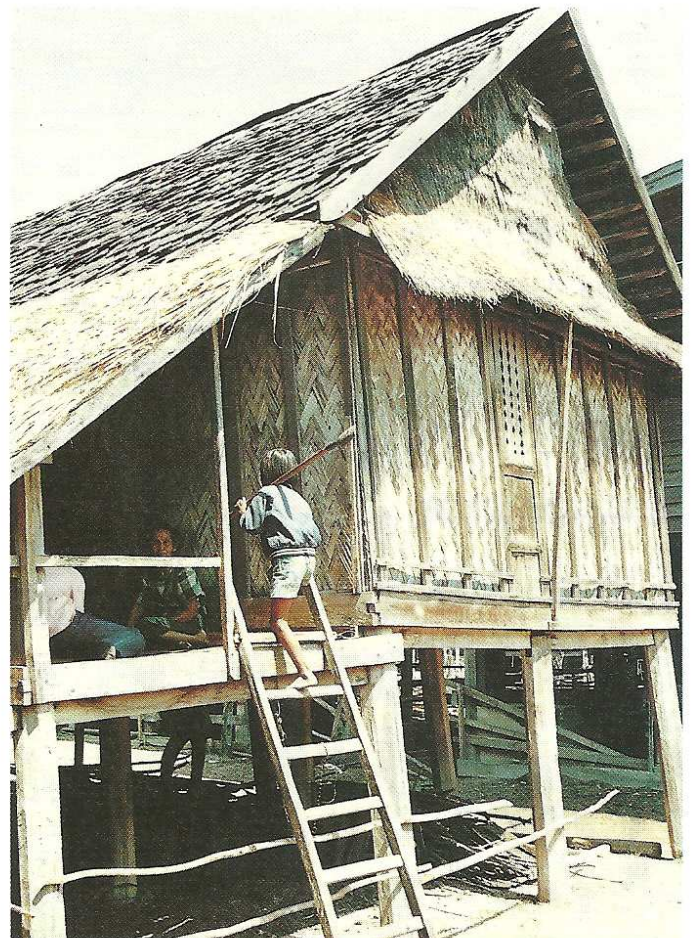

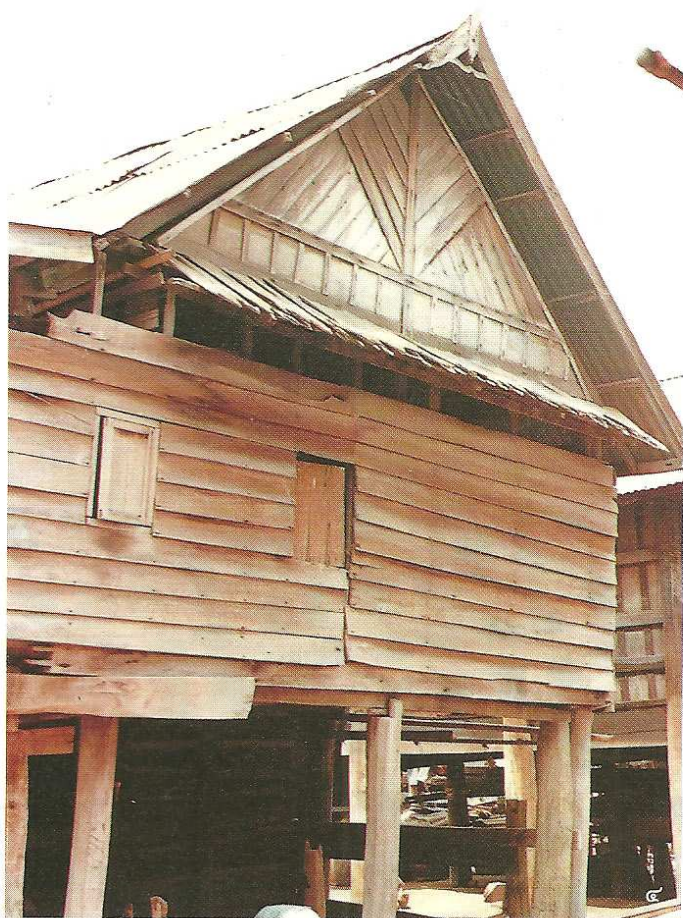

ย่านแอ่งน้ำ และสวนครัวบนนอกชาน บ้าน-
นาส่วน อำเภอฟะนิง จังหวัดอุดรธานี

บริเวณสถานบ้าน เห็นยังข้าวและเรือนไฟ
(ครัว) บ้านหนองแคน อำเภอดงหลวง จังหวัด
มุกดาหาร

๑. เรือนไฟ (ครัว) และชานแดด มองเห็น อ้านแอ่งน้ำ
บ้านนาค อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์

๒. เรือนใหญ่ หลังคาทรงจั่วมุงแป้นเกล็ด บ้านหัวขัว
อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร

๓. เรือนเกยมุงแป้นเกล็ดและหญ้า บ้านนายาง อำเภอ
ดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร

๔. จั่วประดับ - แต่งยอดบันลสม-ฝาแอมแป้น บ้าน
หนองตุม อำเภอคำชะอี จังหวัดอุดรธานี

๕. จั่วประดับ - ฝาปลายคูป บ้านสังเปือย อำเภอคำ-
ชะอี จังหวัดยโสธร

๖. บ้านไผ่ผลึก (ป้องกันสุนัขเมื่อไม่อยู่บ้าน) บ้านพรหม
สว่าง อำเภอห้วยผึ้ง จังหวัดกาฬสินธุ์

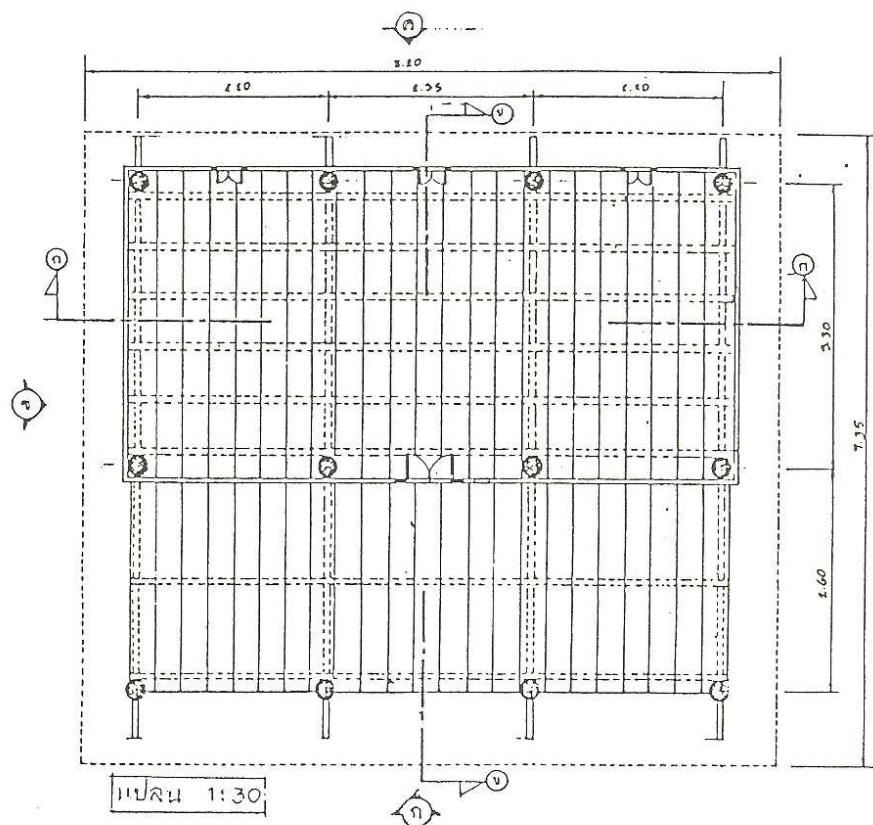
▲
อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ที่ชาวโคราช
เคารพนับถือ อยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดนคร-
ราชสีมา

▲
การเล่น “เพลงโคราช”

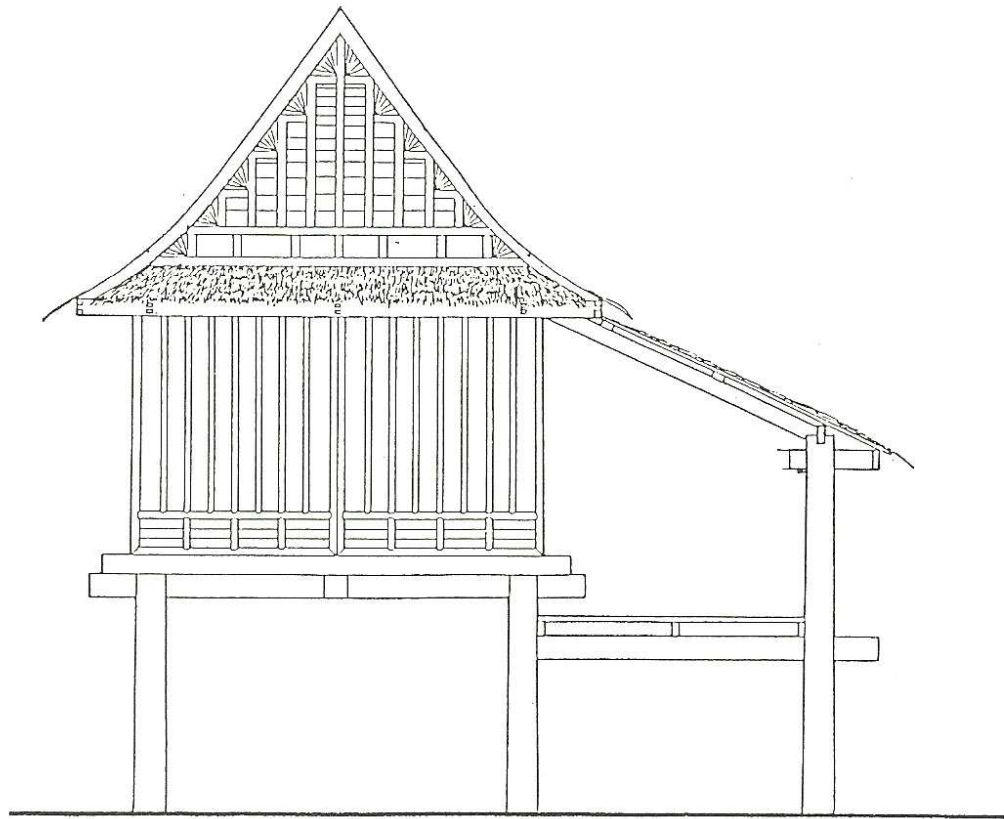
เรือนไทยโคราช

เรือนพักอาศัยพื้นบ้านของชาวจังหวัดนครราชสีมา เขตอำเภอเมือง และอำเภอใกล้เคียง เช่น อำเภอโชคชัย อำเภอปักธงชัย อำเภอสีคิ้ว และอำเภอพิมาย มีลักษณะ ผิดแผกไปจากบ้านเรือนชาวไทยอีสานในจังหวัดอื่นๆ อาจเป็นไปได้ว่า เมืองโคราชได้รับการสถาปนาเป็นเมือง พระยามหานครตั้งแต่สมัยอยุธยา รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ผู้คนจากอยุธยา รวมทั้งมอญและเชื้อสายเขมร (อีสานใต้) ได้ผสมผสานทางวัฒนธรรมจนเกิดเป็นภาษาพูดที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองอยู่เพียงจังหวัดเดียว แม้แต่การเล่น “เพลงโคราช” (KORAT SONG) ก็แต่งกายแบบทุ่งโจ่งกระเบน ไม่มีแคนประกอบ ผิดไปจากการเล่นของชาวไทยอีสานทั่ว ๆ ไป

ดังนั้น เรือนชาวบ้านจึงได้รับอิทธิพลจากเรือนไทยภาคกลางตั้งแต่สมัยอยุธยามาเป็นส่วนใหญ่ กาลเวลาเนิ่นนานเข้าฝีมือช่างได้เปลี่ยนแปลงไปตามความคิด ความอ่านของช่างท้องถิ่นจนเกิดการคลี่คลายในรูปแบบ และรายละเอียดบางส่วน จนเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นขึ้น ซึ่งเราเรียกว่าเป็น “เรือนไทยโคราช”

เรือนไทยโคราช มักจะสร้างเป็นตัวเรือน ๓ ห้องนอน (เสากลาง ๔ ต้น ๓ ช่วงเสา) มีหน้าต่าง ๓ บาน ประตู ๑ บาน ช่วงก้ำวจากประตูลงสู่ระเบียงชาวโคราชเรียก ระเบียง ประมาณ ศอก สูง ๐.๐๘ เมตร จึงต้องมีไม้รองแทนกระไดอีก ๑ ชั้น ระเบียงนี้เป็นที่นั่งพักผ่อน ส่วนหลังคาเรือนจั่วสูงชันลาดมากกว่า ๕๐ องศา มีบันลวมและการตกแต่งหน้าจั่วเป็นลวดลายการเข้าไม้และแกะสลักต่าง ๆ

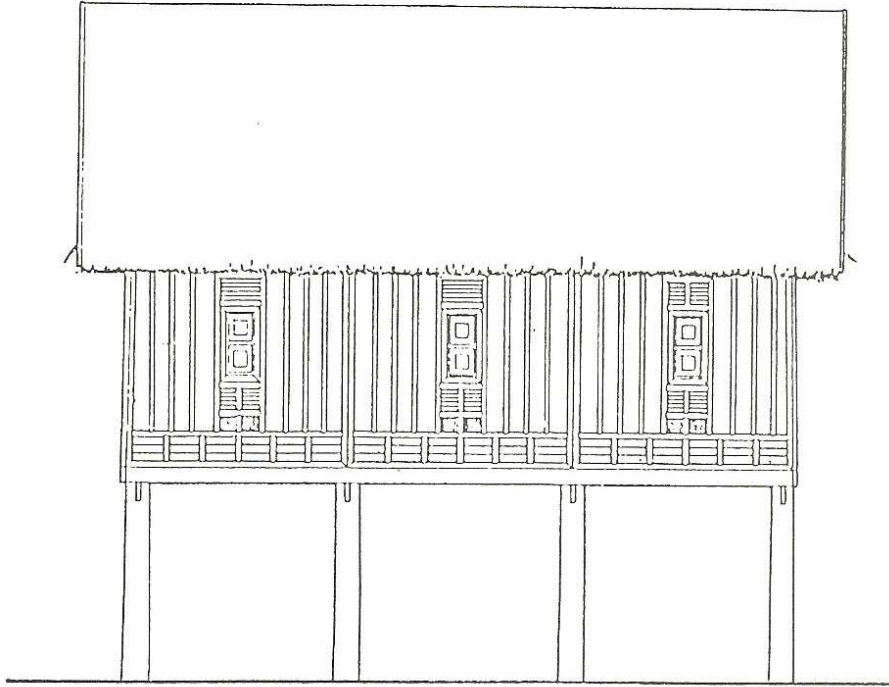

จั่วที่แตกต่างกันในการเข้าไม้ จะมีชื่อเรียกต่างกัน
เช่น

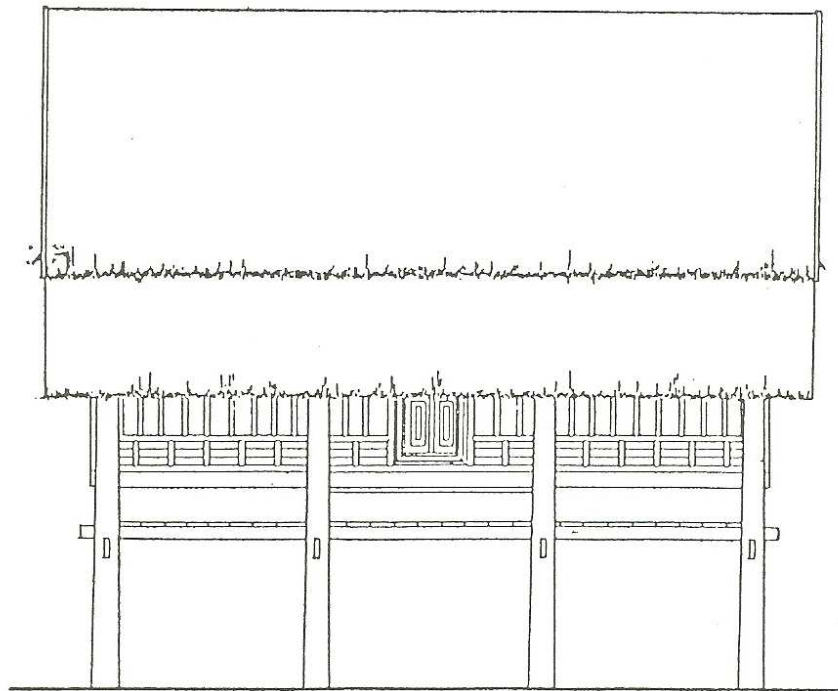
จั่วเกล็ดลม

จั่วลูกฟัก

การเรียกชื่อเรือนก็แตกต่างกัน อาทิ **เรือนมอด**
หมายถึง เรือนที่เจ้าของได้สร้างขึ้นเป็นเรือนหอในการ
แต่งงานออกเรือน ส่วน **เรือนหอ** หมายถึงเรือนที่สร้างไว้
รับแขก หรือเป็นส่วนที่ให้แขกพัก เป็นต้น

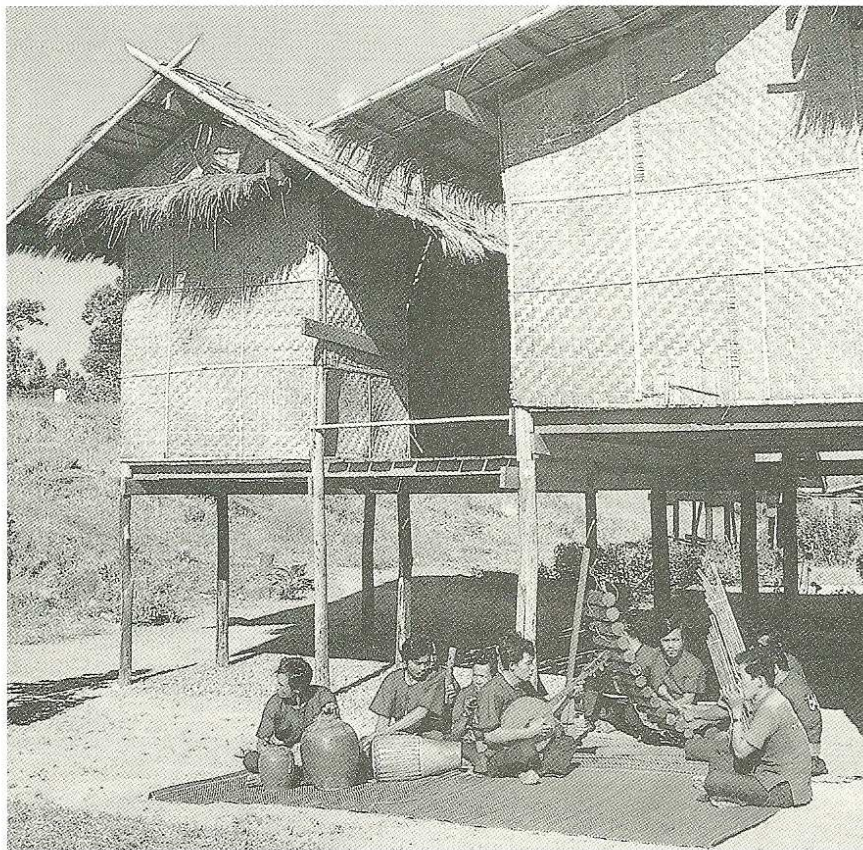
๑. ลักษณะของโครงสร้าง ใช้เสากลมแต่งผิว
เส้นผ่าศูนย์กลาง ๕ นิ้ว - ๕ นิ้วครึ่ง เป็นไม้เต็งรังฝังในดิน
๑ คอก เจาะกลางเสาสอดรอดหรือคานให้ทะลุไผ่ปลายน
ทั้ง ๑ ด้าน ราว ๓๐ เซนติเมตร หัวเสาจะเป็นเดือยใน
ตัวเรียก **ดินเทียน** สูง ๑ คืบ สำหรับสวม ช่อทางนอนลง
บนดินเทียน ยึดข้อไว้ทั้ง ๒ ข้าง กลางข้อตัวหัวท้ายจะเจาะ
ทะลุให้ปลายตั้งสอดขึ้นจนถึงรอยบาก (*ความสูงเท่าความ
สูงของจั่วบ้าน*) เสาตั้งจะบากกลางนั่งบนคานหัวท้าย **ไม้
อะเส** (*รัดหัวเสา*) จะบากลือคลงบนร่องบากของข้อทุกตัว
จันทันจะบากวางลงบนไม้อะเสอีกต่อหนึ่ง และจะบาก
จันทันวางแปทางนอน ไม้กลอนนิยม **ไม้ไผ่รวก** หรือ
ไม้หมาก เอาเฉพาะผิวและมุงหญ้าเท่านั้น ส่วนไม้ปีกนก
(เต้า) จะสอดทะลุเสาออกไปรับเชิงชาย

๒. ลักษณะฝาผนัง เค้าที่ปรากฏพอแยกได้ ๓ ประเภท

๒.๑ ประเภทฝาตั้ง (หรือฝาสายบัว) ใช้วางแผ่นกระดานฝาทางตั้ง ตีโครงขนาด ๑" x ๒" ปะกับเฉาะด้านนอกทุกรอยต่อของแผ่นกระดาน นอกจากนั้นยังยกเยื้องฝาตั้งให้ดูเหมือนฝาทางนอน โดยการเซาะร่องกระดานฝาทางขวางไปในทางนอนให้เห็นเป็นเส้น ๆ โดยหลอกตานี้ถือว่าเป็นฝานอน

๒.๒ ประเภทฝานอนเป็นการแบ่งกระดานฝาเป็นช่วง ๆ ไปในทางนอน ตีโครง ๑ $\frac{๑}{๒}$ " x ๓" เซาะร่องให้ปลายกระดานสอดซ้อนกันขึ้นไปจนตลอดความสูงของฝา

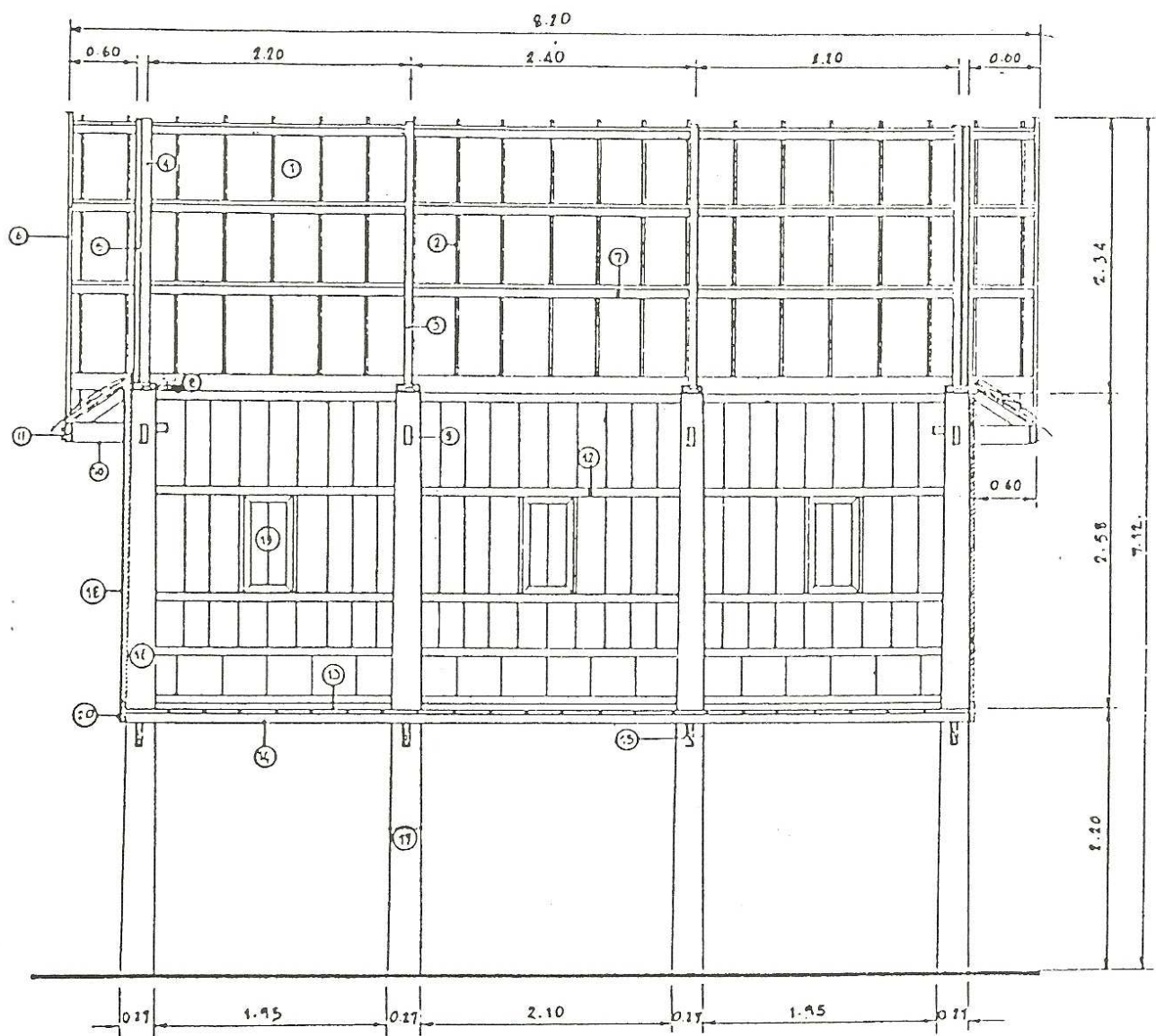

เรือนพื้นบ้านอีสาน

๒.๓ ประเภทฝ้าปรีอ (หรือฝ้ากรูเซงดำ)

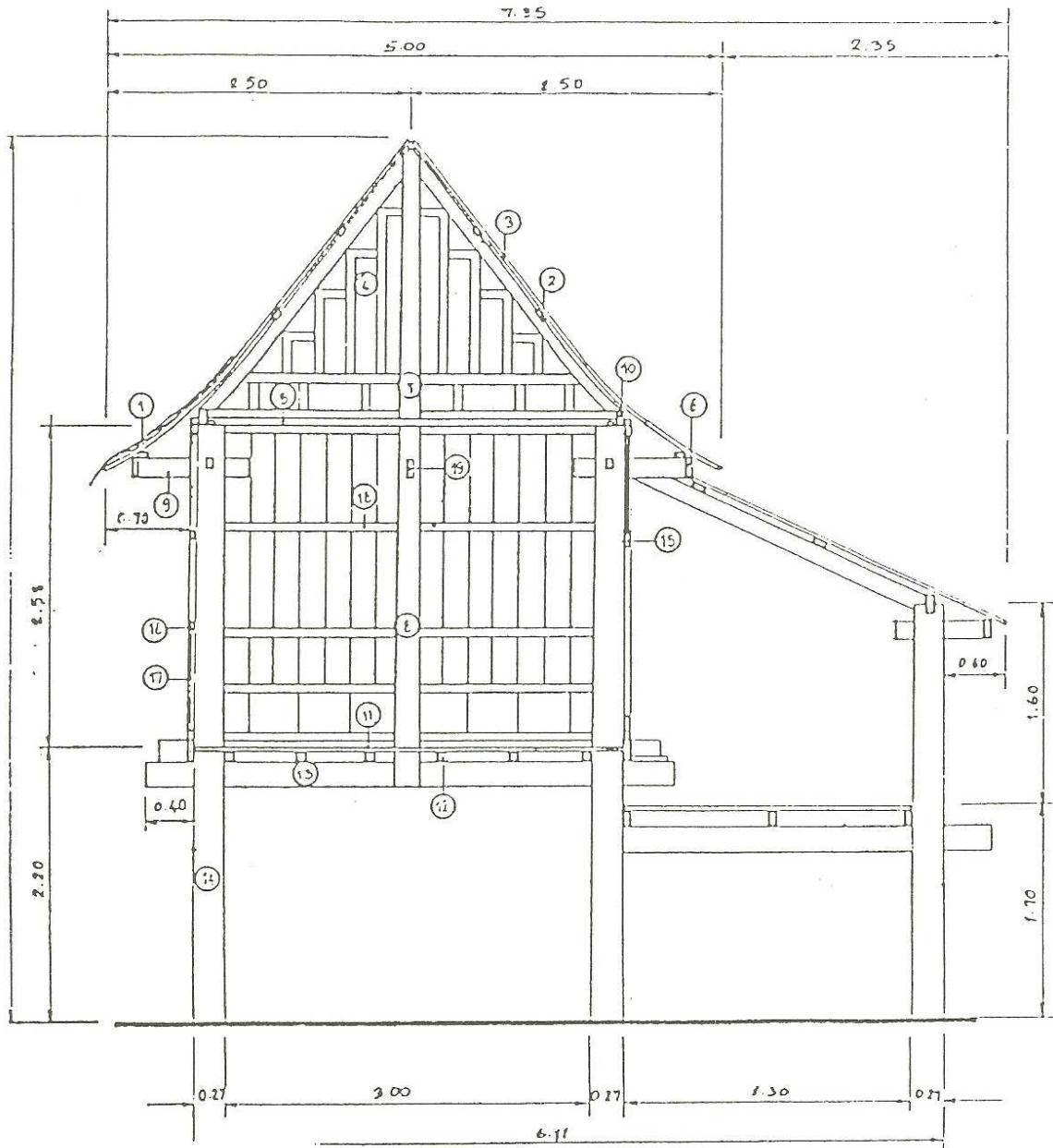
ช่างพื้นบ้านได้นำต้นปรีอหรือต้นแว้งซึ่งเป็นหญ้าชนิดหนึ่งมาสอดใส่เบียดกันแน่น จนไม่มีช่องลม หรือฝนซึมเข้าได้ แล้วประกบด้วยไม้ไผ่ ฝ้าเสี้ยวมไฟและทาร์กจนดำเพื่อกันมอดและแมลง (ชาวบ้านเรียก เซงดำ) ทั้งด้านนอกและด้านใน ปลายไม้ไผ่สอดเข้าไปในคร่า ตั้งไม้จริงขนาด $๑\frac{๑}{๒} \times ๓$ วางห่างกันประมาณ ๔๐ เซนติเมตร โดยเขาจะรองให้โค้งรับกับรูปร่างของไม้ไผ่ทั้ง ๒ ท่อน ซึ่งหนีบเอาต้นปรีอไว้อย่างแน่นหนา

เรือนไทยโคราชตามชนบทออกไปมักนิยมใช้ฝ้าปรีอเป็นส่วนใหญ่เพราะมีราคาถูกและเป็นฉนวนกันความร้อนได้ดี นอกจากนี้เมื่อฝ้าปรีอผู้ก็สามารถซ่อมแซมได้ง่ายและรวดเร็ว

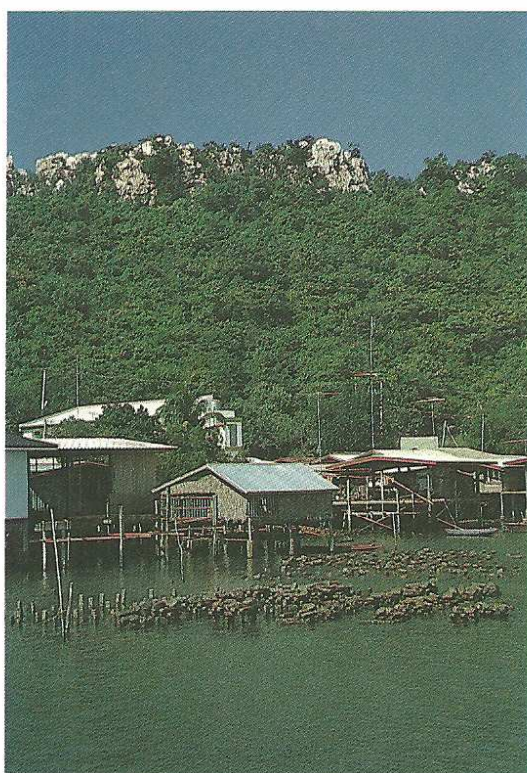
รูปตัด ก-ก

① หลังคามุงแฝก	⑥ ปั่นลม	⑪ เชิงชาย	⑯ เสาตั้ง
② ไม้กลอน	⑦ แป	⑫ คร่าว	⑰ เสา
③ ดั้ง	⑧ ช่อ	⑬ พื้น	⑱ ฝ้าตั้ง
④ ใบตั่ง	⑨ เค้า	⑭ ตง	⑲ หน้าต่าง
⑤ จั่ว	⑩ เค้าร่ม	⑮ คาน	⑳ พริ้ง

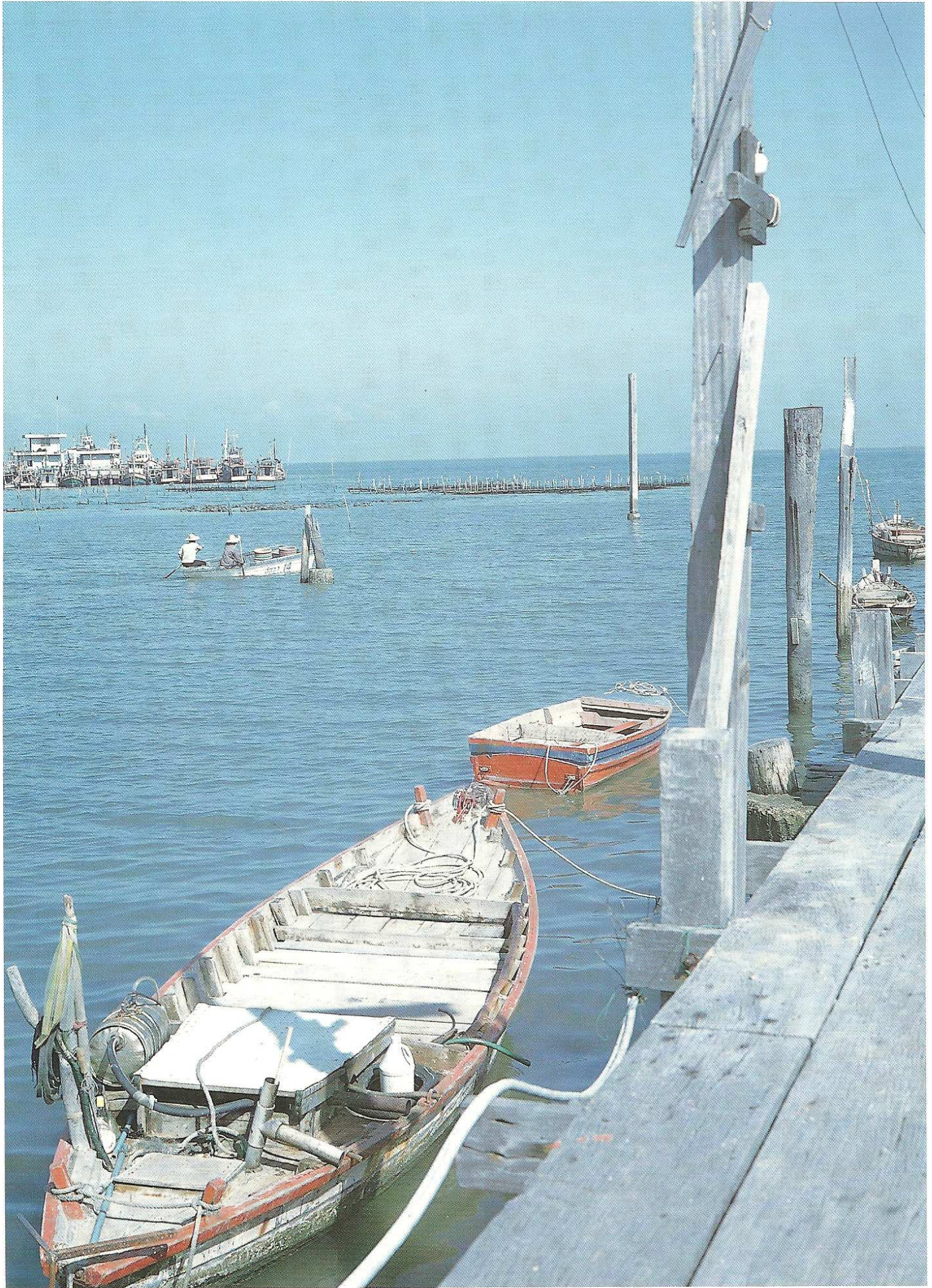

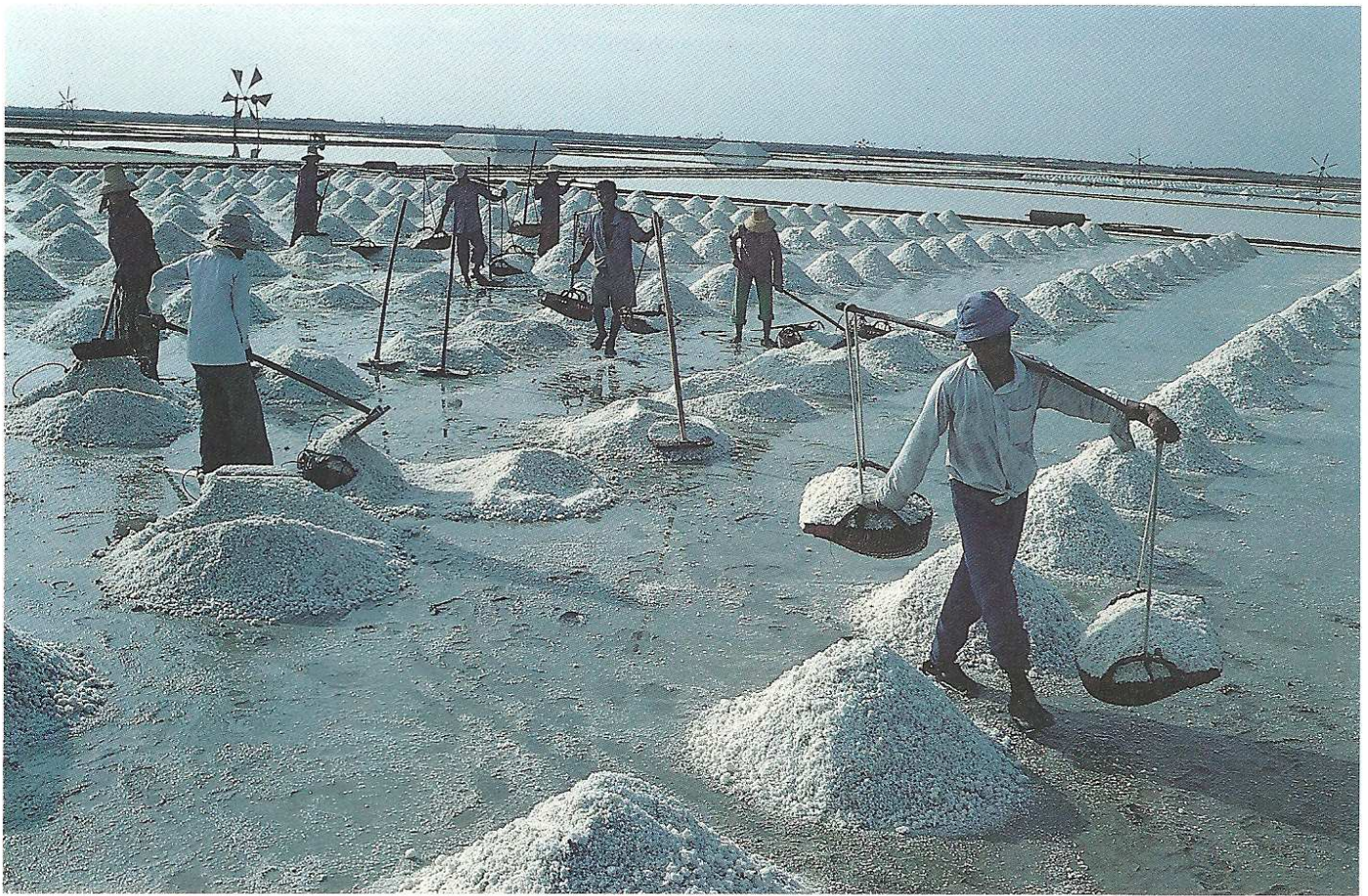
รูปตัด ข-ข

① หลังคาแฝก	⑥ เชิงกลอน	⑪ พื้นไม้	⑬ วงกบหน้าต่าง
② แป	⑦ ใบตั่ง	⑫ ตง	⑭ ฝาตั่ง (ฝาสายบัว)
③ ไม้กลอน	⑧ เสาตั้ง	⑬ คาน (ข้าง รอด)	⑮ คร่าว
④ จั่ว	⑨ เตำรุม	⑭ เสาเรือน	⑯ เตำ
⑤ ซื่อ	⑩ อะเส	⑮ วงกบประตู	

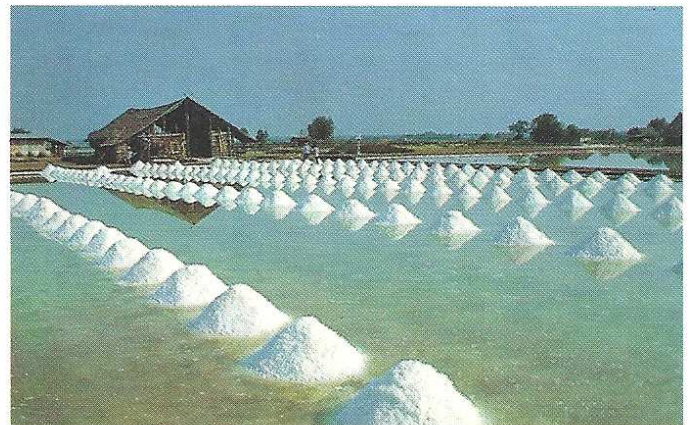

เรือนไทยภาคตะวันออก

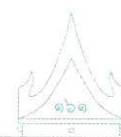

อาณาบริเวณที่เรียกว่า **ภาคตะวันออก** ของประเทศไทยนั้น จากสภาพภูมิศาสตร์จะพบว่าส่วนหนึ่งจะอยู่ลึกเข้าไปในผืนแผ่นดินใหญ่ โดยมีอีกส่วนหนึ่งยื่นออกไปต่อเนื่องกับชายทะเลบริเวณกันอ่าวไทย บางส่วนก็มีความเหมาะสมสำหรับเป็นที่จอดพักเรือ และเมืองค้าขาย บางส่วนก็มีความเหมาะสมในการประกอบอาชีพประมง บางพื้นที่ก็เหมาะสมกับการทำนาเกลือ บางพื้นที่ก็เหมาะสมกับการประกอบอาชีพกสิกรรมต่าง ๆ เช่น การทำนาทำไร่ ทำสวนผลไม้ ขณะเดียวกันก็มีลำน้ำสำคัญ ๆ ไหลผ่าน เช่น แม่น้ำนครนายก แม่น้ำบางปะกง แม่น้ำประแสร์ แม่น้ำจันทบุรี ดังนั้น ชุมชนที่เกิดขึ้นในบริเวณท้องถื่นภาคตะวันออกนี้ จึงมีความหลากหลายแตกต่างกันออกไป หลายลักษณะไม่ว่าจะเป็นด้านวัฒนธรรม ประเพณี การประกอบอาชีพ ตลอดจนกลุ่มคนที่หลากหลายกลุ่ม หลายเชื้อชาติที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่แถวภาคตะวันออกในหลายช่วงเวลาต่อเนื่องกัน

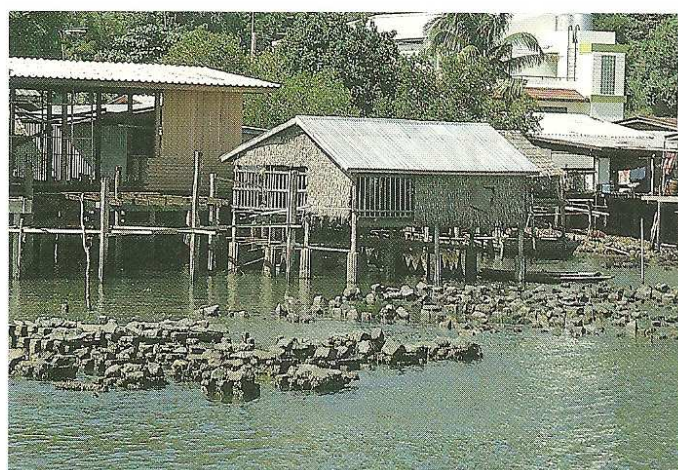

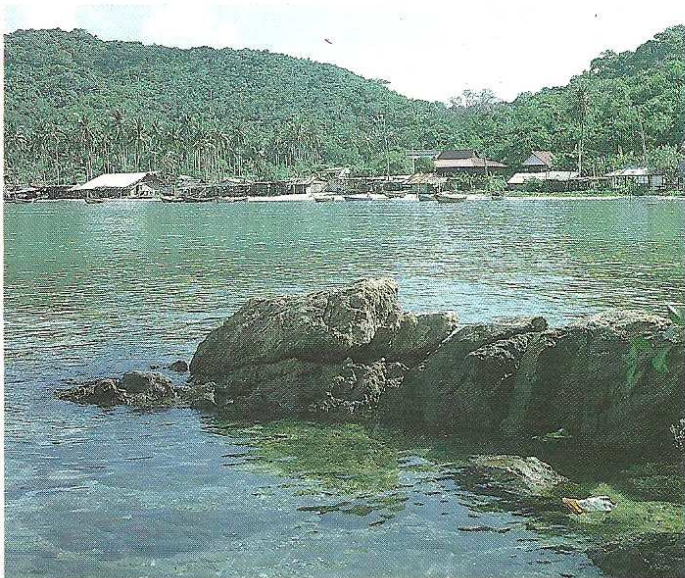
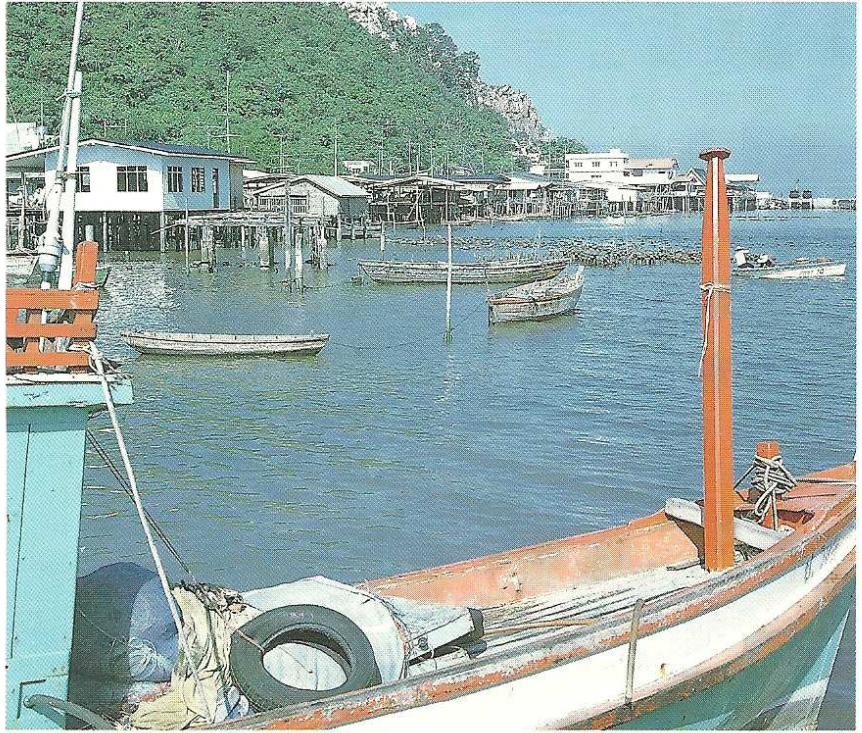
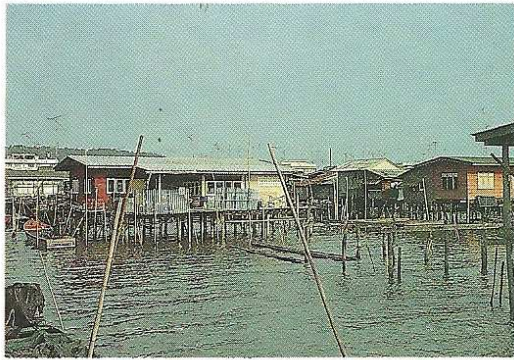
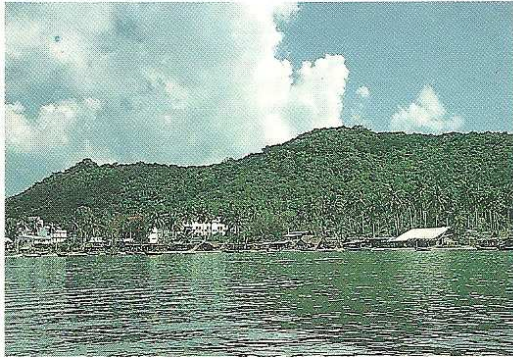

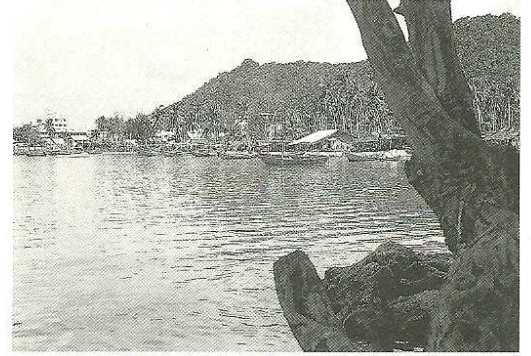
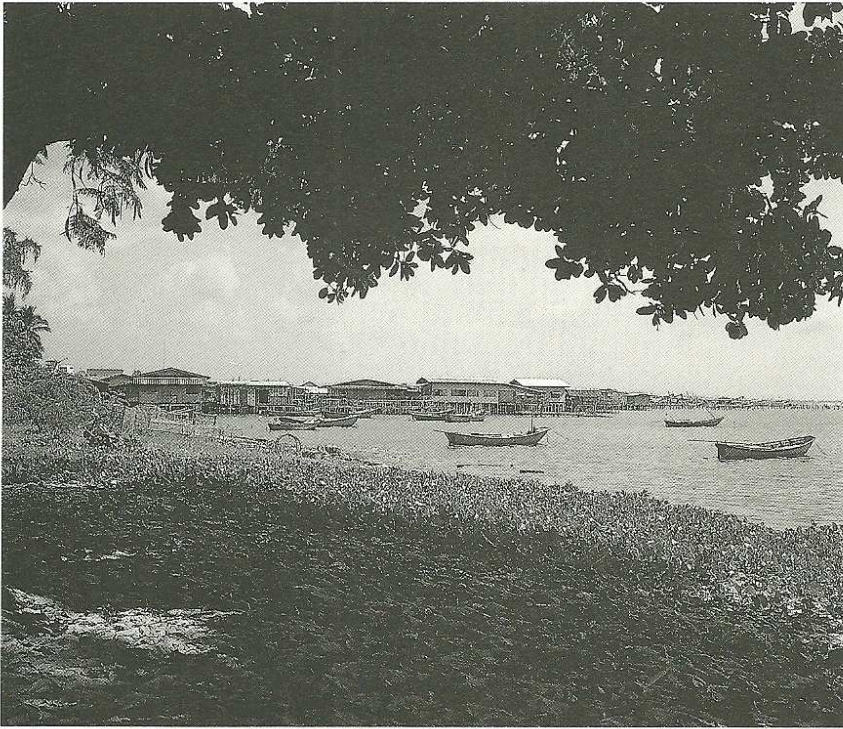
การกำหนดส่วนซึ่งเป็นพื้นที่ภาคตะวันออกนั้น จะประกอบด้วย จังหวัดต่าง ๆ คือ นครนายก ปราจีนบุรี สระแก้ว ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด ส่วนพื้นที่ของจังหวัดซึ่งอยู่ติดกับชายทะเลภาคตะวันออกหรือภาคตะวันออกของอ่าวไทยนั่นเอง

หากกำหนดแบ่งอย่างกว้าง ๆ แล้ว อาณาบริเวณภาคตะวันออกนี้ จะรวมอยู่ในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย โดยมีรูปแบบของภาษา ประเพณี วัฒนธรรม เป็นไปในทำนองเดียวกัน หากเอาเรื่องของภาษาเป็นตัวกำหนดแล้ว ก็จะพบความแตกต่างกัน ที่จะจำแนกได้เป็นภาคใหญ่ ๆ คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้ โดยภาษาถิ่นของแต่ละภาค จะแตกต่างกันออกไปอย่างเด่นชัด

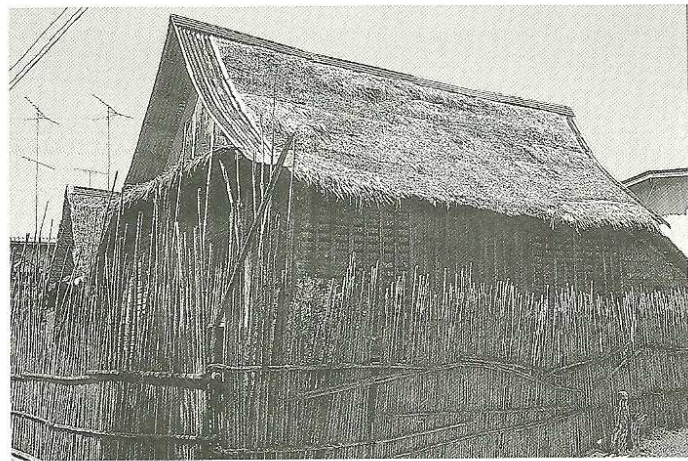
ในส่วนของภาคกลาง ที่จะแบ่งแยกออกเป็นภาค ตะวันออกนั้น ศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่โดยทั่วไปแล้ว จะเป็นไปในรูปแบบเดียวกัน หากจะมีส่วนที่แตกต่างกันออกไปก็มักจะปรากฏอยู่ในลักษณะที่เป็นข้อปลีกย่อยของกลุ่ม ชนในพื้นที่นั่นเอง ทั้งนี้ เนื่องจากศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ นั้น ส่วนใหญ่จะหลั่งไหลมาจากเมืองศูนย์กลาง คือ เมือง- หลวง ซึ่งอยู่ไม่ห่างไกลกันนัก และประการสำคัญ คือ มี เส้นทางคมนาคมที่สามารถติดต่อกันได้อย่างรวดเร็ว และ ค่อนข้างสะดวกสบาย ทั้งทางบก และทางน้ำ จะเป็น เสมือนสื่อที่สำคัญในการผสมผสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น กับเมืองศูนย์กลาง ให้เกิดความกลมกลืนกัน จนแทบจะ แยกออกจากกันให้ชัดเจนได้ยาก

ในส่วนที่เกี่ยวกับเรือนพักอาศัยของภาคตะวันออก ก็เช่นกัน คือ จะมีรูปแบบลักษณะส่วนหนึ่งร่วมกับแบบอย่างของเรือนพักอาศัยทั่วไปในภาคกลางแต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีปัจจัยหลายประการ อันเป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นภาคตะวันออก ที่เป็นส่วนสำคัญในการเกิดรูปแบบของเรือนพักอาศัย ที่พอจะจำแนกแบบอย่างเฉพาะของท้องถิ่นที่แตกต่างไป จากในพื้นที่ส่วนอื่น ๆ ของภาคกลางได้บ้าง เรือนพักอาศัยของภาคตะวันออกนี้ จากร่องรอยที่เหลือเป็นหลักฐานเดิมอยู่บางส่วนนั้น พอที่จะจำแนกให้เห็นถึงความเด่นชัดจากกลุ่มต่าง ๆ ได้ คือ

๑. กลุ่มเรือนท้องถิ่นในชนบท
๒. กลุ่มเรือนชาวประมง
๓. กลุ่มเรือนร้านค้าริมทาง
๔. กลุ่มเรือนชาวนาเกลือ
๕. กลุ่มเรือนชาวสวน
๖. กลุ่มเรือนแพ

▲
หมู่บ้านประมงที่เกาะอยู่เป็นแนว
ตลอด ๒ ฝั่งสะพาน เทียบจอดเรือประมง

(บน) เรือนเครื่องผูกที่ทำเป็นรูปแบบ
ของเรือนไทย ที่พนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

(ล่าง) เรือนไทยฝาสำหรับวัด หลังคา
มุงจากแบบเดิม ที่ตำบลอ่างศิลา จังหวัดชลบุรี

๑. เรือนท้องถิ่นในชนบท

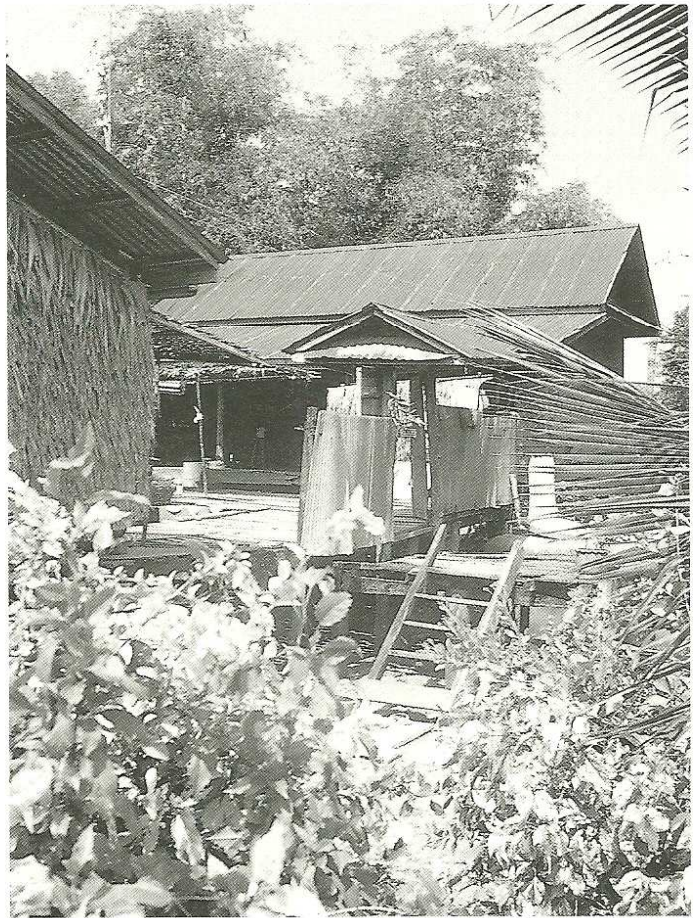
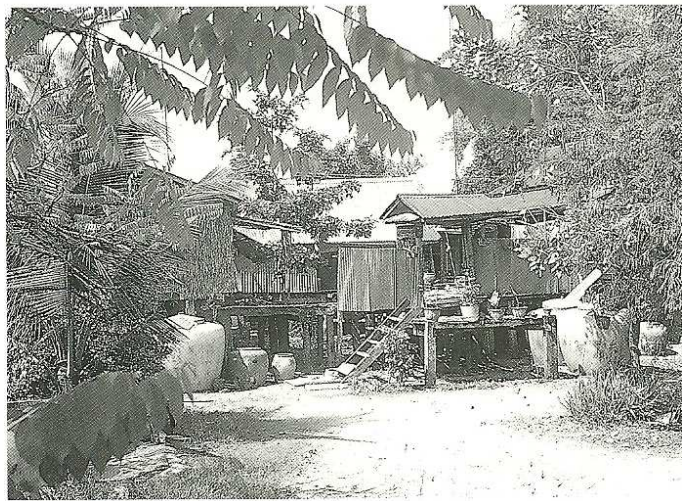
เรือนท้องถิ่นในชนบทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ปรากฏเหลืออยู่ให้เห็นได้จากกลุ่มที่เป็นชุมชนเดิมของ
ท้องถิ่น ชุมชนดังกล่าวนี้อยู่อาศัยสืบทอดกันมาเป็นเวลา
นาน จากการสัมภาษณ์ และสอบถามจากผู้อาวุโสของ
ท้องถิ่นปรากฏว่า เรือนเก่าแก่แต่ละหลังที่อยู่ภายในชุม-
ชนนั้นๆ เป็นสิ่งที่เหลือสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ คือ
ประมาณตั้งแต่ ๕๐-๖๐ ปีขึ้นไปอย่างน้อย เรือนที่ปรากฏ
จากกลุ่มดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่เป็นรูปแบบของเรือนไทย
ภาคกลาง เช่นเดียวกับที่ได้พบอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ เรือน
กลุ่มนี้ก็ยังคงมีข้อแตกต่างกันไปบ้าง ตามสภาพชุมชน
และสิ่งแวดล้อม

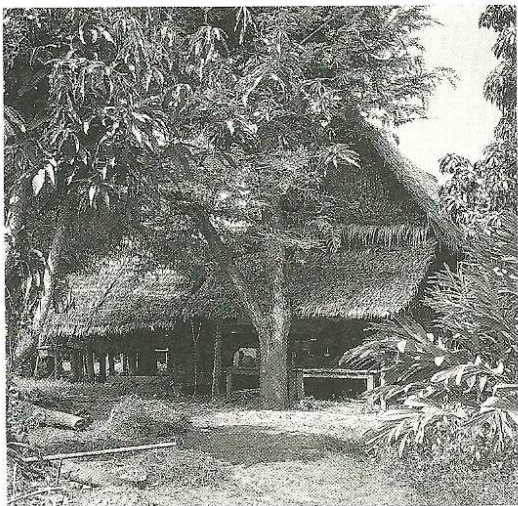
ลักษณะโดยทั่วไปของเรือน เป็นรูปแบบเช่นเดียวกับเรือนไทยภาคกลาง ประเภทเรือนเครื่องสับ ลักษณะเด่นก็คือ เป็นเรือนที่ปลูกสร้างด้วยไม้จริง หรือที่เรียกกันว่า **เรือนฝากระดาน** หากแต่เรือนเหล่านี้ อาจด้อยในเรื่องฝีมือที่จิตรประณีต ขนาดสัดส่วนของตัวเรือนเป็นแบบที่ปรากฏในเรือนไทยทั่วไป คือ เป็นเรือนที่มีขนาดความยาว ๓ ห้อง หรือ ๓ ช่วงเสา หลังคาทรงสูง มุงด้วยกระเบื้องดินเผา หรือจาก ประกอบปั้นลม หน้าจั่วมีทั้งที่เป็นแบบจั่วควม จั่วใบปรีอ ฝาไม้ทั้งแบบฝาปะกน ฝาสาบบัว ฝาสำหรับดและฝาขัดแตะ **ใต้ถุนสูง** แต่ก็มีบางกลุ่ม ที่อยู่ถัดจากชายฝั่งทะเลเข้ามาเล็กน้อย กลุ่มนี้นิยมทำเป็นแบบใต้ถุนเตี้ย ยกกระดานจากพื้นดินสูงขึ้นมาเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความมั่นคง ในยามที่มีลมแรง หรือมีพายุที่พัดจากทะเลเข้าสู่ฝั่ง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการปรับปรุงแบบให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของทำเลที่ปลูกเรือนนั่นเอง

เรือนไทยชุมชนเดิม อำเภอพนสนธิคม จังหวัดชลบุรี หลังคาทรงสูง มีชานเรือน และใต้ถุนสูง

เรือนไทยที่ชุมชนเดิม อำเภอพนัสนิคม
จังหวัดชลบุรี ลักษณะของเรือนเป็นเรือนใต้ถุนเตี้ย
มีชาน ระเบียง และซุ้มประตู

รูปแบบของตัวเรือนไทยภาคกลาง ได้มีการปลูก
สร้างสืบต่อกันมาโดยตลอด แต่อย่างไรก็ตาม ก็จะมีส่วน
แตกต่างให้เห็นได้บ้าง เช่น ระบบการเปิดหน้าต่างแบบ
ดั้งเดิม จะเปิดบานเข้าภายในตัวเรือน เป็นหน้าต่างแบบมี
อกเลา ส่วนที่สร้างในระยะหลังนั้นส่วนใหญ่ บานหน้าต่าง
จะเปิดออกทางด้านนอก และเป็นแบบที่ไม่มีอกเลา ฝา-
เรือนก็มักจะค่อนข้างหยาบ คือ มักจะทำเป็นฝาแบบเรียง
เป็นเกล็ดซ้อนกันขึ้นไป ตลอดแนวด้านข้าง และด้านสกัด
ของตัวเรือน รูปทรงก็มักจะทำเป็นแบบตั้งฉากขึ้นไปหมด
ทุกด้าน ต่างไปจากรูปแบบของเรือนรุ่นเก่า ซึ่งนิยมทำ
เป็นแบบทรงลิ่มสอบขึ้นไปทั้ง ๔ ด้าน เรือนประเภทนี้ที่
ยังคงเหลือให้เห็นอยู่บ้าง ในกลุ่มที่เป็นย่านชุมชนดั้งเดิม
เช่น บางปลาสร้อย อ่างศิลา หนองมน พนัสนิคม จังหวัด
ชลบุรี โดยกลุ่มดังกล่าวนี้ จะปรากฏร่องรอยหลักฐานที่

ค่อนข้างชัดเจนกว่าท้องถิ่นอื่น เรือนรูปแบบดังกล่าวนี้ได้พบว่าจำนวนหนึ่งมีลักษณะพิเศษ คือ มีการต่อชายคาทางด้านข้างของตัวเรือนให้ยื่นยาวออกมา และมีการทำเสารับแนวส่วนปลายของชายคา การที่ทำเช่นนี้ก็เพื่อใช้ประโยชน์จากพื้นที่ส่วนนี้ สำหรับจอดเกวียน ทั้งนี้ เนื่องด้วยเกวียนที่ใช้เป็นพาหนะในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีขนาดใหญ่ ไม่สามารถนำเข้าจอดเก็บใต้ถุนเรือนได้ ดังเช่น เกวียนของภาคอื่น เรือนประเภทนี้ ส่วนหนึ่งจะพบมาก ในกลุ่มของชุมชนเดิมที่ประกอบอาชีพทำนา ทำสวน เช่น หนองมน และพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี และอาจกล่าวได้ว่าเรือนในลักษณะนี้ก็คือแบบหนึ่งซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

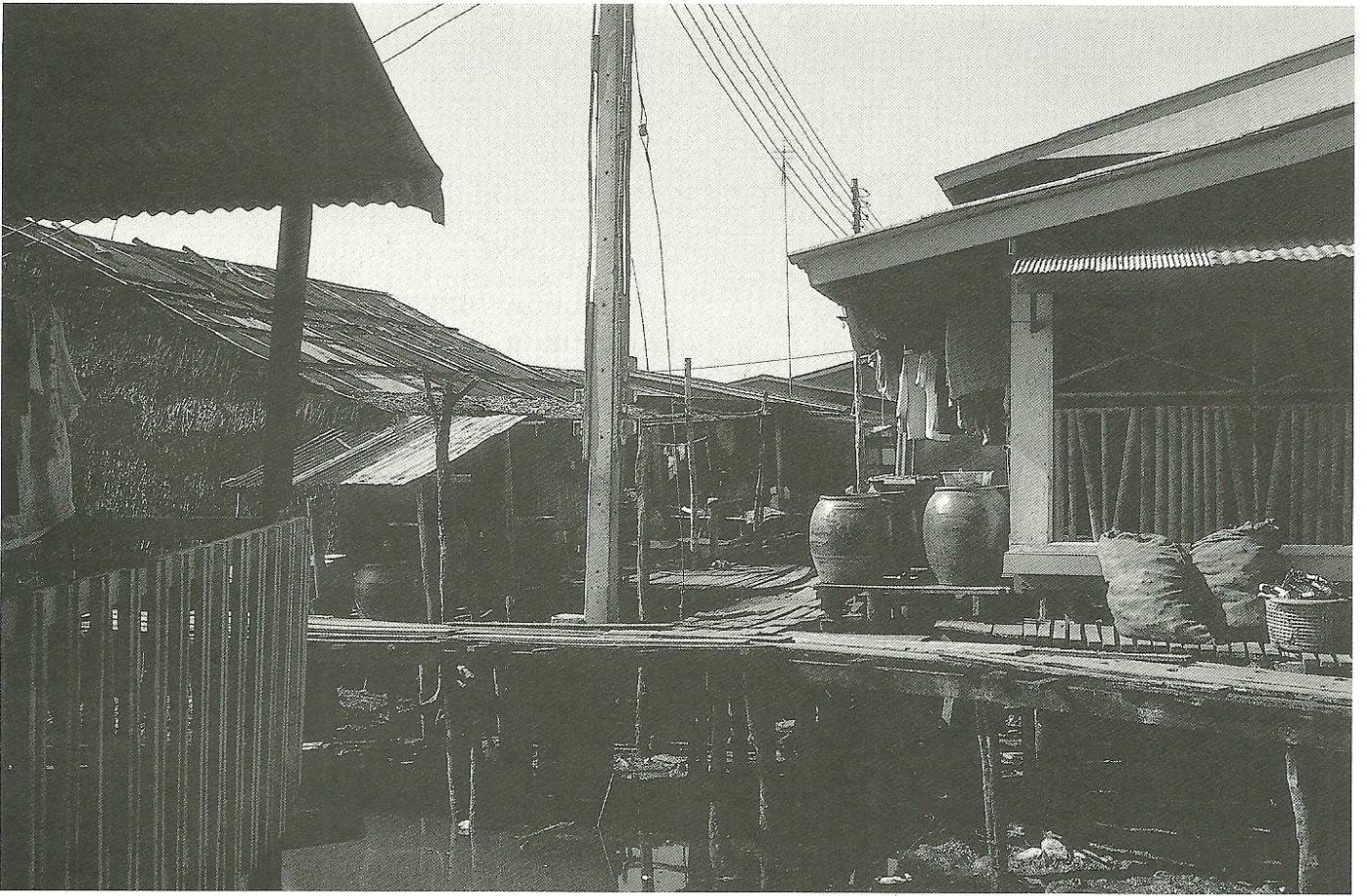

▲
เรือนไทยพนัสนิคม (ภาพบน) และเรือนชาวสวน (ภาพล่าง) ซึ่งมีลักษณะเฉพาะคือ จะต่อชายคายื่นยาวออกมาทางด้านข้าง เพื่อใช้เป็นที่จอดเก็บเกวียน บางบ้านที่ไม่ได้ใช้เกวียนแล้ว ก็กลายเป็นเสมือนโรงรถไปโดยปริยาย

เรือนไทยที่แสดงให้เห็นระเบียบ
 ชานเรือน รั้ว และซุ้มประตู เป็นเรือนที่
 ใต้ถุนเตี้ย อยู่ในจังหวัดชลบุรี

สำหรับกลุ่มเรือนท้องถิ่นในชนบท ของภาคตะวันออกนี้ที่ปรากฏพบ ก็คงทำนองเดียวกันกับเรือนไทยภาคกลาง คือ มีทั้งประเภทที่เป็นเรือนเดี่ยว และเรือนหมู่ โดยเรือนหมู่นี้มักจะประกอบด้วยตัวเรือน ๓ หลัง มีชานเชื่อมกลาง การวางตำแหน่งของตัวเรือน จะอยู่ในลักษณะของเรือนแต่ละหลังที่เรียงล้อมรอบชานอยู่ ๓ ด้าน ส่วนด้านหน้าจะทำเป็นบันไดทางขึ้น ประกอบประตูรั้วชาน ซึ่งก่อให้เกิดความเป็นสัดส่วนเฉพาะร่วมกันของเรือนหมู่ดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตาม จะมีเรือนหลังหนึ่งที่อยู่ทางด้านข้างของชาน ต่อชายคายื่นยาวออกมา เพื่อใช้เป็นที่พักอดเก็บเกวียน อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่ เป็นข้อกำหนดความแตกต่างของเรือนท้องถิ่นภาคตะวันออก กับเรือนไทยภาคกลาง

๒. เรือนชาวประมง

อาณาบริเวณที่เป็นภาคตะวันออกส่วนหนึ่ง มีพื้นที่ติดกับชายฝั่งทะเลเป็นแนวยาวต่อเนื่องกันไปโดยตลอด ส่วนที่เรียกว่าฝั่งตะวันออกของอ่าวไทย อาจกล่าวได้ว่าตั้งแต่ส่วนที่เป็นกันอ่าวไทยคือ จังหวัดสมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ไปสิ้นสุดลงที่จังหวัดตราด จากการที่มีพื้นที่ติดกับชายฝั่งทะเลนี้เอง มีผลทำให้อาชีพของผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าว ส่วนหนึ่งจะเป็นอาชีพประมง จับสัตว์น้ำทั้งในบริเวณตั้งแต่ชายฝั่งและห่างไกลออกไปในทะเลลึก ดังนั้น เรือจึงเป็นพาหนะที่สำคัญ และมีค่าที่สุดของชาวประมงผู้ประกอบการอาชีพในการออกทะเล เพื่อจับสัตว์น้ำ และจับปลา การขนส่งอุปกรณ์ ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ในการออกทะเลไป

▲
หมู่บ้านประมงที่บริเวณปากคลอง
ต่อเนื่องกับทะเล จังหวัดจันทบุรี

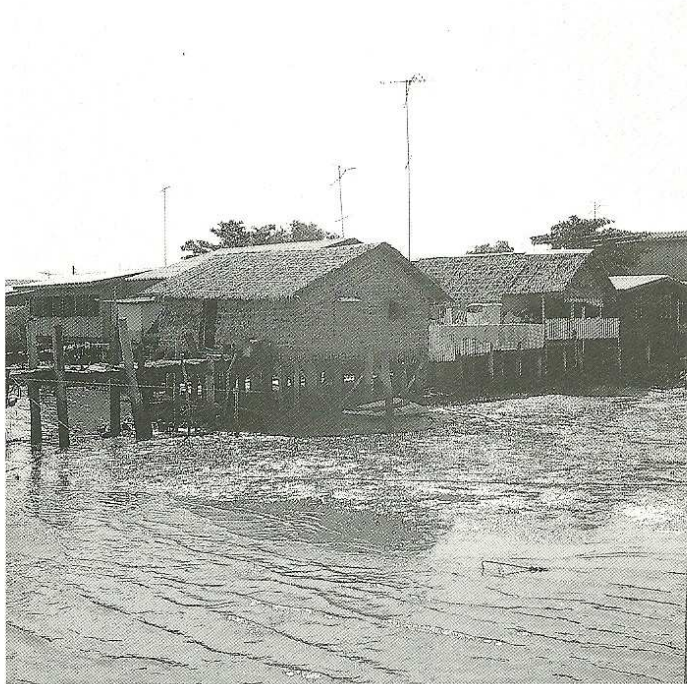
บริเวณหน้าเรือนที่ปลูกอยู่ในทะเล
จะเป็นสะพานเชื่อมต่อชายฝั่งยื่นลงไปทะเล
ใช้ประโยชน์ทั้งการลำเลียงของและเป็นที่
จอดเทียบเรือ

จับปลา การขนส่งลำเลียงปลา และสัตว์น้ำที่จับมาได้ขึ้น
จากเรือนั้น อุปกรณ์เครื่องมือและผลิตผลต่าง ๆ นั้นจะ
มีเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกัน เรือมีความจำเป็นที่จะ
ต้องกินระวางน้ำที่ลึกพอสมควร จะมากหรือน้อยก็คงขึ้น
อยู่กับขนาด และหน้าที่ใช้สอยของเรือ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า
เรือเหล่านั้นจำเป็นที่จะต้องลอยล้าอยู่ห่างจากฝั่งออกไป
ในระดับน้ำที่มีความลึกแตกต่างกัน การขนถ่ายอุปกรณ์
เครื่องมือ ตลอดจนผลิตผลต่าง ๆ ไม่สามารถที่จะทำได้
โดยสะดวก จึงมีความจำเป็นที่จะมีสถานที่เก็บรักษา
และขนถ่าย โดยสามารถนำขึ้นลงจากเรือโดยตรง วิธีการ
เดียวที่สามารถทำได้เหมาะสมก็คือ จะต้องทำเป็น
ทางลำเลียง หรือสะพานเชื่อมต่อจากชายฝั่ง ที่ยื่นออก
ไปในทะเล เพื่อเรือจะสามารถจอดเทียบได้โดยสะดวก

จากความจำเป็น และสภาพภูมิประเทศบังคับ จึงมีผลทำให้ผู้ซึ่งประกอบอาชีพประมง มีความจำเป็นที่จะต้องตั้งถิ่นฐานในการประกอบอาชีพ อยู่ในบริเวณที่จะก่อให้เกิดความเหมาะสม และสะดวกในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ ดังนั้น เราจึงจะพบว่า หมู่บ้านของผู้ประกอบอาชีพประมง หรือที่เรามักจะเรียกกันว่า **ชาวประมง** จึงเลือกทำเลในการตั้งถิ่นฐาน อยู่ในบริเวณที่ยังจะให้เกิดความสะดวก ต่อการประกอบอาชีพ คือ บริเวณที่จะจอดพักเรือเพื่อการขนถ่ายสัมภาระ และผลิตผลต่าง ๆ ได้โดยสะดวก ซึ่งได้แก่ บริเวณที่ติดต่อกับชายฝั่งทะเล หรือบริเวณปากแม่น้ำ หรือคลองที่ต่อเนื่องกับทะเล ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสะดวกต่อการที่จะขนถ่ายสัมภาระ ผลิตผลที่ได้ตลอดจนสามารถที่จะจอดพักเรือ หรือนำเรือออกไปจับสัตว์น้ำในทะเลได้สะดวก กลุ่มเรือนพักอาศัยของชาวประมงนี้โดยทั่วไปแล้ว มีการกระจาย

▲
เรือนเครื่องผูกที่ปลูกลงไปในทะเล มีสะพานเชื่อมขึ้นฝั่งและเป็นที่จอดเรือ ใช้วัสดุลำลองในการปลูกสร้าง เช่น ไม้ไผ่ จาก ส่วนเสา คาน รอด นิยมใช้ไม้จริง

บ้านชาวประมงส่วนใหญ่นิยมสร้าง
ในลักษณะของเรือนเครื่องผูกทำให้มีความ
คงทนไม่นานมากนัก

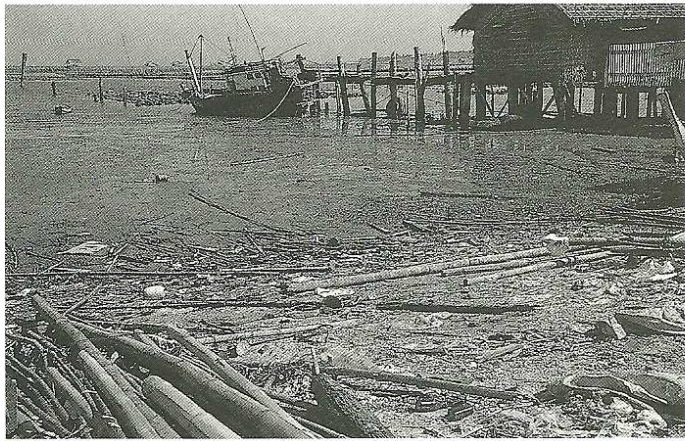
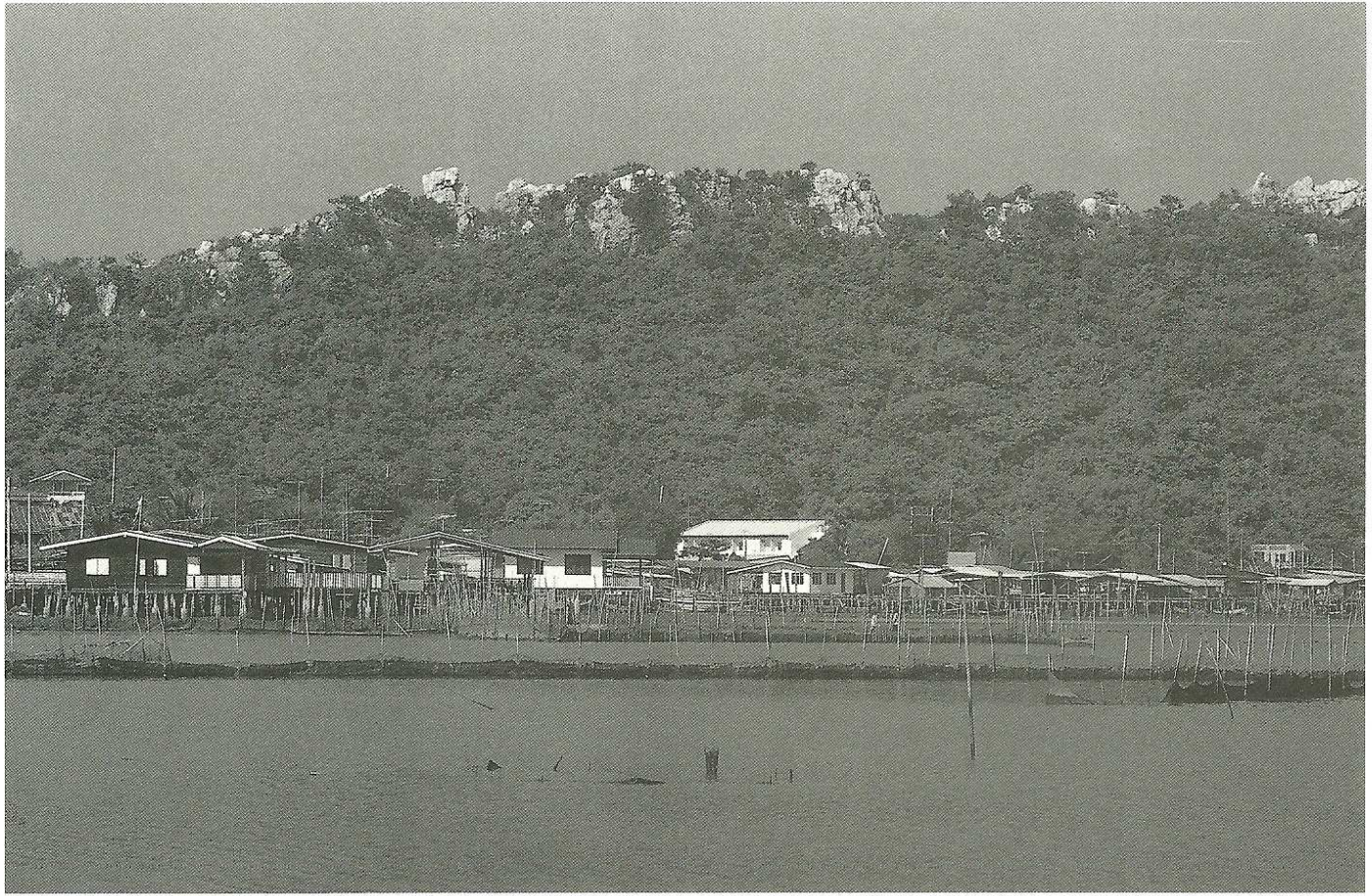
ตัวจากภายนอก คือ ทะเล เข้ามาสู่ส่วนภายใน คือ ชายฝั่ง
บางกลุ่มที่อยู่บริเวณปากแม่น้ำลำคลอง ก็จะกระจายตัว
เข้ามาสู่ภายในบริเวณ ๒ ฝั่งของลำน้ำ ซึ่งมีสภาพที่
ต่อเนื่องกับทะเล และประการสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ
สามารถใช้เป็นที่หลบ และกำบังคลื่นลมได้เป็นอย่างดี ใน
บางท้องถิ่นเราก็อาจพบหมู่บ้านประมงแทรกอยู่ท่ามกลาง
สภาพแวดล้อมของป่าแสม ป่าโกงกาง และป่าจาก อย่างที่
เราเรียกกันว่า **ป่าชายเลน** ที่มีน้ำเค็มหรือน้ำกร่อยอีกด้วย

เรือนพักอาศัยของกลุ่มชาวประมงนี้ อาจกล่าวได้ว่า
ลักษณะและรูปแบบจะเป็นไปในทำนองเดียวกันเกือบทุก
ท้องถิ่น บ้านประมงส่วนใหญ่โดยทั่วไป นิยมสร้างขึ้นใน
ลักษณะที่เรียกกันว่า **เรือนเครื่องผูก** กล่าวคือ วัสดุส่วน
ใหญ่ที่นำมาใช้ในการปลูกสร้าง มักจะเป็นวัสดุลำลอง ที่มี
อายุความคงทนไม่นานมากนัก เช่น ไม้ไผ่ จาก ส่วนซึ่ง

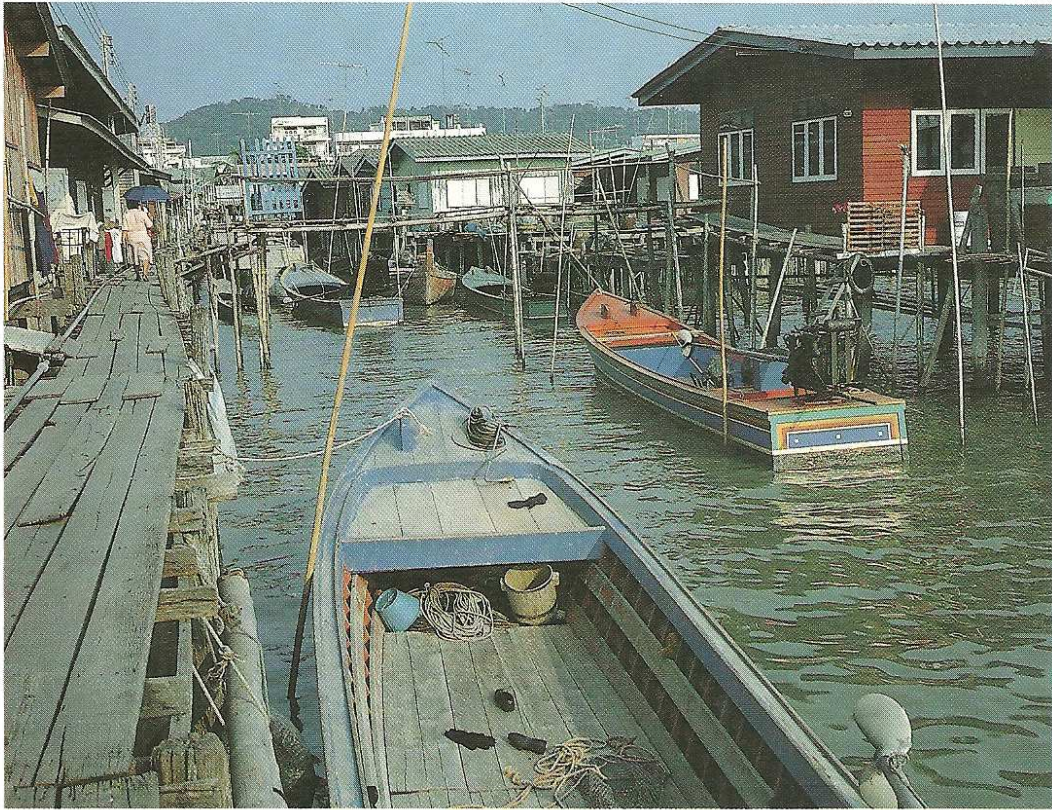
เป็นโครงสร้างหลัก เช่น เสา คาน รอด ก็นิยมที่จะใช้ไม้จริงที่มีความแข็งแรงทนทาน ส่วนพื้นก็อาจเป็นไม้กระดานหรือ ฟาก ซึ่งเกิดจาก การนำเอาลำไม้ไผ่มาผ่าซีก เลาะข้อออกให้หมด ไม้ให้มีสภาพเป็นปล้อง จากนั้นก็นำมาทุบข้อให้แตก จนแผ่เรียบเป็นแผ่น นำมาปูเรียงต่อกันเป็นส่วนพื้นของเรือน ส่วนฟากก็เช่นเดียวกัน อาจทำเป็นแบบฝาฟาก ฝาขัดแตะ หรือฝาสานอย่างที่มีมักจะเรียกกันว่า ฝาลำแพน โครงสร้างส่วนหลังคามีทั้งที่เป็นไม้ผสมกับไม้ไผ่ และประเภทที่ใช้ไม้ไผ่ทั้งหมด มุงทับด้วยจาก และมักจะมีไม้รวกเรียงขัดทับอยู่อีกชั้นหนึ่ง เพื่อกันไม่ให้หลังคาจากปลิว และแนบแน่นอยู่กับโครงสร้างของส่วนหลังคา ทั้งนี้เนื่องจากในบริเวณที่เป็นทะเลกว้างย่อมจะมีลมที่พัดแรงกว่าปกติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูที่มีลมมรสุม และพายุพัดผ่าน

▲
เวลาน้ำลงจะเห็นเสาเรือนสูงโดดเด่น และดูเกะกะ ทั้งในส่วนที่เป็นไม้จริง และไม้ไผ่

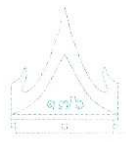
หมู่บ้านประมงบริเวณหลังเขาสามมุก
จังหวัดชลบุรี แสดงส่วนที่เรียงรายอยู่ตลอด
แนวชายฝั่งของอ่าว และส่วนที่เป็นสะพาน
ยื่นออกไปในทะเล

เรือนพักอาศัยของชาวประมงนี้ส่วนที่ยื่นเป็นแนวยาว
ออกไปในทะเล หากเรามองดูในเวลาที่น้ำลง จะให้ความ
รู้สึกว่ามี ความสูงโดดเด่นเป็นอย่างมาก และเกาะเกี่ยว
ด้วยโครงสร้างต่าง ๆ ค่อนข้างมาก มีทั้งที่เป็นไม้จริงและ
ไม้ไผ่ ประกอบไปด้วยโครงสร้างของส่วนที่เป็นเรือนพัก-
อาศัย โครงสร้างของส่วนที่เป็นสะพาน ที่ผ่านจากแนว
หน้าเรือนออกไปในทะเล คือ บริเวณซึ่งใช้เป็นที่พักจอดพัก
เรือ นอกจากนี้ ก็ยังมีส่วนหนึ่งที่ยื่นลงไปในพื้นทะเล
สำหรับใช้เป็นหลักสำหรับผูกเรือ ป้องกันเรือไม่ให้กระทบ
กับส่วนโครงสร้างของสะพาน ในยามที่มีคลื่นลมแรง แต่
อย่างไรก็ตาม ระดับความสูงของเรือนพักอาศัยของชาว
ประมงเหล่านี้ เมื่อยามที่น้ำขึ้นสูงสุด ก็ยังคงอยู่เหนือ
ระดับความสูงของน้ำทะเลได้อย่างปลอดภัยในทุกฤดูกาล
นอกจากนี้แล้ว พื้นที่ของส่วนใต้ถุนเรือน ก็ยังใช้จอด และ
เก็บเรือที่มีขนาดเล็กได้อีกด้วย โดยทั่วไปแล้ว เราจะพบ
ว่าเรือนชาวประมงนี้ มักจะมีรูปทรงที่ค่อนข้างเตี้ย ทั้งนี้ก็
ด้วยเหตุผลที่ว่ารูปทรงดังกล่าวนั้น จะอยู่ในสภาพที่
สามารถต้านทานต่อลมฟ้าอากาศ บริเวณส่วนที่เป็น
ทะเลได้เป็นอย่างดีนั่นเอง

หมู่บ้านประมงโดยทั่วไปนั้น ในส่วนที่ทาเป็น สะพานทอดยาวยื่นออกไปในทะเล โดยมีเรือนประมง เรียงรายกันเป็นแถว ขนานกันไปทั้งสองข้างของตัวสะพาน จากกลุ่มชาวประมงที่ได้มีการตั้งถิ่นฐานกันสืบต่อมา เป็นเวลายาวนานมาก ๆ หลายชั่วคนนั้น มักจะพบว่า บรรดาเรือนส่วนที่อยู่ต่อเนื่องกับส่วนที่เป็นพื้นดิน และ ไกลเคียงนั้น มักจะเป็นแบบ เรือนฝากระดาน ที่มีความ มั่นคงแข็งแรง ตามแบบอย่างที่เราเรียกว่า เรือนเครื่องสับ ส่วนเรือนที่อยู่ลึกเข้าไปในทะเลมากๆ นั้น มักจะเป็น เรือนที่ปลูกสร้างด้วยวัสดุลาลองอย่างที่เราเรียกว่า เรือน เครื่องผูก หมู่บ้านประมงที่อยู่ในรูปแบบดังกล่าวนี้จะมี การวางตัวเรียงรายกันอยู่ในบริเวณชายทะเลที่มีสภาพเป็น อ่าวซึ่งสามารถป้องกันคลื่นลม ใช้เป็นที่จอดเรือกำบัง คลื่นลมได้เป็นอย่างดี หมู่บ้านชาวประมงในลักษณะ ดังกล่าวนี้อาจได้มีการอยู่อาศัยสืบทอดกันมาเป็น เวลายาวนานหลายชั่วคน จนถึงขั้นที่ได้มีการขยายตัวจน กลายเป็นชุมชนเมืองไปเลยก็มี เช่น เมืองบางปลาสร้อย ที่มีพัฒนาการจนเป็นตัวเมืองชลบุรี บางพระ หรือ บาง

▲
โครงสร้างของส่วนที่เป็นสะพานที่ผ่าน จากแนวหน้าเรือนออกไปในทะเล คือ บริเวณ ที่ใช้จอดพักเรือ และเป็นทางลำเลียงของ

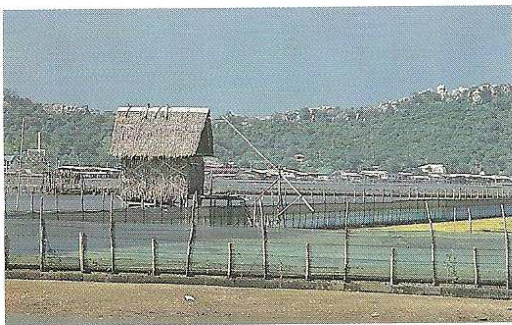
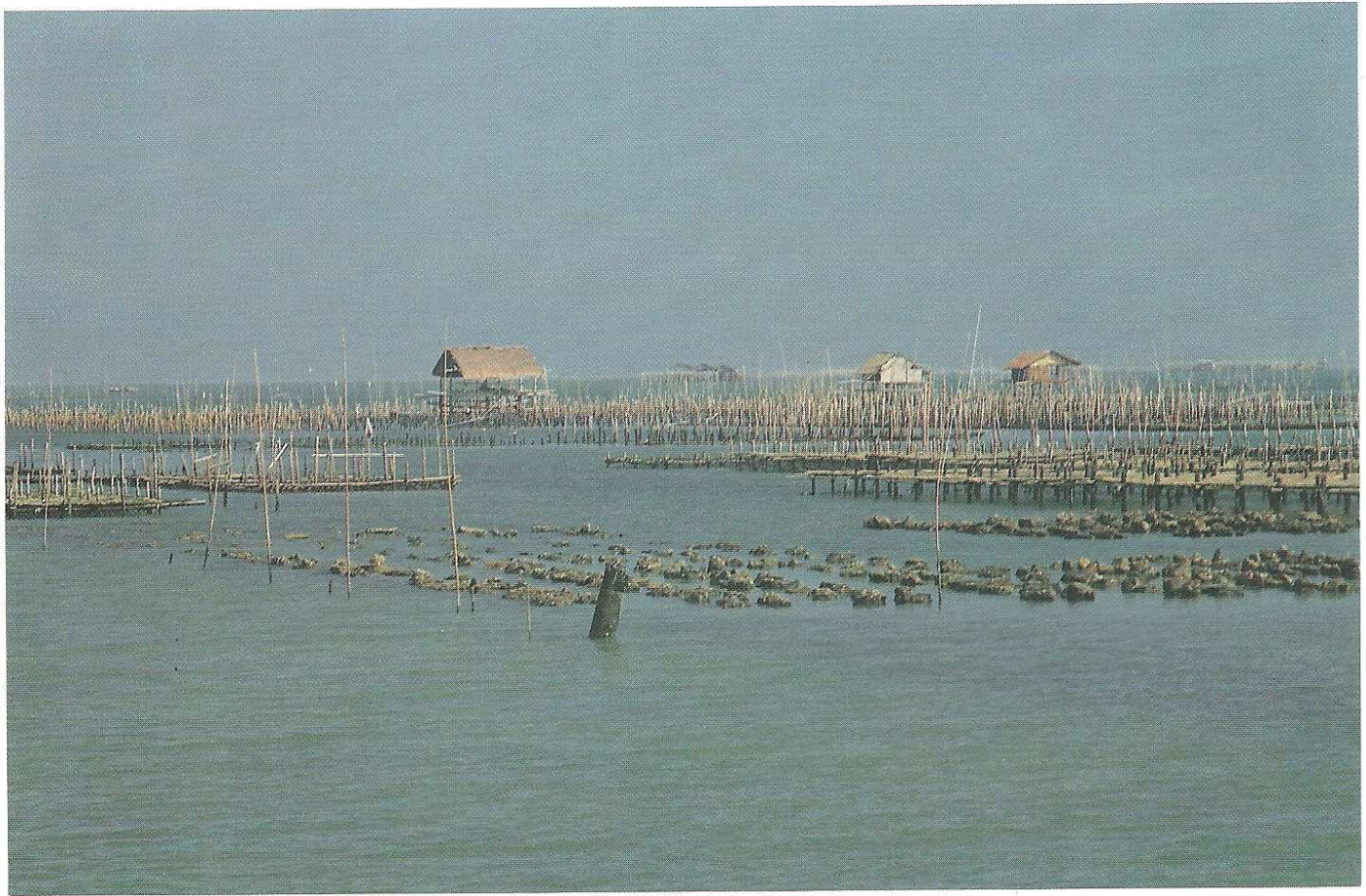
บ้านประมง อำเภอมะนัง จังหวัดชลบุรี
เป็นบริเวณชุมชนเดิมที่เก่าแก่ที่สุด

พระเรือ ที่กลายมาเป็นบางพระ ชุมชนสำคัญแห่งหนึ่งในท้องที่อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ชุมชนที่ได้กล่าวถึงนี้ มีความเก่าแก่ในฐานะเป็นหัวเมืองชั้นจัตวา สมัยกรุงศรีอยุธยา มีหน้าที่ส่งส่วยซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีอุดมสมบูรณ์ในท้องถิ่นคือ ไม้แดง ให้แก่ทางราชการ ชุมชนดังกล่าวนี้ จะปรากฏเป็นหมู่บ้านชาวประมงขนาดใหญ่ มีท่าเทียบเรือยื่นขยายออกไปในทะเลมากมาย ต่อเนื่องกันไปเป็นระยะทางยาว ตลอดแนวชายฝั่งทะเล ต่อเนื่องกันไป หรือหากเป็นหมู่บ้านประมงที่มีขนาดเล็กลงมา ก็มักจะเป็นสภาพภูมิประเทศซึ่งเป็นกันอ่าว หรืออ่าวขนาดเล็ก หากแต่ว่าได้มีการตั้งถิ่นฐานที่อยู่สืบทอดต่อเนื่องกันมาเป็นเวลายาวนาน

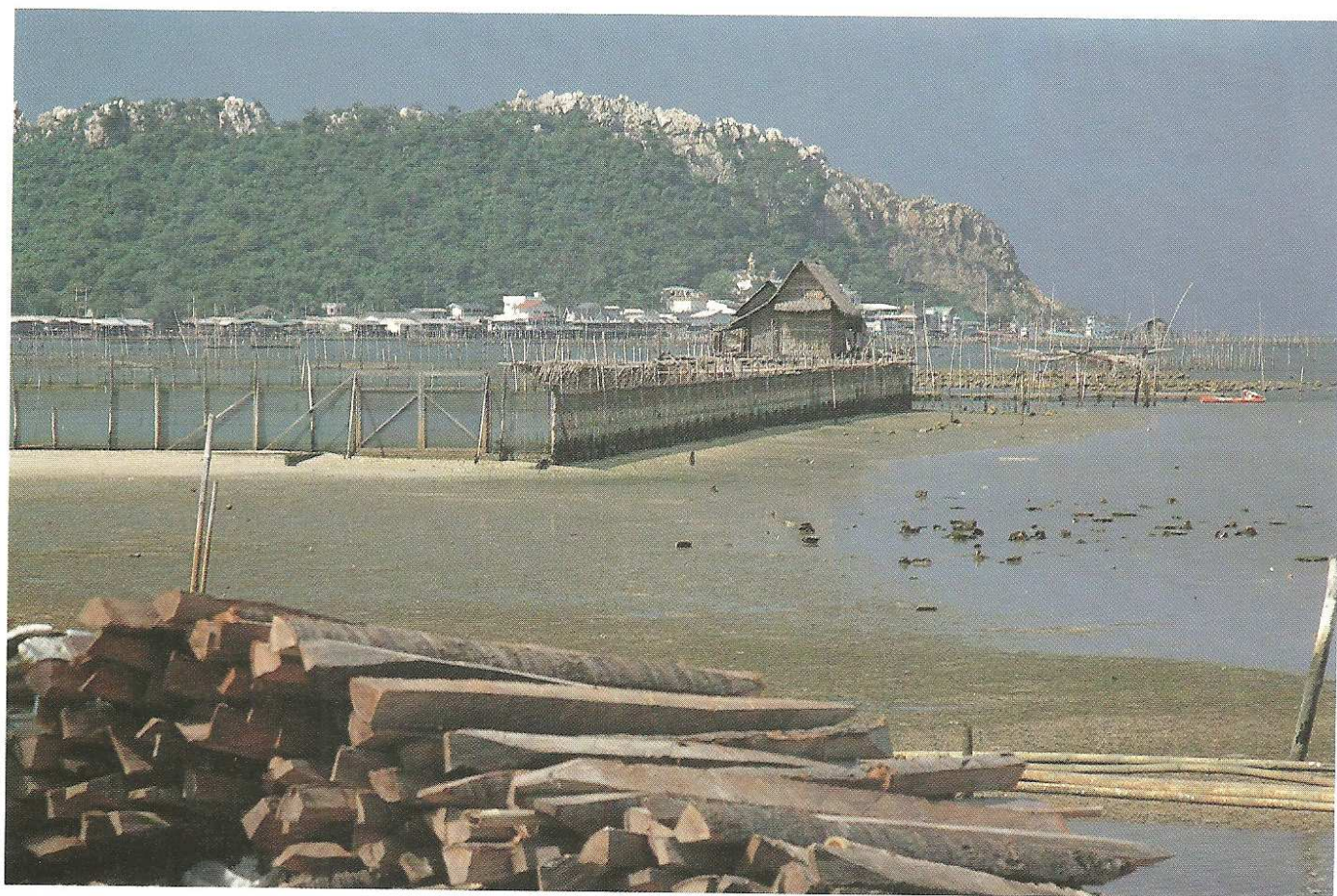
หมู่บ้านประมงอีกกลุ่มหนึ่งเป็นหมู่บ้านที่เกิดขึ้นใหม่ มีความเป็นมาที่ไม่ยาวนาน อาจเป็นการย้ายถิ่นฐานมา เป็นการชั่วคราว ที่สังเกตได้จากสภาพของหมู่บ้านประมง ในลักษณะดังกล่าว เช่น บริเวณกันอ่าวขนาดเล็ก บริเวณ ป่าชายเลน คลองขนาดเล็กซึ่งมีปากคลองเชื่อมต่อกับ ทะเล หมู่บ้านประมงในกลุ่มนี้ สร้างเป็นเรือนพักอาศัย แบบลำลอง ประเภทที่เรียกว่าเรือนเครื่องผูก ยกพื้นสูง เล็กน้อย และเป็นเรือนขนาดค่อนข้างเล็ก พื้นที่ในการ ออกจับสัตว์น้ำจะอยู่ห่างไกลจากฝั่งไปไม่มากนัก พาหนะ ที่ใช้จะเป็นเรือที่มีขนาดเล็ก หมู่บ้านประมงลักษณะนี้ ส่วนหนึ่งพบว่า เป็นแบบเลื่อนลอย พร้อมทั้งจะเคลื่อนย้าย ตัวเองไปสู่ทำเลที่เหมาะสมและอุดมสมบูรณ์กว่าได้ตลอดเวลา ชาวประมงเองก็มักจะไม่ใช่คนที่มีพื้นเพดั้งเดิมอยู่ในท้องถิ่นนั้น หากแต่อพยพมาจากท้องถิ่นที่แตกต่างกันออกไป ทั้งสิ้น

▲
หมู่บ้านประมงที่เกิดขึ้นใหม่เป็นการ ย้ายถิ่นฐานเป็นการชั่วคราว บริเวณกันอ่าว เป็นเรือนพักอาศัยแบบลำลองที่เรียกว่า เรือนเครื่องผูก

▲ กระต๊อบเฝ้ากระชังหรือขนำเป็นเรือน
เครื่องผูกขนาดเล็ก อยู่กลางทะเลห่างจากฝั่ง
ไม่มากนัก ใช้สำหรับเฝ้ากระชังเลี้ยงปลาหรือ
สัตว์น้ำอื่น ๆ

นอกจากนี้แล้ว ในปัจจุบันเรายังได้พบว่า มีเรือน-
พักอาศัยประเภทชั่วคราว หากแต่ถ้ามีความสัมพันธ์กับ
การประกอบอาชีพประมงแผนใหม่ในปัจจุบันอีกกลุ่มหนึ่ง
คือ ที่พักอาศัยประเภทที่เรียกว่า **กระต๊อบเฝ้ากระชัง**
หรือ **ขนำ** มีลักษณะเป็นเรือนเครื่องผูกขนาดเล็ก มีพื้นที่
พักอาศัยอยู่ได้เพียง ๑-๒ คน ตั้งอยู่กลางทะเลห่างจาก
ฝั่งออกไปไม่มากนัก แต่ก็จะต้องเป็นบริเวณที่มีระดับน้ำ-
ทะเลขึ้นสูงโดยตลอด เนื่องจากเป็นส่วนที่ใช้สำหรับทำ
กระชังเลี้ยงชังปลา และสัตว์น้ำอื่น ๆ เช่น ปลากระพง
ปลาก้างหรือปลาเก๋า ปูม้า กระชังดังกล่าวจะต้องอยู่ใน
บริเวณที่มีน้ำลึกห่างจากฝั่งออกไป มีการปักไม้ไผ่ล้อม
เป็นหลักอยู่โดยรอบและมีตาข่ายกันมิดชิดกันไม่ให้ปลา
และสัตว์น้ำเล็ดลอดออกไป ที่สำคัญคือ เป็นสิ่งที่ชาว
ประมงจะต้องใช้ทุนรอนในการนี้ค่อนข้างสูงและใช้เวลา
เพื่อรอให้ปลาดังกล่าวมีขนาดโตพอที่จะจับ เพื่อนำออก
จำหน่ายและบริโภคได้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปลูก
สร้างกระต๊อบ หรือขนำลักษณะดังกล่าวขึ้น เพื่อใช้เป็นที่
พักอาศัยสำหรับผู้เฝ้าดูแลกระชัง เพื่อป้องกันความชำรุด

เสียหายของกระชัง ตลอดจนป้องกันผู้ที่จะมาลักลอบจับสัตว์น้ำที่เลี้ยงชังไว้ กระต๊อบหรือชนาดังกล่าว ปลุกสร้างขึ้นไว้ในบริเวณซึ่งเป็นแนวรอบๆ ของกระชัง โดยมีระดับให้สูงพอที่จะมองเห็นความเคลื่อนไหวต่างๆ บริเวณกระชังและพื้นที่รอบๆ ได้อย่างชัดเจน ซึ่งสิ่งปลุกสร้างดังกล่าวนี้ อาจกล่าวเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของสิ่งปลุกสร้างพื้นบ้าน ที่มีความสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพประมงอีกกลุ่มหนึ่งในปัจจุบัน

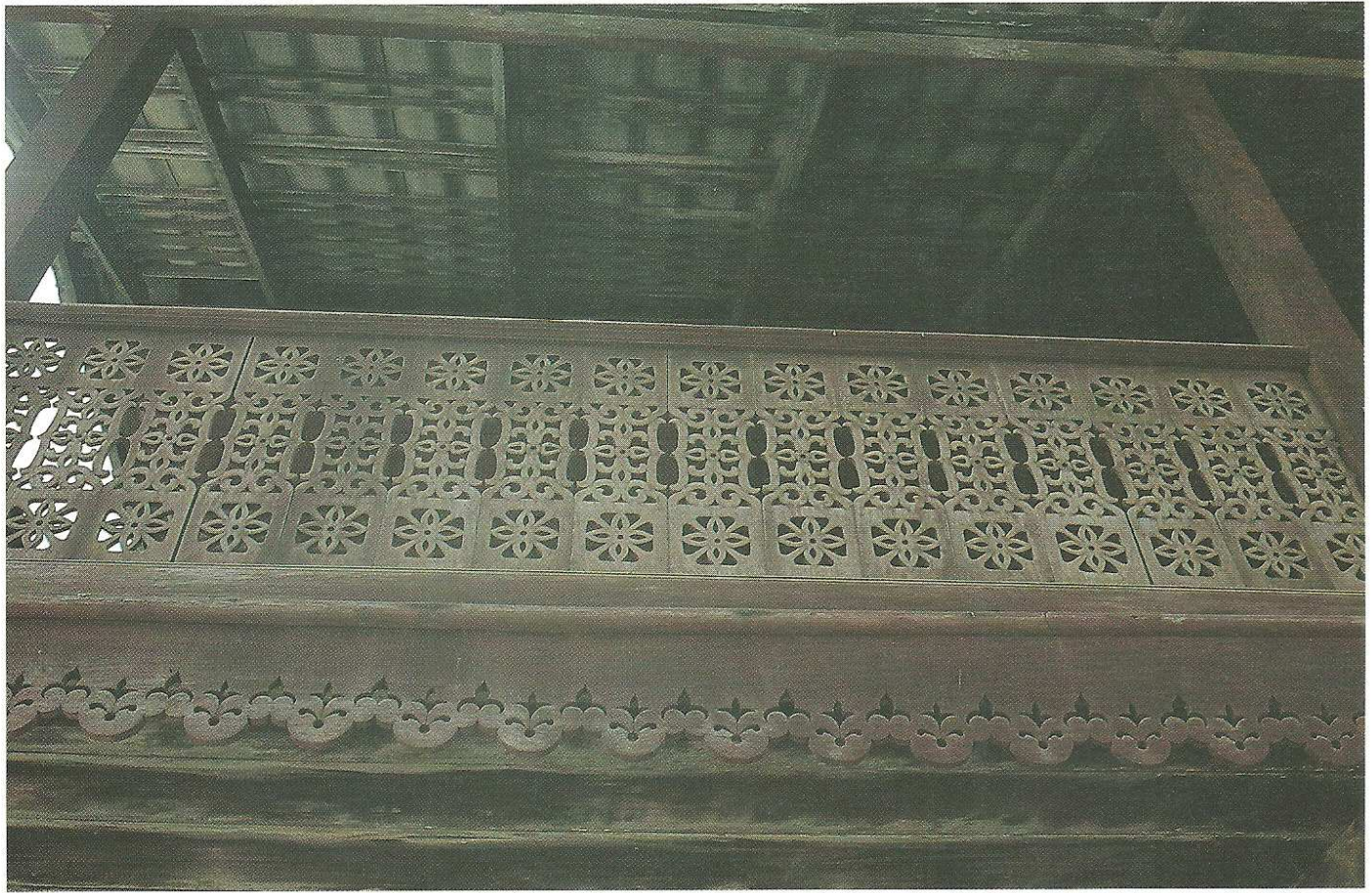
๓. เรือนร้านค้าริมทาง

เรือนพักอาศัยประเภทซึ่งอยู่ในชุมชน ที่มีเส้นทางสัญจรผ่านไปมา หรือในบริเวณที่เป็นตลาด และย่านค้าขายนั้น โดยทั่วไปแล้วเราจะพบว่า มีเรือนส่วนหนึ่ง นอกจากจะใช้เป็นที่พักอาศัยแล้ว ยังได้มีการดัดแปลงพื้นที่บางส่วนของตัวเรือน ให้มีสภาพที่เหมาะสมสำหรับการตั้งวางสิ่งของจำหน่ายด้วย ในพื้นที่ภาคตะวันออกนี้ ได้พบเรือนพักอาศัยประเภทที่จัดอยู่ในลักษณะดังกล่าว เช่นเดียวกับท้องถิ่นอื่น ๆ ของภาคกลาง เรือนร้านค้าริมทางในภาคตะวันออกส่วนใหญ่ อยู่บริเวณเมืองท่าหรือ

(บน) ชน่ำ หรือกระต๊อบเฝ้ากระชัง
เลี้ยงปลาต้านหลังเขาสามมุก จังหวัดชลบุรี

(ล่าง) เรือนร้านค้าริมทาง

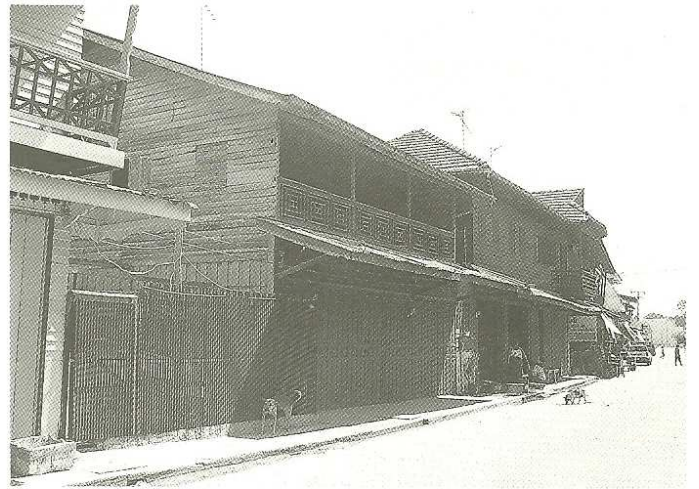

ชุมชนที่ตั้งอยู่ติดกับชายฝั่ง อาจกล่าวได้ว่า เป็นบริเวณที่ต่อเนื่องกับชุมชนชาวประมงริมฝั่งทะเล ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาขึ้นสู่ความเป็นชุมชนเมือง หรือชุมชนต่าง ๆ ในภาคตะวันออกนั้น มักจะเกิดขึ้นในบริเวณที่เลียบชายฝั่งทะเล หรือในบริเวณที่เป็นชุมชน ซึ่งมีความเป็นมาอันยาวนานและเก่าแก่ เรือนร้านค้าริมทางของแถบภาคตะวันออกเท่าที่ปรากฏพบ ส่วนหนึ่งจะเป็นประเภทที่อยู่ติดกับเส้นทางสัญจรขนาดใหญ่ ระหว่างชุมชนสำคัญ ๆ และอีกประเภทหนึ่ง ได้มีการปลูกสร้างกันขึ้นในชุมชนที่มีสภาพเป็นตลาดค้าขาย

เรือนร้านค้าริมทางประเภทที่อยู่ติดกับเส้นทางสัญจรนี้ ส่วนใหญ่จะมีรูปแบบของเรือนพักอาศัย ที่เป็นเรือนทรงไทยประเภทเครื่องสับ หรือเรือนที่ปลูกสร้างด้วยไม้จริงเป็นหลัก หากแต่ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบบางประการ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับหน้าที่ใช้สอยใหม่ที่เพิ่มขึ้น คือ มีการลดระดับพื้นเรือนให้ต่ำลง เพื่อสะดวกต่อการซื้อขายสินค้า และเก็บสินค้า โดยใช้พื้นที่ส่วนหน้า ซึ่งเป็นระเบียงเรือนด้านหน้า ตั้งวางสิ่งของ มี

บันไดเตี้ย ๆ พาดสำหรับขึ้นลง บางแห่งก็พบว่า ส่วนหน้า
ระเบียง มีการลดระดับลงเกือบเสมอรระดับพื้นดิน อาจ
ก้าวขึ้นลงได้สะดวก โดยไม่ต้องมีขั้นบันได เรือนร้านค้า
ริมทางนี้ เท่าที่พบจะมีทั้งค้าขายสินค้า เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่
จำเป็นต่อชีวิตประจำวันมากมายหลายอย่าง อาหารแห้ง
เครื่องประกอบอาหาร ผักสด ผักตอง เนื้อสัตว์ น้ำมันเชื้อ-
เพลิงจุดให้แสงสว่าง และเครื่องมือในการกสิกรรม อย่าง
ที่เรามักเรียกกันว่า **ร้านชำ** โดยชาวเรือนประเภทนี้
พื้นที่ส่วนท้ายของเรือนใช้ตั้งวาง และเก็บสะสมสินค้า
ต่าง ๆ ทำให้ส่วนหน้าที่จะเบียงหน้าเรือนซึ่งเคยเปิดโล่งมา
แต่เดิมนั้น ต้องมีการทำประตูปิดกั้นหน้าร้านเพื่อความ
ปลอดภัย ส่วนมากมักทำเป็นประตูแบบ **บานเพี้ยม** หรือ
ฝากระดาน ที่ใช้เลื่อนปิดที่ละแผ่นตลอดแนวความยาว
ด้านหน้า เรียกว่า **ฝาน้ำถึง** บางแห่งก็ทำเป็นแบบ **ฝา-
กระทุ้ง** ด้วยเสื่อลำแพนหรือสังกะสี

เรือนแถวค้าขายริมทางจันทบุรี ประตู
เป็นแบบบานเพี้ยม มีการแกะสลักกระเบียง
อย่างสวยงาม

โรง หรือ ร้านค้าริมทางชุมชนเดิม
อ่างศิลา เป็นแบบเครื่องผูก ด้านหน้าเป็น
บานเฟี้ยม

เรือนร้านค้าริมทางของภาคตะวันออกที่พบมาก
มักจะอยู่ตามชุมชนต่าง ๆ ที่เป็นสภาพของหมู่บ้านมีเส้น-
ทางคมนาคมตัดผ่าน ดังนั้น สองข้างทางนี้ จึงมักเปลี่ยน
สภาพเป็นตลาด เรือนพักอาศัยตลอดสองฝั่งถนนนี้
ส่วนหนึ่งได้ถูกดัดแปลงให้กลายเป็นเรือนร้านค้าริมทาง
ที่มีรูปแบบต่าง ๆ ปะปนกันไป เช่น แบบที่เป็นเรือนทรง-
ไทย เรือนแถวชั้นเดียว ซึ่งต่อมาได้พัฒนาขึ้นเป็น ๒ ชั้น
และอีกรูปแบบหนึ่งคือ โรง

เรือนร้านค้าริมทางแถบภาคตะวันออกนี้พบว่า
ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเรือนที่ปลูกสร้างด้วยไม้จริง นอก
จากจะเป็นรูปแบบของเรือนทรงไทยแล้ว ยังมีเรือนแถว
ชั้นเดียวสร้างติดอยู่กับพื้น ฝากระดาน ได้ขายคาทำเป็น
ช่องลม หลังคามุงจาก สังกะสี หรือกระเบื้องดินเผา ด้าน-
หน้าทำเป็นประตูบานเฟี้ยม หรือฝาหน้าถัก ที่อยู่อีกแบบ
หนึ่งเรียกว่าโรงนั้น จะเป็นประเภทเครื่องผูก ส่วนฝา

และหลังคามุงและกันด้วยจาก บางแห่งฝาทาด้วยไม้ไผ่ขัดตะ หรือเสื่อลำแพน ด้านหน้าเป็นแบบฝากระทุ้ง เวลาเปิดออกใช้ไม้ค้ำเอาไว้ โรงที่ทำเป็นแบบร้านค้าริมทางนี้บางแห่งพบว่าทำเป็นหลังคาแฝด ซึ่งมีผลทำให้เกิดพื้นที่ใช้สอยภายในกว้างขวาง แต่รูปทรงภายนอกไม่เพอะเพอะเกินไป

เรือนร้านค้าริมทางที่พบในชุมชนต่าง ๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเภทที่เป็นเรือนแถวหรือโรงนี้ ส่วนใหญ่จะพบว่า มักจะเป็นชุมชนที่มีชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นส่วนใหญ่ โดยชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลทั่วไป เป็นชุมชนที่อยู่สืบทอดกันมาหลายชั่วคน นานกว่า ๑๐๐ ปี ชาวจีนกลุ่มต่าง ๆ บรรพบุรุษเดินทางมาจากประเทศจีนโดยตรงมาตั้งถิ่นฐาน สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งของชุมชน คือ สร้างศาลเจ้าเอ๋อไฉ่เป็นหลักสำหรับสักการะบูชา

๔. เรือนชานาเกลือ

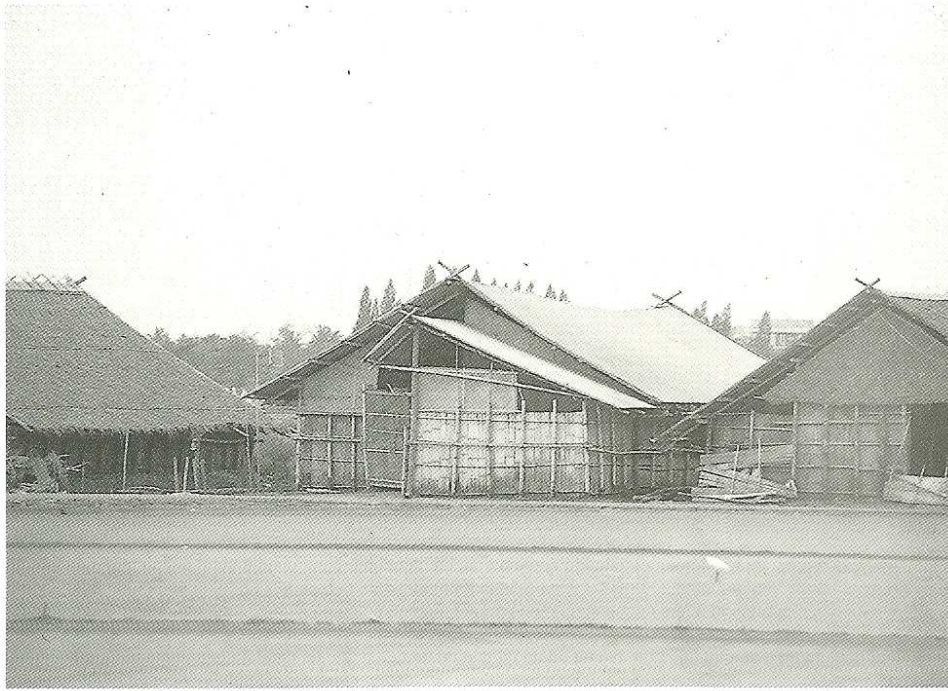
เรือนพักอาศัยของชานาเกลือนี้มักจะพบอยู่ทางแถบหัวเมืองชายทะเลบางแห่งโดยเฉพาะในบริเวณที่อยู่ลึกเข้ามาในกันอ่าวไทย ชายฝั่งทะเลส่วนที่ยังเป็นโคลนอยู่มาก เช่น จังหวัดสมุทรสาคร สมุทรสงคราม สมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา และชลบุรี พื้นที่ซึ่งใช้ทำนาเกลืออยู่ห่างจากชายฝั่งทะเลเข้ามาไม่มากนักอยู่ในระยะที่สามารถชักน้ำทะเลเข้ามาขังไว้จนตกผลึกเป็นเม็ดเกลือ พื้นที่ที่ใช้กักน้ำทะเลได้นั้นต้องเป็นดินเหนียว ยึดตัวแน่น น้ำไม่อาจที่จะซึมลงไปได้ ถ้าหากเป็นดินทรายจะทำนาเกลือไม่ได้เนื่องจากน้ำจะซึมหายไปในพื้นที่อย่างรวดเร็ว

กลุ่มชานาเกลือทางภาคตะวันออกเท่าที่เหลือบางกลุ่มให้เห็น เช่น ที่อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา คลองตำหรุ บางปลาสร้อย อำเภอมะเมือง จังหวัดชลบุรี บริเวณอื่น ๆ ที่เคยทำนาเกลือมาแต่เดิมค่อย ๆ สลายตัวไปหมดแล้ว เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมเข้ามาแทนที่ ดังนั้น ที่ดินที่เคยทำนาข้าว นาเกลือ ถูกผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

เพราะที่ดินถูกกว้านซื้อมาตั้งโรงงานอุตสาหกรรม พื้นที่ข้างเคียงได้รับสภาพที่เรียกว่ามลพิษขึ้น ทำให้อาชีพเดิมซึ่งเคยทำกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ต้องเลิกกิจการลงจำนวนมาก นอกจากนี้ พื้นที่ซึ่งเคยเป็นนาเกลือบางส่วนได้ถูกเปลี่ยนเป็นนาุ้ง และในที่สุดเมื่อนาุ้งเกิดมีปัญหาหรือเลิกทำ พื้นที่นั้นก็หมดสภาพที่จะกลับมาทำนาเกลือ

สถาปัตยกรรมหรือสิ่งปลูกสร้างที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับการประกอบอาชีพทำนาเกลือนี้ แตกต่างไปจากเรือนพักอาศัยของกลุ่มอื่น ๆ คือ มักจะประกอบไปด้วยเรือนสำหรับพักอาศัย โรงเก็บเกลือ และกังหันลม ใช้กับระหัดสำหรับวิดน้ำเข้าสู่นาเกลือ ลักษณะของเรือนพักอาศัยและโรงเก็บเกลือนี้ อาจกล่าวได้ว่ามีรูปแบบเฉพาะซึ่งแตกต่างไปจากโรงเรือนแบบอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะกับสภาพพื้นที่ และทำเลในการปลูกสร้างที่พักอาศัย ตลอดจนเก็บรักษาวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือต่าง ๆ สำหรับการทำนาเกลือ สภาพโดยรวมของที่พักอาศัย และสิ่งปลูกสร้างดังกล่าว จะกระจัดกระจายห่างไกลกันออกไป ไม่อยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านเหมือนกับหมู่บ้านประเภทอื่น ๆ

ลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนาเกลือของภาคตะวันออกที่ยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะและรูปแบบดั้งเดิม อาจพอจำแนกได้เป็น

เรือนพักอ้าย ลักษณะของเรือนพักอ้ายของชาวนาเกลือจะปลูกสร้างคล่อมอยู่บนคันดินแนวกั้นน้ำเค็ม ตัวเรือนยกกระดานพื้นเรือนสูงกว่าระดับคันดินขึ้นไปเล็กน้อย ได้ถุนเรือนนี้ใช้สำหรับเก็บเครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ทำนาเกลือ ส่วนเรือนที่เป็นที่พักอ้ายแบ่งเป็นส่วนสำหรับนอน ส่วนสำหรับพักอ้าย เป็นพื้นที่สี่เหลี่ยมผืนผ้าตามความยาวของตัวเรือน ส่วนหน้าต่อจากส่วนสำหรับนอนเปิดโล่ง ส่วนหลังถัดเข้าไปของส่วนนอกเป็นครัว ด้านข้างของส่วนนอน และพื้นที่ส่วนหน้าซึ่งเปิดโล่งนั้น ทำเป็นยกพื้นลดระดับต่ำลงไปจากพื้นของส่วนนอน สำหรับส่วนนี้จะเป็นส่วนที่เปิดโล่ง วัสดุที่ใช้ในการปลูกสร้างนั้นส่วนใหญ่จะเป็นวัสดุลำลองที่ได้มาจากธรรมชาติแทบทั้งสิ้น หลังคามุงด้วยจาก หญ้าคา หรือทางมะพร้าว ส่วนฝาผนังใช้จาก หรือทางมะพร้าว บางแห่งทำเป็นฝาด้วยไม้ไผ่ขัดแตะ

โรงเก็บเกลือ หรือบางท้องถิ่นเรียกว่า ฉางเกลือ เลือกบริเวณปลูกสร้างบนที่ดอน ลักษณะทั่วไปมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่ว ภายในโล่ง มีฝารอบ ๔ ด้าน ทำประตูทางด้านสกัด หัวและท้ายโรงด้านละ ๑ ประตูประตูด้านหน้าและด้านหลังทางด้านสกัดทั้ง ๒ ด้าน โรงเก็บเกลือบางแบบ เว้นพื้นที่ด้านข้างส่วนหนึ่งเอาไว้เป็นแนวยาวตลอด วัสดุที่ใช้ในการปลูกสร้างของโรงเก็บเกลือส่วนใหญ่จะเป็นวัสดุท้องถิ่น เช่นเดียวกับกับประเภทที่เป็นเรือนพักอาศัย หากเว้นแต่ส่วนฝา นิยมใช้ฝาแบบขัดแตะ ซึ่งแข็งแรงและทนทานกว่าฝาที่ทำด้วยจาก หรือทางมะพร้าว แต่ถ้าไม่ใช้ฝาแบบขัดแตะแล้ว ก็ต้องทำโครงไม้กระหนาบอยู่ด้านนอกเพื่อช่วยให้เกิดความแข็งแรงยิ่งขึ้น

ปัจจุบันวัสดุที่ใช้ในการปลูกสร้างเรือนพักอาศัยของชาวนาเกลือมีการเปลี่ยนแปลงไป เช่น หลังคาอาจเปลี่ยนเครื่องมุงด้วยกระเบื้อง สังกะสี ฝาบางส่วนทำเป็นฝากระดาน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความคงทนมากกว่าเดิมนั่นเอง

▲
◀ โรงเก็บเกลือในบริเวณนาเกลือ ใช้เก็บเกลือไว้รอส่งจำหน่าย

เรือนพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียง
เป็นเรือนชาวสวนผลไม้แถบจังหวัดระยอง
จันทบุรี และตราด

๕. เรือนชาวสวน

เรือนพักอาศัยของชาวสวนในภาคตะวันออกเฉียง
ปรากฏพบว่า รูปแบบที่แน่นอนและหนาแน่นเป็นกลุ่ม
ใหญ่ อยู่ในส่วนที่ต่อเนื่องกับชายฝั่งทะเล ที่สำคัญคือ
บริเวณจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด กลุ่มนี้ปรากฏ
รูปแบบของเรือนชาวสวน ที่เป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่ม
ที่ค่อนข้างจะเด่นชัดที่สุด และที่สำคัญคือ มีความเป็นมา
ที่สืบทอดกันต่อมาค่อนข้างยาวนาน เช่นเดียวกับการ
ประกอบ อาชีพทำสวนผลไม้ของกลุ่มดังกล่าว ซึ่งเป็น
อาชีพหลักที่เก่าแก่ สร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ตลอด
จนผลิตผลหลักอันมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางเช่น
เงาะ มังคุด กล้วย ทุเรียน ฝรั่ง สละ เรือนชาวสวน
ภาคตะวันออกเฉียงโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มดังกล่าวนี้ อาชีพ
หลักส่วนใหญ่ก็คือ การทำสวนผลไม้ ซึ่งได้ทำสืบทอดกัน
มาเป็นเวลานานหลายชั่วคนแล้ว ดังปรากฏจากเรือน
กลุ่มที่มีอายุความเป็นมาโดยเฉลี่ยประมาณ ๖๐ - ๗๐ ปี
ขึ้นไป และเกือบทั้งหมดจะเป็นเรือนเดิมที่สืบทอดมาจาก
คนรุ่นบิดา มารดา

เรือนชาวสวนของภาคตะวันออกกลุ่มดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ที่ค่อนข้างจะมั่งคั่ง ในอดีตของกลุ่มชาวสวนผลไม้กลุ่มนี้ได้เป็นอย่างดี รูปแบบเดิมของเรือน ตัวเรือนจะเป็นแบบเรือนฝากระดาน ใต้ถุนสูง หลังคาเป็นแบบทรงมนิลา และทรงปั้นหยา มุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอย่าง ที่นิยมเรียกกันว่า กระเบื้องวาว ตัวเรือนส่วนใหญ่มีผังพื้นที่ ใช้งานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส ด้านข้างทั้งสองของตัวเรือน แบ่งออกเป็น ๓ ช่วงเสา หรือ ๓ ห้อง การแบ่งพื้นที่ ภายในของตัวเรือนประกอบด้วยส่วนในสุด ๑ ช่วงเสา มี ฝากั้นตลอดแนวสำหรับเป็นส่วนพักอาศัยคือห้องนอนและ ห้องโถง ส่วนด้านหน้าอีก ๒ ส่วนเป็นพื้นที่เปิดโล่ง ส่วน หน้าสุดซึ่งเปิดโล่งนั้น ส่วนหนึ่งจะทำเป็นลูกกรงแบบลูก-กรงระเบียง ส่วนนี้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ ใช้นั่งเล่น นอนเล่นในเวลากลางวัน รับแขก ใช้เป็นที่หลับนอนเวลา มืงาน หรือมีผู้มาเยี่ยมค้างแรมที่บ้าน ตลอดจนใช้เป็น ที่เก็บของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ใช้สอยบนเรือน บนครัวเรือน ส่วนบันไดทางขึ้นเรือนทอดขึ้นทางด้านหน้าตัวเรือน

ลักษณะพิเศษที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ คือ ด้านหลังของตัวเรือนด้านหนึ่งจะต่อชายคา ยื่นออกมาสำหรับเป็นที่เก็บเกี่ยว

ส่วนที่เป็นระเบียงขนานกับตัวเรือน ดังนั้น ส่วนที่บันได ทอดขึ้นไปมีส่วนหน้าของระเบียงต่อเป็นชานออกอีก ประมาณ ๑ ช่วงเสากับต่อชายคาคลุม พื้นที่ส่วนนี้ซึ่งใช้ รองรับบันไดทางขึ้น แล้วยังใช้เป็นที่พักผ่อนนั่งเล่นได้ ใน ขณะเดียวกัน

เรือนแพที่ใช้ค้าขายในแม่น้ำบางปะกง
ซึ่งส่วนหลังใช้เป็นที่พักอาศัย

ส่วนด้านหลังของตัวเรือนต่อชายคายื่นออกไปอีกประมาณ ๑ ช่วงเสา โดยมีเสารับชายคาต่อออกไป พื้นที่ส่วนนี้จึงโล่งโดยตลอด ใช้เป็นที่จอดเก็บเกวียน เกวียนของภาคตะวันออกเป็นเกวียนที่มีส่วนสูงมากกว่าเกวียนในทุกท้องถิ่นของประเทศไทยจึงไม่สามารถที่จะนำเข้าไปจอดเก็บใต้ถุนเรือนได้เหมือนกับเกวียนของภาคอื่น เกวียนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชาวบ้านในอดีตใช้เดินทางและขนส่งผลผลิตจากสวนมาบ้านหรือส่งตลาด พื้นที่ส่วนนี้มีขนาดพอใช้เก็บเกวียนได้ถึง ๒ เล่ม เรือนแบบนี้เป็นเรือนใต้ถุนสูง มีความสูงพอที่จะเดินลอดได้ ใช้เป็นที่เก็บสัมภาระเครื่องมือและเครื่องใช้ต่าง ๆ

๖. เรือนแพ

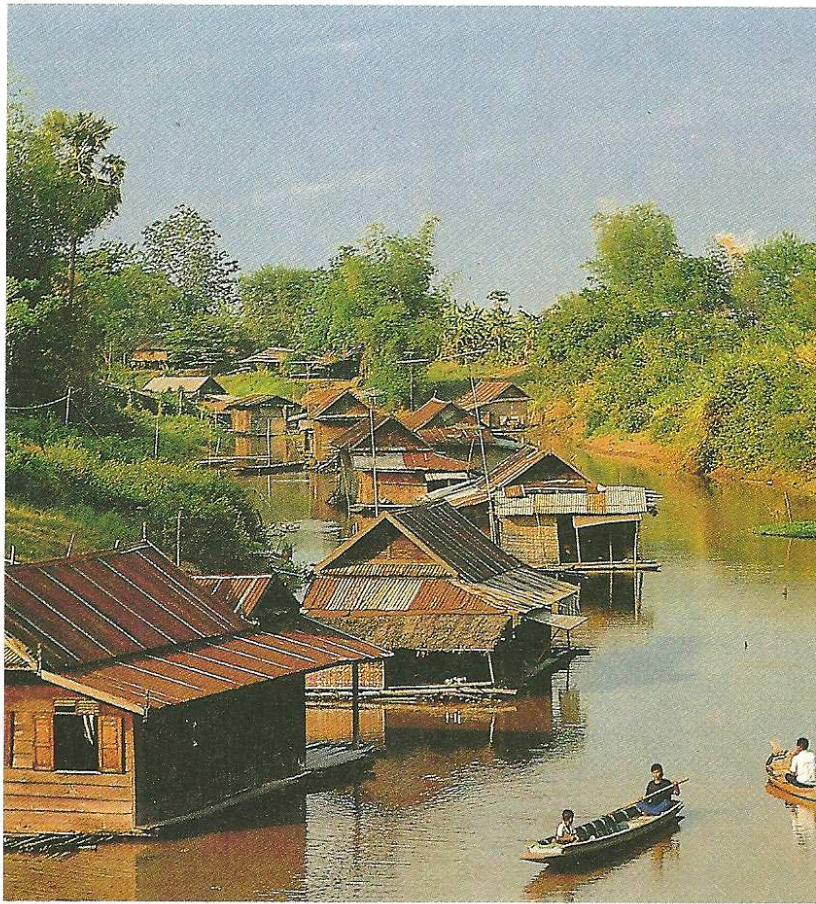
เรือนแพทางภาคตะวันออกนี้อยู่ในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา คือ ในลำน้ำบางปะกง ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญสายหนึ่งของภาคตะวันออก เส้นทางสัญจรที่สำคัญในอดีตก็ยังคงอาศัยแม่น้ำลำคลองอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางติดต่อกันระหว่างชุมชน หรือระหว่างเมืองกับชุมชนที่ห่างไกลออกไป แม้แต่ในปัจจุบันก็ยังคงใช้อยู่ แต่ลดน้อย

ลงไปก็คงเนื่องมาจากเส้นทางคมนาคมทางบกได้เกิดขึ้น
อย่างมากมาย

เรือนแพภาคตะวันออกที่พบจะอยู่ห่างจากตัวจังหวัด
จะเชิงเทราออกไปเพียงเล็กน้อย พบตามสองฝั่งลำน้ำนี้
มีเรือนแพลอยตัวอยู่ บางหลังก็ปิดเอาไว้รอผู้ที่ต้องการซื้อ
มาเคลื่อนย้ายไปยังถิ่นอื่น ปัจจุบันเรือนแพในแม่น้ำบาง-
ปะกง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่ไหลผ่านอำเภอมืองนั้น
เหลือเรือนแพให้เห็นได้เพียง ๒-๓ หลัง เรือนแพในภาค
ตะวันออกมีทั้งเรือนแพสำหรับพักอาศัย และเรือนแพค้า-
ขาย ซึ่งใช้ทั้งค้าขายและพักอาศัยร่วมกันก็มี

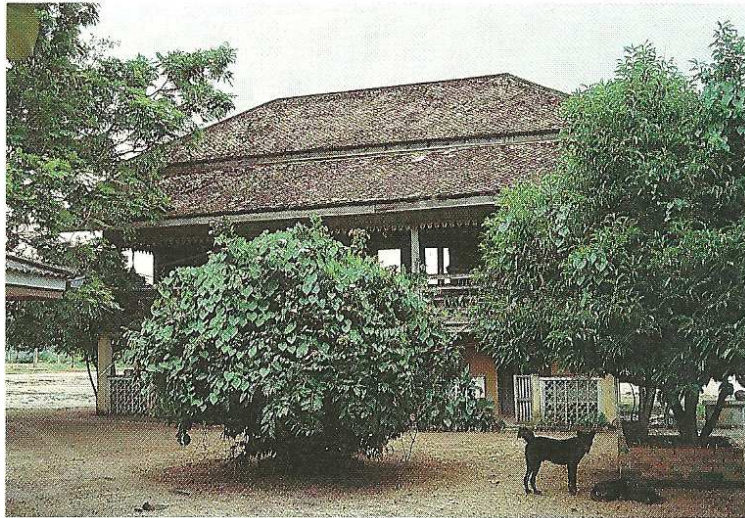
ลักษณะโดยทั่วไปของเรือนแพนั้นมักจะทำเป็นรูป
แบบเรือนทรงไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ส่วนที่มองเห็น
ได้อย่างเด่นชัดก็คือ ส่วนหลังคา ซึ่งประกอบด้วย **บันลม**
เป็นยอดแหลมชันไป มี**เหงาบันลม**ประกอบที่ชายคา
เรือนแพนี้มีขนาดและสัดส่วนที่เล็กกว่าเรือนทั่วไป ตัว-
เรือนทั่วไปเป็นเรือนฝากระดาน ด้านหน้าของเรือนแพ
เปิดโล่งตลอด ใช้เป็นที่เก็บสินค้าและบริการแก่ลูกค้า
เรือนแพลักษณะเช่นนี้ ด้านหน้าของฝาจะเป็นแบบ

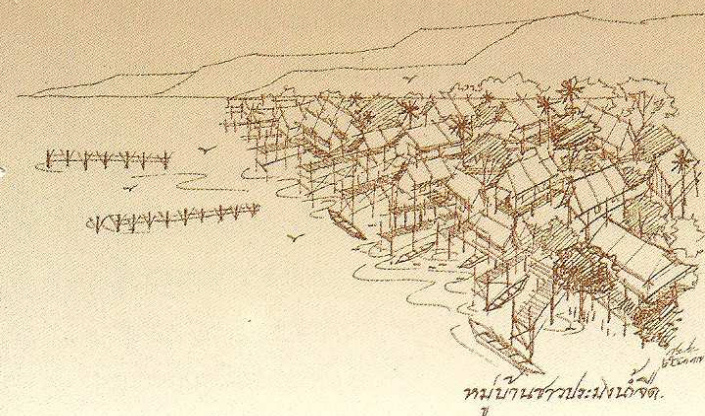
ลักษณะทั่วไปของเรือนแพภาคตะวันออก
และภาคกลางนั้นค่อนข้างคล้ายคลึงกัน คือ
มักทำเป็นรูปทรงเรือนไทย

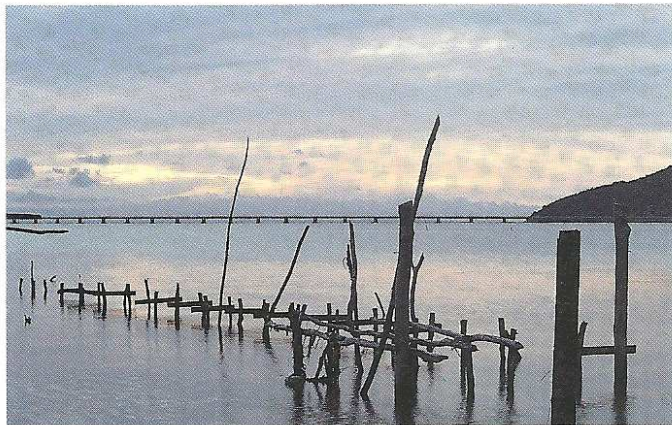
บานเพี้ยม ที่พับเก็บได้ หรือไม่ก็ทำเป็นฝาแบบฝาหน้าถึงกับอีกแบบหนึ่ง คือ เป็นแบบฝากระทุ้งใช้ไม้ค้ำ ส่วนพื้นของเรือนแพรองรับด้วยลูกบวบ คือ ไม้ไผ่ทั้งลำที่นำมามัดรวมกันขนาดใหญ่รองรับ และหนุนตัวเรือนแพให้ลอยตัวอยู่ได้ การวางพื้นเรือนอยู่บนโครงสร้างพื้นรองรับด้วยลูกบวบ ก็เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำกระเซ็นขึ้นมาจากรองรับพื้นเรือนได้โดยง่าย เมื่อยามที่มีคลื่น ตัวเรือนแพกับฝาตรงตีนฝาโดยทำพื้นเป็นชานยื่นออกไป ตัวแพต้องมีหัวและโชคล่องยึดอยู่กับหลักแพลำไม้ไผ่ หรือต้นตาลที่ปักไว้เพื่อช่วยเรือนแพไม่ให้ลอยไปตามกระแสน้ำ เรือนแพที่ลอยติดอยู่กับตลิ่ง จะทำสะพานไม้ทอดเพื่อสัญจรไปมาระหว่างแพกับฝั่ง

ขนาดของเรือนแพ หากจะมีการขยายพื้นที่ให้เพิ่มมากขึ้น ก็จะเป็นแบบ ๒ หลังแฝด ส่วนหลังคา ก็จะเป็นแบบหลังคาแฝดเช่นกัน เรือนแพที่พบในภาคตะวันออกนี้ ปัจจุบันกำลังจะสูญไปจากลำน้ำแล้ว และหากไม่มีการหาวิธีที่อนุรักษ์ให้คงอยู่ พร้อมกับการดำเนินชีวิตของผู้อาศัยเรือนแพให้อยู่ในสภาพเดิมได้แล้ว อีกไม่นานนักก็คงจะหมดสิ้นไปในที่สุด

เรือนไทยภาคใต้

ประเทศไทยโดยทั่วไปเป็นประเทศในเขตร้อน ถึงแม้ว่าแต่ละภาคจะมีลักษณะดินฟ้าอากาศ แตกต่างกัน เช่น ภาคเหนืออากาศหนาวเย็นกว่าภาคใต้ หรือภาคอีสานจะมีอากาศร้อนกว่าในภาคใต้ ซึ่งจะเห็นได้จากแผนที่ของประเทศไทยว่าทางภาคใต้มีพื้นที่ดินเป็นแหลมยื่นออกไป จะมีอ่าวไทย ทะเลจีน และทะเลอันดามันโดยรอบทำให้ภาคใต้ทั้ง ๑๔ จังหวัด มีสภาพฤดูกาลไม่เหมือนภาคอื่น คือ มีเพียง ๒ ฤดู ได้แก่ ฤดูฝน และฤดูร้อน ในฤดูร้อนก็ไม่ร้อนจัดเหมือนภาคอื่น เพราะมีลมบกลมทะเลคอยพัดผ่านอยู่ตลอดเวลา แต่ในฤดูฝน ฝนจะตกชุกกว่าภาคอื่น ทำให้สภาพพื้นที่ป่าไม้เขียวชะอุ่มตลอดทั้งปี และอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ

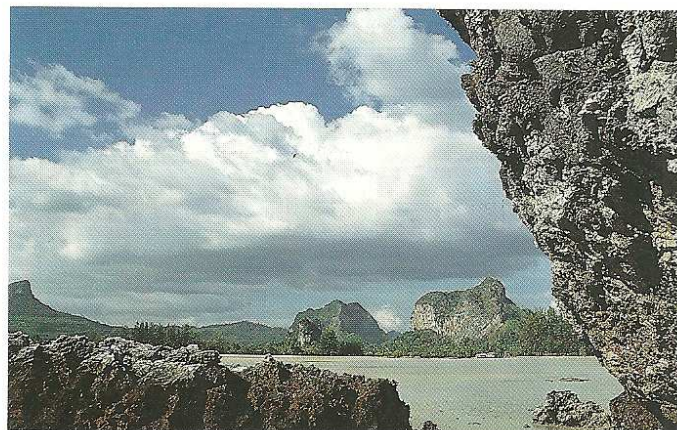

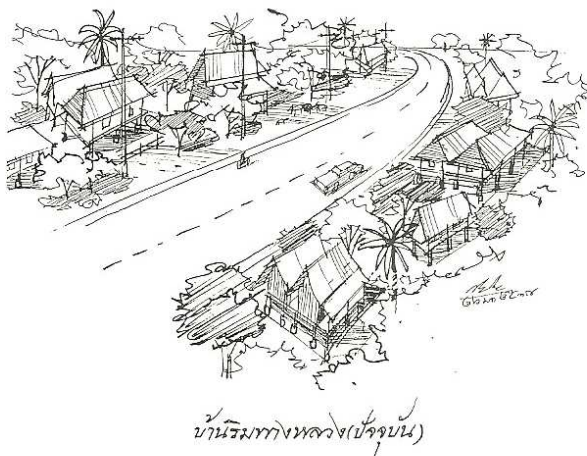
สภาพดินฟ้าอากาศ

ในบริเวณภาคใต้ของประเทศไทยอาจแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๓ ส่วน คือ

๑. ส่วนที่อยู่ริมฝั่งทะเลอันดามัน
๒. ส่วนพื้นที่ที่อยู่แกนกลาง
๓. ส่วนที่อยู่ริมฝั่งทะเลอ่าวไทย

ซึ่งพื้นที่ทั้ง ๓ ส่วนนี้จะมีลมบกลมทะเลพัดผ่านตลอดในฤดูร้อน และจะมีฝนตกชุกในฤดูฝน บางปีก็จะมีพายุโซนร้อนพัดผ่านอย่างรุนแรง ทำให้การปลูกสร้างที่พักอาศัยต้องทำการก่อสร้างอย่างแข็งแรง ในฤดูร้อนลมจะพัดจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ฉะนั้นการก่อสร้างที่พักอาศัยจึงมักจะเปิดทางลมทางด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ในฤดูฝนก็มักจะมรสุมแรง ผู้อยู่อาศัยริมฝั่งทะเลซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพทำการประมง ก็จะต้องหยุดออกเรือจับปลาระยะหนึ่ง ส่วนพื้นที่ที่อยู่แกนกลางก็อาจจะมือน้ำท่วมเป็นบางพื้นที่ แต่ประชาชนที่อยู่ลึกเข้าไปจากฝั่งพื้นที่ทะเลมักจะมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก บางจังหวัดมีอาชีพทำนา เลี้ยงสัตว์ บางจังหวัด

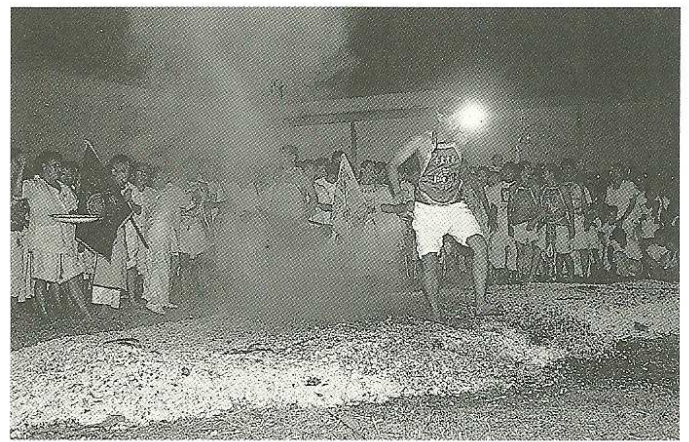
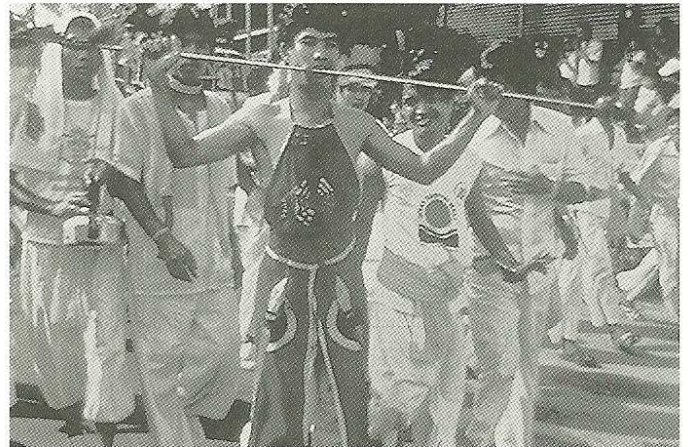

บ้านริมทางหลวง(ปัจจุบัน)

มีอาชีพหลักทำสวนผลไม้ และทำสวนยางพารา อันมีผล
ให้เห็นความแตกต่างของลักษณะบ้านพักอาศัยตามอาชีพ
นั้น ๆ

สภาพทางสังคม

เนื่องจากในภาคใต้ ประชากรของแต่ละจังหวัด
มีไม่มาก เหมือนในจังหวัดของภาคอื่น นั่นก็คือ ขอบเขต
ของแต่ละจังหวัดไม่กว้างมาก เป็นเพราะพื้นที่ในภาคใต้
ถูกทะเลขนาบอยู่ทั้งสองด้าน สภาพทางสังคม และการ
ติดต่อสะดวกกว่าภาคอื่น ถึงแม้ว่าภาคใต้จะมีการนับถือ
ศาสนาต่างกันไปไม่ได้เป็นปัญหาในการอยู่ร่วมกันของ
ประชากรในจังหวัดนั้น ๆ เพียงแต่ลักษณะของที่พักอาศัย
และรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาเท่านั้นที่
แตกต่างกัน สภาพของสังคมด้านอื่น ๆ เช่น ด้านภาษา
การศึกษา และความเชื่อถือในขนบธรรมเนียมประเพณี
ต่าง ๆ ในศาสนาเดียวกัน วิธีปฏิบัติก็ใกล้เคียงหรือ
เหมือนกัน โดยเฉพาะภาษาพูด ทางภาคใต้จะรับอิทธิพล
ภาษาพูดท้องถิ่นจากชวา มาเลเซีย จีน และเขมร ดังจะ

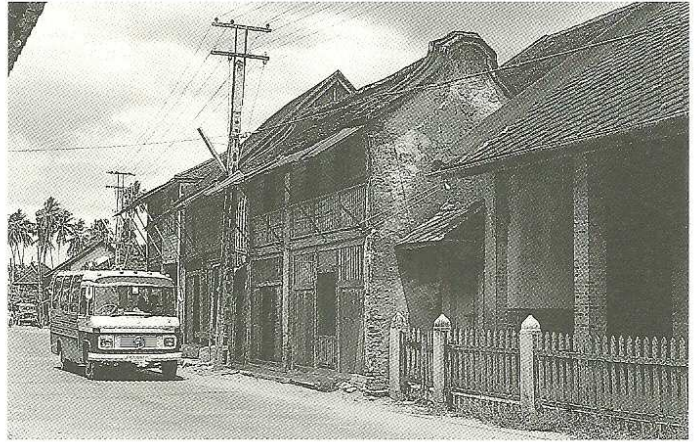
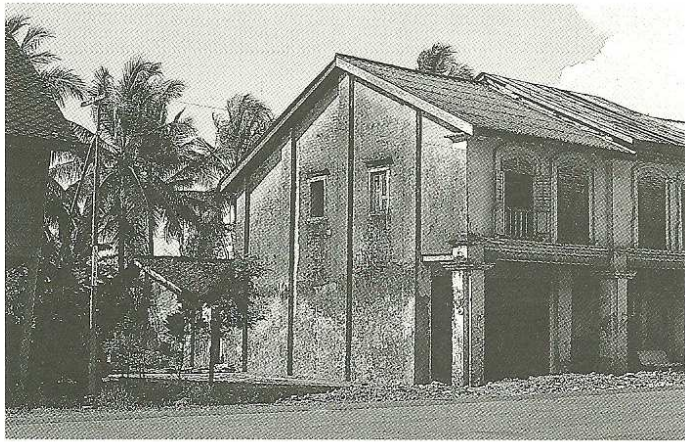
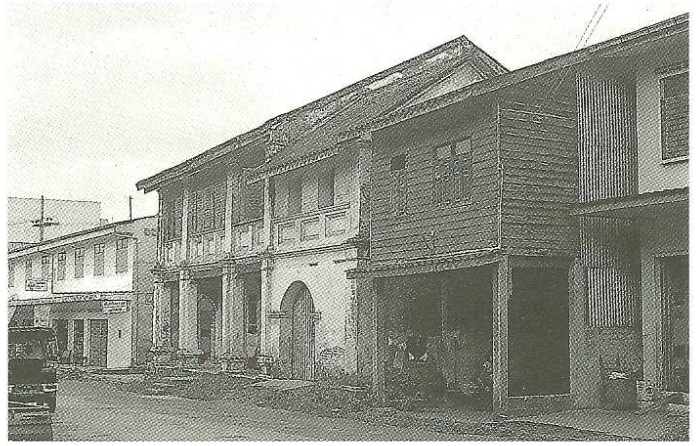
เทศกาลกินเจ

เห็นได้ว่าภาษาท้องถิ่นภาคใต้ทางฝั่งทะเลตะวันตกจะมีอิทธิพลจากภาษาจีน เนื่องจากชาวจีนได้เข้าไปตั้งรกรากทำมาหากินโดยเดินทางเรือ เช่น ในจังหวัดภูเก็ต กระบี่ พังงาจะมีภาษาจีนแทรกอยู่ส่วนจังหวัดสตูลปัตตานียะลา และนราธิวาส ก็มีภาษายาวีปนอยู่กับภาษาท้องถิ่น หรือใช้ภาษายาวีเป็นภาษาพูดเลยทีเดียว ส่วนคติความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ ในสมัยโบราณทางภาคใต้ก็มีการนับถือวิญญาณ และไสยศาสตร์มากเหมือนกับภาคอื่น ๆ เช่น จะเห็นได้จากประเพณีชิงเปรต (วันสารท) เพราะยังเชื่อว่า ภูต ผี วิญญาณของบรรพบุรุษอาจจะยังวนเวียนอยู่จึงทำบุญส่งส่วนกุศลไปให้ได้ผุดได้เกิด ตลอดจนความเชื่อถ้อยคำในการก่อสร้างที่พักอาศัย และการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ ความเชื่อในเรื่องเวทมนต์คาถาก็มีมาก และค่อย ๆ เสื่อมสลายไปเรื่อย เนื่องจากการศึกษาและความเจริญทางด้านวัตถุเข้ามาแทนที่ โดยเฉพาะในจังหวัดที่เจริญขึ้นมาก ๆ การเร่งรัดในการดำเนินชีวิตทำให้ไม่ค่อยมีเวลาที่จะคิดถึงเรื่องไสยศาสตร์เหมือนเมื่อก่อน การสร้างที่พักอาศัยที่อยู่ในเมืองก็เป็นบ้านจัดสรร ไม่มีการ

ยกเสาเอกหรือพิธีกรรมอื่น ๆ แต่ถ้าทำการสร้างบ้านเรือนที่พักอาศัยด้วยตนเอง ก็มักจะยังมีพิธีกรรมต่าง ๆ อยู่แต่ก็รวบรัดให้รวดเร็วและสั้นลง

สภาพคมนาคม

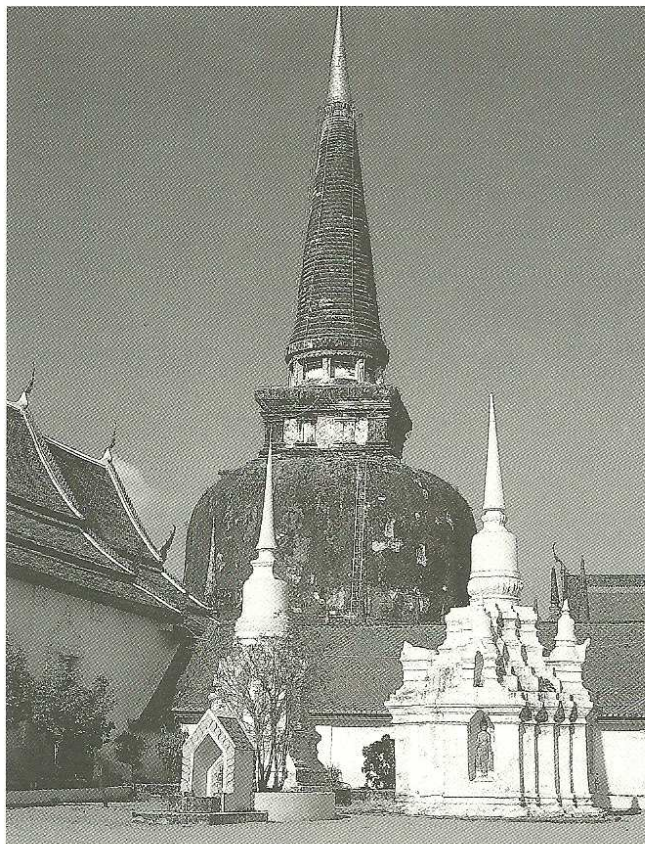
ทางคมนาคมของภาคใต้ตามลักษณะภูมิประเทศทั้งทางบกและทางน้ำดังที่เห็นในแผนที่ตอนใต้ของประเทศ ไทยจะเห็นได้ชัดเจนว่า จังหวัดต่าง ๆ จะมีตำแหน่งที่ตั้งเรียงกันไป ทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ หมายความว่า การติดต่อกันระหว่างจังหวัดถึงจังหวัดจะเป็นเส้นทางเหนือใต้เป็นหลัก คือ ทางทะเล โดยจะมีการติดต่อทางเรือทั้งทางริมฝั่งตะวันตกและฝั่งอ่าวไทย ทางบกก็มีการเดินทางโดยเกวียน ช้าง ม้า โดยเส้นทางหลักไปทางทิศเหนือได้ ดังนั้นการวางตัวเรือนและอาคารก็จะวางหัน

การติดต่อค้าขายกับต่างชาติใช้เรือเป็นหลักซึ่งในสมัยโบราณใช้เรือสำเภาก็น่าจะมีอิทธิพล ในการก่อสร้างที่พักอาศัยจากต่างชาติด้วย โดยเฉพาะจีนได้นำวิธีการสร้างเรือนแถวและบ้านซ้อนชั้นเข้ามาใช้ เช่น บ้าน ๒ ชั้น ชั้นบนเรียก “เล้าเต็ง”

หน้าเข้าหาทางคมนาคม คือวางตัวเรือนขวางตะวันเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นผลจากเส้นทางคมนาคม และรับลมบกลมทะเลได้ดี ฉะนั้น ตำแหน่งและทิศทางการนอนของคนภาคใต้จะหันศีรษะไปทางทิศใต้เป็นหลัก โดยเรียกทิศใต้ว่า “ปะหลั่นอน” และเรียกทิศเหนือว่า “ปะหลั่น” ซึ่งมีหลักฐานทางภาษาว่าในสมัยสุโขทัยก็เรียกทิศใต้ว่า “ห้วนอน” และทิศเหนือว่า “ปะหลั่น”

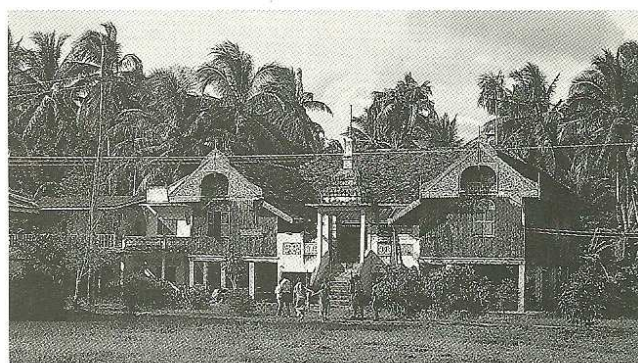
การติดต่อค้าขายกับต่างชาติก็จะใช้เรือเป็นหลัก ในสมัยโบราณใช้เรือสำเภาก็น่าจะมีอิทธิพลในการก่อสร้างที่พักอาศัยมาจากต่างชาติด้วย โดยเฉพาะจีนได้นำวิธีการสร้างเรือนแถวและบ้านซ้อนชั้นเข้ามาใช้ (เช่น บ้าน ๒ ชั้น ชั้นบนเรียกเล้าเต็ง เป็นต้น) ส่วนจังหวัดที่ได้ลงไปก็จะมีอิทธิพลทางชาวเข้ามา เช่น บ้านพักอาศัยที่ทำหลังคา บรานอร์ หรือทรงกรวดสูงชันตามแบบชาว หรือ แม้แต่ที่พักอาศัยที่เป็นลักษณะเครื่องผูก เช่น กว๊าน โรงเรือนก็มีอิทธิพลมาจากชาวจีนที่ชอบอยู่แต่ถึงอย่างไรความต้องการในประโยชน์ใช้สอยก็ยังเป็นเรื่องสำคัญที่สุด ในการก่อสร้างอาคารต่าง ๆ

อิทธิพลทางประวัติศาสตร์

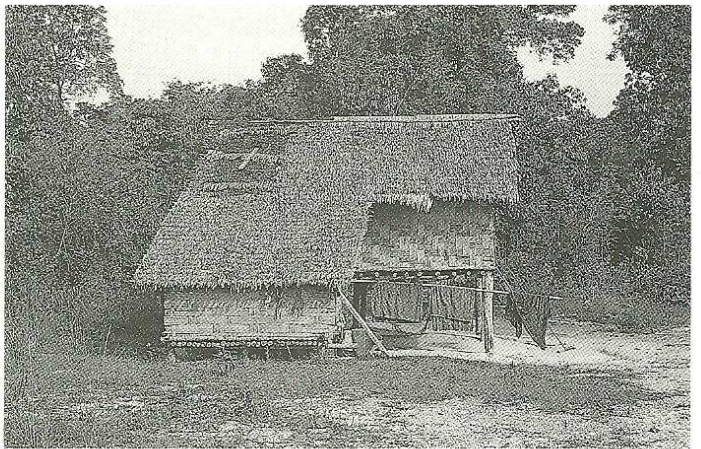
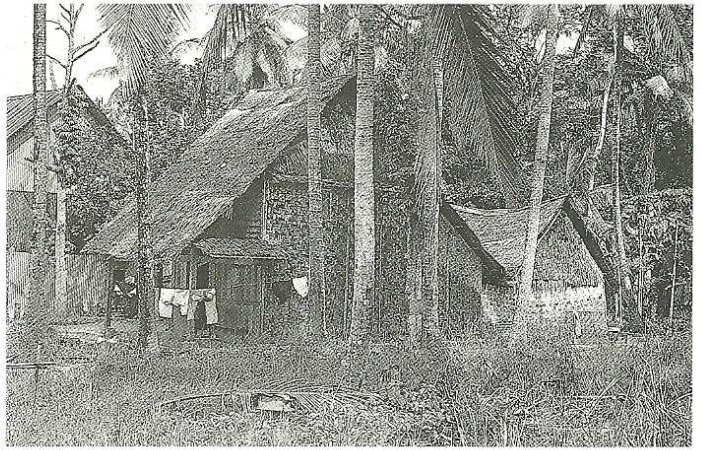
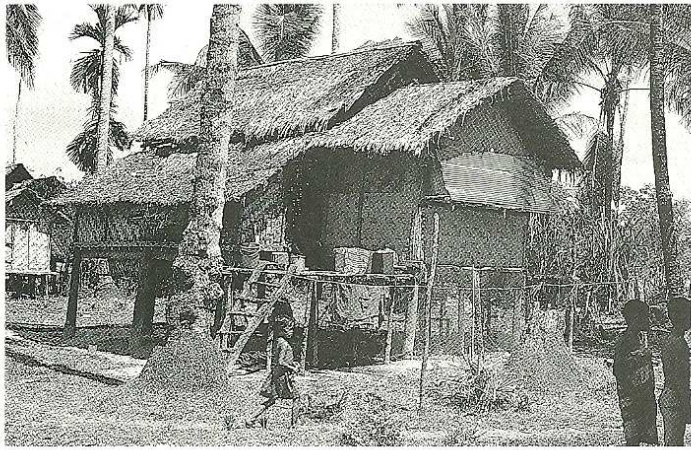
ตามปกติผืนแผ่นดินทางภาคใต้ จะได้รับอิทธิพลทางด้านศิลปวัฒนธรรมจากการติดต่อค้าขายมากกว่าทางการสงคราม โดยเฉพาะเส้นทางคมนาคมจากการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยผ่านช่องแคบมะละกาไปยังชวา และแวะเข้าประเทศไทยมาตั้งแต่สมัยทวารวดีเรื่อยมา จากกาลเวลาอันยาวนานได้เกิดปูชนียวัตถุและสถานที่ ๆ สำคัญทางศาสนาหลายแห่ง เช่น พระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช พระธาตุไชยา และวัดหลวงในพระพุทธศาสนา ฯลฯ ดังนั้น พระมหากษัตริย์เกือบทุกพระองค์มักจะเสด็จ ไปนมัสการ และโปรดให้ซ่อมแซม บำรุง รวมทั้งสั่งให้ช่างราชสำนักที่ตามเสด็จเพื่อบูรณะปฏิสังขรณ์ และทำการสร้างเสนาสนะเพิ่มเติมตามความจำเป็นเพื่ออุทิศเป็นอุเทสิกเจดีย์ในพระพุทธศาสนา เมื่อคณะช่างหลวงเดินทางไปถึงที่ใดก็จะเกิดศิลปะของราชสำนักที่งดงามอันมีอิทธิพลต่อช่างพื้นบ้านในถิ่นนั้นๆ และได้มีการสร้างที่พักอาศัยตามแบบอย่างช่างหลวง แต่อาจมีบางส่วนขององค์ประกอบเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามความ

เส้นทางคมนาคมจากการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ผ่านช่องแคบมะละกาไปยังชวา และเข้าประเทศไทยสมัยทวารวดี ก่อให้เกิดปูชนียวัตถุและสถานที่สำคัญทางศาสนาหลายแห่ง เช่น พระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช และวัดในพระพุทธศาสนา

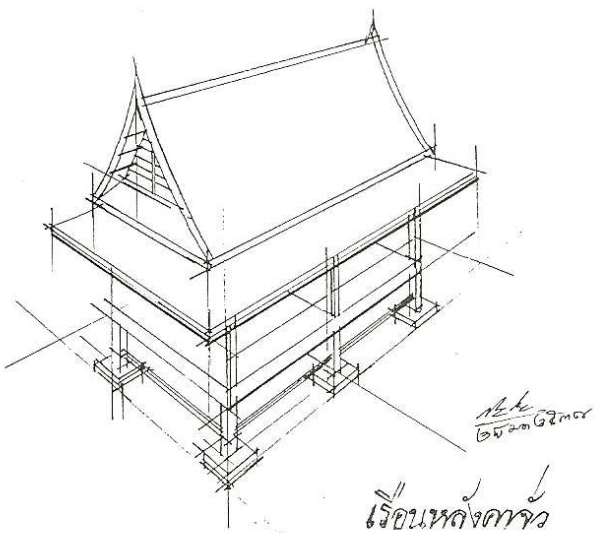

เรือนพื้นบ้านริมถนนสุขุมวิท จังหวัดระนอง

เหมาะสมของท้องถิ่น และยังทำการออกแบบก่อสร้างอาคารเครื่องก่อสร้างซึ่งมีความคงทนถาวรให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาในเวลาต่อมา

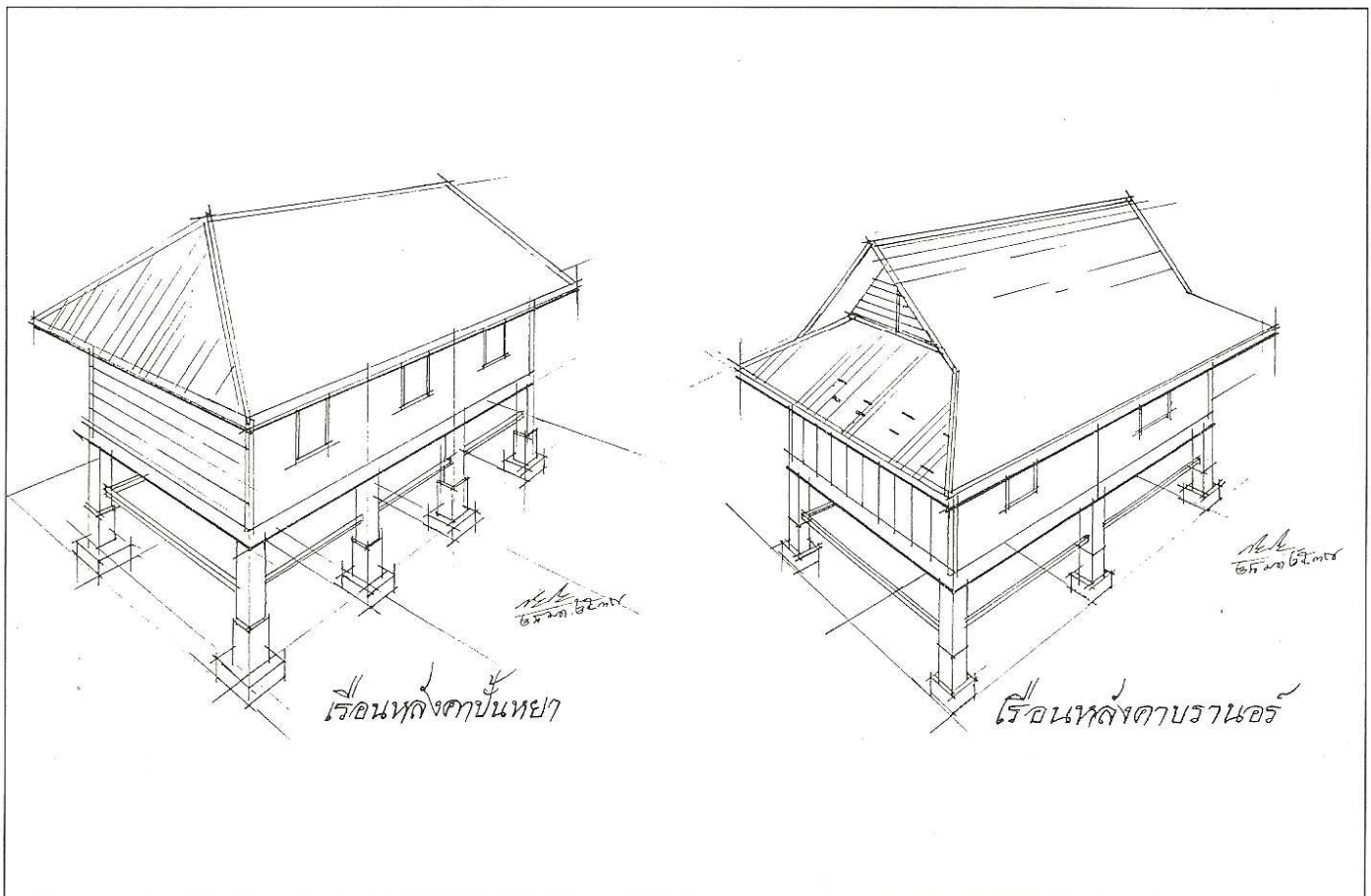

บ้านพักอาศัยแบบเครื่องผูก ใช้วัสดุที่หาได้ง่าย ๆ เช่น ไม้ไผ่ จาก และแฝก

การเลือกทำเลประกอบอาชีพ

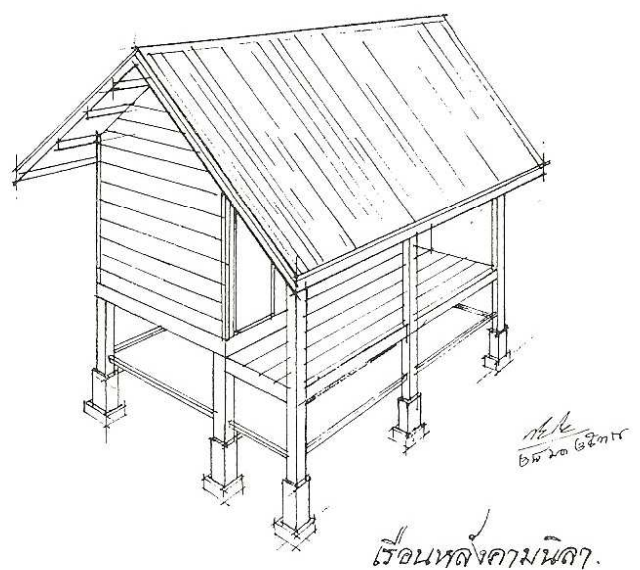
ที่พักอาศัยคนไทยในภาคใต้ในสมัยก่อน ก็จะเลือกทำเลที่เหมาะสมแก่การประกอบอาชีพ เช่น การตั้งถิ่นฐานที่จะต้องประกอบอาชีพเกษตรกรรม ก็จะพยายามหาแหล่งน้ำจืด การประกอบอาชีพทางการประมงก็จะตั้งถิ่นฐานอยู่ริมทะเลหรือริมแม่น้ำ เป็นต้น ดังนั้น การสร้างที่พักอาศัยที่สร้างเพื่อประโยชน์ใช้สอยและเพื่อความเหมาะสมกับอาชีพในสมัยแรกเริ่ม จึงมักจะเป็นอาคารเครื่องผูก อันได้แก่ การนำวัสดุที่หาได้ง่าย ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัว เช่น ไม้ไผ่ และแฝกจาก เป็นต้น เมื่อความเป็นอยู่เป็นที่แน่นอนไม่ต้องโยกย้ายอีกต่อไป ก็เริ่มเปลี่ยนจากเรือนพักอาศัยจากเครื่องผูกเป็นเครื่องสับ คือ นำเนื้อไม้จริงมาทำการก่อสร้าง เริ่มนำเสาไม้จริง เช่น ไม้เคี่ยม ไม้หลุมพ้อ ไม้ประดู่ ไม้เตาเสา และไม้พินตัน ซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็ง เอามาทำโครงสร้าง ไม้ยาง ไม้หยา ไม้จำปา ไม้ทัง หรือไม้ตะแบกป่านำมาเลื่อยเป็นไม้พื้นและไม้ฝา

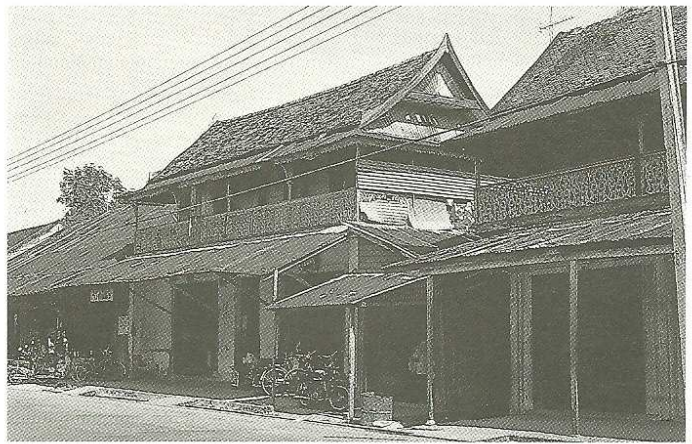
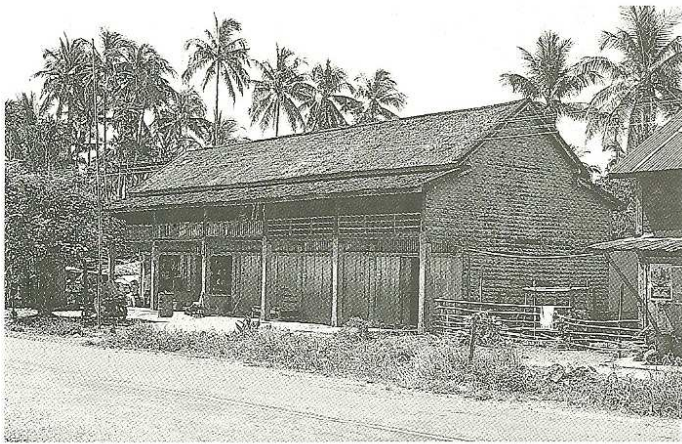
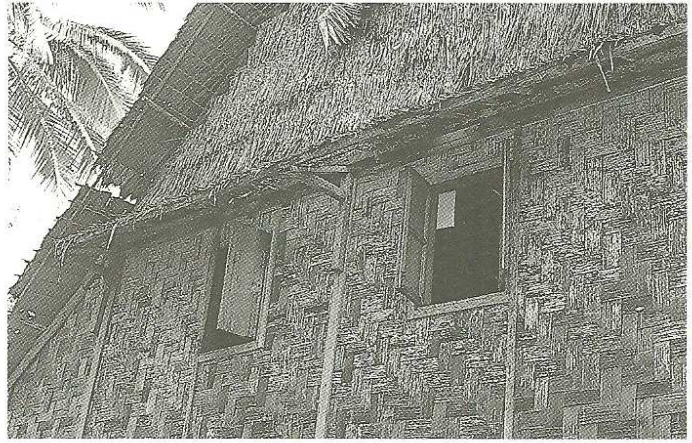

ลักษณะบ้านพักอาศัยในภาคใต้

จากการพิจารณาสภาพอาชีพ และสภาพแวดล้อมทางสังคมแล้ว จะเห็นได้ว่า ความต้องการในการใช้พื้นที่ประโยชน์ใช้สอยของประชาชนในภาคใต้ และความเป็นอยู่โดยทั่วไปก็คล้ายคลึงกับประชาชนในภาคอื่น ๆ เหมือนกัน คือ มีการสร้างที่พักอาศัยแยกเป็นหลัง ๆ เมื่อมีการขยายตัวของครอบครัว และแยกครัวออกจากเรือนนอน โดยใช้นอกชานเป็นตัวเชื่อม แต่ลักษณะของนอกชานทางภาคใต้มักจะแคบเพราะมีฝนตกชุกทำให้การเดินทางติดต่อระหว่างเรือนแต่ละหลังสะดวกขึ้น บางท้องถิ่นส่วนนอกชานจะก่ออิฐและถมดินขึ้นให้ได้ระดับกับกระเบื้องและใช้ปลูกต้นไม้ขนาดเล็ก เช่น ทับทิม ส้ม มะนาว หรือไม้มีกลิ่นหอมหรือเป็นสวนครัวขนาดเล็ก ส่วนลักษณะของหลังคาเรือนพอจะแบ่งได้เป็น ๔ ลักษณะ คือ

๑. หลังคาจั่ว
๒. หลังคาปั้นหย่า
๓. หลังคาโบราณ
๔. หลังคามนิลา

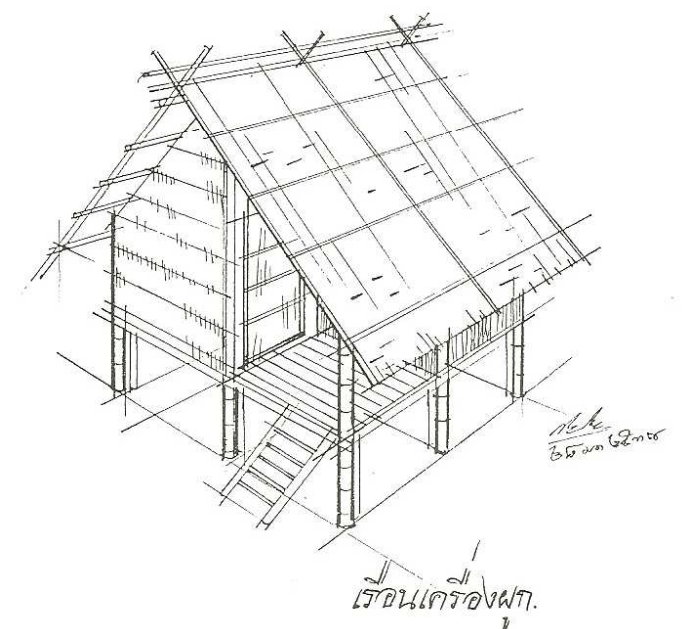

๑-๒ เรือนเครื่องผูก ที่มีโครงสร้าง

ไม้ไผ่ ฝาใช้แฝก จาก ฟากไม้ไผ่ สับฟาก ไม้ไผ่สานขัดแตะ หลังคาใช้จาก แฝกและฟาก

๓-๔ เรือนเครื่องสับ ใช้ไม้เนื้อจริง ทำการก่อสร้าง

หลังคาทั้ง ๔ แบบ จะมีอยู่ทั่วไป เพียงแต่ สัดส่วนของหลังคาจะมีทรงกรวดหรือทรงเตี้ย ก็ขึ้นอยู่กับ ช่างก่อสร้างในถิ่นนั้น ๆ และขึ้นอยู่กับวัสดุของหลังคา เช่น ถ้าใช้กระเบื้องดินเผา หรือกระเบื้องชนมเปี้ยกปูน หรือ มุงแฝกจาก ความลาดชันของหลังคาก็ไม่เท่ากัน โดยเฉพาะส่วนที่เป็นครีวมักจะทำการออกแบบเป็นหลังคา ตุกแทน ลักษณะของเรือนโดยทั่วไปจะแบ่งออกเป็น

๑. เรือนเครื่องผูก ๒. เรือนเครื่องสับ
๓. เรือนก่ออิฐฉาบปูน

รูปแบบของหลังคาเรือนทางภาคใต้ทั้ง ๔ แบบ จะเห็นได้ว่าทำการก่อสร้างเพื่อให้เหมาะกับสภาพภูมิ อากาศ คือ สามารถกันแดดและกันฝนได้เป็นอย่างดี ทั้ง ยังสามารถต้านทานแรงพายุได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะ หลังคาทรงปั้นหยาจะมีความแข็งแรงของโครงสร้างหลังคา มากเป็นพิเศษ เรือนส่วนใหญ่จะวางเสาไว้บนดินเสา (ตอม่อ) ซึ่งมักจะก่ออิฐและฉาบปูน ฉะนั้น เมื่อต้องการ จะทำการย้ายบ้าน ก็จะปลดกระเบื้องลง ตีไม้แกลงแยกยึด โครงสร้างเสาเป็นรูปกากบาทแล้วใช้คนหามย้ายไปตั้งที่ ต้องการ แล้วนำกระเบื้องขึ้นมุงใหม่ก็สามารถเข้าไปอยู่

ได้ทันที

การปลูกบ้านสร้างเรือน

การปลูกบ้านสร้างเรือนนิยมวางตัวเรือนขวางตะวัน ทิศตะวันออกจะเป็นหน้าบ้าน ทิศตะวันตกจะเป็นครัว ทิศใต้จะเป็นยุงข้าว นิยมหันศีรษะไปทางทิศใต้ และหันเท้าไปทางทิศเหนือ ตัวเรือนจะมีรูปเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนมากถ้าความกว้าง ๑ ช่วง ความยาวจะเป็น ๒ หรือ ๓ ช่วง แต่ละช่วงขนาดอาจจะไม่เท่ากัน เรือนทางใต้รับลมบกลมทะเลพัดผ่านเข้าบ้านเป็นหลัก

เรือนทางภาคใต้ก็เช่นเดียวกับภาคอื่น คือ แบ่งเป็น ๒ ชนิด ชนิดเรือนเครื่องผูก และชนิดเรือนเครื่องสับ

๑. เรือนเครื่องผูก คือ กระท่อม นั้นเอง หลังไม้ใหญ่ไม่นิยมกันห้อง แต่จะใช้ม่านกันห้องนอนเป็นเรือนชั่วคราว โครงสร้างทำด้วยไม้ไผ่ ผูกด้วยหวาย ฝาใช้แฝก จาก ฟากไม้ไผ่สับฟาก ไม้ไผ่สานขัดแตะ หลังคาใช้แฝก จาก และฟาก ตัวเรือนยกพื้นพอคนลอดได้ หลังคา

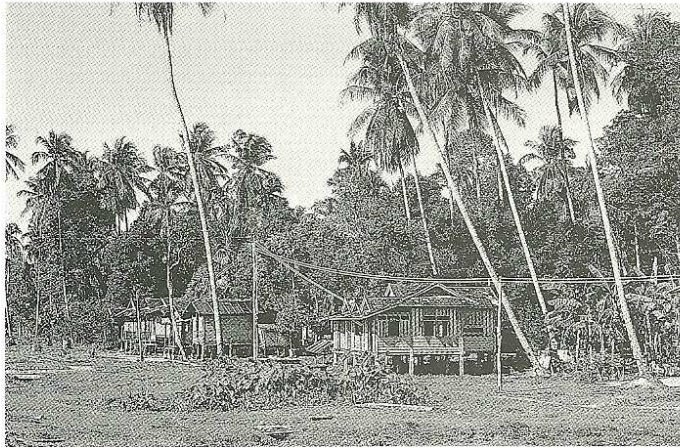
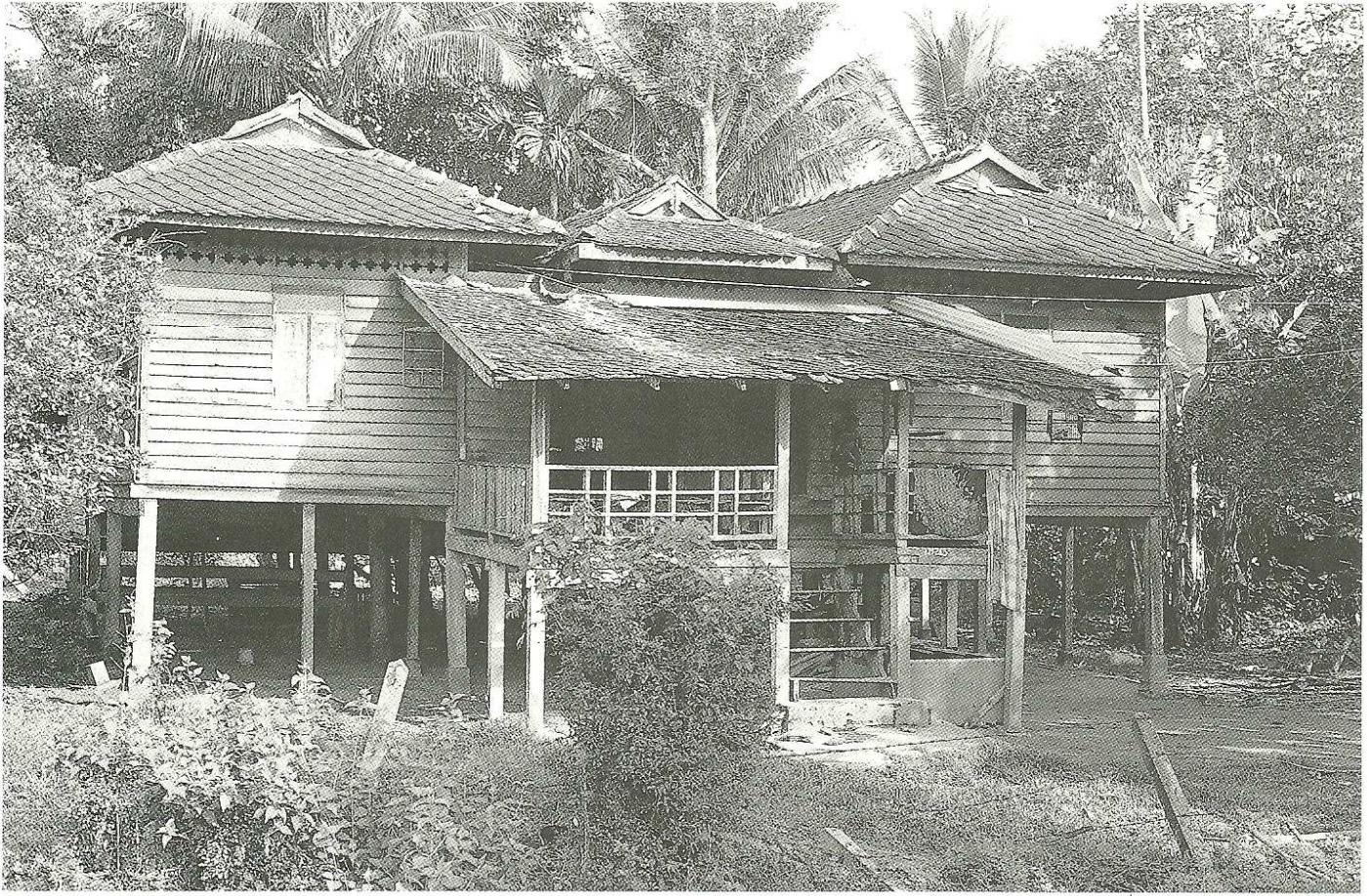

(บน) เรือนเครื่องผูก หมู่บ้านเจ๊ะบิลัง
อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

(๒๑ มกราคม ๒๕๒๑)

(ล่าง) เรือนเครื่องผูก อำเภอควน-
กาหลง จังหวัดสตูล

(๒๖ มกราคม ๒๕๒๑)

ลักษณะที่พ็อทอาศัยในภาคใต้ สร้าง
แยกเป็นหลังๆ เมื่อมีการขยายตัวของ
ครอบครัว แยกครัวออกจากเรือนนอน โดย
ใช้นอกชานเป็นตัวเชื่อมแต่ลักษณะนอกชาน
ทางภาคใต้มักจะแคบเพราะมีฝนชุก

เป็นจั่วตรง มีใช้กันมากในหมู่ชาวนา และชาวประมง ก็
เนื่องจากเรือนประเภทนี้ ปลูกสร้างง่ายด้วยตนเอง โยก
ย้ายได้ง่าย วัสดุหาง่าย ค่าใช้จ่ายถูก ในรายของเรือนชาว
นา พื้นที่สร้างบ้านส่วนมากจะอยู่ใกล้ท้องนา สร้างกัน
เป็นกลุ่มในเครือญาติ โดยทั่วไปจะปลูกกระจายกันอยู่
แต่ละเรือนจะมีบริเวณบ้าน ชาวนาใช้บ้านเป็นประโยชน์
หลายประการ นอกเหนือจากที่อาศัยตามปกติแล้ว ยังใช้
ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และใช้ลานบ้านประกอบ
อาชีพเล็กๆ น้อยๆ เช่น การตากพืช การจักสาน เป็นต้น
ส่วนเรือนของชาวประมง มักจะปลูกในพื้นที่ราบลุ่มใกล้
ทะเล ไม่มีบริเวณบ้าน ไม่มีรั้วกันแต่จะปลูกติดๆ กัน
เพราะชาวประมงจะคำนึงถึงกลุ่มชุมชนเป็นหลัก ต้องการ
ความอบอุ่นช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ เพราะฝ่ายชาย
จะต้องออกทะเลทุกวัน ทุกฤดูกาล ต้องทอดทิ้งให้แม่บ้าน
และครอบครัวอยู่ตามลำพังเป็นประจำ

๖. เรือนเครื่องสับ คือ เรือนที่ใช้ไม้แก่นทำ
เป็นฝา กระดานเป็นพื้นกระดาน การเข้าโครงสร้างไม่ใช่
ผูก ไม่ใช่ตะปูตอก แต่จะใช้วิธีสับปากไม้ การเจาะไม้เข้า
เดือย เรือนชนิดนี้เป็นเรือนถาวรส่วนใหญ่ผู้ที่ปลูกเรือน

ชนิดนี้จะต้องมีหลักฐานฐานความเป็นอยู่ดีแล้ว เนื่อง-
จาก มีค่าใช้จ่ายมาก ไม้ที่จะใช้เป็นไม้ที่หาได้ในพื้นเมือง
ไม่มีไม้สัก คุณภาพของไม้ภาคนี้ไม่ดีนัก เนื่องจากฝนตก
ชุก อากาศชุ่มชื้นตลอดเวลา ไม้ที่ใช้ก่อสร้างเป็นหลัก
คือ ไม้เคี่ยม ไม้หลุมพอ ใช้เป็นเสา เป็นรอด ไม้ที่มีคุณ-
ภาพรองลงมา ก็คือ ไม้หลาว ไม้ค้อ ไม้ชะโอน ใช้ทำโครง
สร้างทั่วไป เรือนเครื่องสับของภาคนี้ยกพื้นได้สูงสูง พอ
คนลอดได้ การปลูกเรือนจะไม่เทหลุมราก แต่ใช้แท่นหิน
หรือแท่งคอนกรีตแบนๆ ฝังในพื้นที่ประมาณ ๑ ฟุต ฝัง
พื้นดินประมาณ ๑ - ๒ ฟุต แล้ววางเสาไม้ (นิยมเสา
สี่เหลี่ยม) ลงบนแท่น ทั้งนี้เพื่อให้พ้นจากความชื้น
ป้องกันการผุกร่อนเร็ว และตรงโคนเสาจะใช้ไม้แก่นขนาด
ไม้ตง ความยาวร้อยทะลุจากโคนเสาหัวบ้านไปจนถึง
โคนเสาท้ายบ้าน (เสาเรือนประธานและเสาระเบียง)
ทั้งนี้ เพื่อยึดให้มั่นคงแข็งแรง ขนาดตัวเรือน ความยาวจะ
เป็นสองช่วงของความกว้าง พื้นระเบียงจะลดต่ำกว่าตัว
พื้นเรือนประธาน และพื้นนอกชานจะลดต่ำกว่าพื้นระเบียง
บ้านใดจะเป็นไม้แก่นพาดกับนอกชานด้านความยาว

เรือนส่วนใหญ่ทางภาคใต้จะวางเสา
ไว้บนดินเสา (ดอม่อ) ซึ่งมักจะก่ออิฐและ
ฉาบปูน

(บน) เป็นเรือนพื้นบ้านในอำเภอปา-
นาเร จังหวัดปัตตานี

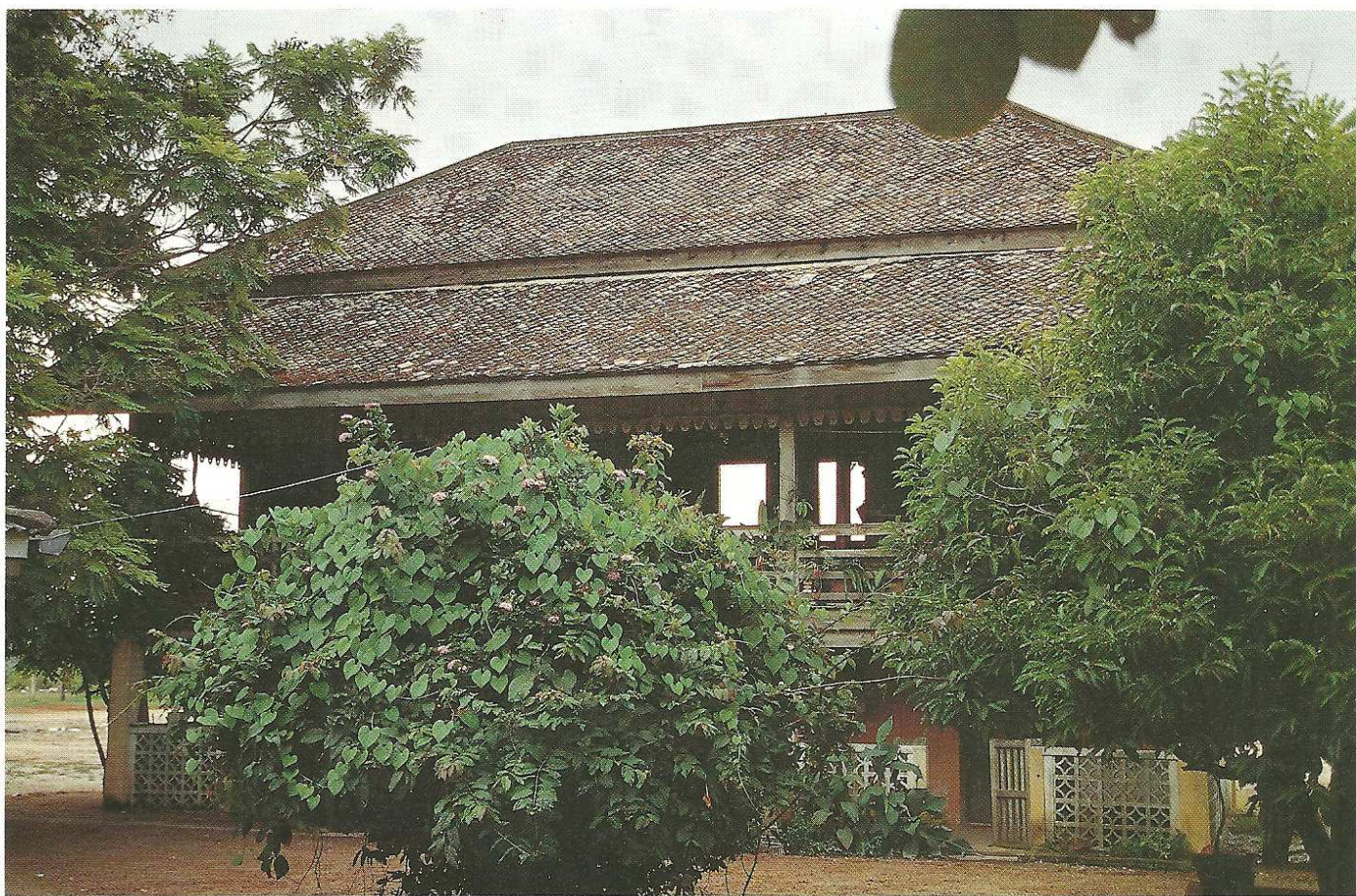
(ล่าง) เรือนพื้นบ้าน จังหวัดยะลา

หลังคาจั่วตั้งโค้งแอ่น (ทรงไม้สูง) ตัดไม้แผ่นป็นลิ่มแบบหางปลา หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา ชายคาเรือนประธานต่อกันสาดยื่นออกไปคลุมล้อมเรือนทั้ง ๓ ด้าน หลังคาด้านระเบียงก็ทำชายคายื่นคลุมระเบียงแบบชายคาต่ำ ทำให้ต้องก้มตัวเมื่อเดินผ่าน เรือนครัวส่วนมากจะแยกต่างหาก และเมื่อครอบครัวเพิ่มสมาชิกหรือความจำเป็นมากขึ้น ก็จะสร้างเป็นเรือนหมู่ มีหอรี หอขวาง หอกลาง หอนั่ง หอนอน หอยก ตามแต่ฐานะความเป็นอยู่ของแต่ละคน แต่ที่กล่าวแล้วนั้นมีน้อยมาก ส่วนใหญ่ทางใต้จะสร้างเป็นหมู่ใหญ่แค่ ๓ หลัง และไม่เกิน ๕ หลัง เนื่องจากเมื่อบุตรชาย บุตรสาว จะมีครอบครัวก็จะให้แยกปลูกหลังใหม่

แบบบ้าน

ในสมัยหลัง ๆ แบบบ้านของคนภาคใต้ได้วิวัฒนาการต่อไปอีก โดยเฉพาะจังหวัดภาคใต้สุด ได้แก่ จังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส สงขลา ซึ่งคนส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิม นับถือศาสนาอิสลาม จะมีการปลูก

สร้างบ้านที่มิดชิดขึ้น กว้างใหญ่ขึ้น เนื่องจากต้องเพิ่มห้องพิธีกรรมทางศาสนา และแสดงฐานะความเป็นอยู่ที่มั่งคั่งให้เป็นที่ประจักษ์ แยกแบบได้ดังนี้

๑. บ้านแบบหลังคาจั่ว คือเป็นรูปจั่วตรง เช่นที่กล่าวแล้วทรงไม่สูง ตกแต่งหน้าจั่วยอดจั่วมุงด้วยกระเบื้องแผ่นสี่เหลี่ยม เชิงชายและช่องลมใต้เพดานด้วยไม้ฉลุสวยงาม ตัวเรือนใต้ถุนยกสูง มีระเบียงและนอกชานลดหลั่นตามลำดับ

๒. บ้านแบบหลังคาปั้นหย้า ส่วนยาวของหลังคาตรงหัวท้ายที่ควรจะเป็นจั่วตั้ง จะเป็นรูปลาดเอียงแบบตัดเหลี่ยม หลังคามุงกระเบื้องแผ่นสี่เหลี่ยม ตรงรอยตัดเหลี่ยมหลังคาครอบด้วยปูนกันน้ำฝนรั่ว หลังคาแบบนี้ลาดชันมีโครงหลังคาแข็งแรงมาก สามารถทนรับฝนและต้านแรงลม หรือพายุไต้ฝุ่นได้ดีมาก โอกาสจะพัดเปิดหลังคาได้ยาก เรือนแบบนี้ใต้ถุนสูง จะมีอยู่แถวพื้นที่ชายฝั่งทะเลสาบสงขลา ชายฝั่งทะเลอันดามัน ฝรั่งเรียกทรงหลังคาแบบนี้ว่า ทรงฮิปส์ ส่วนใหญ่จะอยู่ทางจังหวัดสงขลา และจังหวัดปัตตานี

(บน) บ้านแบบหลังคาปั้นหย้า
(ล่าง) ยุงข้าว เรือนหลังคาปั้นหย้า
อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี

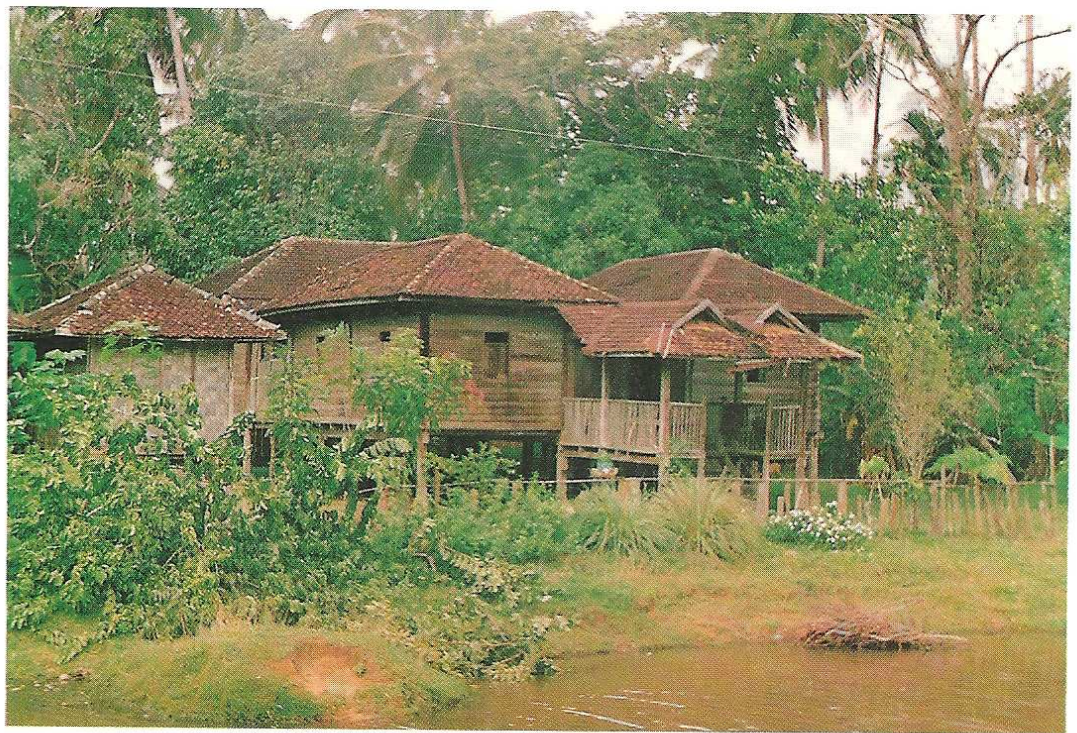

บ้านลักษณะหลังคามนิลา ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในภาคใต้ สัดส่วนของหลังคาจะเป็นทรงสูงหรือทรงเตี้ย ขึ้นอยู่กับช่างก่อสร้างในท้องถิ่นและวัสดุที่ใช้มุงหลังคา

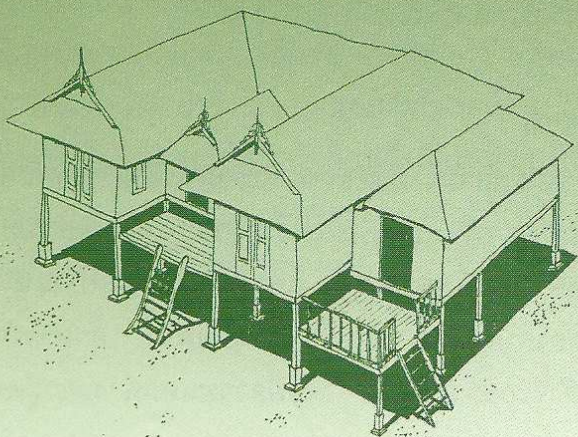
๓. บ้านแบบหลังคามนิลา หรือ แบบโบราณอร์ เป็นหลังคาจั่วผสมหลังคาปั้นหยา คือ ส่วนหน้าจั่วจะไม่สูง แต่ค่อนข้างเตี้ย จะเป็นจั่วส่วนบน ส่วนล่างของจั่วจะเป็นหลังคาลาดเอียงลงมารับกับหลังคาด้านยาว ซึ่งลาดเอียงตลอด เป็นเรือนไม้ได้ถุนสูง เรือนแบบนี้ส่วนใหญ่จะอยู่ทางจังหวัดปัตตานี

คติความเชื่อ

คติความเชื่อในเรื่องการปลูกบ้านสร้างเรือนของคนภาคใต้ เชื่อกฎโชคลาง เช่น ห้ามปลูกเรือนบนจอมปลวก ห้ามปลูกบ้านคล่อมตอไม้ ห้ามสร้างบ้านบนทางสัญจร การเลือกที่ดินให้ดูสีพื้นดินเป็นสีอ่อน หรือดินสีแดง แลดูสะอาดมีกลิ่นปกติ ห้ามปลูกบ้านตรงพื้นที่เฉอะแฉะสกปรก ดินเลนสีดำ ห้ามปลูกบ้านเดือน ๔ ให้ปลูกบ้านเดือน ๑๐ การทำบันไดบ้านต้องหันไปทางทิศเหนือ หรือทิศตะวันออกจำนวนบันไดจะต้องเป็นเลขคี่ ถ้าเลขคู่ถือว่าไม่เป็นมงคล ห้ามปลูกเรือนคล่อมคู คลอง หรือแอ่งน้ำ เป็นต้น

เรือนไทยมุสลิม

เรือนไทยมุสลิมส่วนมากยกพื้นสูง
ได้ทุนสามารถใช้ประกอบกิจการต่าง ๆ เช่น
เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ เป็นที่นั่งเล่นพูดคุย
กันระหว่างเพื่อนบ้าน

(ภาพ : ERIC BOGDAN)

บทนำ

บทความนี้เป็นข้อสังเกตจากการเข้าไปศึกษา
เปรียบเทียบเรือนไทยมุสลิมในชุมชน ๒ แห่ง ในจังหวัด
ปัตตานี คือ ชุมชนชาวบ้านบาราเฮาะ ตำบลปูยู
อำเภอเมือง และชุมชนชาวประมงบ้านดาโต๊ะ อำเภอ
ยะหริ่ง ชุมชนสองแห่งนี้มีรูปแบบการประกอบอาชีพต่าง
กันโดยสิ้นเชิง ผู้เขียนต้องการศึกษาว่า ความต่าง
ในเรื่องการดำรงชีพมีผลต่อบ้านเรือนหรือไม่อย่างไร

วิธีการศึกษาใช้การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ
และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

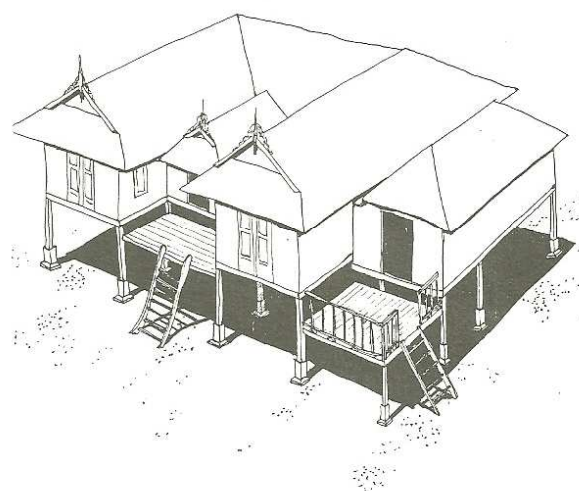
ภาพรวม

ในเขตสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันประกอบด้วย
จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส มีผู้คนส่วนมาก
นับถือศาสนาอิสลาม วัฒนธรรมและชนบประเพณีที่
เกี่ยวข้องกับศาสนา รวมไปถึงสิ่งก่อสร้าง อาคารบ้าน
เรือนดังจะกล่าวต่อไปนี้ จึงมีความแตกต่างจากผู้คน
ที่นับถือศาสนาพุทธ

การตั้งถิ่นฐาน

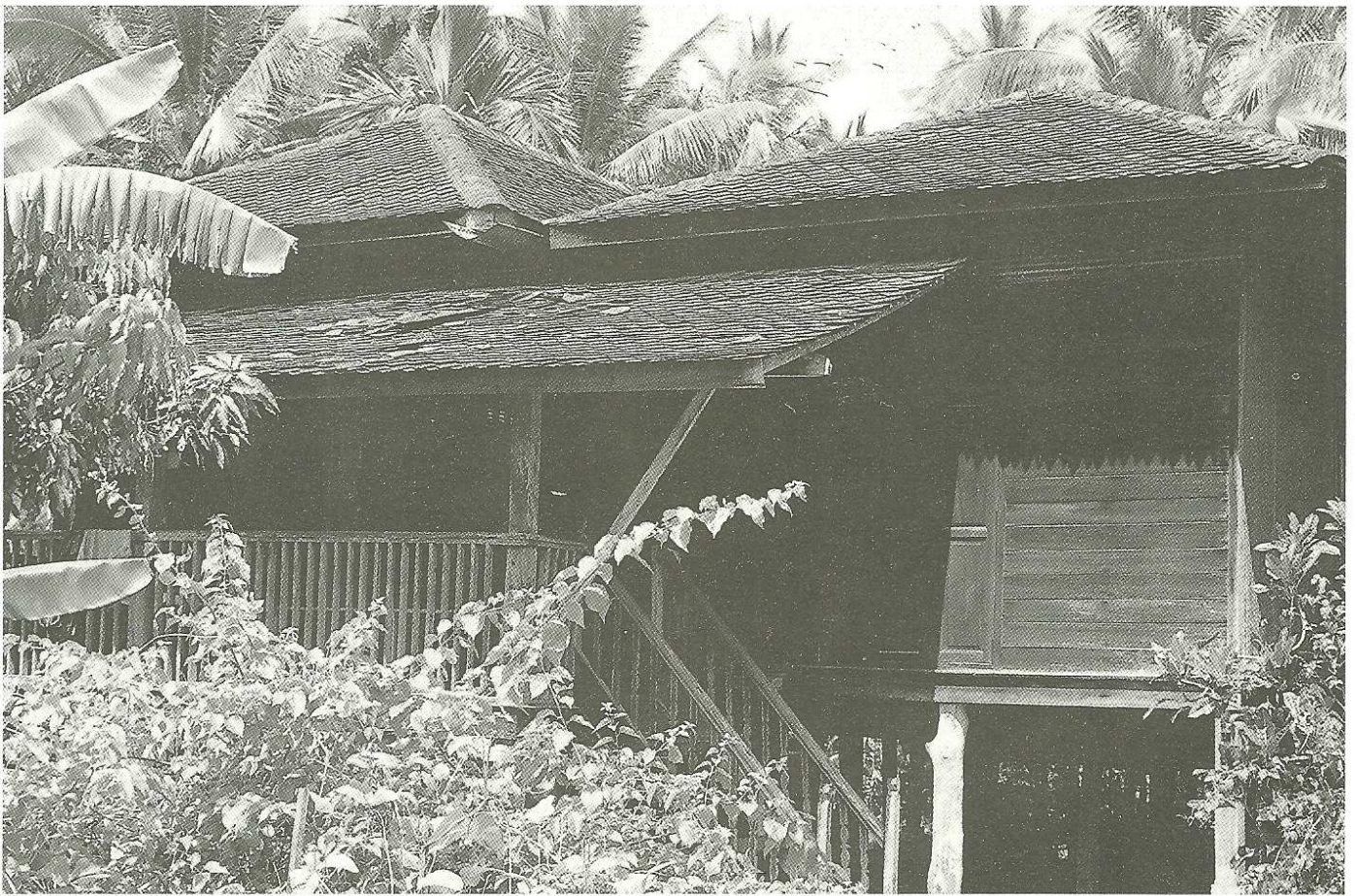
การตั้งถิ่นฐานรวมทั้งการจับจองที่ดินเพื่อทำกินของชาวไทยมุสลิม มีหลายลักษณะตามสภาพทางภูมิศาสตร์ ชนบประเพณี และลักษณะอาชีพ บางหมู่บ้านจะสร้างบ้านตามริมคลองหรือตามสองฝั่งแม่น้ำตามชายทะเล เช่น หมู่บ้านชาวประมง บริเวณที่มีถนนตัดผ่านก็จะมีหมู่บ้านเรียงรายตามริมถนน ลักษณะของหมู่บ้านแบบนี้จะเป็นแนวยาว บางหมู่บ้านเป็นกลุ่มตามวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิม ที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติเคร่งครัดในการนับถือศาสนา หมู่บ้านลักษณะนี้จะอยู่กันเป็นกลุ่ม มีมัสยิดเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านเพื่อสะดวกต่อการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หมู่บ้านอีกแบบหนึ่งจะมีบ้านเรือนกระจุกกระจายเพราะต้องสร้างตามแหล่งทำมาหากิน เช่น ปลูkb้านเรือนในสวนเงาะ หรือที่นาของตนเอง ลักษณะบ้านเรือนดังกล่าวนี้ พบเห็นทั่วไปตามชนบทภาคใต้ อย่างไรก็ตามจากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า รูปแบบบ้านเรือนโดยภาพรวมมีความแตกต่างกันบ้าง ตามลักษณะอาชีพหรือตามสภาพทางภูมิศาสตร์

แต่ก็มักจะเป็นความแตกต่างกันในรายละเอียด เช่น การใช้พื้นที่ บทบาทต่อการอยู่อาศัย ฯลฯ ซึ่งจะสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพและสภาพทางภูมิศาสตร์

บ้านเรือนของชาวไทยมุสลิมมีการจัดตกแต่งบริเวณบ้านพอสมควร โดยทั่วไปบริเวณลานบ้านจะประกอบด้วยไม้ยืนต้น ประเภทอเนกประโยชน์ ทั้งเป็นร่มเงา ใช้เป็นที่นั่งเล่น และให้อาหารในรูปของผลไม้ และพืชผัก เช่น กลั้ววย มะพร้าว มัน มะม่วงหิมพานต์ ข่า ตะไคร้ ตำลึง บางบ้านจะมีร้านไม้อยู่ตรงโคนต้นสำหรับทำกิจกรรมในเวลาว่าง เช่น สานเสื่อกระจูด แกะลูกหยี ทำปลาตากแห้ง รวมถึงเป็นที่รับประทานอาหารด้วย นอกจากนี้ยังมีไม้ประดับที่ปลูกไว้หน้าบ้าน และมีกระถางดอกไม้แขวนไว้บริเวณนอกชานบ้าน แต่ส่วนมากนิยมแขวนกระถางนกเขา ไกล ๆ กับบันไดขึ้นบ้านจะมีอ่างน้ำหรือตุ่มเล็ก ๆ ใส่น้ำไว้ล้างเท้าก่อนขึ้นบ้าน

สภาพบริเวณบ้านโดยรอบจะมีต้นไม้ที่ปลูกเป็นแนวรั้ว หรือจงใจปลูกเพื่อปิดบังบางส่วนของเรือน มีบ่อน้ำสำหรับอาบและใช้ในครัวเรือน ใต้ถุนบ้านจะเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์เลี้ยง อีกส่วนหนึ่งจะมียุ้งข้าว ที่อาบน้ำซึ่งมักจะเป็นแบบกลางแจ้ง มีตุ่มใหญ่ใบหรือสองใบตั้งไว้ข้างบ่อน้ำ ใต้ถุนบ้านยังใช้ประกอบเป็นที่ชุมนุมของเด็กเป็นที่เก็บฟืน หรือวัสดุอื่น ในชุมชนชาวประมงจะมีลานตากเครื่องมือจับปลา ที่จอดเรือ ศาลาพักผ่อน เป็นต้น

การแบ่งพื้นที่ระหว่างบ้านไม่มีมาตรฐานแน่นอน หมู่บ้านที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เรือนแต่ละหลังจะปลูกชิดกัน เว้นไว้เฉพาะทางเดินแคบ ๆ เรือนที่ปลูกอยู่โดดเดี่ยวจะใช้พื้นที่ด้านหน้าของบ้านเป็นทางเดินขึ้นเรือน ปักเสาแขวนกรงนกเขาไว้ด้านข้าง ด้านหลังจะเป็นบริเวณของบ่อน้ำ ที่อาบน้ำและส้วม

▲
บันไดทางขึ้น ถ้าไม่อยู่ด้านหน้าก็อยู่ด้านข้าง ขึ้นไปบนเรือนแล้วสามารถเดินทะลุเข้าไปในบ้านเลย สังเกตโถงน้ำข้างบันไดจะมีแทบทุกบ้าน ถ้าไม่มีโถงน้ำก็จะมีบ่อน้ำไว้

(ภาพ : GEORGES CORTES)

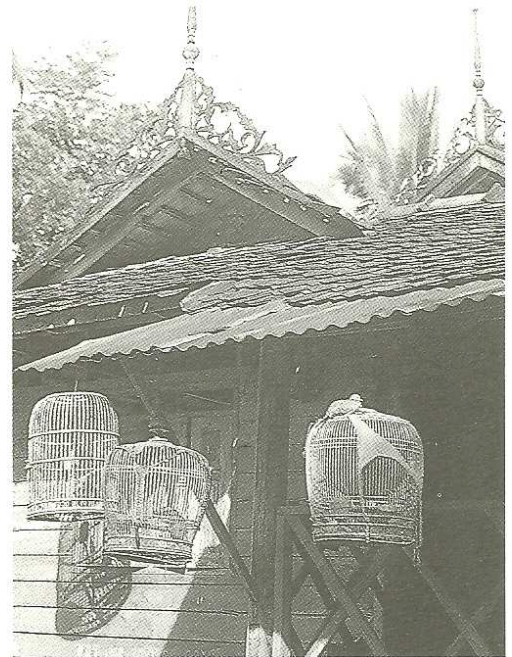
บ้านของช่างทำกริชท่านหนึ่ง ที่อำเภอ
สายบุรี จังหวัดปัตตานี มีกรงนกเขาขาวแขวน
ประดับหน้าบ้านได้ถูกเป็นที่นั่งเล่นและเก็บสิ่งของ
(ภาพ : GEORGES CORTES)

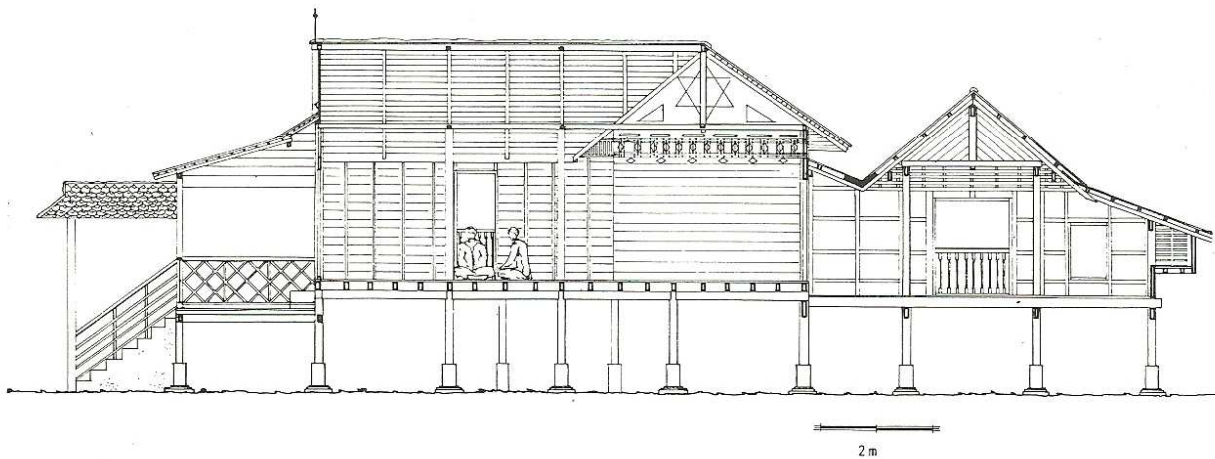
บ้านเรือน

บ้านเรือนของชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่เป็นเรือนไม้
ใต้ถุนสูงโล่ง เดินลอดผ่านได้ หลังคาทรงจั่วมนิลา และ
ทรงปั้นหยา มีบันไดขึ้นเรือนอยู่ด้านหน้า ให้แม่บ้านไต่หั้น
ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ตามคติความเชื่อของ
ท้องถิ่น ปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวเริ่มหมดไป คนรุ่นใหม่
ถือเอาความสะดวกเป็นสำคัญ เช่น ให้อยู่ใกล้ถนนหรือ
ทางเดิน เป็นต้น บ้านหลังหนึ่งจะมีทางขึ้นมากกว่าหนึ่ง
ทาง อย่างน้อยก็ด้านหน้าและด้านหลัง บางเรือนมีทาง
ขึ้นถึง ๔ ทาง

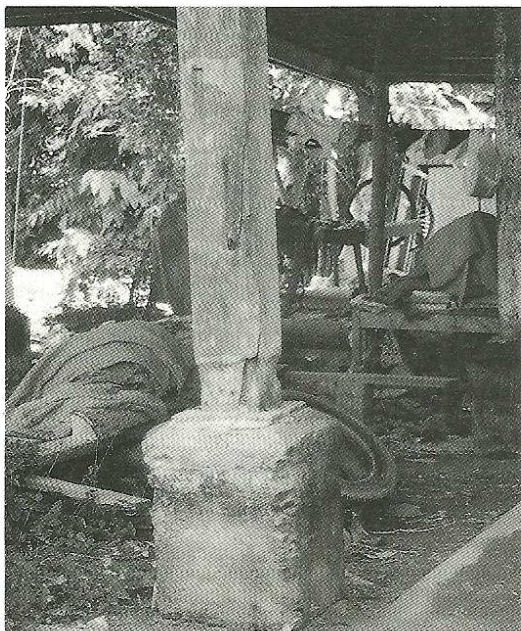
ชาวไทยมุสลิมไม่นิยมกันห้องเป็นสัดส่วนมากนัก พื้นที่บนบ้านส่วนมากจะเปิดโล่ง แบ่งออกเป็น ๒ ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนหน้าและส่วนหลัง ส่วนหน้าก็เริ่มจากบันไดขึ้นเรือนติดกับชานโล่งหรือเฉลียง มีม้านั่งพักผ่อน บันไดจะวางไว้ตรงกลางหรือข้างใดข้างหนึ่งของเรือน ถัดจากเฉลียงเข้าสู่ตัวเรือนจะยกพื้นสูง บางหลังจะทำชานโล่งเป็นแนวตลอดตัวเรือน โดยจัดห้องต่าง ๆ ไว้สองข้างพื้นที่ ส่วนมากจะเป็นที่โล่งอเนกประสงค์ เช่น รับแขก พักผ่อน ประกอบพิธีทางศาสนา รวมทั้งการหลับนอน การกันห้องจะใช้ผ้า màn หรือไม้ไผ่สานเป็นลวดลายต่างๆ ส่วนหลังของเรือนซึ่งใช้เป็นห้องครัวและที่รับประทานอาหารลดระดับลงเท่ากับเฉลียง บ้านบางหลังห้องครัวจะลดระดับลงไปอีก จากครัวเปิดประตูออกไปจะเป็นชานโล่ง เป็นชานพักของบันไดทางลงด้านหลัง

โครงสร้างเรือนไทยมุสลิม

(ภาพ : ERIC BOGDAN)

ฐานเสาเรือนมักจะเป็นคอนกรีต
สมัยก่อนใช้ไม้เนื้อแข็งท่อนเดียวกับเสา

(ภาพ : ERIC BOGDAN)

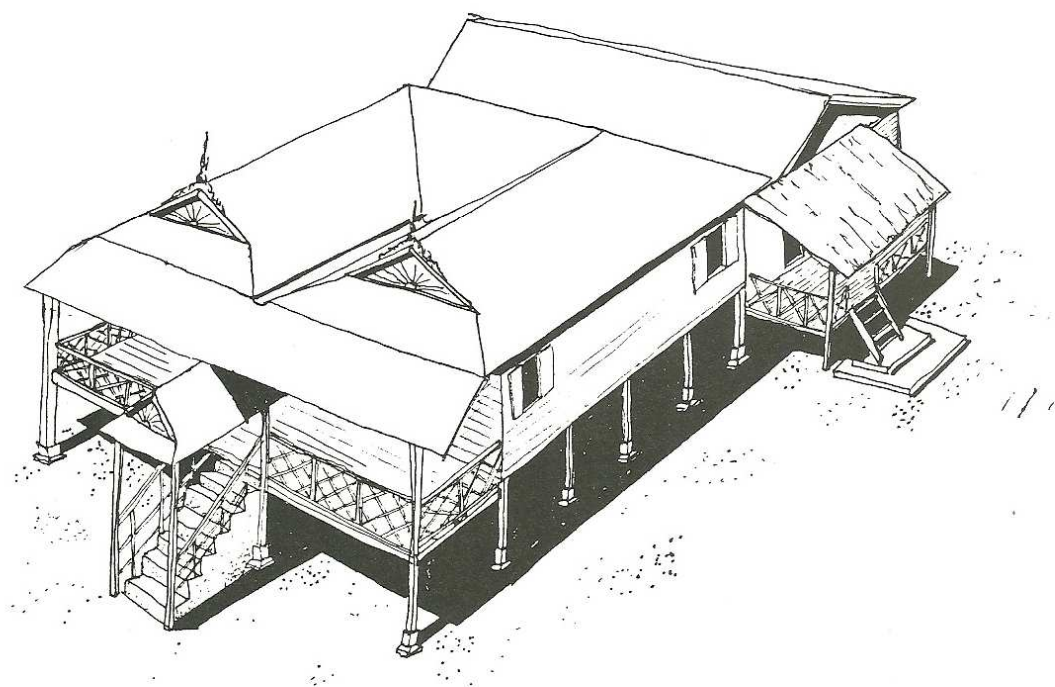
โครงสร้าง

โครงสร้างและองค์ประกอบของเรือนไทยมุสลิม ส่วนใหญ่จะใช้ไม้ในการก่อสร้าง ไม่มีการเขียนแบบก่อนก่อสร้าง ช่างก่อสร้างซึ่งเป็นชาวบ้านธรรมดาอาศัยประสบการณ์ที่สั่งสอนในการออกแบบผังเรือน ขนาดตลอดจนการตกแต่งอื่น ๆ โครงสร้างของบ้านประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้

เสาเรือนและดินเสา ชาวไทยมุสลิมจะใช้ฐานเสาที่ทำจากท่ออิฐฉาบปูนรองรับเสาไม้ ซึ่งนิยมทำเป็นเสาสี่เหลี่ยม

บันได ทำจากไม้ไผ่กลมหรือไม้เนื้อแข็ง เป็นบันไดแบบโปร่ง ไม่มีราวบันได อยู่ในลักษณะวางพาดติดกับเฉลียงหรือชานด้านหลังของเรือน สามารถยกออกจากตัวบ้านได้ แต่ก็มีหลายบ้านที่ทำบันไดถาวรตอกตะปูยึดติดกับตัวบ้านเลย

ชานและเฉลียง ชานจะปูพื้นด้วยไม้เนื้อแข็งหรือไม้ไผ่ผ่าซีก ไม่มีรั้วกันรอบ ๆ ส่วนเฉลียงอยู่ใต้หลังคามุงด้วยหญ้าคาหรือใบไม้ มักจะมีม้านั่งทอดยาวตาม

ลักษณะของเฉลียง มีราวลูกกรงฉลุโปร่ง ระดับพื้นจะต่ำกว่าพื้นเรือน

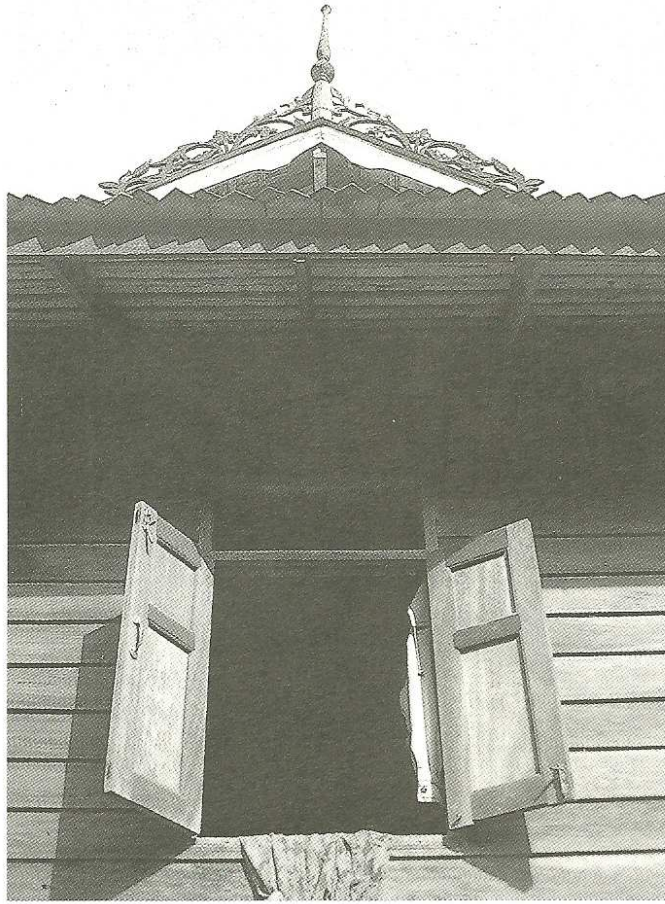
พื้นเรือน ใช้ไม้กระดานปูตามยาว รักษาความสะอาดด้วยการถูจนเป็นมันวาว ปัจจุบันบางหลังนิยมใช้เสื่อน้ำมันปู

ฝาผนัง ทำจากไม้กระดาน ไม้ไผ่สาน ถ้าเป็นไม้ไผ่สานมักจะมีลวดลายสวยงาม เช่น ลายขัดแตะ ลายลูกแก้ว ลายดอกไม้ โดยทาสีเฉพาะจุด ถ้าเป็นฝาไม้กระดานจะตีทับซ้อนเป็นเกล็ด หรือใช้ไม้ขนาดกว้างแบ่งช่วงแบบลูกฟัก แล้วตกแต่งด้วยลายฉลุโปร่ง

หน้าต่าง บ้านชาวไทยมุสลิมมีหน้าต่างน้อย ใช้ช่องลมซึ่งอยู่ใต้หลังคาลงมาเป็นที่ระบายอากาศ ถ้ามีหน้าต่างจะทำเป็นแนวยาวและแคบ ुकย้ายประตูบ้านเปิดออกได้ทั้ง ๒ บาน ตรงช่องลมเหนือหน้าต่างจะมีไม้สลักประดับด้วย

ประตู นิยมใช้ประตูทำจากไม้ เปิดออกได้ทั้งสองบาน

▲
เรือนชาวนา
(ภาพ : ERIC BOGDAN)

บนหลังคาทรงจั่ว มักจะมีเสาดั้งอยู่
ยังไม่ทราบความหมายและวัตถุประสงค์
(ภาพ : GEORGES CORTES)

หน้าจั่ว และยอดจั่ว ชาวไทยมุสลิมนิยมแต่งหน้า
จั่ว เป็นรูปต่าง ๆ เช่น รูปรัศมีดวงอาทิตย์ รูปดอกไม้
และอักษรอาหรับ ตลอดจนไม้แกะสลัก โดยนำไปติดทับ
พื้นที่หน้าจั่ว ไม่ทำเป็นรูปเคารพ ปลายมุมแหลมของ
ยอดจั่วทำเป็นเสาขนาดเล็ก ด้านข้างทั้งสองมีไม้ฉลุโปร่ง
ประดับอยู่

เพื่งบ้านลม ส่วนมากใช้ไม้เนื้อแข็งแกะสลักเป็น
ลวดลายต่าง ๆ

เชิงชาย นิยมทำชายเรียบธรรมดา แต่มีบางหลัง
ที่ประดับด้วยไม้แกะสลักหรือสังกะสีฉลุลวดลายรอบตัว
เรือน

องค์ประกอบเหล่านี้ช่วยให้เรือนไทยมุสลิมมี
เอกลักษณ์ของตัวเอง

ความเชื่อ

ชาวไทยมุสลิมก็คงเหมือนกับศาสนิกชนอื่น ๆ ที่มีความเชื่อของตัวเอง ชาวมุสลิมเชื่อว่าการปลูกสร้างบ้านเรือนจะต้องเลือกภูมิลักษณะที่ดี จึงจะมีความสุขด้วยลาภผล เช่น ลักษณะของดินที่ดีต้องเป็นดินสะอาดมีสีเขียวหรือแดงมีกลิ่นหอม รสฝาด ส่วนดินสีดำ กลิ่นไม่บริสุทธิ์ ถือว่าเป็นอัปมงคลลักษณะ แม้แต่เดือนที่เหมาะสมสำหรับปลูกบ้านก็ต้องเลือกให้ดี เช่น เดือนรอมดอน (กันยายน) จะทำให้ทรัพย์สินสมบัติมาก แต่ถ้าเป็นเดือนรอปิลุลอวาล (มีนาคม) จะทำให้สูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น ในการปลูกบ้านก็มีพิธีกรรม บ้านไต่บ้านนิยมทำชั้นเลขคู่ คือ บ้านไต่ ๕ ชั้น หรือ ๗ ชั้น และต้องตั้งแม่บ้านไต่ให้หันไปทางตะวันออกหรือทางทิศเหนือ ความเชื่อเหล่านี้ยังคงมีปฏิบัติกันอยู่ตามชนบทบางแห่ง แต่บางแห่งก็ไม่นิยมแล้ว

(บน) เรือนชาวนา อำเภอยะรัง
จังหวัดปัตตานี

(ล่าง) เรือนชาวนาฐานะดี
อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี

ข้อสังเกต

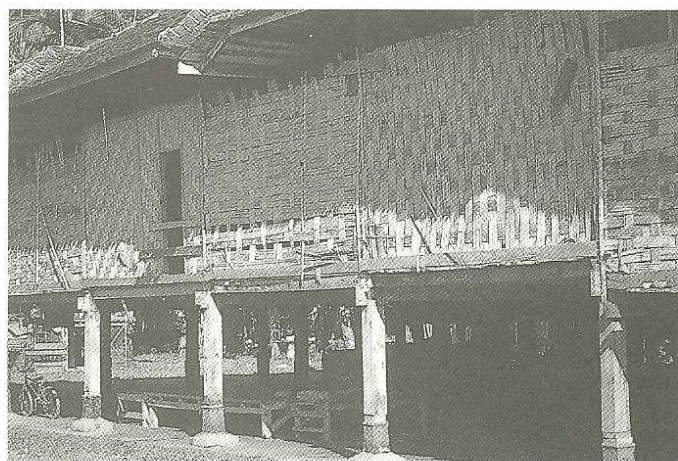
รูปแบบและบทบาทของเรือนกับวิถีชีวิต

จากการศึกษาพบว่าในชุมชนชาวนากับชุมชนชาวประมง มีความแตกต่างในเรื่องความผูกพันระหว่างวิถีชีวิตกับบ้าน กล่าวคือ ในชุมชนชาวนาจะมีความผูกพันกับบ้านมากกว่า วิถีชีวิตของชาวนาจะมีช่วงเวลาพักผ่อนคือหลังฤดูเก็บเกี่ยว หรือในช่วงการทำนาที่ตอนเช้าออกไปทำนาทั้งหญิงและชาย สายก็กลับมารับประทานอาหารที่บ้าน จากนั้นออกไปทำนา ตกเย็นกลับมาที่บ้าน ชาวไทยมุสลิมไม่นิยมสร้างหน้าต่างหรือที่พักชั่วคราวระหว่างฤดูทำนา วิถีชีวิตเช่นนี้ทำให้ชาวนามีความผูกพันกับบ้าน ใช้ชีวิตในบ้านมาก ชาวนาใช้บ้านเป็นประโยชน์หลายประการ นอกเหนือจากการอยู่อาศัยทั่วไป เช่น เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นมรดก เป็นเครื่องแสดงฐานะทางสังคม

สมัยก่อน ชาวประมงจะใช้เรือก่อกและแล่นใบออกไปจับปลาในทะเลลึกโดยอาศัยลมบกในตอนเช้า และจะแล่นใบกลับเข้าสู่ฝั่งในตอนเย็นตามกระแสลมทะเล แต่

ในชุมชนชาวประมงปัจจุบันได้พัฒนาพาหนะในการจับปลาโดยใช้เรือติดเครื่องยนต์ และมีห้องเย็นสำหรับเก็บปลา สมาชิกชุมชนจึงมีวิถีชีวิตที่แตกต่างออกไป การดำรงชีพด้วยการจับสัตว์น้ำชาวประมงต้องออกทะเลทุกวัน (เว้นฤดูมรสุม) วิถีชีวิตจะผูกพันกับทะเลมากกว่า บางครั้งต้องใช้เวลากลางทะเลนานเป็นเวลาหลายวัน และมีวิถีนอกบ้านเป็นส่วนมาก ดังเช่น การออกจับสัตว์น้ำที่ใช้อวนลอย (ชาวบ้านเรียก “อวนกุ้ง”) ชาวบ้านต้องตื่นแต่เช้าประมาณตีสี่ตีห้า นั่งเรือออกไปวางอวน โดยเตรียมอาหารไปกินในเรือ แม้เวลากลับเข้าฝั่งก็มักจะจับกลุ่มพูดคุยกัน ณ จุดใดจุดหนึ่งของหมู่บ้าน เช่น ใต้ต้นไม้หรือเพิงจอดเรือ ไม่นิยมพักผ่อนบนบ้าน ผู้ที่ใช้เวลาอยู่บ้านมากที่สุดคือผู้หญิงซึ่งต้องดูแลครอบครัว ทำงานบ้าน ชาวประมงให้ความสำคัญกับบ้านน้อยกว่าชาวนา บ้านเป็นเพียงสถานที่พักพิงหลับนอน และเก็บสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ

(บน) เรือนชาวนา บ้านสีดง
อำเภอสาบบุรี จังหวัดปัตตานี
(ล่าง) ฝายบ้านทำด้วยไม้ไผ่สานอย่าง
ง่าย ไม่มีลวดลาย

เรือนแฝด หลังคาทรงจั่ว อำเภอยะรัง
จังหวัดปัตตานี

ข้อสังเกต เกี่ยวกับการเลือกพื้นที่ในการสร้างบ้าน ในชุมชนชาวนาพื้นที่ที่จะสร้างบ้าน ส่วนมากอยู่ใกล้ที่นา โดยสร้างบ้านเป็นกลุ่มในหมู่เครือญาติของตนเอง ลักษณะบ้านเรือนโดยภาพรวมจะกระจายกันอยู่ แต่ในชุมชนชาวประมง การเลือกพื้นที่สร้างบ้านจะคำนึงถึงกลุ่มชุมชนเป็นหลัก แต่ไม่ได้หมายความว่ามองข้ามเรื่องความสัมพันธ์ด้านเครือญาติ ความสัมพันธ์นั้นเครือญาติยังคงมีอยู่ การสร้างบ้านจึงจะต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มติดกัน ไม่มีรั้วกัน เว้นไว้เพียงทางเดินเล็ก ๆ ที่สามารถเดินทะลุไปยังบ้านทุกหลังได้ การที่ชาวประมงนิยมปลูกบ้านชิดกัน สาเหตุส่วนหนึ่งอาจจะมาจากการความใกล้ชิดความอบอุ่น ซึ่งก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน ถ้าพิจารณาจากสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์แล้ว ชาวประมงมีความกดดันมากกว่าชาวนา เช่น ความกดดันในด้านการดำรงชีพที่ไม่สามารถประกอบอาชีพอย่างอื่นได้ เนื่องจากพื้นที่ไม่เหมาะสมสำหรับเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์และความกดดันเรื่องภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม พายุ หรือไต้ฝุ่น เมื่อต้องอยู่ภายใต้ความกดดัน

เหล่านี้ ชาวประมงจึงต้องการความอบอุ่นทางจิตใจ
ความสามัคคีภายในชุมชนโดยการสร้างบ้านอยู่ใกล้ชิดกัน
เพื่อสามารถช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันได้ตลอดเวลา

บทบาทและรูปแบบของเรือนที่สัมพันธ์กับสังคม วัฒนธรรม

เมื่อพูดถึงคำว่า “มุสลิม” ย่อมหลีกเลี่ยงหนีเรื่องศาสนา
ไม่พ้น ชาวไทยมุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติตามหลักศาสนา
การปฏิบัติตามหลักศาสนาอย่างหนึ่งคือการละหมาด
ข้อบังคับก่อนการละหมาดคือ ต้องชำระล้างร่างกายให้
สะอาด สถานที่ละหมาดต้องสะอาดปราศจากสิ่งโสโครก
จากข้อบังคับดังกล่าวจะพบว่าตรงบันไดก่อนขึ้นบ้านจะมี
อ่างหรือตุ่มใส่น้ำไว้ล้างเท้าก่อนขึ้นบ้านแทบทุกบ้าน
เพราะบางครั้งชาวไทยมุสลิมจะละหมาดบนบ้าน ฉะนั้น
บ้านเรือนจะต้องสะอาดอยู่เสมอ

เรือนขานา มีบ่อน้ำอยู่ใกล้บันได
สำหรับใช้น้ำล้างเท้าก่อนขึ้นบ้าน ชาวไทย
มุสลิมต้องล้างมือล้างเท้าทุกครั้งก่อนจะทำ
พิธีละหมาด

(ภาพ : GEORGES CORTES)

มัสยิด หรือสุเหร่า รุ่นแรกๆ ทำด้วยไม้
หลังคาลาดหลั่นเป็นชั้นลงมา ตรงช่องลม
เหนือหน้าต่างมีไม้แกะสลักสวยงาม ที่บ้าน
ต้นหยง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

จากการศึกษาพบว่า ในชุมชนชาวนา บ้านเรือน
ทุกหลังจะมีภาชนะใส่น้ำไว้ตรงบันไดก่อนขึ้นบ้าน แต่ใน
ชุมชนชาวประมงมีเพียงบางหลังที่มีภาชนะใส่น้ำล้างเท้า
ก่อนขึ้นบ้าน ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า เพราะส่วนมากชาว
ประมงไม่ค่อยได้ละหมาดที่บ้าน ส่วนมากละหมาดที่มัสยิด
กลาง หรือละหมาดในเรือเมื่อออกหาปลา

ผู้เขียนสังเกตว่า สังคมชาวไทยมุสลิมเป็นสังคมที่
มีการแบ่งชั้นตามบทบาทหน้าที่เหมือนชาวไทยพุทธ ซึ่ง
สะท้อนออกมาในรูปของการสร้างบ้านให้มีระดับ จาก
การศึกษาของนักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันชื่อ Fraser
พบว่าในหมู่บ้านรูสะมิแลซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวประมง บ้าน
บางหลังมีการยกกระดานพื้นถึง ๔ ชั้นตามบทบาทหน้าที่
การใช้งาน จากการศึกษาของผู้เขียนก็พบว่าบ้านเรือนใน
ชุมชนทั้งชาวนาและชาวประมงก็มีการยกกระดาน ระดับที่
อยู่บนสุดมักจะใช้เป็นที่นอน ระดับที่อยู่ล่างสุดเป็นที่
เตรียมตัวก่อนเข้านอน หรือเป็นที่เตรียมอาหาร

มีข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ในชุมชนชาวนา รูปแบบของเรือน มักจะเป็นเรือนขยาย ในลักษณะเดียวกับเรือนแฝดหรือเรือนเคียงของชาวไทยพุทธ ลักษณะครอบครัวและเครือญาติของชาวไทยมุสลิมฝ่ายชายหลังจากแต่งงานแล้ว จะมาอยู่กับครอบครัวของ ฝ่ายหญิง หรือถ้าบ้านฝ่ายหญิงมีสมาชิกในครอบครัวมาก ก็อาจจะแยกครอบครัวออกไปสร้างบ้านใหม่ให้อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน แต่ในชุมชนชาวประมงครอบครัวส่วนมากเป็นครอบครัวเดี่ยว เมื่อแต่งงานแล้วมักจะแยกตัวไปสร้างบ้านอยู่ใหม่ ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า ที่เป็นเช่นนี้เพราะในชุมชนชาวนา เมื่อมีสมาชิกมาอยู่รวมกันมากขึ้นเป็นครอบครัวเดียวกัน ต้องช่วยกันทำมาหากินในผืนนาแห่งเดียวกัน การแยกครอบครัวออกไปอาจจะประสบความยุ่งยากในเรื่องการแบ่งมรดก ทำให้ที่นาแบ่งซอยย่อยออกไปอีก ซึ่งอาจจะนำมาสู่ปัญหาความขัดแย้งใน

เรือนรวมหรือเรือนแฝด สะท้อนให้เห็นว่าชาวไทยมุสลิมส่วนมากอาศัยอยู่เป็นครอบครัวขยาย มากกว่าครอบครัวเดี่ยว

(ภาพ : ERIC BOGDAN)

เรือนไทยมุสลิมของครอบครัวขยาย
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

(ภาพ : ERIC BOGDAN)

วังยะหริ่ง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี สร้างโดยเจ้าเมืองยะหริ่ง ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แสดงให้เห็นอิทธิพลจากภาคกลางหรืออิทธิพลฝรั่ง เช่น การทำบันไดคอนกรีตสองข้าง ผังเรือน ฯลฯ แต่การประดับตกแต่ง ยังเป็นแบบพื้นถิ่น มีช่องลมไม้แกะสลักลวดลาย

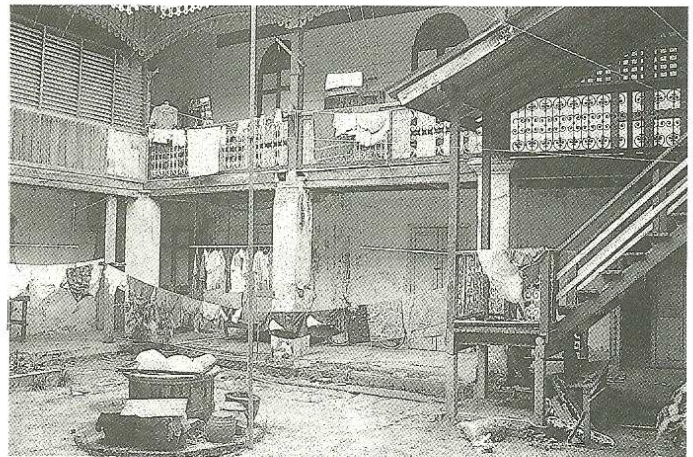
ครอบครัวหรือสังคม ในขณะที่ชุมชนชาวประมงไม่ได้แบ่งเขตที่ทำกินเป็นสัดส่วนชัดเจน ชาวประมงถือว่าทะเลเป็นของพระเจ้าไม่ใช่อะไรของใครคนใดคนหนึ่ง ชาวประมงมีโลกทัศน์ เรื่อง “ความเป็นเจ้าของดินแดน” น้อย การแยกครอบครัวออกไปไม่มีผลกระทบต่อแหล่งทำมาหากิน ไม่ต้องแบ่งมรดกเรื่องที่ทำกินเพราะทุกคนหากินจากทะเลด้วยกันทั้งนั้น

ความเปลี่ยนแปลง

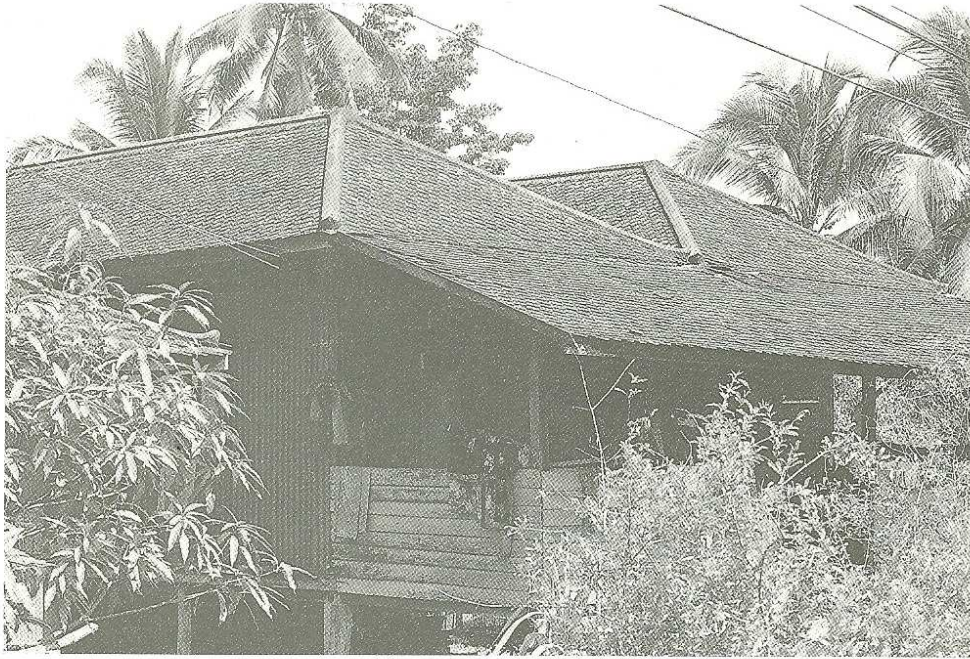
กล่าวกันว่าในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา หากใครเดินทางลงมาแถบจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็จะพบเรือนไทยมุสลิมแบบดั้งเดิมกระจุกกระจายอยู่ตามสองข้างทางโดดเด่นยิ่งนัก และดูเหมือนจะยิ่งขึ้นเมื่อบวกกับวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของชาวบ้าน

แต่ปัจจุบันนักเดินทางจะพบแต่ตึกอาคารก่อด้วยปูนซีเมนต์ติดต่อกันเป็นคุหาเสมือนพิมพ์ออกมาจากแม่พิมพ์เดียวกัน ในสภาพการณ์ปัจจุบัน การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยีได้ก้าวไปไกลถึงขั้นสามารถทำลายมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่น เปลี่ยนค่านิยมของชาวบ้านได้ และแทนที่ด้วยวัตถุหลายชนิดที่หลายคนชื่นชมว่าเป็นสิ่งทันสมัย เกิดตึกกรมอาคารสมัยใหม่ขึ้นแทนที่เรือนไทยมุสลิม ชาวไทยมุสลิมคนหนึ่งกล่าวว่า การได้อาศัยอยู่ในตึกแถวหรือทาวน์เฮ้าส์เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่ามีความทันสมัย ใคร ๆ ก็อยากอยู่

(บน) ลานที่โล่งกลางหมู่เรือน
(ล่าง) อาคารที่อยู่อาศัยได้รับ
อิทธิพลตะวันตก

เรือนส่วนมากมุงหลังคาด้วยกระเบื้อง
ซึ่งมีแหล่งผลิตอยู่ในจังหวัดปัตตานี
(ภาพ : GEORGES CORTES)

ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้อัตราการรื้อทำลายและดัดแปลงรูปทรงเรือนไทยมุสลิมทวีมากขึ้นคือการตัดไม้ทำลายป่าของพ่อค้านายทุน เรือนไทยมุสลิมสมัยก่อนจะสร้างด้วยไม้ที่หาได้ในพื้นที่ป่ารอบ ๆ ชุมชน เช่น ไม้หลุมพอ ไม้ตะเคียน แต่ปัจจุบันป่าไม้ได้ถูกตัดโค่นแทบจะหมดแล้ว และนับวันไม้ขายเลื่อยยิ่งถูกตัดทำลายเพื่อปรับพื้นที่ทำฟาร์มเลี้ยงกุ้ง เมื่อไม้หายากและราคาก็แพงขึ้น ชาวบ้านจึงหันไปใช้วัสดุที่ราคาถูกกว่าและหาซื้อได้ง่ายมาสร้างบ้านเรือน อาทิ อิฐ เหล็ก ปูนซีเมนต์ กระเบื้องจากโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น พร้อมกันนั้นรูปแบบบ้านก็นิยมสร้างเลียนแบบอาคารชุดหรือตึกแถวสมัยใหม่ ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า การเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และบทบาทของเรือนไทยมุสลิมส่วนใหญ่จากการไหลเข้าของวัฒนธรรมภายนอกซึ่งปัจจุบันยังไม่มีทำนบกั้น

ผู้เขียนมีความเห็นว่า ถ้าการเปลี่ยนแปลงมีแนวโน้มดังที่กล่าวมาอีกไม่นานเรือนไทยมุสลิมแบบเก่าอาจจะหมดไปก็ได้ ฉะนั้นควรมีการศึกษาหาทางอนุรักษ์โดยด่วน สำหรับการอนุรักษ์ที่เป็นรูปธรรมที่สุด คือ การจัดสร้างพิพิธภัณฑ์เรือนไทยมุสลิม โดยก่อสร้างตามแบบฉบับเรือนไทยมุสลิมทุกประการ และใช้วัสดุดั้งเดิมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ไม่ควรสร้างอยู่โดดเดี่ยว ควรประกอบด้วยบ้านหลายหลัง อาทิ เรือนชาวนา เรือนพ่อค้า เรือนชาวประมง เรือนคหบดี เป็นต้น อาจรวมไปถึงสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เช่น ศาลาที่พัก มัสยิด ฯลฯ แล้วจัดตกแต่งภูมิทัศน์ให้เหมาะสม โดยอาศัยข้อมูลจากการศึกษาวิจัยเป็นพื้นฐาน

▲
บ้านคหบดีท่านหนึ่งที่อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ลักษณะการตกแต่ง แสดงให้เห็นการผสมผสานระหว่างเรือนไทยมุสลิมแบบดั้งเดิม กับ อิทธิพลจากภาคกลาง เช่น การทำซุ้มวงโค้งตรงบันไดทางขึ้น

▲
ภายในบ้านจะเห็นโครงสร้างที่ชัดเจน
มีการยกพื้นให้ต่างระดับซึ่งแสดงหน้าที่การ
ใช้งานต่างกัน

อีกแนวทางหนึ่งคือ การอนุรักษ์โดยไม่เคลื่อนย้าย
บ้านเรือน แต่ให้ความรู้ ให้แง่คิดแก่ผู้อยู่อาศัย หรือผู้เป็น
เจ้าของบ้านเรือนนั้น ๆ ถึงความสำคัญของศิลปวัฒนธรรม
การอนุรักษ์โดยวิธีนี้จะเป็นแนวทางที่ดีที่สุด หาก
สามารถปลูกฝังให้ชาวบ้านเข้าใจวัฒนธรรมของตัวเองได้
สำเร็จ

แล้วใครคือผู้ที่จะดำเนินการ? คำตอบไม่ได้อยู่ใน
สายลม หากแต่อยู่ที่ประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม
นั้นเป็นสำคัญ หน่วยงานด้านการศึกษาค้นคว้ามรดก
วัฒนธรรม เป็นต้นว่าศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัย รวมไปถึงผู้ปกครองท้องถิ่น โดยเฉพาะรัฐบาลซึ่งมีส่วน
สำคัญยิ่งที่จะช่วยให้อนาคตของเรือนไทยมุสลิมไม่มีด
บอดลงเรื่อย ๆ

บรรณานุกรมเรือนไทยมุสลิม

- เขต รัตนจรณะ และคณะ. ๒๕๒๗ เรือนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาการพิมพ์.
- ฉวีวรรณ วรณประเสริฐ และคณะ. ๒๕๒๔ ประเพณีที่ช่วยส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม.ปัตตานี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ดลมนรจ์ บากา และแวอุเซ็ง มะแดเฮาะ. ๒๕๒๔ อิสลามศึกษาเบื้องต้น.ปัตตานี : โครงการจัดตั้งวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- มโน พิสุทธิรัตนานนท์ และศรีน มณีโชติ. ๒๕๓๕ เรือนไทยภาคใต้. สงขลา :สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- สว่าง เลิศฤทธิ์. ๒๕๓๕ สตรีไทยมุสลิมกับโรงงานอุตสาหกรรมในปัตตานี :ศึกษาผลกระทบต่องานวิถีชีวิต. ปัตตานี : สถาบันศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- อนันต์ วัฒนานิก. ๒๕๒๘ แลหลังเมืองตานี. ปัตตานี : ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- Fraser, Thomas M. 1960. **Rusembilan : A Malay Fishing Village in Southern Thailand.** Ithaca, New York : Cornell University Press.
- Le Roux, Pierre and others. 1991. **The Golden Forest : Report of Anthropological Socio Economic and Technical Survey on Rubber Plantation in the Provinces of Pattani, Yala, Narathiwat, and Songkla (Southern Thailand) April 1988 – December 1989.** Pattani : SERIA PSU.

ประวัติผู้เรียบเรียง เรือนไทยภาคกลาง นายฤทัย ใจจงรัก

การศึกษา	๑. ศิลปบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรมไทย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ (เกียรตินิยม) มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๐๕ ๒. ประกาศนียบัตรชั้นสูง สาขาสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๑๖
รางวัล-เกียรติคุณ	ได้รับรางวัลผลงานดีเด่น จากสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติ ในผลงานวิจัยเรื่อง “โครงการค้นคว้าวิจัยเรือนไทยเดิม” พ.ศ. ๒๕๑๗
ตำแหน่งปัจจุบัน	รองศาสตราจารย์ ระดับ ๙ ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผลงาน	๑. ทำการสอนและบรรยายวิชาการสถาปัตยกรรมไทยภายในและภายนอก มหาวิทยาลัย ๒. ออกแบบก่อสร้าง พิพิธภัณฑ์พระพุทธเลิศหล้านภาลัย อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ๓. ออกแบบก่อสร้าง ศูนย์วัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ มหาวิทยาลัยมหิดล (ศาลาया) ๔. ออกแบบก่อสร้างเรือนไทยทั้งทางราชการและส่วนตัวตามจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศไว้มาก ๕. ออกแบบสิ่งก่อสร้างและอาคารสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตามจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศไว้มาก ๖. เขียนสารานุกรมเยาวชนไทย เล่ม ๑๓ ๗. ร่วมเป็นกรรมการ และอนุกรรมการโครงการต่าง ๆ ภาครัฐและเอกชน หลายแห่ง

เรือนไทยภาคเหนือ นายวิวัฒน์ เตมียพันธ์

การศึกษา ตำแหน่งปัจจุบัน	สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๗ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองหัวหน้าภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง
ผลงาน	๑. ทำการสอนและบรรยายวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ภายในและภายนอก มหาวิทยาลัย ๒. ค้นคว้าศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เกี่ยวกับบ้านพักอาศัยของไทย รวมถึงสภาพแวดล้อมชุมชนชนบทเกือบทุกภาค เน้นหนักภาคเหนือโดยเฉพาะล้านนา ๓. ร่วมเป็นอนุกรรมการบางโครงการ ภาครัฐ

เรือนไทยภาคอีสาน นายวิโรฒ ศรีสุโร

การศึกษา รางวัล-เกียรติคุณ

สถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑. จากสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ และจากมูลนิธิเสถียรโกเศศ-นาคะประทีป ในงานออกแบบพระอุโบสถวัดศาลาลอย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา พ.ศ. ๒๕๑๖
๒. รับพระราชทานรางวัลเกียรติคุณ“บุคคลดีเด่นของชาติ”สาขาพัฒนาสังคม (ศิลปวัฒนธรรม) ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ พ.ศ. ๒๕๓๔
๓. รับพระราชทานปริญญา สถาปัตยกรรมศาสตร์ดุสิตบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕
๔. ได้รับคัดเลือกเป็น “สถาปนิกดีเด่น” ในวาระสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ครบรอบ ๖๐ ปี พ.ศ. ๒๕๓๗

ตำแหน่งปัจจุบัน ผลงาน

รองคณบดีฝ่ายวิจัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

๑. ทำการสอนและบรรยายวิชาสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะสถาปัตยกรรมไทยทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย
๒. ก่อตั้งศูนย์แสดงผลผลิตภัณฑ์และจัดจำหน่ายสินค้าเครื่องปั้นดินเผาฝีมือชาวบ้านหมู่บ้านด่านเกวียนจนมีชื่อเสียงเป็นที่นิยมแพร่หลายทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ
๓. ก่อตั้งศูนย์ศิลปะชาวภาคอีสาน ออกเดินสายเป็นวิทยากรบรรยายคุณค่าของภูมิปัญญาคนอีสาน บรรยายเรื่องศิลปวัฒนธรรม อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ให้กับประชาชนทั้งระดับหมู่บ้าน และวัดทางภาคอีสาน
๔. จัดตั้งพิพิธภัณฑ์เกวียน ซึ่งเป็นเกวียนที่ได้จากจังหวัดต่างๆ ทุกภาคจำนวนมาก ไว้ที่จังหวัดนครราชสีมา
๕. เขียนหนังสือและตำราทางวิชาการ ด้านศิลปะ วัฒนธรรม เทคโนโลยีสมัยใหม่เกี่ยวกับภาคอีสาน ทั้งทางราชการและส่วนตัวจำนวนมาก
๖. ออกแบบก่อสร้างงานด้านสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะสถาปัตยกรรมไทยที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ตามจังหวัดต่าง ๆ ไว้มาก
๗. ร่วมเป็นกรรมการและอนุกรรมการในโครงการต่าง ๆ ภาครัฐและเอกชนหลายแห่ง

เรือนไทยภาคตะวันออก

นายมารุต อัมรานนท์

การศึกษา	๑. ประกาศนียบัตรชั้นสูง สาขาสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๒๑
	๒. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๒๔
ตำแหน่งปัจจุบัน	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร
ผลงาน	๑. ทำการสอนและบรรยายวิชาการศิลปะ และวัฒนธรรมทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย
	๒. ศึกษา วิจัยและรวบรวมข้อมูล วัดมหาโพธาราม (เจ็ดยอด) ศิลปะยุคทองของล้านนา
	๓. ศึกษา วิจัยและรวบรวมข้อมูลอิทธิพลศิลปะจีนที่มีต่อลวดลายล้านนา
	๔. ศึกษา วิจัยและรวบรวมข้อมูล การประดับตกแต่งเจดีย์สถาน และสถาปัตยกรรมเครื่องก่อ ของล้านนา
	๕. ศึกษา วิจัยและรวบรวมข้อมูล ศิลปะล้านนาแบบอย่างสำคัญของศิลปะในประเทศไทย
	๖. ศึกษา วิจัยและรวบรวมข้อมูล ลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่ สมัยราชวงศ์มังราย
	๗. ศึกษา วิจัยและรวบรวมข้อมูลจิตรกรรมฝาผนังในจังหวัดชลบุรี
	๘. ศึกษา วิจัยและรวบรวมข้อมูล ศิลปะและโบราณคดีท้องถิ่นภาคตะวันออก
	๙. ร่วมเป็นคณะผู้เชี่ยวชาญวิชาศิลปะการเล่นและการแสดงพื้นบ้านของไทย ศิลปะกับสังคมไทย ไทยศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
	๑๐. ร่วมเป็นคณะกรรมการ และอนุกรรมการโครงการของรัฐบาลและเอกชนหลายแห่ง

เรือนไทยภาคใต้

นายภิญโญ สุวรรณคีรี

การศึกษา	- สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๗ - สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย สหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๕๑๕
รางวัล-เกียรติคุณ	- ได้รับพระราชทานปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. ๒๕๓๑ - ได้รับพระราชทานปริญญาศาสนาสถาปัตยกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง พ.ศ. ๒๕๓๖ - ได้รับพระราชทานรางวัล บุคคลตัวอย่างด้านการอนุรักษ์ ศิลปสถาปัตยกรรมไทย พ.ศ. ๒๕๓๖ - ได้รับการคัดเลือกเป็น “สถาปนิกดีเด่น” ของสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ. ๒๕๓๗
ตำแหน่งปัจจุบัน	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ ๘ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผลงาน	- ทำการสอน และบรรยายวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์ ภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย - ออกแบบก่อสร้างพลับพลาที่ประทับในอุทยานพระบรมราชานุสรณ์ รัชกาลที่ ๒ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม - ออกแบบก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ ๕ และ ๖ บริเวณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย - ออกแบบก่อสร้างเรือนไทยหมู่ อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี - ออกแบบก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ รัชกาล ๔ อุทยานวิทยาศาสตร์ ห้วยกอ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ - ออกแบบปรับปรุงหอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย - ออกแบบสิ่งก่อสร้าง และอาคารสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งเมรุพระราชทานเพลิงศพเกจิอาจารย์ชื่อดังประมาณ ๒๕ จังหวัด กว่า ๘๐ แห่ง - ออกแบบก่อสร้างเรือนไทย ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย - ออกแบบก่อสร้างศาลฎีกา กระทรวงยุติธรรม - ออกแบบวัดไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศอื่น - ร่วมเป็นกรรมการ และอนุกรรมการโครงการต่าง ๆ ภาครัฐและเอกชน หลายแห่ง

เรือนไทยมุสลิม นายสว่าง เลิศฤทธิ

การศึกษา	๑. ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาโบราณคดี คณะโบราณคดี (เกียรตินิยมอันดับสอง)มหาวิทยาลัยศิลปากร
ตำแหน่งปัจจุบัน	๒. อบรม และดูงานด้านโบราณคดี และด้านมานุษยวิทยา หลายประเทศ อาจารย์ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผลงาน	๑. ทำการสอนและบรรยายวิชาการโบราณคดีทั้งภายในและภายนอก มหาวิทยาลัย ๒. ร่วมงานโครงการวิจัยทางโบราณคดี อดีตถึงปัจจุบัน ๘ โครงการ ๓. ดำเนินงานการวิจัย การสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดี จังหวัดปัตตานี โดยได้รับทุนจากภาครัฐและเอกชน ๓ โครงการ ๔. เขียนหนังสือทางวิชาการโบราณคดี และศิลปวัฒนธรรม ชายแดนภาคใต้ พิมพ์ออกเผยแพร่ จำนวน ๕ เล่ม ๕. เขียนบทความวิชาการ และสารคดีในหนังสือของทางราชการ นิตยสาร วารสาร หนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์เอกชนต่าง ๆ ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม โบราณคดี ทางภาคใต้ จำนวนมาก เช่นเรื่อง เรือนไทยมุสลิม เป็นต้น ๖. ร่วมเป็นกรรมการ และอนุกรรมการโครงการต่าง ๆ ภาครัฐและเอกชน หลายแห่ง

คำสั่งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

ที่ ๖/๒๕๓๖

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือ “บ้านไทย”

เนื่องในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จึงเห็นสมควรจัดพิมพ์หนังสือ “เรือนไทย” ซึ่งรวบรวมลักษณะบ้านและหมู่บ้านไทยในรูปแบบต่าง ๆ ทั่วทุกภาคของประเทศ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ และเพื่อให้คนไทยได้ตระหนักในความสำคัญและคุณค่าของสมบัติทางวัฒนธรรมด้านแบบอย่างของเรือนไทย ซึ่งเป็นการผดุงรักษาสมบัติทางวัฒนธรรมด้านนี้ให้คงอยู่สืบไป

เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานของคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ในเรื่องข้างต้น อาศัยอำนาจตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๒๖๑/๒๕๓๕ ลงวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๓๕ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือ “บ้านไทย” ขึ้น โดยมีหน้าที่พิจารณาศึกษา รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะบ้านไทยและหมู่บ้านไทยทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ เพื่อจัดพิมพ์เป็นหนังสือเผยแพร่เป็นข้อมูลทางวิชาการ แก่เยาวชน ประชาชน และผู้สนใจทั่วไป ดังนี้

๑. หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ	ดิศกุล	เป็นประธานกรรมการ
๒. คุณหญิงคณิดา	เลชะกุล	เป็นรองประธานกรรมการ
๓. นายจุลทัศน์	พยาพรานนท์	เป็นกรรมการ
๔. นายวิบูลย์	ลีสุวรรณ	เป็นกรรมการ
๕. นายภิญโญ	สุวรรณศิริ	เป็นกรรมการ
๖. นายวิวัฒน์	เดมียพันธ์	เป็นกรรมการ
๗. นายฤทัย	ใจจงรัก	เป็นกรรมการ
๘. นายวิโรฒ	ศรีสุโร	เป็นกรรมการ
๙. นายมารุต	อัมรานนท์	เป็นกรรมการ
๑๐. ผู้แทนกรมการพัฒนาชุมชน		เป็นกรรมการ
๑๑. ผู้แทนกรมการปกครอง		เป็นกรรมการ
๑๒. ผู้แทนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย		เป็นกรรมการ
๑๓. ผู้แทนกรมศิลปากร		เป็นกรรมการ
๑๔. ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ		เป็นกรรมการ
๑๕. นางธัชกร	เหมะจันทร์	เป็นกรรมการ
๑๖. นางสาวอนงค์	ณ บางช้าง	เป็นกรรมการและเลขานุการ
๑๗. นางอิตติจินดา	หงษ์พงษ์	เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๘. นายกิตติ	จันทร์ส่อง	เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

(นายบุญยัติ บรรทัดฐาน)

รองนายกรัฐมนตรี

ประธานคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

คณะทำงาน

ประธานคณะทำงาน

คุณหญิงคณิดา เลชะกุล

คณะทำงาน

นายจุลทัศน์	พยาพรานนท์	นายฤทัย	ใจจรรักษ์
นายบุญญ	สุวรรณศรี	นายวิวัฒน์	เดมียพันธ์
นางสาวอนงค์	ณ บางช้าง	นางอรรถจินดา	หงษ์พงษ์
นายกิตติ จันทรส่อง			

บรรณาธิการ

นายจุลทัศน์ พยาพรานนท์

ภาพ

กรมการพัฒนาศูนย์

วังสวนผักกาด

ศูนย์ข้อมูลเมืองโบราณ

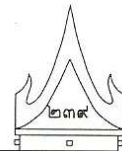
คุณหญิงคณิดา	เลชะกุล	นายวิที	พานิชพันธ์
นายฤทัย	ใจจรรักษ์	นายปฐม	พัชพันธ์สกุล
นายบุญญ	สุวรรณศรี	นายสามารถ	สิริเวชพันธ์
นายวิวัฒน์	เดมียพันธ์	นายสน	สีมาตริง
นายวิโรฒ	ศรีสุโร	นางสาวอนุตรา	หงษ์สุวรรณ
นายมารุต	อัมรานนท์	นายสุชยา	เกษจำรัส
นายสว่าง	เลิศฤทธิ์	นายประยุทธ	ปัญญาศิริ
นายกัณฑ์	พูนพิพัฒน์	นายกิตติ	จันทรส่อง

จัดรูปเล่ม

นางสาวอนุตรา หงษ์สุวรรณ

ฝ่ายประสานงาน

นางสาวอนงค์ ณ บางช้าง นางอรรถจินดา หงษ์พงษ์
นายกิตติ จันทรส่อง

จัดทำโดย
สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

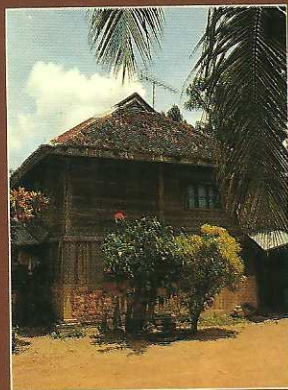
พิมพ์ครั้งที่ ๑
พ.ศ. ๒๕๓๖ จำนวนพิมพ์ ๗,๐๐๐ เล่ม

สงวนลิขสิทธิ์

ISBN 974-7771-48-9

พิมพ์ที่ บริษัททองรัตน จำกัด
โทร. ๕๕๑-๐๕๔๑-๔

สำหรับเผยแพร่ ห้ามจำหน่าย

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี